ఆపస్తంబ మహర్షయేనమః.

ససూత్రైకాగ్నికాండమంత్ర భాష్యం

వివాహోపనయనాది సకల స్మార్త కర్మోపయుక్త

మంత్రార్థ జిజ్ఞాసూనా మత్యంతోపకారాయ

ఆపస్తంబీయగృహ్యసూత్రం, ఏకాగ్నికాండ

మంత్రప్రశ్న ద్వయం

శ్రీహరదత్తాచార్య విరచిత మంత్రభాష్యంచ

సుఖబోధం సంపుటీకృత్య,

అనేకప్రాచీనతాళపత్ర లిఖితగ్రంథావలోకనపూర్వకం

లేఖకప్రమాదాదిదోషాన్ యథామతి పరిశోధ్య

వావిళ్ల, రామస్వామిశాస్త్రిణా

ఆదిసరస్వతీనిలయాఖ్యస్వీయ ముద్రాక్షర

శాలాయాం ముద్రాప్య

ప్రకటీకృతం

విజయ హేతరాం

చెన్నపురి.

౧౮౯౩ సంవత్సరము.

శ్రీరస్తు.

* అథవైశ్వదేవమంత్రప్రారంభః. *

అదితేనుమన్యస్వ - అనుమతేనుమన్యస్వ - సరస్వతేనుమన్యస్వ - దేవసవితః ప్రసువ ॥ ఓం అగ్నయేస్వాహా - సోమాయస్వాహా - విశ్వేభ్యో దేవేభ్యస్స్వాహా - ధ్రువాయ భూమాయస్వాహా - ధ్రువక్షితయే స్వాహా - అచ్యుతక్షితయేస్వాహా - అగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహా - అదితేన్వమగ్గ్‌స్థాః - అనుమతేన్వమగ్గ్‌స్థాః - సరస్వతేన్వమగ్గ్‌స్థాః - దేవసవితః ప్రాసావీః ॥ —* ఏకాగ్నికాండభాష్యప్రారంభః. *—

ఇదంకవిభ్యఃపూర్వేభ్యో నమోవాకం ప్రశాస్మహే । వందే హి చ తాం వాణీమమృతామాత్మనః కలామ్ ॥ ప్రణిపత్యమహాదేవం హరదత్తేనధీమతా । ఏకాగ్నికాండమంత్రాణాం వ్యాఖ్యానమభిధీయతే ॥ తత్రాచార్యా ఆదితో వైశ్వదేవమంత్రానధీయతే - తత్రచోదనముభయతః పరిషేచనం యథాపురస్తాదితి ॥ తత్పరిషేచనమంత్రాః పూర్వంవ్యాఖ్యేయాః ॥ అదితేనుమన్యస్వ - అదితిర్దేవమాతా - హే అదితే అనుమన్యస్వ మయా క్రియమాణం కర్మ అనుజానీహి - అనుమతిః అనుమంత్రీ ఊనచంద్రాపూర్ణమాసీ - హే అనుమతే - అనుమన్యస్వ సరస్వతీ వాగ్దేవతా తస్యాస్సంబుద్ధిః - హే సరస్వతే అనుమన్యస్వ సరస్వతే ఇతి ఛాందసో గుణః హే దేవసవితః సర్వస్యాభ్యనుజ్ఞాతః అస్మానపి ప్రసువ అనుజానీహి అథవైశ్వదేవమంత్రాస్తేషాం మంత్రాణాముపయోగే ద్వాదశాహమధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణవర్జనం చోత్తమస్యైకరాత్రోపవాస ఇత్యాద్యస్య యోగనియమపూర్వకం విద్యాగ్రహణం కతుర్దేవవ్రతం పఠిత్వా అపి కేచిదిచ్ఛంతి - ఓం అగ్నయేస్వాహా - ఓమిత్యనుజ్ఞాక్షరం - స్వాహాకారో హవిః ప్రదానార్థః - సోమాయ స్వాహేతీమం మంత్రంకేచిన్నాధీయతే విశ్వేభ్యో దేవేభ్యస్స్వాహా విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః సర్వేభ్యో దేవేభ్యః - ధ్రువాయ ఏకరూపాయ వృద్ధిక్షయరహితాయ భూమ్నే బ్రహ్మణే - భూమా త్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్య ఇతి ఛాందోగ్యం - ధ్రువా నిశ్చలా క్షితిర్గతిర్యస్య కార్యకరణం ప్రతీతస్తస్మై ధ్రువక్షితయే బ్రహ్మణే ఏవమచ్యుతక్షితయే ఏవమగ్నయే స్విష్టకృతే రుద్రోఽగ్నిస్స్విష్టకృత్ స్విష్టంసుహుతంకరోతీతి స్విష్టకృత్ తస్మై పూర్వవత్పరిషేచనమన్వమగ్గ్‌స్థాః ప్రాసావీరితి అనుజ్ఞాతవతే అనుజ్ఞాతవాన్ ॥

శ్రీ రస్తు.

—* అథవైశ్వదేవమంత్రప్రారంభః. *—

అదితేనుమన్యస్వ - అనుమతేనుమన్యస్వ - సరస్వతేనుమన్యస్వ- దేవసవితః ప్రసువ ॥ ఓం అగ్నయేస్వాహా - సోమాయస్వాహా - విశ్వేభ్యోదేవేభ్యస్స్వాహా - ధ్రువాయ భూమాయస్వాహా - ధ్రువక్షితయే స్వాహా- అచ్యుతక్షితయేస్వాహా- అగ్నయె స్విష్టకృతేస్వాహా- అదితేన్వమగ్గ్‌స్థాః - అనుమతేన్వమగ్గ్‌స్థాః - సరస్వతేన్వమగ్గ్‌స్థాః - దేవసవితః ప్రాసావీః॥ —* ఏకాగ్నికాండభాష్యప్రారంభః. *—

ఇదంకవిభ్యః పూర్వేభ్యో నమోవాకం ప్రశాస్మహే । వందే మహీచతాం వాణీమమృతామాత్మనఃకలామ్ ॥ ప్రణిపత్యమహాదేవం హరదత్తేనధీమతా । ఏకాగ్నికాండమంత్రాణాం వ్యాఖ్యాసవ్యగ్విధీయతే ॥ తత్రాచార్యా ఆదితో వైశ్వదేవమంత్రానధీయతే - తత్రచోక్తముభయతః పరిషేచనం యథాపురస్తాదితి ॥ తత్పరిషేచనమంత్రాః పూర్వంవ్యాఖ్యేయాః ॥ అదితేనుమన్యస్వ - అదితిర్దేవమాతా - హే అదితే అనుమన్యస్వమయాక్రియమాణంకర్మ అనుజానీహి - అనుమతిః అనుమంత్రీ ఊనచంద్రాపూర్ణమాసీ - హేఅనుమతే - అనుమన్యస్వ సరస్వతీ వాగ్దేవతా తస్యాస్సంబుద్ధిః - హేసరస్వతెఅనుమన్యస్వసరస్వత ఇతిఛాందసో గుణః హే దేవసవితః సర్వస్యానుజ్ఞాతః అస్మానపి ప్రసువ అనుజానీహి అథవైశ్వదేవమంత్రాస్తేషాంమంత్రాణాముపయోగే ద్వాదశాహమధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యంక్షార లవణ వర్జనం చోత్తమస్యైకరాత్రోపవాసఇత్యాద్యనయోగనియమపూర్వకం విద్యాగ్రహణంకర్తురేవవ్రతంపత్న్యా అపి కేచిదిచ్ఛంతి - ఓం అగ్నయేస్వాహా- ఓమిత్యనుజ్ఞాక్షరం - స్వాహాకారోహవిః ప్రదానార్థః - సోమాయస్వాహేతీమం మంత్రంకేచిన్నాధీయతే విశ్వేభ్యో దేవేభ్య స్స్వాహా విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః [illegible]ర్వేభ్యో దేవేభ్యః-ధ్రువాయ ఏకరూపాయ వృద్ధిక్షయరహితాయ భూమ్నే బ్రహ్మణే-భూమాత్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్యఇతిఛాందోగ్యం- ధ్రువానిశ్చలాక్షితిర్గతిర్వ్యాప్తిర్యస్య కార్యకరణం ప్రతితస్మై ధ్రువక్షితయే బ్రహ్మణే ఏవమచ్యుతక్షితయే ఏవమగ్నయే స్విష్టకృతే రుద్రోగ్నిస్స్విష్టకృత్ స్విష్టంసుహుతంకరోతీతిస్విష్టకృత్ తస్మైపూర్వవత్పరిషేచనమన్వమగ్గ్‌స్థాః ప్రాసావీరితి అనుజ్ఞాతవత్ అనుజ్ఞాతవాన్॥

ధర్మాయస్వాహా - అధర్మాయస్వాహా - అద్భ్యస్స్వాహా - ఓషధివనస్పతిభ్యస్స్వాహా - రక్షోదేవజనేభ్యస్స్వాహా - గృహ్యాభ్యస్స్వాహా - అవసానేభ్యస్స్వాహా - అవసానపతిభ్యస్స్వాహా - సర్వభూతేభ్యస్స్వాహా - కామాయస్వాహా - అంతరిక్షాయస్వాహా - యదేజతి జగతియచ్చచేష్టతినామ్నో భాగోయన్నామ్నేస్వాహా - పృథివ్యైస్వాహా - అంతరిక్షాయస్వాహా - దివేస్వాహా - సూర్యాయస్వాహా - చంద్రమసేస్వాహా - నక్షత్రేభ్యస్స్వాహా - ఇంద్రాయస్వాహా బృహస్పతయేస్వాహా - ప్రజాపతయేస్వాహా - బ్రహ్మణేస్వాహా - స్వధాపితృభ్యస్స్వాహా - నమోరుద్రాయపశుపతయేస్వాహా యేభూతాః ప్రచరంతిదివానక్తంబలిమిచ్ఛంతోవితుదస్యప్రేష్యాః - తేభ్యోబలింపుష్టికామోహరామిమయిపుష్టింపుష్టిపతిర్దధాతుస్వాహా॥ ధర్మాధర్మౌప్రసిద్ధౌ ఆపశ్చఏవ ఓషధివనస్పతయశ్చ అత్ర తత్తదధిష్ఠాతృదేవతాగృహ్యంతే రక్షోదేవజనేభ్యః రక్షసాందేవానాంచయేజనాః పరిచారకాః తేభ్యః - గృహ్యాభ్యః గృహాభిమానిన్యః దేవతాః వాస్తువిద్యాప్రసిద్ధాః తాభ్యః - అవసానేభ్యః అవసానంగృహం - అపయాపేక్షం బహువచనం తత్తదధిష్ఠానాభ్యో దేవతాభ్యః. అవసానపతిభ్యః - అవసానరక్షితృభ్యః సర్వాణిచ తానిభూతానిచ తేభ్యః కామః - ప్రసిద్ధః ఏవమంతరిక్షమపి - యదేజతి యేనాపిధీయతే ద్వారంతదుచ్యతే - ద్వాః యదేజతి అపిధానకాలే కంపతే జగతిలోకే యచ్చచేష్టతే చేష్టతే - యస్యనామ్నోనమనశీలస్యభాగః యః తస్మై నామ్నేస్వాహా - పృథివ్యాదయః ప్రసిద్ధాః తేభ్యోదేవేభ్యస్స్వాహా. ఏవంపితృభ్యః స్వధాకారః నమోరుద్రాయదేవాయ పశుపతయే పశవో ద్విపాదశ్చతుష్పాదశ్చ తేషాం పత్యే - యేభూతాః గృహ్యాణి భూతాని ప్రచరంతి ఇతస్తతశ్చరంతి - దివానక్తంబలిమిచ్ఛంతః వితుదస్యకుబేరస్య తస్య వితుద ఇత్యేకానామేతి మంత్రాంతరేదర్శనాత్ తస్యకుబేరస్య తస్యప్రేష్యాః తేభ్యః బలింపుష్టికామఃహరామి - సపుష్టిపతిర్వితుదః మయిపుష్టిందధాతు అనేననక్తమేవబలిః నక్తమేవోత్తమేనవైహాయసమితివచనాత్ నక్తంబలిమిచ్ఛంతఇతిలింగాచ్చ అన్యేతునక్తముత్తమేన వైహాయసిక్రమమేవకారస్యచతు తేషాంబల్యంతరాణాంరాత్రౌనివృత్తిః కేచిత్తుదివాబలిమిచ్ఛంత ఇత్యూహేనదివాబలింహరంతి దివాచారిభ్య ఇతిదివా - నక్తంచారిభ్యఇతినక్తం - ఇత్యాశ్వలాయనదర్శనాత్.

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

సమాప్తైకాగ్ని కాండ మంత్రభాష్యే

ప్రథమఖండప్రారంభః.

—※ గృహ్యసూత్రప్రారంభః ※—

ఆపస్తంబమృషింవందే యత్ప్రసాదాదమీవయమ్।
స్వర్గాది మోక్షపర్యంతాం వైదికీంసిద్ధిమాప్నుమః।

సూత్రం॥సుహృదస్సమవేతాన్మంత్రవతోవరాన్ప్రహిణుయాత్తానాదితోద్వాభ్యామభిమంత్రయేత॥స్వయందృష్ట్వాతృతీయాంజపేచ్చతుర్థ్యా

—※ మంత్రప్రశ్నప్రారంభః ※—

మూలం॥ హరిః ఓం ప్రసుగ్మంతాధియసానస్యసక్షణివరేభిర్వరాగ్ంఅభిషుప్రసీదత। అస్మాకమింద్రఉభయంజుజోషతి యత్సౌమ్యస్యాంధసోబుబోధతి॥ ౧ ॥ అనృక్షరాఋజవస్సంతుపంథాయేభిస్సఖాయో

—※ హరదత్తవ్యాఖ్యాప్రారంభః.※—

హరిః ఓం, అథవివాహమంత్రాః ॥ సూత్రం ॥ సుహృదస్సమవేతాన్మంత్రవతోవరాన్ప్రహిణుయాత్తానాదితోద్వాభ్యామభిమంత్రయేతప్రసుగ్మంతేతి ॥ ప్రసుగ్మంతాప్రకర్షేణ సుష్ఠుగంతారః ధియసా నస్యధ్యాయమానస్యసక్షణిసమానేక్షణేధ్యానానంతరమేవవరేభిఃవరైఃశ్రేష్ఠైఃపథిభిః-వరాన్వరయితవ్యాన్కన్యాయాఃపిత్రాదీన్అభిప్రతిసుప్రసీదతసుష్ఠుప్రకర్షేణగచ్ఛత - హేసుహృదః ఇంద్రోప్యత్ర సహాయ ఇత్యాహ- ఇంద్రఃఅస్మాకముభయంఉభయోః అస్మదోర్ద్వయోశ్చేతిద్వయోర్బహువచనం- ఏవంచకన్యాయాశ్చమమచఆవయోర్భోగ్యంఇంద్రోజుజోషతిసేవతే-తస్యాప్యేతదనుమతమిత్యర్థః- కస్మాత్ - యదస్మాత్ కారణాత్ సౌమ్యస్యాంధసఃఅన్నస్య-ద్వితీయార్థేషష్ఠీ-సోమరసాత్మకమన్నంఆవాభ్యాందాస్యమానంబుబోధతిబుధ్యతే - ఏతౌసంగతౌమాంయక్ష్యేతేఇతి॥ ౧॥అనృక్షరాఃకన్యాగృహంగచ్ఛతాంతేషాం

సమీక్షేతాంగుష్ఠేనోప మధ్యమయా చాంగుళ్యాదర్భాగ్రం సంగృహ్య ఉత్తరేణ యజుషా తస్యా భ్రువోరంతరగం సంమృజ్య ప్రతీచీనం నిరస్యేత్

~~~~~~

యుం నోప రేయం । సమర్యమా సంభగో నో నినీయా త్సంజాస్పత్యం సుయమమస్తు దేవాః ॥ ౨ ॥ అభ్రాతృఘ్నీం వరుణాపతిఘ్నీం బృహస్పతే। ఇంద్రాపుత్రఘ్నీం లక్ష్మ్యం తామస్యై సవితస్సువ ॥ ౩ ॥ అఘోరచక్షురపతిఘ్న్యేధి శివా పతిభ్యస్సుమనాస్సువర్చాః। జీవసూర్దేవకామా స్యోనా శంనో భవ ద్విపదే శం చతుష్పదే ॥ ౪ ॥ ఇదమహం

~~~~~~

ప థాః సంధానః- అస్మాకం దారికంటకశల్యం- నాడిదిహీంతాం ఋజవస్సంతు - యేభిస్సఖిభిః- నః అస్మాకం భాయా సహ్యాదః ఇసుయంతిగచ్ఛంతి వరే నుం వధూ వరయోః తదాంచ అర్యమాభగశ్చ సన్నినీయాత్ సన్నయతు సంగమయతు నః- అవయోశ్చ జాస్పత్యం జాయాపతిభావః సమ్యక్ సుయమమస్తు సుగమం సుసంబద్ధమస్తు హే దేవాః॥ ౨ ॥ సూ॥ స్వయం ప్రత్యృచం జపేత్ అభ్రాతృఘ్నీమితి॥ హే వరుణ త్వం అస్యై వధ్వై అస్యాః భార్యాయా అభ్రాతృఘ్నీం లక్ష్మీం తాం లక్ష్మ్యం ప్రాజాపత్యం సప్తమం భావేయతా దేశః లక్ష్మ్యం సువ దేహి- హే బృహస్పతే త్వం చ అపతిఘ్నీం లక్ష్మీం తాం లక్ష్మ్యం సువ దేహి- హే ఇంద్ర త్వం చ అపుత్రఘ్నీం లక్ష్మీం తాం సువ దేహి- హే సవితః త్వం చ సర్వాం లక్ష్మీం తాం లక్ష్మ్యం సువ దేహి - యద్వా సంభావిత్రాదీనం సంప్రార్థ్య తథా కురుతే స్వ్యక్షరాః ॥ ౩ ॥ సూ ॥ చతుర్థ్యా సమీక్షేత॥ అఘోరేతి॥ అవయవశో నిరీక్షణం సమీక్షణం హే వధు త్వం అఘోరచక్షుః అపతిఘ్నీ చైధి భవ- శివా పతిభ్యః దేవరాద్యపేక్షం బహువచనం మహ్యం పత్యే దేవరాదిభ్యశ్చ శివా భవ సుమనాః సువర్చాశ్చ భవ - జీవసూః యా జీవానేవ సూతే సా జీవసూః దేవాన్ కామయతే సా దేవకామా- స్యోనా ప్రశస్తా సర్వత్ర భవేత సంబధ్యతే. నో అస్మాకం సంబంధిని ద్విపదే శం భవ చతుష్పదే చ శం భవ- సుఖకరీ భవ ॥ ౪॥ సూ॥ అంగుష్ఠేనోపమధ్యమయా చాంగుళ్యా దర్భాగ్రం సంగృహ్యోత్తరేణ యజుషా తస్యా భ్రువోరంతరగం సంమృజ్య ప్రతీచీనం నిరస్యేత్ ఇదమహమితి॥ హే వధు యా త్వయి పతిఘ్నీ భర్తృహంత్రీ అలక్ష్మీః అలక్ష్మీః భాంద సోహాస్స్వాః తామహం నిర్దిశామి - సంమృజ్య నిరస్యామీతి యద్దర్భస్యాని

ప్రాప్తేనిమిత్త ఉత్తరాంజపేత్ యుగ్మాంత్సమవేతాన్మంత్రవత ఉత్తరయాద్భ్యః ప్రహిణుయాదుత్తరేణయజుషాతస్యాశ్శిరసిదర్భేణ్వాంనిధా

యాత్వయిపతిఘ్నీలక్ష్మీస్తాంనిదిశామి ॥ ౫ ॥ జీవాగ్ంరుదంతి విమయంతేఅధ్వరేదీర్ఘామనుప్రసితిందీధియుర్నరః। వామంపితృభ్యో య ఇదగ్ం సమేరిరేమయఃపతిభ్యోజనయః పరిష్వజే ॥ ౬ ॥ వ్యాఘ్నత్వా(-)రిరముదకం త్వాపతఅస్యైబ్రాహ్మణాస్స్నపనగ్ంహరంతు। అవీరఘ్నీరుదచంత్వాపః ॥ ౭ ॥ అర్యమ్ణోఅగ్నింపరియంతుక్షిప్రంప్రతీక్షం

తసనంతవిదమలమ్మావ్యవినిసనన మిందంశబ్దస్యార్థః - యథైయం లక్ష్మీర్నిరస్యతేతథైవంగన్యతే- ఇదంగిమదంక్రియతఇతి ॥ ౫ ॥ సూ॥ ప్రాప్తేనిమిత్తఉత్తరాంజపేత్॥కన్యావివాహకాలేబంధుజనస్యరోదనే సతిజపఃకన్యాయాఏవరోదనఇత్యన్యేలాచనః - జీవాగ్ంరుదంతీతి- జీవంతీమేనాం కన్యాముద్దిశ్యరుదంతిఅధ్వరేధ్వరేతి హింసాకర్మ హింసారహితేకాలేఇదంవిమయంతే వ్యత్యయంకుర్వంతే హర్షస్థానే శోచంతి- ఇమేదీర్ఘాంధర్మకాలానుబంధినీంప్రసితిం ప్రకృష్టభావం- ధర్మం ఆపరోగనరః దీధియుః అనుధ్యాయంతు- సః కన్యాబంధుమనుష్యాః యే ఇదం వివాహకర్మ - సమేరిరే పిత్రికే ప్రవర్తయంతి ప్రవర్తయంతస్సంతీత్యర్థః పితృభ్యో వామంవమనీయంపితౄణాం-మయఃపతిభ్యః పత్యుర్మనసుఖరూపంజనయఇతి వ్యత్యేకవచనస్థానే ప్రథమాబహువచనంజాయాః అస్యావధ్వాః పరిష్వజే- పరిష్వంగాయ పర్యాప్తం ఏవం భూతంవివాహకర్మప్రవర్తితవంతస్తేకన్యాబంధుమనుష్యాః ఆపరోభాగేపినంభావిధర్మమాలోచ్యమారుదంత్విత్యర్థః ॥ ౬ ॥ సూ॥ యుగ్మాంత్సమవేతాన్మంత్రవత ఉత్తరయాద్భ్యః ప్రహిణుయాత్ వ్యుక్షుదితి॥ వ్యుక్షత్ ఉక్షతిః సేచనకర్మ అన్యత్ర ఇహాపి అపగమేద్రష్టవ్యః పంచమశ్చలకారః - యద పాంక్రూరంయద్గచ్ఛతాత్ ॥ ఆపఉదచంతు ఉద్గచ్ఛంతు-కిమర్థమేవంప్రార్థ్యతే - అస్యైఅస్యావధ్వాః స్నపనముదకమాహరంతు బ్రాహ్మణాః- అవీరఘ్నీః జసివాఛందసీతి పూర్వసవర్ణః వీరాః పుత్రాః తద్ధననస్వభావాః వీరఘ్న్యః తతోన్యాః అవీరఘ్న్యః ఉదచంత్వాపః- అవీరఘ్నీరితివిశేషణవివక్షయాపునరిదముక్తం॥ ౭॥ సూ॥ ఉత్తరేణయజుషాతస్యాశ్శిరసిదర్భేణ్వాంనిధాయ ॥ అర్యమ్ణఇతి॥ అర్యమా

యతస్మిన్నుత్తరయూపదక్షిణం యుగచ్ఛిద్రం ప్రతిష్ఠాప్య ఛిద్రేసువణా

తాంగ్ స్వర్లోకే జీవరాత్ర ॥ ౮ ॥ ఖేనసః ఖే రథః ఖే యుగస్య శచీపతే।
అపాలామింద్ర త్రిః పూత్వ్యకరత్సూర్యవర్చసమ్ ॥ ౯ ॥ శంతే
హిరణ్యగ్ం శము సంత్వాపశ్శంతే మేథీ భవతు శం యుగస్య తృద్మ। శంత ఆ

ఆదిత్యః తస్యప్రసాదాత్ అగ్నిమిమం వివాహోత్థం సమీయం తుభ్యం ప్రప
రిణేష్యామం దృఢభూతా స్త్వం తుయ్యం యోనిమిత్యాం సంపదీభూతానాం పరిత్యచ
ప్రతీక్షం తాం పశ్యంతు తే స్వర్గే సర్వ ధ్యానమనాచ- జీవరాత్ర ధ్యానముప
జీవరాత్రిరితిః ॥ ౮ ॥ సూ ॥ తస్మిన్నుత్తరయూపదక్షిణం యుగచ్ఛి
ద్రం ప్రతిష్ఠాప్య ఛిద్రేష్విత్యాది. అత్రేతిహాసమాచక్షతే - అపాలా నామకన్యా
శ్విత్రిణీ తాం నః శ్చినపయో మే తస్యాశ్చమనసి కామస్సదాబభూవ - క
థమహమింద్రం యజేయమితి- సా కదాచిత్స్నాతా నద్యామవతీర్ణా స్రో
తసా హ్రియమాణం సోమం కామం మనసి నిధాయ నాసో సోపసీతం సోమ
మపశ్యత్ తం దంతైః పిష్ట్వా తత్ర సమింద్రాయోపాహరత్ తమింద్రః పీ
త్వా రథస్యానసో యుగస్యేతి త్రయాణాం ఛిద్రేష్వపోని స్సార్య తాభిః
తాం త్రిః పూత్వా పూతాం సూర్యత్వచసమకరోత్ తదేతత్కన్యావరయి
తవ్యేవ గేయా బహ్వృచస్సమామనంతి రథ ఇతి షష్ఠ్యర్థే ప్రథమా - రథాదీ
నాం ఖేషు ఛిద్రేషు అపోనిస్సార్య త్రిః పూత్వాభాండసో రేఫఉపజనః పూ
త్వా శోధయిత్వా హే శచీపతే హే ఇంద్ర త్వమపాలాం నామకన్యాం సూ
ర్యవర్చసమకరోత్ అకరః- పురుషవ్యత్యయశ్ఛాందసః త్వచైనామపిసూర్య
త్యర్థః ॥ ౯ ॥ సూ ॥ ఛిద్రేసువర్ణ ముత్తరయాంతర్ధాయశం
త ఇతి - ఛిద్రనిధీయమానం హిరణ్యం తే శం భవతు - శము సంతు ఉ ఇత్య
నర్థకః పాదపూరణః - ఆపశ్చ తత్ర నిషిచ్యమానాస్తే శం సుఖం సంతు
భవంతు - ప్రసిద్ధ సాంతస్తు సను శంత్వాప ఇతి తత్రాప్యర్థస్స ఏవ సకా
రశకారయోర్వ్యత్యయః మేథీ ఖలే వాపి పశుబంధనదారు అత్ర తు యుగ
స్యాభిధానం ద్రష్టవ్యం మేథ్యపి తే శం భవతు యుగస్య ఛిద్రమపి తథా శం భ
వతు శతపవిత్రాః- బహూనాం శోధయిత్ర్యః ఆపశ్చ తే శం భవంతు విశేష
ణవివక్షయా పునర్వచనం అభిధానంతరం పత్న్యా మయా తన్వం తనుం సృజస్వ

ముత్తరయాం తథాఽఽఽరో త్తరాభిః పంచభిస్స్నాపయిత్వోత్తర యా

పశ్యత పవిత్రా భవంత్వథా పత్న్యా తన్వగ్ంసగ్ంస్పృజస్వ ॥ ౧౦॥ *

హిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకాః ప్రచక్రముర్హిత్వా వద్యమాపః। శతం పవిత్రా వితతా హ్యాసు తాభిష్ట్వా దేవస్సవితా పునాతు॥ ౧ ॥ హిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకా యాసు జాతః కశ్యపో యాస్వగ్నిః। యా అగ్నిం గర్భం దధిరే సువర్ణాస్తాస్త ఆపశ్శగ్గ్ స్యోనా భవంతు ॥ ౨॥ యాసాగ్ం రాజా వరుణో యాతి మధ్యే సత్యానృతే అవపశ్యం జనానాం। యా అగ్నిం గర్భం దధిరే సువర్ణాస్తాస్త ఆపశ్శగ్గ్ స్యోనా భవంతు॥ ౩॥ యాసాం దేవా దివి కృణ్వంతి భక్షం యా అంతరిక్షే బహుధా నివిష్టాః । యా అగ్నిం గర్భం దధిరే సువర్ణాస్తాస్త ఆపశ్శగ్గ్ స్యోనా భవంతు ॥ ౪ ॥ శివేన త్వా చక్షుషా పశ్యంత్వాపశ్శివయా తన్వోపస్పృశంతు త్వచం తే।

సంయోజయ ఆశ్లేషణేన సంభోగ కాలే ॥ ౧౦ ॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండభాష్యే ప్రథమః ఖండః. *

సూ ॥ ఉత్తరాభిః పంచభిస్స్నాపయిత్వా హిరణ్యవర్ణా ఇతి- హిరణ్యవర్ణాః హిరణ్యస్యేవ వర్ణో యాసాం తాః హిరణ్యవర్ణాః శుభ్రాశ్శుచయః పావకాశ్శోధయిత్ర్యః ప్రచక్రముః ప్రవర్తంతే- హిత్వా వద్యం పాపం త్యక్త్వా ఆపో హి ఆసు శతం పవిత్రాః బహూని పవిత్రాణీతి ధాఽనివితతాః విస్తృతాః తాభిరద్భిః త్వా దేవస్సవితా పునాతు॥ ౧ ॥ ద్వితీయమంత్రే కశ్యపః ఇత్యాదిత్యస్యాభిధానం పశ్యతి సర్వమితి పశ్యః పశ్య ఏవ పశ్యకః తత్రాద్యంతవిపర్యయేణ కశ్యపో భవతి- కించ దృశ్యతే చారణ్యకే- కశ్యపః పశ్యకో భవతి యత్సర్వం పరిపశ్యతీతి స చాదిత్యః ప్రాతరుద్యన్ ఆసు జాత ఇత్యుచ్యతే అగ్నిశ్చ వైద్యుతస్యాప్సు జన్మ ధారణం చ తస్యైవ యాశ్చైతత్ మేవాగ్నిం దధిరే - సువర్ణాః శోభనవర్ణాః తా ఆపస్తే శం స్యోనాస్సుఖకరాః భవంతు స్యోనమిత్యపి సుఖనామ ఇహాపి పారలౌకికసుఖభేదాదపౌనరుక్త్యం ॥ ౨ ॥ తృతీయాస్స్పష్టార్థాః యాసాగ్ం రాజేతి॥ ౩ ॥ చతుర్థ్యాం యాసాం దేవా ఇతి యాసాం సంభక్షం భోజనం దివి విద్యుత్స్థానే దేవాః కుర్వంతి కృణ్వంతి- యా అంతరిక్షే బహుధా నివిష్టాః - మేఘేషు యా అగ్నిం గర్భం దధిరే - బడబానలరూపం ధృతవత్యః తా ఇత్యాదిగతం॥ ౪ ॥ శివేన త్వేతి ॥ హే వధు ఆపస్త్వాం శివేన

ఉహూతేన వాససాచ్ఛాద్యోత్తరయా యోక్త్రేణసన్నహ్యత్యథైనాముత్తరయా దక్షిణే హస్తే గృహీత్వాగ్నిమభ్యానీయాపరేణాగ్నిముదగ్రంకట

ఘృతశ్చుతశ్శుచయో యాః పావకాస్తా ఆపశ్శగ్ంస్యోనా భవంతు॥ ౫ ॥ పరి త్వా గిర్వణో గిర ఇమా భవంతు విశ్వతః । వృద్ధాయుమను వృద్ధయో జుష్టా భవంతు జుష్టయః ॥ ౬ ॥ ఆశాసానా సౌమనసం ప్రజాగ్ం సౌభాగ్యం తనూమ్। అగ్నేరనువ్రతా భూత్వా సన్నహ్యే సుకృతాయ కమ్॥ ౭ ॥ పూషా త్వేతో నయతు హస్తగృహ్యాశ్వినా త్వా ప్రవహతాగ్ం రథేన।

చక్షుషా పశ్యంతు - శివయాచ తన్వా త్వచ ముపస్పృశంతు ఘృతశ్చుతః ఘృతక్షరిసంసృష్టాః నాశ్శుచయః ఇత్యాదిగతం ॥ ౫ ॥ సూ ॥ ఉత్తరయా ఉహూతేన వాససాచ్ఛాద్య పరిత్వాగిర్వణఇతి- హే ఇంద్ర త్వం గిర్వణ స్తుతిభిస్సంభక్తః స్తుతి లక్షణాభిర్గీర్భిః సంభజనీయః స్తుతీనాం వా సంభక్తః ఇమా మదీయా గిరః త్వా త్వాం పరిభవంతు పరిపూర్ణో భవతి పరిగ్రహణ సమర్థా తేపరిగృహ్ణంతు - విశ్వతస్సర్వతో యథా ఇమామిదం వాసః పరితో భవతి తద్వత్ - కీదృశం త్వాం వృద్ధాయుం వృద్ధాన్ రూక్ ప్రతిగృహ్ణాతం కీదృశ్యో గిరః అనువృద్ధయః అనుసరిత ఫలకాః - వృద్ధయః ప్రవృద్ధాస్తాశ్చ జుష్టాస్సేవితా భవంతు - త్వయా జుష్టయస్సేవితవ్యాః॥ ౬ ॥ సూ ॥ ఉత్తరయా యోక్త్రేణసన్నహ్యతి ఆశాసానేతి॥ ఆశాసానా సౌమనసం సౌమనస్యం ప్రజాం సౌభాగ్యం తనూం చాశాసానా అగ్నేరనువ్రతా భూత్వా పతిగృహేయాం సిద్ధవ్రతా మిమాం యోక్త్రేణసన్నహ్యే బధ్నామి సుకృతాయ వివాహాఖ్యాయ పుణ్యాయ కర్మణే శోకమిత్యనర్థకం యద్వా మిథునసాధకం సుఖం యథా భవతి తథా బధ్నామీతి వా ॥ ౭ ॥ సూ ॥ అథైనాముత్తరయా దక్షిణే హస్తే గృహీత్వాగ్ని మభ్యానీయాపరేణాగ్నిముదగ్రం కటమాస్తీర్య స్త్రియస్తస్మిన్ ఉపవిశత ఉత్తరో వరో గ్నేరుపసమాధానాద్యాజ్యభాగాంతే పూషాత్వేతి॥ పూషా ఆదిత్యః త్వామితః ప్రదేశాదగ్నిసమీపం నయతు హస్తగృహ్య హస్తే గృహీత్వా ఇతో సితాం కృతవివాహాం ప్రవహతాం రథాదివాహనోపహ్యమానాం త్వామశ్వినౌ నుమన్యేతాం ప్రవహణం యద్దీయమనుమతిశ్చ తత్ స్వం గృహాన్ గచ్ఛ మదీయాన్ యథాగతా గృహపత్నీ గృహస్యపతిరీశ్వరా - అసత్యాః తథాగచ్ఛ - త్వం గత్వా చ వశినీ స్వామినీ భూత్వా విదథం యజ్ఞం

గ్రహం కటవాం స్తీర్యతస్మిన్నుపవిశతఉత్తరో వరోఽగ్నిరుపసమాధానా
దాజ్యభాగాంతే ॥ ॥ అథైనామాసీనాముత్తరాభ్యామభిమంత్రయేతాంథా

....

గృహాన్గచ్ఛగృహపత్నీయథాసో వశినీత్వంవిదథమావదాసి॥ ౮॥ సోమః
ప్రథమో వివిదే గంధర్వో వివిద ఉత్తరః । తృతీయో అగ్నిష్టే పతిస్తురీయస్తే
మనుష్యజాః ॥ ౧ ॥ సోమోదదద్గంధర్వాయ గంధర్వోదదదగ్నయే ।
రయించపుత్రాగ్శ్చాదాదగ్నిర్మహ్యమథో ఇమాం ॥ ౨ ॥ గృభ్ణా
మి తే సుప్రజాస్త్వాయహస్తం మయాపత్యాజరదష్టిర్యథాసః। భగో అర్య
మాసవితా పురంధిర్మహ్యం త్వాదుర్గార్హపత్యాయ దేవాః॥ ౩ ॥

....

తద్విషయంపక్త్వ్యమావదాసి-అభిముఖ్యేనవద ॥ ౮ ॥ ఇతిశ్రీహరద
త్తవిరచితే-ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే ద్వితీయఃఖండః.

సూ ॥ అథైనామాసీనాముత్తరాభ్యామభిమంత్రయేత సోమః ప్రథమ ఇతి-
సోమః ప్రథమః త్వాం వివిదే-లబ్ధవాన్-తత ఉత్తరో గంధర్వః విశ్వావసుః-
వివిదే లబ్ధవాన్-తృతీయస్త్వగ్నిస్తే తవపతిః - మనుష్యజాః మనుష్యజాత
స్త్వహం తే తురీయః చతుర్థః పతిః ॥ ౧ ॥ ఏషవినార్థః-కించిద్విశే
షోఽచ్యతే-సోమోదదత్ అదాత్ దద్యాత్ త్వాం గంధర్వాయ- గంధర్వో
ఽగ్నయే-అగ్నిః రయించ పుత్రాంశ్చ త్వాం చ మహ్యం అదాత్-రయిం ధ
నం॥ ౨ ॥ అథాస్యై దక్షిణేన నీచా హస్తేన దక్షిణముత్తానగ్ంహస్తం
గృహ్ణీయాద్యది కామయేత స్త్రీ రేవ జనయేయమిత్యంగులీరేవ గృహ్ణీయా
ద్యది కామయేత పుగ్ంస ఏవ జనయేయమిత్యంగుష్ఠమేవ సోఽభీవాంగుష్ఠమభీ
వ లోమాని గృహ్ణాతి గృభ్ణామి త ఇత్యేతాభిశ్చతసృభిః ॥ గృభ్ణామి త ఇతి ॥
తే తవహస్తమహం గృభ్ణామి గృహ్ణామి-కిమర్థం సుప్రజాస్త్వాయ - శోభ
నాః ప్రజాః యస్యాస్సా సుప్రజాః- తస్యా భావః సుప్రజాస్త్వం-ఛాందసో
దీర్ఘః తస్మై - కించ మయాపత్యా సహ యథా త్వం జరదష్టిః జరద
వస్థాప్రాప్తిః తస్యాః ప్రకాశసంవా యస్యాస్సా జరదష్టిః- ఆసః స్యాః-
తథా గృభ్ణామి గృహ్ణామి-పురంధిః పురుధీః బహుప్రజ్ఞా బహుకర్మా-
భగాదీనాం చైతత్ప్రత్యేకం విశేషణం - అన్యేతు ఇంద్రస్యాభిధానమ
న్యంతే-భగాదయో దేవాః మహ్యం - త్వా - అదుర్దత్తవంతః - కి
మర్థం - మమ గార్హపత్యాయ గార్హస్థ్యాయ॥ ౩ ॥ తేహా హ

స్యైదక్షిణేననీచాహస్తేనదక్షిణముత్తానగ్ంహస్తగ్గృహ్ణీయాద్యదికామ
యేతస్త్రీరేవజనయేయమిత్యంగులీరేవగృహ్ణీయాద్యదికామయేతపుగ్ంస
ఏవజనయేయమిత్యంగుష్ఠమేవసోఽభీవాఙ్గుష్ఠమభీవలోమానిగృహ్ణాతిగృభ్ణా
మితఇత్యేతాభిశ్చతసృభిరథైనాముత్తరేణాగ్నిందక్షిణేనపదా ప్రాచీ

తేహపూర్వేజనాసోయత్రపూర్వవహోహితాః। మూర్ధన్వాన్యత్ర
సౌభ్రవఃపూర్వోదేవేభ్యఆతపత్॥ ౪ ॥ సరస్వతి ప్రేదమవసుభగేవా
జినీవతి। తాంత్వావిశ్వస్యభూతస్యప్రగాయామస్యగ్రతః॥ ౫ ॥ యఏతిప్ర
దిశస్సర్వాదిశోనుపవమానః। హిరణ్యహస్తఐరంమస్సత్వామన్మనసం

శబ్దోనిరర్థకః- తేభగాయః- పూర్వేజనాసః పూర్వజనాః పూర్వవ
హః-ఆదికాలేవివాహస్యకర్తారః- యత్ర గార్హపత్యే- హితాఃస్థి
తాః-యత్ర-సౌభ్రవో మూర్ధన్వాన్ స్థితఃపూర్వోదేవేభ్యః దేవానాం
ప్రథమః ఆతపత్ ఆసమంతాత్ అతపత్ - సుభ్రూః అదితిః శోభనేభ్రువౌ
యస్యాస్సాసుభ్రూః తస్యాఅపత్యంసౌభ్రవఃఆదిత్యః - మూర్ధా శిరః తేన
ప్రాధాన్యంలక్ష్యతే-మూర్ధన్వాన్ ప్రాధాన్యవాన్- అగ్నిర్వాసౌభ్ర
వః - సచ మూర్ధన్వాన్ అగ్నిమూర్ధేత్యస్యామృచిస్తుతః తథాచా
శ్వలాయనః అగ్నిమూర్ధన్వాన్విరాజౌసంయాజ్యేఇతి పూర్వోదేవే
భ్యఇతిచసుసంగతం ॥ అగ్నిర్ముఖంప్రథమోదేవతానామితిమంత్రాం
తరేదర్శనాత్ తేభగాదయోయత్రస్థితాః తస్మైగార్హపత్యాయమ
హ్యం త్వాత్వాంఅదుః తస్మాత్తేహస్తం గృహ్ణామీత్యయోజ్యం ॥ ౪ ॥ స
రస్వతి హేసరస్వతి. త్వంచేదంపాణిగ్రహణంప్రావప్రకర్షేణరక్షహే
సుభగేవాజినీవతివాజోఽన్నంతద్వతి స్తుతిర్వావాజినీ తద్వతిహవిర్భిస్స్తుతి
భిశ్చతద్వతి-తాంత్వావయంవిశ్వస్యభూతజాతస్యసర్వేషామేవాగ్రతః
ప్రగాయామసిఇదంతోమసిః-ప్రకర్షేణస్తుమః॥ ౫ ॥ యఏతి-ఏషపవ
మానస్సర్వాదిశోన్వేతిప్రదిశశ్చానుక్రమేణైతి-హిరణ్యహస్తఃభక్తేభ్యో
దేయంహిరణ్యం హస్తేయస్యసః హిరణ్యహస్తః - ఐరమ్మః ఇరా
మన్నంతాం మిమీతే కరోతీతీరమ్మః - అగ్నిః తస్యాయం సఖాఐర
మ్మః వాయుసఖ ఇత్యగ్నిముపచరతి - యః- ఏవంభూతోవాయుః
సః త్వాత్వాంమన్మనసంమయిమనో యస్యాస్సామన్మనాః తాదృశీం

ముదీచీంవా దిశమభిప్రక్రమయత్యేకమిష ఇతి సఖేతిసప్తమేపదేజపతి

కృణోతు॥౬॥ఏకమిషే విష్ణుస్త్వాన్వేతు॥ ౭॥ద్వేఊర్జే విష్ణుస్త్వాన్వేతు॥ ౮॥ త్రీణివ్రతాయవిష్ణుః॥ ౯॥ చత్వారిమాయోభవాయవిష్ణుః ౧౦॥ పంచపశుభ్యోవిష్ణుః ॥ ౧౧ ॥ షడృతుభ్యోవిష్ణుః ॥ ౧౨ ॥ సప్తసప్తభ్యోహోత్రాభ్యోవిష్ణుః ॥ ౧౩ ॥ సఖాసప్తపదాభవసఖాయౌసప్తపదాబభూవ సఖ్యంతేగమేయగ్ంసఖ్యాత్తేమాయోషగ్ంసఖ్యాన్మే మాయోష్ఠాస్సమయావ సంకల్పావహై సంప్రియౌరోచిష్ణూ సుమనస్యమానౌ।ఇషమూర్జమభిసంవసానౌసంనౌమనాగ్ంసిసంవ్రతా సముచిత్తాన్యాకరం। సాత్వమస్యమూహమమూహమస్మిసాత్వం ద్యౌరహం

కృణోతుకరోతు ॥ ౬ ॥ అథైనాముత్తరేణాగ్నిందక్షిణేనపదాప్రాచీముదీచీంవాదిశమభిప్రక్రమయతి- ఏకమిషఇతిసఖేతిసప్తమేపదేజపతి- ఇట్ అన్నంతస్మైఏకంపదంవిష్ణుఃత్వాంఅన్వేతు- తవాన్నంయథాస్యాదితి ఊర్క్ బలం-వ్రతంకర్మ-మయఃకర్మసుఖం మయోభవతీతి మయోభూః తస్యాభావోమాయోభవంతస్మైమాయోభవాయేత్యశ్వలాయనః-పంచపశుభ్యఃషడృతుభ్యఃసప్తసప్తభ్యఃసర్వత్రవిష్ణుస్త్వాన్వేత్వత్యనుషంగః - హోతాప్రశాస్తాబ్రాహ్మణాచ్ఛంసీపోతా నేష్టాచ్ఛావాక ఆగ్నీధ్రఇత్యేతా స్సప్తహోత్రాఃతథాచబ్రాహ్మణం - తస్మాత్సప్తస్యాధ్వరస్యయజ్ఞక్రతోః - సప్తహోత్రాః ప్రాచీర్వషట్కుర్వంతీతి - తాభ్యోహోత్రాః యజ్ఞకర్మణిశేప యథాస్యురితి. ఏవమర్థః విష్ణుస్త్వాన్వేతు-సప్తపదాని యయాక్రాంతానిసాసప్తపదా ఏవంభూతాత్వంసఖాభవ-సప్తపదాద్వివచనస్యాకారాదేశఃసప్తపదాత్వంచఅహంచసఖాయౌబభూవబభూవివ-ఛాందసోవిశబ్దస్యలోపఃఆగరార్థం పునర్వచనం-సఖ్యంతేగమేయంగచ్ఛేయంగమ్యాసం- సఖ్యాత్తేమాయోషంవియుక్తః పృథగ్భూతోమాభూవం - త్వంచసఖ్యాన్మేమాయోష్ఠాః సమయావ-సంప్రార్థ్యస్యక్షణోరూపంసంగతౌస్యావ-సంకల్పావహై-ఇదమిదంచకర్తవ్యమితి సంప్రియౌపరస్పరం సంప్రీయమాణౌ రోచిష్ణూ సదృశసంబంధిత్వాత్ పరస్పరాశ్రయేణదీప్యమానౌ సుమనస్యమానౌ

ప్రాఙ్మా ఉదఙ్మా స్ప్రదక్షిణమగ్నింకృత్వా యథాస్థాన ముపవిశ్యాన్వారబ్ధా

పృథివీత్వగ్ం రేతోహగ్ం రేతోభృత్త్వం మనోహమస్మి వాక్త్వగ్ం సామా
హమస్మ్యృక్త్వగ్ం సామామనువ్రతా భవపుగ్ంసే పుత్రాయ వేత్తవై
శ్రియైపుత్రాయ వేత్తవ ఏహిసూనృతే॥౧౪॥సోమాయ జనివిదే స్వాహా॥౧

సుమనా. ఋమానౌ-భృగ్వాదిరయంఛాందసస్సలోపాభావః - ఇపమూ
ర్జమభిసంవసానౌ సహానుభవంతౌ సమయా వేతి సంబంధః-నౌ ఆవయో
ర్మనాంసి వ్యాపార బహుత్వాన్మనో బహుత్వం సమాకరం సంగతాని
కరోమి తథా వ్రతాని కర్మాణి సమాకరం యత్స్వయాధర్మశ్చకర్తవ్యః
పోనయా సహేత్యర్థః సముచితాని ఉ ఇత్యనర్థకః - ఏ నస ఉక్తత్వా
ద్బాహ్యేంద్రియాణ్యత్ర చిత్తాని తాన్యపి సమాకరం సాత్వం సేతి ఋగభి
ధానం అమ ఇతి సామ్నః సైవ నామ ఋగాసీత్ అమోనామ సామేతిబ
హ్వృచబ్రాహ్మణేదర్శనాత్ త్వం సాసి ఋగసి అమోహం సంహితాకా
లే టకారస్య ఉకారః బహ్వృచానాం త్వమోహమితిపాఠః ఏతదేవాద
రార్థం పునరుచ్యతే అమూహ అహమస్మి అమః అహమస్మి సాత్వం ఋక్త్వం య
థా ఋక్సామ్నోః పరస్పర సంబంధః ఏవమావయోః పీత్యర్థః ద్యౌరహం
పృథివీ త్వం ద్యౌస్త్వగాధత్యమత్రవివక్షితః రేతోహం కార్యకారణయోరభే
దోపచారః రేతోభృత్త్వం మయాసిక్తస్య రేతసో భర్త్రీ త్వం మనోహమ
స్మి వాక్త్వం యథా మనసా చింతితం వాగ్బ్రూతే ఏవమావయోరానుకూ
ల్యమిత్యర్థః సామాహమస్మ్యృక్త్వం-ఏవం భూతా సా త్వం మాం ప్ర
త్యనువ్రతా అనుకూలా భవ - కిమర్థం పుంసే పుత్రాయ వేత్తవై పుమాం
సం పుత్రం లబ్ధుం శ్రియై పుత్రాయ వేత్తవే శ్రియశ్చ పుత్రస్య చ లాభార్థం పు
త్రస్య పునర్వచనమాదరార్థం- ఏహి ఆగచ్ఛ ప్రియా వాక్ సూనృతా తద్యో
గాత్సూనృతే ఇత్యామంత్రణం॥ ఇతి హరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండ
మంత్రభాష్యే తృతీయః ఖండః.

సూ॥ ప్రాఙ్మా ఉదఙ్మా స్ప్రదక్షిణమగ్నింకృత్వాయథాస్థానముపవిశ్యాన్వా
రబ్ధాయాముత్తరా ఆహుతీర్జుహోతి సోమాయ జనివిదే స్వాహేత్యేతైః
ప్రతిమంత్రం- సోమాయేత్యాదిభిః సోమాయ జనివిదేవధూం లబ్ధవతే॥ ౧॥

యాముత్తరాఆహుతీర్జుహోతి*సోమాయజనివిదేస్వాహేత్యేతైః

గంధర్వాయజనిఃదేస్వాహా ॥ ౨ ॥ అగ్నయేజనివిదేస్వాహా॥ ౩ ॥
కన్యలాపితృభ్యోయతీపతిలోకమవదీక్షామదాస్థస్వాహా ॥ ౪ ॥ ప్రేతో
ముంచాతినాముతస్సుబద్ధామముతస్కరత్ । యథేయమింద్రమీఢ్వస్సుపు
త్రాసుభగాసతి ॥ ౫ ॥ ఇమాంత్వమింద్రమీఢ్వస్సుపుత్రాగ్ం సుభ
గాంకురు । దశాస్యాంపుత్రానాధేహిపతిమేకాదశ కృధి॥ ౬ ॥ అగ్ని
రైతుప్రథమోదేవతానాగ్ంసోఽస్యైప్రజాంముంచతుమృత్యుపాశాత్ ।
తదయగ్ంరాజావరుణోఽనుమన్యతాంయథేయగ్గ్స్త్రీపౌత్రమఘంనరో
దాత్ ॥ ౭ ॥ ఇమామగ్నిస్త్రాయతాంగార్హపత్యః ప్రజామస్యై

గంధర్వాయజనివిదే ॥ ౨ ॥ అగ్నయే ॥ ౩ ॥ కన్యైవకన్యలాల
శబ్దశ్చపజవః పితృభ్యః పితృకులాత్ పతిలోకంపతికులంయతీగచ్ఛతీదీక్షాం
కన్యావ్రతంఅవాదాస్థదీక్షాయా ఇత్యంతభాగేవిభక్త్యంతస్యలుక్ప్రథ
మపురుషైకవచనేరూపం తకారస్య థకారః ఛాందసః అవకుపితవతీత్య
ర్థః॥ ౪ ॥ ప్రేతః- ఇంద్రఃప్రార్థ్యతే ఇమాంత్వమింద్రమీఢ్వఇత్యా
మంత్రితయోగాత్పురుషవ్యత్యయః హే ఇంద్ర మీఢ్వః వర్షేణసిక్తః ఇ
మాంవధూం ఇతఃపితృకులాత్ ప్రముంచాతి ప్రముంచ- నాముతఃపతికు
లాత్ కింతుసుబద్ధామముతస్కరత్ అముష్మిన్పతికులె సుబద్ధాం సుష్ఠుబ
ద్ధాంకరత్ కురు పురుషవ్యత్యయ శ్ఛాందసః యథేయంసుబద్ధాసతీసు
పుత్రాసుభగాచఆసతీస్యాత్॥ ౫ ॥ ఇమాంత్వమింద్రమీఢ్వఃఇమాంవ
ధూంసుపుత్రాంసుభగాంకురుఅస్యాందశపుత్రానాధేహిస్థాపయ పతిం
మామెకాదశం-కృధికురు ॥ ౬ ॥ అగ్నిరైతుఅగ్నిరాగచ్ఛతుకీదృశో
దేవానాంప్రథమః ఆగత్యచసఃఅస్యైఅస్యాఃప్రజాంమృత్యుపాశాన్ముం
చతు-అయంచవరుణో రాజాతదగ్నినా క్రియమాణమనుమన్యతాం య
థా మోచితాసతీఇయ స్త్రీపౌత్రంపుత్రనిమిత్తమఘం వ్యసన ముద్దిశ్యన
రోదాత్ నరుద్యాత్ ॥ ౭ ॥ ఇమాంవధూమగ్నిస్త్రాయతాంగార్హ
పత్యఃగృహపతిసంయుక్తోవైవాహికోఽగ్నిః నకేవలమిమామెవ త్రాయ
తాంఅస్యైఅస్యాఃప్రజాంచదీర్ఘమాయుర్నయతుకింబహునా.అస్యా

ప్రతి మంత్రం అద్భినా ముత్తరేణాగ్నిం దక్షిణేన పదాశ్మాన మాస్థా

నయతు దీర్ఘమాయుః । అశూన్యోపస్థా జీవతామస్తు మాతా పౌత్రమా
నందమభిప్రబుధ్యతామియం॥ ౮॥ మా తే గృహేషు నిశి ఘోష ఉత్థాదన్యత్ర
త్వద్రుదత్యస్సంవిశంతు। మా త్వం వికేశ్యుర ఆవధిష్ఠా జీవపత్నీ పతిలోకే
విరాజ పశ్యంతీ ప్రజాగ్ం సుమనస్యమానాం ॥ ౯ ॥ ద్యౌస్తే పృష్ఠగ్ం
రక్షతు వాయురూరూ అశ్వినౌ చ స్తనం ధయంతగ్ం సవితాభిరక్షతు ।
ఆ వాససః పరిధానాద్బృహస్పతిర్విశ్వే దేవా అభిరక్షంతు పశ్చాత్॥ ౧౦
అప్రజస్తాం పౌత్రమృత్యుం పాప్మానముత వాఘం। శీర్ష్ణస్స్రజమివోన్ము
చ్య ద్విషద్భ్యః ప్రతిముంచామి పాశం॥ ౧౧ ॥ ఇమం మే వరుణ శ్రుధీహవః

న్యోపస్థా పుత్రమండితోత్సంగా జీవతాంచ పుత్రాణాం మాతాస్తు పౌత్రం
పుత్రనిమిత్తం చానందం అభిప్రబుధ్యతాం స్వాపాత్ ప్రబుధ్యమానా పౌత్ర
మానందం ప్రబుధ్యతామియం వధూః॥ ౮ ॥ మా తే గృహే- హే వధు త్వ
దీయే గృహే నిశి ఘోషః ఆర్తప్రలాపః మోత్థాత్ మా ప్రాదుర్భూత్
రుదత్యస్స్త్రియః త్వత్ త్వత్తోన్యత్ర సంవిశంతు- త్వం చ వికేశీ వికీర్ణకేశా
భూత్వా ఉరో మావధిష్ఠాః ఉరస్తాడనం మాకార్షీః తన్నిమిత్తం తేమా
భూత్ తదా హ త్వం జీవపత్నీ జీవః పతిర్యస్యాస్సా జీవపత్నీ పతిలోకే పతి
గృహే విరాజ దీప్యస్వ ప్రజాం చ సుమనస్యమానాం పశ్యంతీ సతీ వియోగః
పుత్రవియోగో నాం రోదననిమిత్తం నాతదుభయం తే మాభూదిత్యర్థః॥
౯॥ ద్యౌస్తే పృష్ఠం- తే పృష్ఠం- పృష్ఠభాగం ద్యౌ రక్షతు వాయురూరూ అశ్వి
నౌ చ స్తనం స్తనౌ రక్షతాం ధయంతం పుత్రం సవితాభిరక్షతు త్వాం చా వా
ససః పరిధానాత్ తత్తద్వాససః పరిధానం పరిగ్రహార్యోగిర ఇత్య
స్మాత్ బృహస్పతీ రక్షతు పశ్చాత్తు విశ్వే దేవా అభిరక్షంతు॥౧౦॥ అప్రజస్తాం
నవిద్యతే ప్రజా యస్యాస్సా అప్రజా తస్యా భావః అప్రజస్తా తాం పౌత్ర
మృత్యుం పుత్రసంబంధిమరణం పాప్మానం పాపం ఉత వా అపి నాఘం పా
పనిమిత్తం వ్యసనం ఏతత్సర్వం చ స్వత్తః ఉన్ముచ్య ద్విషద్భ్యః ప్రతిముంచా
మి పాశం- యథా శీర్ష్ణస్స్రజమున్ముచ్య వృథాన్యమ్మా ప్రతిముంచంతి తద్వత్॥
౧౧॥ ఇమం మే వరుణ- హే వరుణ ఇమం మే హవం ఆహ్వానం శ్రుధి శృణు-శు

యత్యాతిష్ఠిస్యభాస్యాఅంజలావుపస్తీర్యద్విర్ఘాజానోపస్యాభిఘారయతి

మద్యాచమృడయ। త్వామవస్యురాచకే ॥ ౧౨ ॥ తత్త్వాయామిబ్రహ్మణావందమానస్తదాశాస్తేయజమానోహవిర్భిః। అహేడమానోవరుణేహబోధ్యురుశగ్ంసమానఆయుఃప్రమోషీః ॥ ౧౩ ॥ త్వన్నోఅగ్నేవరుణస్యవిద్వాన్ దేవస్యహేడోవయాసిసీష్ఠాః। యజిష్ఠోవహ్నితమశ్శోశుచానోవిశ్వాద్వేషాగ్ంసిప్రముముగ్ధ్యస్మత్ ॥ ౪ ॥ సత్వన్నోఅగ్నేవమోభవోతీనేదిష్ఠోఅస్యాఉషసోవ్యుష్టౌ। అవయక్ష్వనోవరుణగ్ంరరాణో

త్వాచఅద్యాచఅద్యైవమృడయసుఖయ- త్వామహామవస్యుః- పాలనకామఆచకేఆగాయామిస్తువే॥౧౨ ॥ తత్త్వా- హేవరుణఉరుశంస-బహూనాంశంసనీయస్తుత్య-నోస్మాకంఆయుఃమాప్రమోషీః- అహేడమానః అక్రుద్ధశ్చభూత్వాఇహకర్మణిమయోచ్యమానంబోధిబుధ్యస్వ- తత్త్వాయామితదనంతరోక్తమర్థజాతంత్వాత్వాంయామియాచామి- బ్రహ్మణావేదమంత్రేణవందమానస్తువన్హవిర్భిర్యజమానఃసర్వోపితదేవ ఆశాస్తే-ఏవమియమృగర్థానుగుణ్యాత్ వ్యత్యక్రమేణయోజితా॥ ౧౩॥ త్వన్నోఅగ్నఇతి- హేఅగ్నేవిద్వాన్ సర్వస్యవేదితాత్వం నోస్మాకముపరి దేవస్యవరుణస్యయత్ హేడఃక్రోధఃతదవయాసిసీష్ఠాః - యాతేర్యజతేర్వాఆశిషిలిఙ్ రూపమేతచ్ఛాందసం-అర్థస్త్వావదయం అవయక్షీష్ఠాఃఅవాచీనంయథాభవతితథాయక్షీష్ఠాఇతి- యజిష్ఠః అతిశయేనేష్టవాన్ వహ్నితమః అతిశయేనవోఢాహవిషాంశోశుచానఃదేదీప్యమానఃవిశ్వావిశ్వాఃఅస్మద్విషయాణిశత్రూణాంద్వేషాంసిద్వేషవిషయాణి ఫలానివధబన్ధాదీనిప్రముముగ్ధిప్రముంచఅస్మత్ అస్మత్తః ॥ ౧౪॥ సత్వంహేఅగ్నే ఏవముక్తగుణః అవమోమూలభూతోదేవానాం అగ్నిరవమోదేవతానాంవిష్ణుఃపరమఇతిబ్రాహ్మణం-నోస్మాకంఊతీఊత్యాపాలనేననేదిష్ఠోన్తికతమోభవ-కదాఅస్యఉషసోవ్యుష్టౌవ్యుచ్ఛతేః క్తిన్అస్యాముషసివ్యుష్టాయాముపలక్షణంచైతత్ సర్వదేత్యర్థఃఅవయక్ష్వఅవాచీనోయథాభవతితథాయక్ష్వకంవరుణం-అస్మాత్పాశాత్ ముముక్షుంనఃఅస్మభ్యంరరాణః ఇష్టానిదదత్ వీహిఖాద-మృడీకంసుఖయితారంపురోడాశాదికం అస్మ

తస్యాస్సోదర్యో లాజానావపతి త్యేకే ఇయం నారీ త్యుత్తరాభి స్తిసృభిః ప్రదక్షిణమగ్నిం కృత్వాశ్మానమాస్థాపయతి యథాపురస్తాద్

ణో పిహిమృడీకగ్ంసుహవోనఏధి ॥ ౧౫ ॥ త్వమగ్నే అయాస్యయాస న్మనసాహితః । అయాసన్హవ్యమూహిషేయానో ధేహి భేషజం॥ ౧౬॥ ఆతిష్ఠేమమశ్మానమశ్మేవత్వగ్గ్ స్థిరాభవ। అభితిష్ఠ పృతన్యతస్సహస్వ పృత నాయతః ॥ ౧ ॥ ఇయం నార్యుపబ్రూతే కుల్పాన్యావపంతికా । దీర్ఘా యురస్తు మేపతిర్జీవాతు శరదశ్శతం ॥ ౨ ॥ తుభ్యమగ్రే పర్యవహన్త్సూ ర్యాం వహతునాసహ। పునః పతిభ్యో జాయాం దా అగ్నే ప్రజయాసహ॥

భిర్దత్తం నోస్మాకం సుహవః సుష్ఠు వాహనః ఆహ్వానం వాయస్యసః సుహవః నః అస్మాక ఎధి వర్ధయ సుఖాహ్వానశ్చైధి భవ॥ ౧౫॥ త్వమగ్నే - హే అగ్నే త్వమయాసి అయా అసి ఛాందసస్సవర్ణదీర్ఘః ఇణో సుక్ప్రత్యయః భక్తా నామేతవ్యః - భక్తానాం ప్రత్యేతా అయాసన్ అయాస్సన్ ఛాందసస్స కారలోపః - ఎవంభూతస్త్వమస్మాభిః మనసాహితః ప్రణిహితోసీత్యను షంగః త్వాం వయం నసి ప్రణిదధ్మ ఇత్యర్థః - అయాసన్ అయాస్సన్ పూర్వవత్సలోపః - హవ్యమస్మాభిర్దత్తమూహిషె - దేవేభ్యో వహసిస త్వమయాః నోస్మభ్యం భేషజం ధేహి॥ ౧౬॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే ఏకా గ్నికాండమంత్రభాష్యే చతుర్థః ఖండః.

సూ॥ అథైనాముత్తరేణాగ్నిం దక్షిణేన పదాశ్మానమాస్థాపయాత్యాతి ష్ఠేతి హేవధు ఇమమశ్మానమాతిష్ఠ ఆతిష్ఠతి చత్వం యథాయమశ్మాస్థిరః త ద్వత్ స్థిరాభవ - పృతన్యతః పృతనాః యోద్ధుకామాన్ అభితిష్ఠ అభి ద్రవ అభిద్రుత్యచ సహస్వ అభిభవ పృతనాయతస్తానేవ పృతన్యతః॥ ౧ ॥ సూ॥ అథాస్యా అంజలావుపస్తీర్య ఇయం నారీతి॥ ఇయం నారీ ఉపబ్రూతే ఉపచ్ఛందయంతీ బ్రూతే కుల్పాన్ లాజాన్ ఆవపంతికా ఆవపంతీ కిము బ్రూతే దీర్ఘాయురస్తు మే మమపతి రేషజీవాతు శరదశ్శతం శతం సంవత్ సరాన్ జీవ్యాదితి॥ ౨॥ సూ॥ ఉత్తరాభిస్తిసృభిః ప్రదక్షిణమగ్నిం కృత్వా తుభ్య మగ్ర ఇత్యాదిభిః - హే అగ్నే తుభ్యమగ్రే ఆదికాలే సూర్యాం వహతునా స హపర్యవహన్ దత్తవంతః సూర్యానామ సవితుర్దుహితా వివాహస

మశ్నోత్తరయా పునఃపరిక్రమణ మాస్థాపనగ్ం హోమశ్నోత్తరయాపు
నఃపరిక్రమణంజయాది ప్రతిపద్యతె పరిషేచనాంతం కృత్వోత్తరాభ్యాం

---

౩ ॥ పునఃపత్నీమగ్నిరదాదాయుషాసహవర్చసా । దీర్ఘాయురస్యా
యఃపతిస్సఏతుశరదశ్శతం॥ ౪ ॥ విశ్వాఉతత్వయావయంధారా ఉద
న్యాఇవ । అతిగాహేమహిద్విషః ॥ ౫ ॥ ఆతిష్ఠేమమశ్మానం॥ ౬॥
అర్యమణంనుదేవంకన్యాఅగ్నిమయక్షత । సఇమాందేవో అధ్వరః ప్రే
తోముంచాతినాముతస్సుబద్ధా మముతస్కరత్ ॥ ౭ ॥ తుభ్యమగ్రేప
ర్యవహన్ ॥ ౮ ॥ పునఃపత్నీమగ్నిరదాత్ ॥ ౯ ॥ విశ్వా. త్వయా
వయం ॥ ౧౦ ॥ ఆతిష్ఠేమమశ్మానం ॥ ౧౧ ॥ త్వమర్యమాభవసి

అధిష్ఠాత్రీదేవతావహతురితిపితృకులలబ్ధస్య (స్త్రీ)ధనస్యానుపవాదః
పునశ్శబ్దోద్యశబ్దార్థః అద్యతుపతిభ్యోస్మ దాదిభ్యఃజాయాం దాఃదేహి
ప్రజయాసహఏషఏవార్థః ॥ ౩ ॥ పునఃపత్నీమగ్ని రదాత్ దదాతు
ఆయుషావర్చసాసహ అస్యావధ్వాః యఃపతిస్సదీర్ఘాయుశ్చపతుకో
ర్థస్సపతుశరదశ్శతంశతసంవత్సరాన్ప్రాప్నోతు॥ ౪ ॥ విశ్వాఃహే
అగ్నేవయంచత్వయా నాథేన విశ్వాః ద్విషః ద్విషజ్జాతీః అతిగాహేమ
హిఅతితరేమహి - ఉదన్యాః ఉదకసంబంధినీః ధారాఇవ యథావర్ష
ధారాః ఋషభాదయోతితరంతితద్వత్ ॥ ౫ ॥ సూ ॥ అశ్మానమా
స్థాపయతి యథాపురస్తాత్ ॥ ఆతిష్ఠేమం ॥ గతం॥ సూ ॥ హోమ
మశ్నోత్తరయా ॥ అర్యమణమితి ॥ అర్యమణంనుక్షిప్రంఅర్యతఇత్యర్య
మాఅగ్నిః తంప్రసిద్ధమేవార్యమణంకన్యాః పూర్వమయక్షతయక్షువత్యః
తాశ్చఇష్టాన్పతీనలభంతస ఇదానీమపి లాజహోమేనేష్టః॥ అధ్వరోఽ
హింసితఃకెనాపిదేవోర్యమాఇమాంప్రేతోముంచాతీత్యాదిగతం॥ ౭ ॥

సూ ॥ పునఃపరిక్రమణంతుభ్యమగ్రఇతి - గతాః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦॥
సూ ॥ ఆస్థాపన మాతిష్ఠేతి ॥ గతోర్థః॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ హోమ
మశ్నోత్తరయాత్వమర్యమేతి - త్వమర్యమాదాతాయః ఖలువైదదాతి
సోర్యమేతిశ్రుతేః ॥ హేఅగ్నేత్వమేవదాతాభవసి - యద్యస్మాత్క

యోక్త్రింవిముచ్యతాంతతఃప్రవావాహయేత్ప్రివాహాకరమేత్సమోష్ప్య తమగ్నిమనుహరంతిసిత్యోధార్యోనుగతో మంథ్యశ్చో త్రియాగారాద్వా హార్యఉపవాసశ్చాన్యతరస్యభార్యాయాఃపత్యుర్వానుగతేపివో త్తరయా

యత్కసీనాంనామస్వధావత్స్వర్యంబిభషిః - అంజంతివృషుగ్ం సుధి తంనగోభిర్యద్దంపతీసమనసాకృణోషి ॥ ౧౨ ॥ తుభ్యమగ్రేపర్యవహన్॥ ౧౩ ॥ పునఃపత్నీమగ్నిరదాత్ ॥ ౧౪ ॥ విశ్వా ఉతత్వయావయం॥ ౧౫ ॥ ప్రత్వాముంచామివరుణస్యపాశాద్యేనత్వాబధ్నాత్సవితాసుకేతః । ధాతుశ్చయోనౌసుకృతస్యలోకేస్యోనంతేసహపత్యాకరోమి ॥ ౧౬ ॥ ఇమంవిష్యామివరుణస్యపాశంయమబధ్నీతసవితాసుశేవః। ధా

సీనాంకస్యకానాంనామకసీనంస్వధావదన్నయుక్తంస్వర్యం స్వగణస్యని మిత్తంబిభషిఃపుష్ణాసి - కస్యకాఅన్నంవయంచ స్వగణశ్చత్వదాయ త్తాఃపురుషాన్ప్రత్యుపనమంతి - యస్మాత్తస్మాత్త్వమేవార్యమాభవ సీత్యర్థః త్వామేవచాంజంతిగోభిర్వికారేయంప్రకృతిశబ్దః గోభిశ్శ్రీణీ తమత్సరమితి - యథాగోవికారైరాజ్యాదిభిఃవృషుంసుధితంనఇయంపుర స్తాదుపచారః ప్రతిషేధార్థీయః ఉపరిష్టాదుపచారఉపమార్థీయః - యథాసుధితంసుష్ఠునిహితంస్థాపితంవృషుంజలేనసించంతితద్వత్ యద్య స్మాద్దంపతీసమనసాసమానమనసాకృణోషి - కరోషిత్వమేవ ॥ ౧౨॥ సూ ॥ పునఃపరిక్రమణంజయాదిఃకృత్వాతుభ్యమగ్రఇత్యాదిభిః॥ ౧౩॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ గతార్థాః ॥ సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాం యోక్త్రం వి ముచ్యప్రత్వాముంచామీతిద్వాభ్యాం ॥ త్వాత్వాం వరుణస్యపాశాత్ ప్రముంచామియదిదంయోక్త్రోద్వి మోచనంతదేవపనం నిరూప్యతే యేన పాశేనత్వాం అబధ్నాత్సవితాసర్వస్యప్రేరయితాసుకేతఃసుచిత్తః సు ప్రజ్ఞానోవాధాతుశ్చయోనౌబ్రహ్మణోలోకేకీదృశేసుకృతస్యలోకేబ్రహ్మ లోకోహిపుణ్యస్యకర్మణోలోకః తస్మిన్స్యోనం సుఖంస్థానంతే తవప త్యామయాసహకరోమి ॥ ౧౬ ॥ యోక్త్రవిమోచనేనఇమం వరుణ స్యపాశంవిష్యామివిస్రంసయామి - యంపాశమబధ్నీతబద్ధవాన్ సవి

జుహుయాన్నోపవసేదుత్తరారథస్యోత్తంభనీవాహావుత్తరాభ్యాంయు
నక్తిదక్షిణమగ్రఆరోహతీ ముత్తరాభిరభిమంత్రయతే సూత్రేవర్త్మనో
ర్వ్యవస్తృణాత్యుత్తరయానీలం దక్షిణస్యాంలోహిత ముత్తరస్యాంతే

తుశ్చయోనౌసుకృతస్యలోకేరిష్టాంత్వాసహపత్యాకృణోమి ॥ ౧౭ ॥
అయాశ్చాగ్నేస్యనభిశస్తీశ్చసత్యమిత్త్వమయాఅసి । అయసామనసాధృ
తోఽయసాహవ్యమూహిషేయానోధేహిభేషజం ॥ ౧౮ ॥ సత్యేనో
త్తభితాభూమిస్సూర్యేణోత్తభితాద్యౌః । ఋతేనాదిత్యాస్తిష్ఠంతి ది
విసోమోఅధిశ్రితః ॥ ౧ ॥ యుంజంతిబ్రధ్నమరుషంచరంతంపరితస్థుషః।

తాసుశేవః సుసుఖః భక్తానాంసుఖస్యకర్తేత్యర్థః ॥ ధాతుశ్చయో
నావిత్యాదిసమాసం - అరిష్టామవినాశినీంత్వాంకృణోమి ॥ ౧౭ ॥
సూ ॥ తాంతతః ప్రవాహయేత్పత్రి=యాన్నోపవసేదయాశ్చాగ్న
ఇతి ॥ అయాఇతివ్యాఖ్యాతం - హేఅగ్నేత్వమయాశ్చాసినవిద్యతే అ
భిశస్తిర్యస్యసోనభిశస్తిః అనభిశస్తీశ్చాసిదీర్ఘస్తు ఛాందసః - అనవద్య
ఇత్యర్థః - సత్యమిత్త్వమయా అసిఆదరార్థమిదం ఏవంభూతస్త్వం
అస్మాభిరయసాత్వాంప్రతిగంత్రామనసాధృతోధ్యాతః అయసా భక్తా
న్ప్రతిగంత్రాత్వదీయేనమనసాహవ్య మస్మాభిర్దత్తమూహిషే దేవా
న్ప్రతివహస్వఅయాశ్చత్వమస్మభ్యంభేషజం ధేహిస్థాపయ ॥ ఇతిశ్రీహ
రదత్తవిరచితే-ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే పంచమః ఖండః.

సూ ॥ ఉత్తరారథస్యోత్తంభనీసత్యేనేతి యద్ధేయం భూమిస్సత్యేన
మనోవాక్కాయజేనఉత్తభితాఉత్తబ్ధా స్థాపితాతిష్ఠతియథాచ ॥ సూ
ర్యేణోత్తభితాద్యౌస్తిష్ఠతియథాచ ఋతేనయజ్ఞేన ఆదిత్యాస్తిష్ఠంతి అ
గ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతఇతిస్మృతేః - యథాచదివి
సోమోఅధిశ్రితః - ఏవంత్వమస్మాభిః ఉత్తబ్ధాతిష్ఠేతి వాక్యశేషాధ్యా
హారేణయోజ్యం ॥ ౧ ॥ వాహావుత్తరాభ్యాం యునక్తి దక్షిణమగ్రే
యుంజంతీతిద్వాభ్యాం- మనుష్యాఃబ్రధ్నంమహాంతంనామైతత్ మహాంత
మశ్వమనడ్వాహంవాఅరుషంఆరుష్యతిగచ్ఛతికర్మాణగంతారంగమనసమ

ఉత్తరాభిరభియాతి తీర్థస్థాణుచతుష్పథ వ్యతిక్రమేచోత్తరాం జపేత్।
నావ ముత్తరయానుమంత్రయతే నచనావ్యాగ్ స్తరతీవధూః పశ్యేత్తీ

రోచం తేరోచనాదివి ॥ ౨ ॥ యోగేయోగేతవ స్తరంవాజేవాజేహవా
మహే । సఖాయఇంద్రమూతయే ॥ ౩ ॥ సుకిగ్ంశుకగ్ం శల్మలిం
విశ్వరూపగ్ంహిరణ్యవర్ణగ్ం సువృత్తగ్ం సుచక్రం । ఆరోహవధ్వ
మృతస్యలోకగ్గ్ స్యోనంపత్యేవహతుంకృణుష్వ॥ ౪ ॥ ఉదుత్తరమారో
హంతీవ్యస్యంతీపృతన్యతః । మూర్ధానంపత్యురారోహ ప్రజయాచ

ర్థంచరంతంపరితస్థుషః స్థావరాన్పదార్థాన్ పరివర్జయిత్వా అతిక్ర
మ్యచరంతంపరిగచ్ఛన్ హిస్థావరానతిక్రమ్యగచ్ఛతి ఉత్తరార్ధేయావది
త్యధ్యాహార్యం రోచనారోచనాదీనినక్షత్రాదీనియావద్దివిరోచంతేతావ
దేవంవిధేషుకర్మసు నిత్యమేవంవిధేషు కర్మసు పురుషాయుంజంతీత్య
ర్థః ॥ ౨ ॥ యోగేయోగేయదాయదాశ్వాదేరథాదౌయోజనంప్రా
ప్తంతదాతదాతవ స్తరంతవ ఇతిసౌత్రో ధాతుర్వృద్ధ్యర్థః గత్యర్థోవా
వాతవావృద్ధిగమనంవాఛాందసః - ఇహతు తద్వ్యతోభిధానం అతిశ
యేనవృద్ధియుక్తంగతి యుక్తంవా వాజేవాజే సంగ్రామనామైతత్ సం
గ్రామేసంగ్రామేప్రాప్తే ఉపలక్షణంచైతత్ సర్వేషుసర్వకార్యేషు హ
వామహేఆహ్వయామః సఖాయః స్తోతృత్వేన సఖీభూతాః వయమిం
ద్రంకిమర్థమూతయేపాలనాయ ॥ ౩ ॥ ఆరోహంతీముత్తరాభి రభి
మంత్రయతేసుకిగ్ం శుకమిత్యాదిభిశ్చతసృభిః-సుకింశుకంరథోవిశేష్యతే
కంటకినః పలాశాః శోభనాః కింశుకాయస్మింతత్ సుకింశుకం శల్మలిం
సికారేయంప్రకృతిశబ్దః శల్మలివృక్షేణనిర్మితం వృక్షమాత్రోప లక్షణ
మేతత్ అన్యేతు మంత్రలింగాదేతాభ్యామేవరథనిర్మాణమాహుః విశ్వ
రూపంనానారూపంహిరణ్యవర్ణంప్రజ్వలితవర్ణం సువృత్తగ్ంసుష్ఠువ
ర్తతేగచ్ఛతీతిసువృత్ సుచక్రంశోభనచక్రంరథం హేవధుత్వమారోహ
అమృతస్యామరణస్యమమదీర్ఘాయుషో లోకంస్థానం ఆరుహ్యచపత్యే
మహ్యంస్యోనంసుఖకరగ్ంవహతుం పితృకులలబ్ధం(స్త్రీ)ధనం కృణుష్వస్థాప
యాత్రైపరక్షే॥ ౪ ॥ ఉత్ ఉత్తరం శ్రేష్ఠంరథం ఉదారోహంతీ ఊర్ధ్వ

ర్వోత్తరాంజపేచ్ఛ్వశానాదివ్యతిక్రమేభాండేరథేవారిష్టేగ్నేరుపసమా
ధానాద్యాజ్యభాగాంతేన్వారబ్ధాయాముత్తరాఆహుతీర్హుత్వాజయాది

విరాడ్భవ॥ ౫ ॥ సమ్రాజ్ఞీశ్వశురేభవసమ్రాజ్ఞీశ్వశ్ర్వాంభవ। న
నాందరిసమ్రాజ్ఞీభవసమ్రాజ్ఞీ అధిదేవృషు ॥ ౬ ॥ స్నుషాణాగ్
శ్వశురాణాంప్రజాయాశ్చధనస్యచ । పతీనాంచదేవృణాంచసజాతా
నాంవిరాడ్భవ ॥ ౭ ॥ నీలలోహితేభవతఃకృత్యాసక్తిర్వ్యజ్యతే। ఏ
ధంతేస్యాజ్ఞాతయః పతిర్బంధేషు బధ్యతే ॥ ౮ ॥ యేవధ్వశ్చంద్రం

మారోహంతీపృతస్యతః యోద్ధుకామాన్ వ్యవస్యంతీవివిధ మధిక్షిపంతీ
మమపత్యుమూర్ధానంఆరోహమనుప్రధానభూతాభవ-ప్రజయాచ
విరాడ్భవ- విరాట్త్రిపదా విరాజః పాదాదశాక్షరా దశపుత్రాభవే
త్యర్థః - విరాజమానాభవ ॥ ౫ ॥ సమ్రాజ్ఞీప్రాధాన్యమేవ స్ఫు
టయతిశ్వశురే సమ్రాజ్ఞీవల్లభాభవ-శ్వశ్ర్వాంచసమ్రాజ్ఞీభవ-ననాంద
రిపత్యుస్స్వసాననాందావధ్వాః తస్యాంచసమ్రాజ్ఞీభవ తథాదేవృషు
దేవరేషుపత్యుర్భ్రాతరోవధ్వాఃదేవరాస్తేష్వపిసమ్రాజ్ఞీభవ అధిశబ్దః
సప్తమ్యర్థానువాదీతదేవపునరుచ్యతే ॥ ౬ ॥ స్నుషాణాం శ్వశు
రాణాంఅస్మద్గృహేయాస్స్నుషాః తాసాంశ్వశురస్య తద్భ్రాతౄ
ణాంప్రజాయాశ్చతవఆగామినోధనస్యచమదీయస్యపతీనాంచపత్యుర్మ
మచమత్స్థానీయానాందేవృణాంచ దేవరాణాంచ అన్యేషాంచసజాతా
నాంగృహేమయాసహజాతానాంవిరాడీశ్వరాభవ॥ ౭ ॥ సూ॥ఉత్త
రయానీలందక్షిణస్యాంలోహితముత్తరస్యాంనీలలోహితేఇతి - నీలలో
హితేమయావిస్తీర్యమాణేఏతేసూత్రేనీలలోహితేవర్ణేభవతఃఏకంనీల
మపరంలోహితంతతఃకింకృత్యాషష్ఠ్యేకవచనస్యాకారః కృత్యాయాః
పరైఃప్రయుక్తాయాః సక్తిస్సంగః ప్రతిహతిర్వ్యజ్యతే ప్రాదుర్భవతి-
సూత్రాభ్యాంప్రతిహతాకృత్యానాస్మానభిభవితుంశక్నోతీత్యర్థః - త
తశ్చఏధంతేఏధంతాంఅస్యాజ్ఞాతయఃపతిశ్చబంధేషు బంధనస్థానేషుస్నే
హవిషయేషుబధ్యతెబధ్యతాం - ఆత్మనఏవాయంపరోక్షనిర్దేశః -అ
యంజనోబ్రవీదితివత్॥౮ ॥ సూ ॥ తేఉత్తరాభిరభియాతి - యేవధ్వ

ప్రతిపద్యతేపరిషేచనాంతంకరోతిక్షీరిణామన్యేషాంవా లక్షణ్యానాం వృక్షాణాంనదీనాంధన్వనాంచవ్యతిక్రమఉత్తరేయథాలింగంజపేత్ -గృ

వహతుంయత్యాయంతిజనాగ్ంఅను । పునస్తాన్యజ్ఞియాదేవానయంతు యతఆగతాః ॥ ౯ ॥ మావిదన్పరిపంథినోయఆసీదంతిదంపతీ । సుగేభిర్దుర్గమతీతామపద్రాంత్వరాతయః ॥ ౧౦ ॥ సుగంపంథానమారుక్షమరిష్టగ్ం స్వస్తివాహనం । యస్మిన్వీరోనరిష్యత్యన్యేషాం విందతే వసు ॥ ౧౧ ॥ తామందసానామనుషోదురోణఆధత్తగ్ం రయిందశ

ఇత్యాదిభిస్తిసృభిః-యేవధ్వఃవధ్వఇతిషష్ఠ్యేకవచనేరూపంభాందసంఅస్యావధ్వాపహాతుంపితృకులలబ్ధం ధనం కీదృశంచంద్రం ఆహ్లాదకరంయేయక్ష్మాః యక్ష్మస్థానీయాశ్చోరాదయోయంతిప్రాప్నువంతి అపహర్తుం జనాగ్ంఅనుజనానాంసమీపేతాన్యజ్ఞియాదేవాః పునర్నయంతుయతఆగతాః ॥ ౯ ॥ తమేవదేశం ప్రతిమావిదన్ పరిపంథినః పంథానంపరివృత్యాపహర్తుకామాయేతిష్ఠంతి తేపరిపంథినోమావిదన్మాలప్స్యతమాజ్ఞాసిషుర్వాయేపరిపంథినోదంపతీఆసీదంతి ఆధావంతిసుగేభిః సుగమైః పథిభిః దుర్గందేశమతీతాంఅతిక్రామతాంతౌదంపతీపరోక్షనిర్దేశః పూర్వవత్ అపద్రాంత్వపగచ్ఛంతు అరాతయశ్శత్రవః తఏవపరిపంథినః సుఖేనగమ్యతేయస్మిన్పథి సుగంపంథానం ఆరుక్షంఆరూఢవానస్మినవిద్యతేరేషణమరిష్టం యస్యతమరిష్టం స్వస్తివాహనమవినాశితవాహనంయస్మింశ్చ పథివీరోస్మదీయోరక్షితా నరిష్యతిరిష్టోనభవతిన కేవలంనరిష్యతికింత్వన్యేషాంపరిపంథిన ఏవవసుధనంవిందతెపరిపంథినామేవధనంఅపహరతితంపంథానమారుక్షమితి॥ ౧౦॥ ౧౧॥

ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే- ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే-షష్ఠః ఖండః.

సూ ॥ తీర్థస్థాణుచతుష్పథవ్యతిక్రమేచోత్తరాంజపేత్ । తామందసానేతి - అశ్విన్యేషాతాతావశ్వినౌమందసానాస్తూయమానౌమనుషః మనురితిమనుష్యస్యనామతస్యమనుష్యస్యదురోణేగృహేఏవం భూతౌయువాంవచస్యవేవచనవతెస్తుతిలక్షణం వచనంతద్వతె యువాంస్తువ

హోను త్తరయా సంకాశయతివాహో వృత్తరాభ్యాంవిముంచతిదక్షిణమగ్రే

వీరంవచస్యావే । కృతంతీర్థఙ్గ్ంసుప్రపాణఙ్గ్ంశుభస్పతీస్థాణుంపథేష్ఠా
మపదుమఙ్గతిగ్ంహతం ॥ ౧ ॥ అయంనోమహ్యాః పారగ్గ్ం స్వస్తినేషద్వన
స్పతిః । సీరానస్సుతరాభవదీర్ఘాయుత్వాయవర్చసే ॥ ౨ ॥ అస్య
పారేనిర్ ఋథస్యజీవాజ్యోతిరశీమహి । మహ్యాఇంద్రస్వస్తయే॥౩॥ య
దృతేచిదభిశ్రిషఃపురాజత్రృభ్యఆతృదః । సంధాతాసంధింమఘవాపు

తేమహ్యాందశవీరందశభిఃపుత్రైర్స్సహితంరయింధన మాధత్తంద త్తంకేం
చకృతంతీర్థఙ్గంమార్గేభవంతు-సుఖేనప్రపీయతేయత్రతత్సు ప్రపాణం
తాదృశంతీర్థఙ్గంకృతంకురుతం హేశుభస్పతీశుభ ఇత్యుదకనామవృష్టి
లక్షణస్యోదకస్యపాలయితారౌకించపథితిష్ఠతీతిపథేష్ఠాం స్థాణుమపహ
తంఅవిద్ధ్యతందుమఙ్గతిందుష్టాశయంతస్క-రాదికంచఅపహతం ॥ ౧ ॥
సూ ॥ నావముత్తరయానుమంత్రయతే - అయంనః అయంవనస్పతిః వ
నస్పతివికారభూతానౌః ఇయంనోస్మాకమస్యామహత్యానద్యాః పా
రంపరతరంస్వస్తిఅవినాశంయథాభవతి తథానేషత్ నయతుసీరా ప్ర
ధానభూతాసీరేతి నదీనామైతత్ సంబుద్ధ్యాచాకారః హేసీరాత్వంనో
స్మాకంసుతరాసుఖేనతరితుంశక్యాభవ - నదీంప్రత్యేతద్వచనం - అథవా
సుతరాసుష్ఠుతారయిత్రీతినావ ఏవాభిధానం దీర్ఘాయుత్వాయ ఛంద
స్యుకారాంతోప్యాయుశ్శబ్దోస్తి - ఛందసివాగుణఇతి వచనాత్ వర్చసే
చభవ ॥ ౨ ॥ సూ॥ నచనావ్యాగ్ స్తరతీవభూః పశ్యేత్తీర్త్వోత్తరాంజ
పేత్ - అస్యపారఇతి - అస్యపారేఅస్యనద్యాఃడః పారేతీరేనిర్ ఋథ
స్యనిస్తరితవ్యస్యజీవాజీవంతః ప్రాప్తాస్తేవయంజ్యోతిరభయంస్థానమశీ
మహిప్రాప్నుయామః ఏవంభూతానామస్మాక మింద్రశ్చమహ్యా మహ
త్యైస్వస్తయేభవతు ॥ ౩ ॥ సూ ॥ శ్మశానాదివ్యతిక్రమేథాం డేరథ
వారిష్టేకరోతి॥యదృతేచిదితి॥యదృతేచిత్ సుపాంసులుగితిసోలుక్
యద్యస్మాత్ ఋతేచిత్ ఋతేవినాఅభిశ్లిషః అభిశ్లేషణంద్రవ్యంఅభిశ్లిష్టం

లోహితం చర్మాణ దుహం ప్రాచీనగ్రీవ ముత్తరలోమ మధ్యే గార

రోవసుర్నిష్కృతాఽ విహ్వృతంపునః ॥ ౪ ॥ ఇడామగ్నే పురుదగ్ంస

గ్ంసనింగోశ్శశ్వత్తమగ్ంహవమానాయసాధ । స్యాన్నస్సూను స్తన

యోవిజావాగ్నే సాతేసుమతిర్భూత్వస్మే ॥ ౫ ॥ ఇమంమేవరుణ ॥

తస్మాద్వతేపిపురాపూర్వమేవజత్రుభ్యఃజతుశబ్దస్యఇదంవికృతంరూపం తత్రబహ్వృచాఉకారాంతం రూపమభిధీయతె తత్ర రేఫమాత్ర ముపజ నః ఇహతుఉకారస్యాప్యృకారః తృతీయాంతం చైతత్ వ్యత్యయేన బ హువచననిర్దేశాచ్చ అన్యావగతిఃజత్రుభిరాతృదః జిత్వాదిభిరాతృదః స్వపితృదోఽక్వస్ జత్రుభిరాతదనాత్ పురాయావతాకాలేన జిత్వాదీ న్యాతృదుతిదృఢీకుర్వంతితతఃప్రాగేవాతిశీఘ్రమిత్యర్థఃసంధాతాతృన్నం తమేతత్ తథాచపూర్వపదప్రకృతి స్వరత్వంకర్మణిచ ద్వితీయాసంధిం సంధాతవ్యంసంధాతవ్యవస్తునః సంధాతేత్యర్థః మఘవేంద్రః పురోః సుఃపురుశబ్దస్యఛాందసఓకారఃపురువసుఃబహుధనఃతంనిష్కృతాఽఇదవ పితృన్నంతంయద్దైవనిహ్వృతం తత్సర్గస్కృతమితి బహ్వృచబ్రాహ్మణం సర్గస్కృతాఽవిహ్వృతనుత్యంతవినష్టం పునర్యః పురువసుః మఘవాంత నాపిఅభిశ్లేషనాత్ప్రాగేవజిత్వాదిభిరాతదనాత్ సంధాతవ్యంవస్తుసం ధాతివివృతంచపునస్సర్గస్కరోతి-సాకాంక్షత్వాత్తస్మా ఇతిగమ్యతె - స్మైస్వాహేతి॥౪॥ ఇడామగ్నే-ఇడామన్నంహేఅగ్నేపురుదగ్ంసంబహు దర్శనీయంఅత్యంతశ్లాఘ్యంగోస్సనిం గవాందానంచశశ్వత్తమందీర్ఘ కాలస్థాయినంహవమానాయత్వామాహ్వయతె మహ్యంసాధసాధయ దేహికించస్యాన్నస్సూను స్తనయశ్చపౌత్రెతనయ శబ్దః కీదృశః విజావ విజనస్వభావఃజననసమర్థ్క మోవిట్ విద్వనోరనునాసికస్యాత్వం కింబహు నాహేఅగ్నేసాతెప్రసిద్ధాసుమతిః భక్తేష్వనుగ్రహాత్మికాబుద్ధిః అస్మే ష్మాసు భూతుభవతు ॥ ౫ ॥ ఇమంమెవరు ణేత్యాది పంచగతాః

స్యోత్తరయా స్త్రీర్యగృహాన్ప్రపాదయన్నుత్తరాం వాచయతిదక్షిణేనపదా

---

౬ ॥ తత్త్వాయామి ॥ ౭ ॥ త్వంనో అగ్నే ॥ ౮ ॥ సత్వంనో అగ్నే ॥
౯ ॥ త్వమగ్నే అయాసి ॥ ౧౦ ॥ యేగంధర్వా అప్సరసశ్చ దేవీరేషు
వృక్షేషువానస్పత్యేష్వాసతే । శివాస్తే అస్యైవధ్వై భవంతుమాహిగ్ం
సిషుర్వహతుమూహ్యమానాం ॥ ౧౧ ॥ యా ఓషధయో యానద్యో
యానిధన్వాని యేవనా । తేత్వావధు ప్రజావతీం ప్రత్వేముంచం త్వగ్ం
హసః ॥ ౧౨ ॥ సంకాశయామివహతుంబ్రహ్మణాగృహైరఘోరేణ
చక్షుషామైత్రేణ । పర్యాణద్ధంవిశ్వరూపంయదస్యాగ్ స్యోనం పతిభ్య
స్సవితాకృణోతుతత్ ॥ ౧౩ ॥ ఆవామగన్ సుమతిర్వాజినీ వసూన్య

---

౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ సూ ॥ క్షీరిణామన్యేషాంవా లక్షణ్యా
నాంవృక్షాణాంనదీనాంధన్వనాంచ వ్యతిక్రమ ఉత్తరే యథాలింగం జ
పేత్ యేగంధర్వాఇతిద్వాభ్యాం ॥ యేగంధర్వాః విశ్వావసుప్రభృత
యః అప్సరసశ్చ దేవీః దేవ్యః ఏషువృక్షేషు వానస్పత్యేషు న్యగ్రోధోదుం
బరాశ్వత్థప్లక్షేషు ఆసతే తిష్ఠంతి-ఏతే వైగంధర్వాప్సరసాం గృహాః తే
అస్యైవధ్వైశివాభవంతుమాహింసిషుః వహతుం స్త్రీధనం ఊహ్యమా
నామానీయమానాం ఇమాంచయా ఓషధయోస్మాభిరతిక్రాంతాః యాశ్చ
నద్యః యానిధన్వానినిరుదాః ప్రదేశాః యేవనాయానివనానితేఉక్తాః త
త్తదధిష్ఠానదేవతాః హేవధుత్వాత్వాంప్రజావతీంకుర్వంత్వితిశేషః అగ్ం
హసశ్చత్వాత్వాంప్రముంచంతు ॥ ౧౨ ॥ సూ ॥ గృహానుత్తరయా
సంకాశయతితత్రచవహతుంపూర్వం ప్రాపయితవ్యం మంత్రలింగాత్
సంకాశయామిప్రదర్శయామివహతుం అస్యాః పితృకులాదానీతంధనం
బ్రహ్మణామంత్రేణగృహైర్మదీయైస్సహసంకాశయామి- అఘోరేణా
క్రూరేణమైత్రేణసౌమ్యేనచక్షుషాఏషాతావదేవంభూతేన చక్షుషాప
శ్యతుతామహందర్శయామి యచ్చాస్యాంపర్యాణద్ధంబంధుభిస్సర్వతో
నద్ధంవిశ్వరూపంనానారూపం ఆభరణాదికంతత్సవితాపతిభ్యః పత్యేమ
హ్యంమద్భ్రాత్రాదిభ్యశ్చస్యోనంసుఖంకృణోతు ॥ ౧౩ ॥ సూ॥ వా

నచ దేహళీమధితిష్ఠత్యుత్తరపూర్వే దేశేఽగారస్యాగ్నేరుప సమాధా

శ్వినావృత్సు కామాగ్ం అయగ్ంసత । అభూతం గోపామిథునా శుభ
స్పతీ ప్రియా అర్యమ్ణో దుర్యాగ్ం అశీమహి ॥ ౧౪ ॥ అయం నో దేవస్స
వితా బృహస్పతిరింద్రాగ్నీ మిత్రావరుణా స్వస్తయే । త్వష్టా విష్ణుః ప్రజ
యా సగ్ంరరాణః కామ ఆయాతం కామాయ త్వా విముంచతు ॥ ౧౫ ॥
శర్మన్వర్మేదమాహరాస్యై నార్యా ఉపస్తిరె । సినీవాలి ప్రజాయతాం

సోఽవుత్తరాభ్యాం విముంచతి దక్షిణమగ్రే ఆవామగన్నితి ద్వాభ్యాం- హేఅ
శ్వినౌ వాం యువయోః స్వభూతా సుమతిరనుగ్రహాత్మికా బుద్ధిరస్మాన్ప్ర
త్యాగత ఆగమత్ప్రాప్తా- హే వాజినీవసూ అన్నవతీ స్తుతిర్వాజినీ సైవవసు
యయోస్తయోః సంబోధనం హే వాజినీవసూ హవిర్భిః స్తుతిభిశ్చ ధనవంతౌ
కామాః ప్రథమా ఋక్ ద్వితీయా బహ్వృచాశ్చ తథైవ పఠంతి అస్మాకం
హృత్సు యే కామాః సుఖేన గృహం ప్రాప్నుయామేతి తే చ న్యయంసత
నియతాః నిశ్చితాః జాతాః యస్మాత్ యువాం గోపా గోపౌ ఆవయోః
పథి రక్షితారౌ అభూతం మిథునా సహచారిణౌ శుభస్పతీ అన్నస్యోదకస్య
వా పాలయితారౌ యువయోశ్చ ప్రసాదాత్ అర్యమ్ణ ఆదిత్యస్యాగ్నేర్వా
ప్రియాభూత్వా దుర్యాన్గృహాన్ అశీమహి ప్రవిశేమహి ॥ అయం నో
వాహం ప్రతివచనమేతత్ హేవాహ శానో స్మాకం- కామే సతీ హే యాతం
త్వాత్వాం కామాయయధేష్టచారాయ విముంచతు ॥ సోఽయం దేవస్సవి
తా బృహస్పత్యాదయశ్చ స్వస్తయే అవినాశాయ- ప్రజయా సంరరాణః
ప్రజాం సమ్యగ్దదత్ ప్రజయా వా సమ్యగ్రమమాణః ప్రజాభిః క్రీడన్నిత్య
ర్థః ॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే - ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే సప్త
మః ఖండః.

*

సూ ॥ లోహితం చర్మానడుహం ప్రాచీనగ్రీవముత్తరలోమమధితిష్ఠతి
శర్మన్వర్మేతి ॥ శర్మ సుఖం వర్మ తనుత్రాణమేవంభూతమిదం చర్మాహ
ర- శివం ధర్మమస్యై అస్యా నార్యాః ఉపస్తిరే ఉపస్తరణార్థం కృత్యార్థే

నాద్యాజ్యభాగాంతేన్వారబ్ధాయామున్తరా ఆహుతీర్జుహోత్వాజయాది

మియంభగస్యసుమతావసత్ ॥ ౧ ॥ గృహాన్భద్రాంత్సుమనసః ప్రప
ద్యేవీరఘ్నీవీరవతస్సువీరాన్ । ఇరాంవహతోఘృతముక్షమాణా స్తేష్వ
హగ్ంసుమనాస్సంవిశామి ॥ ౨ ॥. ఆగన్గోష్ఠంమహిషీ గోభిరశ్వైరా
యుష్మత్పత్నీప్రజయాస్వర్విత్ ।బహ్వీం ప్రజాంజనయంతీగ్ం సురత్నేమ
మగ్నిగ్ంశతహిమాస్సపర్యాత్॥౩ ॥ అయమగ్నిర్గృహపతిస్సుసగ్ం

కన్ ప్రత్యయః దృష్టేందురమావాస్యాసినీవాలీ- హేసినీవాలి - ఇయంవ
ధూఃప్రజాయతాంప్రజావతీభూయాత్ భగస్యచ దేవస్యసుమతావనుగ్ర
హాత్మికాయాంబుద్ధావసత్ స్యాత్ భవతు సాపిత్వత్ప్రసాదాదిమామను
గృహ్ణాత్విత్యర్థః॥ ౧ ॥ గృహాన్ భద్రాన్ గృహానహంప్రపద్యే కీదృశా
న్భద్రాన్ స్మనోజ్ఞాన్ సుమనసః గృహేష్వవస్థితాశ్శ్వశ్వాద్రియః కులవ
ధూందృష్ట్వాసుమనసోభవంత్వితి గృహాన్సుమనస ఇత్యాహ-అవీరఘ్నీవీ
రాఃపుత్రాః అతద్ధననస్వభావా అహంవీరవతోదేవరాదిపుత్రాఃతద్వతో
గృహాన్ సువీరాన్ శోభనరక్షకపురుషయుక్తాన్-ఇరామన్నంవహతోఘృ
తముక్షమాణాః బ్రాహ్మణేషు భుంజానేషు యత్రఘృతముక్షతే తతఇత
స్సిచ్యతే తేగృహా ఉచ్యంతే ఘృతముక్షమాణాఇతి ద్వితీయార్థే ప్రథ
మాప్రపద్యేప్రపద్యచతే ష్వేవం భూతేషు గృహేష్వహం సుమనా
భూత్వాసంవిశామి ॥ ౨ ॥ సూ ॥ ఉత్తర పూర్వే దేశేగారస్థానాం
తంకృత్వా - ఆగన్నితి ॥ ఆగన్నాగతవతిగోష్ఠం గృహంమహిషీమమ
వల్లభాభార్యా గోభిరశ్వైశ్చపితృకుల లబ్ధైస్సహ- ఆయుష్మాన్పతిర
స్యాఇత్యాయుష్మత్పత్నీ - ఆయుష్మాన్పతిర్యస్యాస్సావా ఆయుష్మత్ప
త్నీ అనేనాత్మనఆయురాశాస్తె అగ్నేశ్చప్రజయా అపత్యేనస్వర్విత్ స్వ
ర్గస్యలబ్ధ్రీ-నాపుత్రస్యలోకోస్తీతిప్రజయేత్యుక్తం- తత్రవిశేషవిధిః-బ
హ్వీంప్రజాంజనయంతీసురత్నాశోభనధనాభూత్వా ఇమమగ్నిమౌపా
సనాగ్నింశతహిమాః శతసంవత్సరాన్ సపర్యాత్ పరిచరత్వత్ర ఇయం
యోగ్యాభవత్విత్యర్థః ॥ ౩ ॥ అయమగ్నిరౌపాసనోగ్నిఃగృహపతి

ప్రతిపద్యతేపరిషేచనాంతంకృత్వోత్తరయాచర్మ ణ్యుపవిశతఉత్తరో

సత్పుష్టివర్ధనః ।యథాభగస్యాభ్యాం దదద్రయింపుష్టి మథో ప్రజాం॥ ౪ ॥ ప్రజాయా అభ్యాం ప్రజాపత ఇంద్రాగ్నీశర్మయచ్ఛతం । యథైనయోర్నప్రమీయాతా ఉభయోర్జీవతోః ప్రజాః ॥ ౫ ॥ తేనభూతేనహవిషాయమాప్యాయతాంపునః । జాయాంయామస్మాఆవాక్షుస్తాగ్ంరసేనాభివర్ధతాం ॥ ౬ ॥ అభివర్ధతాంపయసాభి రాష్ట్రేణవర్ధతాం । రయ్యాసహస్రపోషసే మౌస్తామనపేక్షితౌ ॥ ౭ ॥ ఇహైవ స్తంమావియోష్టం విశ్వమాయుర్వ్యశ్నుతం । మహ్యాఇంద్రస్వ

మద్దీయస్య గృహస్యపాలయితా సుసంసత్ శోభనసదసః పుష్టివర్ధనః మమపుష్టేర్వర్ధయితా-శ్రియమిచ్ఛేద్ధుతాశనాదితి-ఏవంభూతోగ్నిరాభ్యామావాభ్యాందంపతిభ్యాం-రయింధనంపుష్టిమథో ప్రజాంచదదత్ దద్యాత్ లోట్ లట్వా-యథాభగస్యభగాయదేవాయదత్తవాన్ భగగ్రహణముపలక్షణంయథా దేవేభ్యఇత్యర్థః - దేవానామపివాకమ్మజాస్సిద్ధయః ॥ ౪ ॥ ప్రజాయైఅభ్యామనయోర్దంపత్యోః యాప్రజా-తస్యైహేప్రజాపతేశర్మయచ్ఛేతివిపరిణామేనసంబంధః హేఇంద్రాగ్నీయువాంచశర్మయచ్ఛతం - యథైనయోరుభయోర్జీవతోస్సతోః ప్రజాన ప్రమీయాతైనప్రమీయేత తథాశర్మయచ్ఛతం॥ ౫ ॥ తేనయదిదంమయాహుతాయతే తేనభూతేనప్రాప్తేన హవిషాఽయంజన ఆప్యాయతాంపునః విభక్తిలోప ద్రష్టవ్యః పునః పునరిత్యర్థః కించాస్మైమహ్యాం యాంజాయామావాక్షుః ఆవహాద్దత్తవంతః-తాగ్ంరసేనాజ్యాదినా అభివర్ధతామభివర్ధయతు॥ ౬ ॥ అయంజనస్తథేయ్యంఅభివర్ధతాం పయసారాష్ట్రేణగృహక్షేత్రాదినాచాభివర్ధతాం తథాసహస్రపోషసాబహూనాంపోషయిత్ర్యారయ్యాధనేనఇమౌదంపతీ అనపేక్షితౌ స్తాంభవతాంయథానయోరన్యత్రాపేక్షానభవతి తథాధనసమృద్ధిరస్తు॥ ౭ ॥ ఇహైవాత్మనఏవాంతరాత్మాసంప్రతివచనం హేఆవయోరంతరా

వరోఘాస్యాః పుగ్గస్వో జీవపుత్రాయాః పుత్రమంక ఉత్తరయోపవేశ్య
తస్మై ఫలాన్యుత్తరేణ యజుషా ప్రదాయోత్తరే జపిత్వా వాచం యచ్ఛత
ఆనక్షత్రేభ్య ఉదితేషు నక్షత్రేషు ప్రాచీముదీచీం వా దిశముపనిష్క్రమ్యో
త్తరాభ్యాం యథాలింగం ధ్రువమరుంధతీం చ దర్శయతి ॥ అథైనామా

స్తయే ॥ ౮ ॥ ధ్రువైధి పోష్యా మయి మహ్యం త్వాదాద్బృహస్పతిః।
మయా పత్యా ప్రజావతీ సంజీవ శరదశ్శతమ్ ॥ ౯ ॥ త్వష్టా జాయామజన
యత్త్వష్టాస్యై త్వాం పతిమ్। త్వష్టా సహస్రమాయూగ్ంషి దీర్ఘమా
యుః కృణోతు వామ్ ॥ ౧౦ ॥ ఇమం మే వరుణ ॥ ౧౧ ॥ తత్త్వాయా
మి ॥ ౧౨ ॥ త్వన్నో అగ్నే ॥ ౧౩ ॥ స త్వం నో అగ్నే ॥ ౧౪ ॥ త్వ
మగ్నే అయాసి ॥ ౧౫ ॥ ఇహ గావః ప్రజాయధ్వమిహాశ్వా ఇహ పూరు

త్మానౌ ఇహైవ గృహే - స్తం భవతం మా వియోష్టం కదాచిదపి వియుక్తం
మా భూతం - విశ్వమాయుస్సషోడశం వర్షశతం అజీవదితి శ్రుత్యుక్తం
వ్యశ్నుతం ప్రాప్నుతం - ఇంద్రశ్చ యువయోర్మహ్యమహత్యైస్వస్తయే
భవతు ॥ ౮ ॥ ధ్రువైధి - హే వధు మమ పోష్యా త్వం మయి ధ్రువా నిశ్చలా
ఏధి భవ - మహ్యం త్వా త్వాం అదాద్బృహస్పతిః సా త్వం మయా పత్యా
సహ ప్రజావతీ భూత్వా సంజీవ శరదశ్శతం బహూన్ వత్సరాన్ ॥ ౯ ॥ త్వ
ష్టా - యావచ్ఛ్వై రేతసస్సిక్తస్య త్వష్టా రూపాణి వికరోతి త్వష్టా రూపాణి
పింశత్వితి చ యూపనిర్మాణకర్తృత్వేన శ్రుతో య స్త్వష్టా స త్వష్టా - ఇ
మాం జాయాం అజనయత్ తథా అస్యై అస్యాః త్వాం పతిం చ త్వష్టైవా
జనయత్ హే మదీయాంతరాత్మన్ స ఏవ త్వష్టా వాం యువయో రంతరా
త్మనోః సహస్రమాయూగ్ంషి బహూని ధనాని దీర్ఘమాయుశ్చ కృణో
తు కరోతు ॥ ౧౦ ॥ ఇమం మే వరుణేత్యాది పంచగతాః ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥
౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ఇతి శ్రీహరదత్త విరచితే ఏకాగ్నికాండమంత్ర
భాష్యే అష్టమః ఖండః. ※

సూ ॥ ఉత్తరయా చర్మణ్యుపవిశత ఉత్తరో వరోఘాస్యాః పు

గ్నేయమేనస్థాలీపాకేనయాజయతి పత్న్యవహంతి శ్రపయిత్వాభిఘార్య
ప్రాచీనముదీచీనంవోద్వాస్యప్రతిష్ఠితమభిఘార్యాగ్నేరుప సమాధానా
ద్యాజ్యభాగాంతేన్వారబ్ధాయాగ్ స్థాలీపాకాజ్జుహోతిసకృదుపస్తరణా
భిఘారణేద్విరవదానమగ్నిదేవతాస్వాహాకారప్రదానోపివాసకృదుప
హత్యజుహుయాదగ్నిస్స్విష్టకృద్ద్వితీయస్సకృదుపస్తరణావదానేద్విరభి
ఘారణంమధ్యాత్పూర్వస్యావదానంమధ్యేహోమఉత్తరార్ధాదుత్తర
స్యోత్తరార్ధపూర్వార్ధేహోమోలేపయోః ప్రస్తరవత్తూష్ణీంబహిః

షాః । ఇహోసహస్రదక్షిణోరాయస్పోషోనిషీదతు ॥ ౧ ॥ సోమే
నాదిత్యాబలినస్సోమేనపృథివీదృఢా । అథోనక్షత్రాణామేషాముపస్థే
సోమఆహితః ॥ ౨ ॥ ప్రస్వస్థఃప్రేయంప్రజయాభువనేశోచేష్ట ॥ ౩ ॥
ఇహప్రియంప్రజయాతేసమృధ్యతామస్మిన్గృహేగార్హపత్యాయజా

గ్గస్వోజీవపుత్రాయాః పుత్రమంకఉత్తరయోపవేశ్యఇహగావః-సోమే
నేతి ॥ ఇహగృహేహేగావః ప్రజాయధ్వంప్రజాతాభవత-ఇహాశ్వా
ఇహపూరుషాః ప్రజాయధ్వమిత్యేవ సర్వత్రామంత్రిత నియమశ్ఛాందస
త్వాన్నభవతిఇహైవ ఇహైవసహస్రదక్షిణోబహుదానయోగ్యఃరాయ
స్పోషః ధనస్యపోషోనిషీదతు ॥ ౧ ॥ ఆదిత్యాదేవా స్సోమేనబలినః
సోమేనౌషధీనాంవృద్ధిః ఓషధివృద్ధ్యాయాగఇతి-పృథివీచ సోమేనైవదృఢా
ఓషధివనస్పత్యాదిభిః అథోఏషాంనక్షత్రాణాముపస్థేసోమః ఆహితః ఆ
హితః ఏవమయంబాలః తవోపస్థే అంకేఉపవిశతు ॥ ౨ ॥ సూ॥ త
స్మైఫలాన్యుత్తరేణయజుషాప్రదాయప్రస్వస్థఇతి-ప్రస్వస్థఃప్రసూయంత
ఇతిప్రస్వఃహేఫలానియూయంప్రస్వస్స్థః ప్రసవశీలాస్స్థః ఛాందసోవిస
ర్జనీయస్థభవథ - ఇయమపివధూఃభువనేప్రజయా అపత్యేనశోచేష్ట
ప్రసోషిష్ఠ-యథాయూయంప్రసవశీలాస్థతథేయమపియుష్మత్ప్రసాదే
నప్రసవశీలాభవత్విత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఉత్తరేజపిత్వావాచంయచ్ఛత ఆ
నక్షత్రేభ్యఉదితేషునక్షత్రేషుప్రాచీముదీచీంవాదిశముపనిష్క్రమ్యఇహ
ప్రియమితిద్వాభ్యాం - ఇహగృహేప్రజయాప్రియంతేసమృధ్యతాంప్రీ

రక్త్వాగ్నా(ప్రహరతిసిద్ధము త్తరంపరిషేచనం తేన సర్పిష్మ తా(బ్రాహ్మణం
భోజయేద్యోస్యాపచిత స్తస్మా ఋషభందదా త్యేవమతఊర్ధ్వఁందక్షిణా
వర్జముపోషితా భ్యాంపర్వసుకార్యః పూర్ణపాత్రస్తుదక్షిణే త్యేకేసా
యం(ప్రాతరతఊర్ధ్వఁగ్ంహస్తేనైతే ఆహుతీతండులైర్య వైర్వాజుహు
యాత్స్థాలీపాకవద్దై వతగ్ం సౌరీపూర్వాహుతిః (ప్రాతరిత్యేక ఉభ

గృహే । ఏనాపత్యాతన్వగ్ంస్పృజస్వాథాజీ(వ్రీవిదథమావదాసి॥౪॥ సు
మంగలీరియంవధూరిమాగ్ంసమేతపశ్యత। సౌభాగ్యమస్యైదత్వాయా
థా స్తంవిపరేతన ॥ ౫ ॥ ధ్రువక్షితిధ్రువయోనిధ్రువమసి ధ్రువ
తస్థితం । త్వన్నక్షత్రాణాంమేథ్యసి సమాపాహిపృతన్యతః ॥ ౬ ॥

తిస్తేవర్ధతాం - అనేనప్రజాసంపత్తిరుక్తా ధనసంపత్తిమాహ -
అస్మిన్గృహే గార్హపత్యాయ గృహపతిభావాయ జాగృహి - అ
తిథీనామగ్నీనాంచ పరిచరణే అవహితాభవ - కామసిద్ధిమాహ -
ఏనా అనేన పత్యామయా తన్వంతనుంతవశరీరం సంసృజస్వ సంభో
గకాలె - ఏవం చిరకాల మను భూయాథానంతరం జీ(వ్రీజీర్ణాభిధా
నంఇదమితినిరుక్తకారఆహ ॥ ఆత్వారంభనజీ(వయఇత్యత్రజీర్ణాసతీ
వివిధంయజ్ఞం పుత్రపౌత్రాదినామావదాసి అభిముఖ్యేనవదఇత్థమిదంక
ర్తవ్యమితి ॥ ౪ ॥ సుమంగిలీః ఛాందసస్సులోపాభావః - సుమంగ
గలీరియంవధూరితి స్వభావకథనం ఏవంభూతామిమాంసమేతసమాగ
చ్ఛతసమేత్యచపశ్యత-ఈక్షుకాన్ప్రతి వచనం తథాచాశ్వలాయనః సు
మఙ్గలీరియంవధూరితీక్షుకానీక్షే తేతిదృష్ట్వాచాస్యైసౌభాగ్యం దత్వాయ
దత్వాఅథానంతరం అస్తంస్వస్వ గృహస్థానంవిపరేతన యథేష్టంగ
చ్ఛత ॥ ౫ ॥ ధ్రువక్షితఃధ్రువనివాసః ధ్రువయోనిః ధ్రువోత్పత్తిః అ
న్యేషాంనక్షత్రాణాంధ్రువత్వహితౌస్థితః - స్వయంచధ్రువంనక్షత్రం
త్వమసినుతఏతత్ త్వంనక్షత్రాణాంభ్రమతాంమేథ్యసిమేథీఖలమన్యేనిఖా
తస్థాణుః సయథాబలీవర్దానామపగమనే హేతుఃతథాత్వం నక్షత్రా
ణాంయఏవంభూతః సత్వంమామాం పృతన్యతఃపాహి- యోద్ధుకామే
భ్యోరక్షత ॥ ౬ ॥ సప్తర్షయఃకశ్యపాదయః తేషాంకృత్తికానామ

యుతః పరిషేచనంయథాపురస్తాత్పార్వణే నాతోన్యానికర్మాణి వ్యా
ఖ్యాతాన్యాచారాద్యాని గృహ్యంతే యథోపదేశందేవతా అగ్నిస్స్వి
ష్టకృతం చాంతరేణావికృతమాతిథ్యంవైశ్వదేవేవిశ్వేదేవాః పౌర్ణమా
స్యాంపూర్ణమాసీయస్యాంక్రియతే॥*॥ ఉపాకరణేసమాపనేచఋషిర్యః
ప్రజ్ఞాయతే సదసస్పతిర్ద్వితీయః(స్త్రీ)యానుపేతేనక్షారలవణావరాన్న.
సగంసృష్టస్యచహోమంపరిచక్షతే యథోపదేశంకామ్యానిబలయశ్చస
ర్వత్రస్వయంప్రజ్వలితేగ్నావుత్తరాభ్యాగంసమిధావాదధ్యాదాపన్నా

సప్తఋషయః ప్రథమాంకృత్తికానామరుంధతీం యద్ధ్రువతాగంహని
న్యుః । షట్కృత్తికాముఖ్యయోగంవహంతీయమస్మాకమేధత్వష్టమీ॥౭॥
సదసస్పతిమద్భుతంప్రియమింద్రస్యకామ్యం । సనిం మేధామయాసిషం॥

భార్యాస్సప్తతాసామరుంధతీనామసప్తమీపతివ్రతా ప్రధానభూతాని
శ్చలాచఇతరావ్యభిచారశంకాత్యక్తా ఇత్యైతిహాసికాః స్మరంతితదిదము
చ్యతేసప్తఋషయః కాశ్యపాదయః కృత్తికానాంప్రథమామగ్రగణ్యామ
రుంధతీంయత్ యదాధ్రువతాంనిశ్చలతామేతిప్రసిద్ధిం దర్శయతి - ని
న్యుఃనయతిస్మయదేతివచనాత్తదేత్యధ్యాహార్యఃతదితరాష్షట్కృత్తికాః
అరుంధత్యాంముఖ్యయోగం ప్రధానభావంవహంతి ఆవహన్నభ్యుపగ
తవత్యః - తస్యాఅరుంధత్యాదర్శనేన ఇయంవధూరస్మాకం అస్మదో
ర్దంపత్యోశ్చైత్యేకస్మిన్బహువచనం- ఇయమష్టమీ భూత్వాఏధతువర్ధ
తాం - అహంసప్తర్షీణామష్టమస్థానీయా భూయాసంఇయమపికృత్తి
కానామష్టమస్థానీయా భూయా దిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ సూ ॥ ఉపా
కరణేసమా= ద్వితీయస్సదసస్పతిమితి-సదసస్పతిం- సదోయజనగృ
హంతస్యపతిస్సదసస్పతిఃకోసావగ్నిస్సహి సర్వయజ్ఞానామధిపతిర్దేవ
తాంతరంవాసదసస్పతిమద్భుతం మహానామైత న్మహాంతమద్భుతంక
ర్మాణంవాప్రియమింద్రస్య సోమపానార్థేన ఇంద్రస్యాగ్నేః ప్రియో
భవతితదాయత్తత్వాద్యజ్ఞానాంకామ్యంప్రార్థ్యంస్తోతౄణామేవంభూ
తంసదసస్పతింసనిందానంమేధాంప్రజ్ఞాంచఅయాసిషం యాచ్నాకర్మా

శ్రీశ్రీ మార్గాదితి వైతదహర్ద్విజానీయాద్యదహ భార్యామావహతే
త్రిరాత్రముభయోరధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణవర్జనంచ తయో
శ్శయ్యామంతరేణదండో గంధలిప్తో వాససా సూత్రేణవా పరివీత స్తిష్ఠతితం

---

౮ ॥ ఉద్దీప్యస్వజాతవేదోపఘ్నన్నిర్‌ఋతింమమ । పశూగ్‌శ్చమహ్య
మావహజీవనంచదిశోదిశ ॥ ౯ ॥ మానోహిగ్‌ంసీజ్జాతవేదో గామ
శ్వంపురుషంజగత్ । అబిభ్రదగ్న ఆగహి శ్రియామాపరిపాతయ॥ ౧౦॥
ఉదీష్వాతో విశ్వావసో నమసేడామహే త్వా । అన్యామిచ్ఛ ప్రఫర్వ్య
గ్‌ంసంజాయాం పత్యా సృజ ॥ ౧ ॥ ఉదీష్వాతః పతివతీ హ్యేషా

యంవర్తమానేలజ్యాచామి ॥ ౨ ॥ సూ॥ (స్త్రీ)యానుపేతేనక్షా
రలవణ—సమిధావాదధ్యాత్ - ఉద్దీప్యస్వేతి ద్వాభ్యాం-ఆపన్నా శ్రీశ్రీ
మార్గాదితివా ॥ హేజాతవేదః మమనిర్‌ఋతింహింసక వర్గమప
ఘ్నన్ తస్యాపహతింకుర్వన్నుద్దీప్యస్వకించపశూంశ్చ మహ్యమావహ ఆన
య-జీవనంచావహ - వశీకుర్విత్యర్థః - దిశేతిపాఠే దిశ అతిసర్జనే ది
శస్సర్వాజీవనందిశజీవనత్వేన దేహీతి ॥ ౯ ॥ మానోహిగ్‌ంసీత్-హే
జాతవేదః నోస్మాకం సంబంధి మాహింసీత్ - పురుషవ్యత్యయః మాహిం
సీః - కింగామశ్వంపురుషంజగత్ యచ్చాన్యజ్జంగమం- కించహే అగ్నే అ
బిభ్రదన్యేషాం హవిర్వహనమకుర్వన్ అస్మాన్ప్రిత్యాగహి ఆగచ్ఛ ఆగ
త్యచమాం శ్రియా పరిపాలయ పరిగమయ సర్వత్ర సమృద్ధం కురు॥ ౧౦॥ ఇతి
శ్రీహరదత్తవిరచితే - ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే నవమః ఖండః. *

సూ॥ ఏతదహర్ద్విజానీయాద్యదహ భార్యాం = ప్రోష్య నిధాయ ఉదీ
ష్వాతః ఇతి ద్వాభ్యాం - ఉదీష్వ ఉత్తిష్ఠ అతశ్శయనాత్ హే విశ్వా
వసో విశ్వావసుర్నామ గంధర్వః తత్సంబుధ్యా దండః స్థాపితః తేనైవం సం
బోధ్యతే-నమసా నమస్కారేణ త్వా మీడామహే యాచామహే అన్యామి
చ్ఛ ప్రఫర్వ్యం ప్రథమవయసం స్త్రియమిమాంతు జాయాంపత్యా మయా
సంసృజ ॥ ౧॥ ఉదీష్వాతః గతార్థః- పతివతీ హ్యేషా ఛాందసో హ్రి

చతుర్థ్యాః అపరరాత్ర ఉత్తరాభ్యాముత్థాప్య ప్రత్యఙ్ముఖ్యానిధాయాగ్నేరు పసమాధానాద్యాజ్యభాగాంతే న్వారబ్ధాయాముత్తరా ఆహుతీర్జుహు

విశ్వావసుంనమసాగీర్భిరీట్టే । అన్యామిచ్ఛపితృషదంవ్యక్తాగ్ంసతేభాగోజనుషాతస్యవిద్ధి ॥ ౨ ॥ అగ్నేప్రాయశ్చిత్తేత్వందేవానాంప్రాయశ్చిత్తిరసిబ్రాహ్మణస్త్వానాథకామః ప్రపద్యేయాస్యాంపతిఘ్నీతనూః ప్రజాఘ్నీపశుఘ్నీలక్ష్మిఘ్నీజారఘ్నీమస్యైతాంకృణోమిస్వాహా॥ ౩॥ వాయోప్రాయశ్చిత్తే ॥ ౪ ॥ ఆదిత్యప్రాయశ్చిత్తే ॥ ౫ ॥ ప్రజాపతే ప్రాయశ్చిత్తేత్వందేవానాంప్రాయశ్చిత్తిరసి బ్రాహ్మణస్త్వానాథకామః ప్రపద్యేయాస్యాంపతిఘ్నీతనూః ప్రజాఘ్నీపశుఘ్నీలక్ష్మీఘ్నీ జారఘ్నీమస్యైతాంకృణోమిస్వాహా ॥ ౬ ॥ ప్రసవశ్చోపయామశ్చ కాటశ్చా

స్వః ఏషాహిపతివతీ-మయాపత్యాతద్వతీ - విశ్వావసుంత్వాం నమసా గీర్భిఃస్తుతిభిశ్చఈట్టేయాచే- అతశ్చాన్యామిచ్ఛ పితృషదంపితృగృహేస్థితాంవ్యక్తామర్థాదత్తాంఅసమాప్తవివాహాం-సహి తేస్వభూతోభాగః జనుషాజన్మనాతదర్థంత్వంజాతఇత్యర్థః - తస్యవిద్ధితంలభస్వ॥ ౨॥ సూ ॥ అగ్నేరుపసమాధానంకృత్వా-అగ్నేప్రాయశ్చిత్తఇత్యాదిభి స్సప్తభిః- అగ్నేప్రాయశ్చిత్తేప్రాయోవినాశః చిత్తిస్సంధానంప్రాయశ్చిత్తే వినష్టస్యకర్మణఃసంధాతాతస్యసంబుద్ధిః హేఅగ్నేదేవానాం మధ్యేత్వం ప్రాయశ్చిత్తిరసి తతశ్చ నాథకామోహంబ్రాహ్మణః త్వాంప్రపద్యే యాఅస్యాంవధ్వాంపతిఘ్నీతనూః పాణిరేఖాదిఃయాచప్రజాఘ్నీయాచ పశుఘ్నీయాచలక్ష్మీఘ్నీఛాందసోహ్రస్వః తామస్యాస్తనూం జారఘ్నీం కృణోమికరోమి - ఇదంమేచికీర్షితంతేనత్వాంప్రపద్యే-ఏతేనోత్తరే త్రయోదశవ్యాఖ్యాతాః ॥ ౩ ॥ మధ్యమయోశ్చత్వం దేవానామిత్యాదేరనుషంగః॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ గతార్థాః ॥ ప్రసవోనుజ్ఞా-ఉపయామః ఉపయామఃపృథివీ-ఇయంవాఉపయామఇతిశ్రుతేః కాటోరుద్రః లింగరూపః-నమః కాట్యాయేతిదర్శనాత్ - అర్ణవఃఉదన్వాన్హ్రి

త్వాజయాదిప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతంకృత్వా ఽపరేణాగ్నిం ప్రాచీ

ణశ్చధర్ణసిశ్చద్రవిణంచభగశ్చాంతరిక్షంచ సింధుశ్చ సముద్రశ్చసర
స్వాగ్శ్చవిశ్వవ్యచాశ్చ తేయంద్విష్మోయశ్చనోద్వేష్టితమేషాం జంభేదధ్మ
స్వాహా ॥ ౭ ॥ మధుశ్చమాధవశ్చశుక్రశ్చశుచిశ్చనభశ్చనభస్యశ్చేష
శ్చోర్జశ్చసహశ్చసహస్యశ్చతపశ్చతపస్యశ్చ తేయం ద్విష్మోయశ్చనోద్వే
ష్టితమేషాంజంభేదధ్మస్వాహా॥౮॥చిత్తంచచిత్తిశ్చాకూతంచాకూతిశ్చా
ధీతంచాధీతిశ్చవిజ్ఞాతంచవిజ్ఞానంచనామచక్రతుశ్చదర్శశ్చపూర్ణమాస
శ్చ తేయంద్విష్మోయశ్చనో ద్వేష్టిత మేషాం జంభే దధ్మస్స్వాహా॥ ౯॥

దాదిః-ధర్ణసిః గ్రహః ద్రవిణంబలంధనంవాభగఃఆదిత్యోనామన్యతమః
సౌభాగ్యంవా-ఉదయంమామకోభగఃఇతిదర్శనాత్ అంతరిక్షంప్రసిద్ధం
సింధుర్నదీసముద్రఃప్రసిద్ధఃసరస్వాన్ దేవతావిశేషః అన్వారంభణీయా
యాందృష్టః-పీపివాగ్ంసగ్ంసరస్వతఃదివ్యగ్ంసుపర్ణమితిచవిశ్వవ్యచా
ఇంద్ర ఇత్యాహుః విశ్వవ్యచ సమవతం మతీనాం ఇతి దర్శనాత్-
ఏతేషాంస్వరూపేణఅధిష్ఠాతృద్వారేణచయథాసంభవందేవతాత్వంతే
శబ్దస్యాన్వయప్రసిద్ధ్యర్థంయేశబ్దోధ్యాహార్యఃయే అనుక్రాంతా దేవాః
తేయంవయంద్విష్మః యశ్చాస్మాన్ ద్వేష్టితం ఏషాంజంభేజాతా వేకవచ
నందంతేషుభక్షణాయదధ్మఃప్రక్షిపామః ॥ ౭ ॥ మధుశ్చ వసంతాదీ
నాంషణ్ణా మృతూనాంద్వౌద్వౌమాసౌ మధ్వాదయఃతేఇత్యాదిపూర్వ
వత్ ॥ ౮ ॥ చిత్తం-చిత్తమంతఃకరణంచిత్తిస్తద్వ్యాపారః ఆకూత
మభిప్రేతంఆకూతిరభిప్రాయః ఆధీతమధ్యాతం ఆధీతిరధ్యయనం - వి
జ్ఞాతవిజ్ఞానేప్రసిద్ధే-నామచక్రతుశ్చేతినామరూపేవివక్షితే క్రియతఇతిక్ర
తుఃదర్శపూర్ణమాసౌప్రసిద్ధౌ ఏతేషాందేవతాత్వం పూర్వవత్ తేఇ
త్యాదిపూర్వవత్ ॥ ౯ ॥ సూ ॥ అపరేణాగ్నిం ప్రాచీముపవేశ్య-
రాసియ్యభూరిత్యాదిభి శ్చతుర్భిః - భూరాద యస్త్రయో లోకాః

ముపవేశ్యతస్యాశ్నైరస్యాజ్యశేషాద్వ్యాహృతీభిరోంకారచతుర్థాభిరా
సీయోత్తరాభ్యాంయథాలింగంమిథస్సమీక్ష్యోత్తరయాజ్యశేషేణహృద

భూస్స్వాహా ॥ ౧౦ ॥ భువస్స్వాహా ॥ ౧౧ ॥ సువస్స్వాహా ॥ ౧౨ ॥ ఓగ్ స్వాహా ॥ ౧౩॥❁॥ అపశ్యంత్వామనసా చేకితానంతపసో జాతంతపసోవిభూతమ్ । ఇహప్రజామిహరయిగ్ంరరాణః ప్రజాయస్వప్రజయాపుత్రకామ ॥ ౧ ॥ అపశ్యంత్వామనసాదీధ్యానాగ్ స్వాయాం తనూర్త్వియే నాధమానామ్ । ఉపమాముచ్చా యువతిర్బ

ఓమితిబ్రహ్మ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే-ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే దశమఃఖండః. ❁

సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాంయథాలింగంమిథస్సమీక్ష్యఅపశ్యంత్వేతిద్వాభ్యాం- అపశ్యంత్వా త్వామపశ్యంపశ్యామి హృదయేన స్నేహేనేత్యర్థః - చేకితానంజానంతమిత్యర్థః మదభిప్రాయంతపసోగర్భాధానాదేరుపనయనపర్యంతాత్ జాతంద్విజత్వేనజాతంతపసోభిక్షాచరణాదేరధ్యయనాంగభూతాద్విభూతం విభూతిమత్వేననిష్పన్నంవిభూతిశ్శ్రీః ॥ ఋచస్సామానియజూగ్ంషి-సాహిశ్రీరమృతాసతాం-ఇతి-ఇహప్రజామిహామమచగృహేరయింధనంరరాణోదదత్ ప్రజయా ప్రజాయస్వహేపుత్రకామయత్ప్రజాయాజన్మతజ్జనయితురేవజన్మ- శ్రూయతేహి-ప్రజామనుప్రజాయసేతదుతెమర్త్యామృతమితి॥౧॥అపశ్యంత్వాత్వామహంమనసాపశ్యామి- దీధ్యానాందీప్యమానాం ధ్యాయంతీంవాస్వాయాంతనూస్వస్యాంతన్వాం - తత్రఈదూతౌచసప్తమ్యర్థఇతి ప్రగృహ్యసంజ్ఞాయాంసత్యామపిఛాందసఃపూర్వసవర్ణదీర్ఘస్సానునాసికః బహ్వృచైస్తుశుద్ధమేవాభిధీయతే - ఇహచాపికేచిదూకారాత్పరంఅనుస్వారమభిదధతి ఊకారాంతంతుశుద్ధంఋత్వియే ఋతుకాలేభవోగర్భః ఋత్వియః తద్ద్వతీ ఙ్యైకవచనస్యాదేశః నాథమానాం ప్రార్థయమానాం స్వశరీరేమత్తోగర్భంప్రార్థయమానామిత్యర్థః - ఉపేత్యయమ

యదేశౌసమజ్యోత్తరా స్త్రిస్రోఽజపిత్వా శేషగ్ంసమావేశనేజపేదన్యో వై

భూయాః ప్రజాయస్వ ప్రజయా పుత్రకామే ॥ ౨ ॥ సమంజంతు విశ్వే దేవాస్సమాపోహృదయానినౌ । సంమాతరిశ్వాసంధాతాసముదేష్ట్రీ దిదేష్టునౌ ॥ ౩ ॥ ప్రజాపతేతన్వంమేజుషస్వత్వష్టర్దేవేభి స్సహసామ ఇంద్ర । విశ్వైర్దేవైరరాతిభిస్సగ్ంరరాణః పుగ్ంసాంబహూనాం

సుశబ్దస్యార్థేద్రష్టవ్యః మాంఉచ్చాఉచ్చం సంభోగకాలే ఉపరిసంతం యువతిర్యౌవ్వనావస్థాం ప్రాప్తాత్వముపబభూయాః అనుభూయాః అనుభూయచప్రజయాప్రజాయస్వహేపుత్రకామే ॥ ౨ ॥ సూ॥ ఉత్తరయాజ్యశేషేణ హృదయదేశౌ సమజ్య సమంజంత్వితి- నౌఆవయో హృదయానివ్యాపారబహుత్వాద్బహువచనం- విశ్వేదేవాస్సమంజంతుసస్నేహానికుర్వంతు- ఆపశ్చసమంజంతు-మాతరిశ్వావాయురపిసమనక్తు ధాతాసమనక్తుసమిత్యస్యదిదేష్ట్రీత్యత్రఆఖ్యాతేనసంబంధః ఉకారోనర్థకః దేష్ట్రీ ఽంతర్భావితణ్యర్థః సందేశస్యకారయిత్రీ సందేశఃపరస్పరం సంభాషణంకాపునస్సందేష్ట్రీ సరస్వతీ-సంభాషణస్యతదాయత్తత్వాత్గర్భాధానేచతస్యాః వ్యాపారదర్శనాత్ గర్భంధేహిసరస్వతీతిసాసందిదేష్టుఅయమప్యంతర్భావితణ్యర్థః సందేశంకారయతునౌ ఆవయోస్సంభోగకాలానురూపంసంభాషణంసరస్వతీకారయత్విత్యర్థః॥౩॥సూ॥ ఉత్తరా స్త్రిస్రోజపిత్వాప్రజాపతఇతితిస్రుభిః॥ హేప్రజాపతేత్వంమేతన్వంశరీరంజుషస్వసేవస్వప్రవిశ-యేనాహంరేతస్సేకే సమర్థస్స్యాం ఆసించతు ప్రజాపతిరితిదర్శనాత్ హేత్వష్టఃత్వమపిమేతన్వంజుషస్వదేవేభిర్దేవైః దేవావిష్ణ్వాదయః-విష్ణుర్యోనింకల్పయత్విత్యాదిమంత్రేషు నిర్దిష్టాస్తైస్సహ-కీదృశస్త్వంసహసామః సహేరసౌశానచ్ సహసానఃతస్యైవఛాందసోనకారస్యమకారఃరూపనిర్మాణేసమర్థః-త్వష్టారూపాణిపింగ్ంశత్వితిదర్శనాత్ హేఇంద్రత్వమపిమేతన్వంజుషస్వవిశ్వైర్దేవైస్తవరాతిభిర్మిత్రభూతైస్సహసంరరాణస్సమ్యగస్మభ్యంఅభిమతందేహి పుగ్ంసాం

నామభిమంత్రయేత యదాహామల వద్వాసాస్యాదథైనాం బ్రాహ్మణ ప్రతి

మాతరస్స్యామ ॥ ౪ ॥ ఆనః ప్రజాంజనయతు ప్రజాపతిరాజరసాయ
సమనక్త్వర్యమా। అదుర్మంగలీః పతిలోకమావిశశన్న ఏధిద్విపదే శంచ
తుష్పదే ॥ ౫ ॥ తాంపూషంచ్ఛివతమామేరయస్వయస్యాంబీజంమను
ష్యావపంతి । యాన ఊరూ ఉశతీ విస్రియాతై యస్యాముశంతః ప్రహరే
మశేఫమ్॥ ౬ ॥*॥ ఆరోహోరుముపబర్హస్వ బాహుంపరిష్వజస్వ జా

బహూనాంమాతరః పితామాతేతిపితరేకశేషే ప్రాప్తేమాతురేకశేష
శ్ఛాందసః ద్వయోశ్చేతి బహువచనంమాతరఃమాతాపితరౌస్యామస్యావ
యుష్మత్ప్రసాదాదావాంబహుపుత్రౌస్యావేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఆనఃన
ఇతిద్వయోర్బహువచనంప్రజాపతిరావయోః ప్రజామాజనయతుఆజర
సాయఆజరసమావాంసమనక్తుసస్నేహాకరోతు - అర్యమాఆదిత్యః-
త్వంచఅదుర్మంగలీఃదుష్టానిమంగళానియస్యాస్సాదుర్మంగలీఃసభవతీతి
సాఅదుర్మంగలీః ఛాందసస్సులోపాభావఃసుమంగలీభూత్వాపతిలోకం
పత్యుర్మమలోకంగృహమావిశఆవస - శంనఇత్యాదిగతం॥౫॥ తామితి॥
హేపూషన్యస్యాంమనుష్యాఃబీజంవపంతిశుక్లముత్సృజంతి- తాంమేశి
వతమామనుకూలతమాంకృత్వా ఏరయస్వప్రేరయస్వభార్యాం మేప్రా
త్స్యహమేత్యర్థః- భార్యాయాంహిబీజంవపంతిఅన్యత్రతన్నిషేధాత్ సావి
శేష్యతే-యానఃఅస్మదోర్ద్వయోశ్చేత్యేకస్మిన్బహువచనం - మహ్యంఊ
రూయాఉశతీకామయమానావిశ్ఛాందసఃస్రియాతైశ్రయతేశ్శకారస్యస
కారః పంచమోలకారఃవిశ్రయేతవిశ్లిష్టౌకుర్యాత్ తదాయోనిర్వివృతాభ
వతియస్యాంచైవంభూతాయాం-ఉశంతఃకామయమానాభూత్వాశేఫం
ప్రహరేమప్రక్షిపేమ॥పూర్వవద్బహువచనం॥౬॥ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే-
ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యేఏకాదశః ఖండః.

సూ ॥ శేషగ్ంసమావేశనేజపేదన్యోవై నామభిమంత్రయేత-ఆ
రోహోరుమిత్యాదిజపపక్షే తావదాత్మనఏవ అయమంత్రరాత్మనః ప్ర
పఃహేమదీయశరీరాత్మన్ అస్యాఊరుమారోహఅరుహ్యాచ ఆత్మనోబా

షిద్ధాని కర్మాణి సర్గం శాస్త్రీయాం మలవద్వాసస మిత్యేతాని రజసః ప్రా

యాగ్ం సుమనస్యమానః । తస్యాం పుష్యతం మిథునౌ సయోనీ బహ్వీం
ప్రజాం జనయంతౌ సరేతసా ॥ ౧ ॥ ఆర్ద్రయారణ్యా యత్రా మంథ
త్పురుషం పురుషేణ శక్రః । తదేతౌ మిథునౌ సయోనీ ప్రజయామృతే నే
హాగచ్ఛతం ॥ ౨ ॥ అహం గర్భమదధా మోషధీష్వహం విశ్వేషు భువ

హుం బాహూ ఉపబర్హస్వ ఉపబర్హణమాలింగన మిహతు తదర్థం
ప్రసారణమాలింగనాయ బాహూ ప్రసారయ ప్రసార్య చ పరిష్వజస్వ జా
యాం తస్యాం సుమనస్యమానః ప్రీయమాణో భూత్వా తథా ప్రజారూ
పాణి సమృద్ధాని భవంతి తస్యాం పుష్యత మిత్యాదినా యయా సహాభిధా
నం హే జాయే మదీయశరీరాత్మక యువాం పుష్యతం పుష్టౌ భవతం మిథు
నౌ మిథునీభూతౌ సయోనీ సంగతోపస్థేంద్రియా బహ్వీం ప్రజాం జనయం
తౌ సరేతసా సరేతసౌ చిరకాలమవిచ్ఛిన్నేంద్రియా- ఏషైవానయోః పుష్టిః
యదుత ప్రజాసమృద్ధిః - అభిమంత్రణపక్షే తస్యామిత్యంతం పత్యురభిమం
త్రణం శిష్టం ద్వయోః ॥ ౧ ॥ ఆర్ద్రయా ఆజ్యాక్తయా అరణ్యా అగ్ని
మమంథత్ అత్రాపి జపపక్షే శరీరాత్మనోభిధానం యత్రేతి యథార్థే య
థా కశ్చిత్ ఆర్ద్రయా ఆజ్యాక్తయా అరణ్యా అగ్నిమమంథత్ ఏవం శక్ర ఇం
ద్రః ఉపలక్షణమేతత్ పూర్వోక్తో వివాహస్య కర్తా ఇంద్రాదిః పురుషేణ
పురుషలక్షణేన శేఫేన పురుషం పుమాంసం గర్భం అమంథత్ మథనసదృ
శేన వ్యాపారేణ నిష్పాదితవాన్ తద్వత్ ఏతౌ మిథునౌ మిథునీభూతౌ యు
వాం సయోనీ సంగతోపస్థేంద్రియా సంతౌ ప్రజయా ఽమృతేన ప్రజారూ
పేణామృతేన *ప్రజామనుప్రజాయసే- తదు తే మర్త్యామృతమితి శ్రుతేః-
ఇహాత్ర శ్రమే స్థితౌ గచ్ఛతం కేవలోప్యయం గమి స్సంపూర్వస్యార్థే ద్రష్ట
వ్యః సంగచ్ఛతం సంగతౌ భవతం ॥ ౨ ॥ అహం గర్భం అహమోష
ధీషు గర్భమదధాం దధామి శ్రౌతస్మార్తకర్మానుష్ఠానద్వారేణ ॥*॥
అగ్నౌ ప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతే- ఆదిత్యాజ్జాయతే వృష్టి

దుర్గాభానాథ్యాన్తాత్తు సమావేశన ఉత్తరాభిరభి మంత్రయతే -

నేష్వంతః । అహంప్రజాఅజనయంపితౄణామహంజనిభ్యో అవరీషుపు
త్రాన్ ॥ ౩ ॥ పుత్రిణేమాకుమారిణావిశ్వమాయుర్వ్యశ్నుతమ్।ఉభా
హిరణ్యపేశసావీతిహోత్రా కృత ద్వసూ ॥ ౪ ॥ దశస్యంత్వామృ
తాయకగ్ంశమూధోరోమశగ్ంహథో దేవేషు కృణుతోదువః ॥౫॥విష్ణు

ర్వ్యృష్టేరన్నంతతఃప్రజాఇతి- అహమేవచవిశ్వేషు భువనేష్వంతరవస్థితః
పరమాణుద్వారేణస్వరూపేణవాఏవంభూతోహం పితౄణా మర్థా
యప్రజాఅజనయంజనయామి - అహమేవజనిభ్యఃజన్యాఅస్యావధ్వాః
అవరీషుఅవరాసుపశ్చాత్కాలభావినీషుస్నుషాసుపుత్రాన్ జనయామి-
పుత్రోత్పాదనద్వారేణపౌత్రాఅపినస్సంత్విత్యర్థః - తదేతజ్జపపక్షే
యథాశ్రుతమేవ-అభిమంత్రణపక్షేతు ప్రయుక్తిద్వారేణ ప్రయుక్తిశ్చా
ప్యభిమంత్రిణమేవ ॥ ౩ ॥ పుత్రిణేమా - పుత్రిణౌతిద్వివచనస్యాకారః పు
త్రిణౌ ఇమాఇమౌయువాంకుమారిణాకుమారీభిఃదుహితృభిః తద్వంతౌవి
శ్వమాయుఃసహషోడశవర్షశతంఅజీవమిత్యేవంరూపంవ్యశ్నుతంప్రా
ప్నుతం-ఉభాఉభౌహిరణ్యపేశసాపేశఇతిరూపనామపరిశుద్ధవర్ణావితి
వీతిహోత్రావీతిరితి హవిర్నామహవిషాహోతారౌకృతద్వసూదకార
శ్ఛాందసఉపజనఃకృతవసూకృతధనా-దశస్యంత్వా-దశస్యందానకర్మ-
వకారఉపజనఃదశస్యంతాబహ్వృచాస్తువకారంనపఠంతి - అర్థిభ్యోఽ
పేక్షితానిదదతావమృతాయకం అమరణాయదేవత్వప్రాప్తయేఅనర్థ
కోయంనిపాతః పాదపూరణశ్ఛాందసఃశంసమః సకారస్యశకారశ్ఛాం
దసః బహ్వృచాస్తుసకారమేవపఠంతి-ఊధః ఊధస్థానీయ ముభయోరు
పస్థేంద్రియంరోమశంఅనేనఉప భోగయోగ్యతాలక్ష్యతేరోమోత్పత్తేః
ప్రాగననుభోగ్యాహిస్త్రియః - తథాచ- భావయవ్యస్యరాజ్ఞో భా
ర్యాంభావయవ్యానింఇంద్రః పత్న్యస్సఖా పరిహసన్న వాచ-ఉపభోగ
యోగ్యాత్వంనభవసిరోమాణితేనోత్పన్నానీతి-సాతమబ్రవీత్-ఉపోప మే
పరామృశ మామేదభ్రాణిమన్యథాః సర్వాహమస్మిరోమశాగంధరిణా

త్రయోదశః ఖండః.

౮ ॥ చతుర్థీ ప్రభృత్యా షోడశీ

ర్యోనింకల్పయతుత్వష్టా రూపాణిపిగ్ంశతు । ఆసించతు ప్రజాప
ర్ధాతా గర్భందధాతుతే॥౧॥గర్భంధేహిసినీవాలిగర్భంధేహి స
రస్వతి। గర్భంతే అశ్వినా దేవావాధత్తాం పుష్కరస్రజా॥ ౨॥ హిర

మివనావితి- తద్రోమ శమూర్థః శంహార్థః లోడర్థేలజ్ యువాం
సంగతంసంశ్లిష్టం కురుతమిత్యర్థః- దేవేషుకృణుతోదువః- పరిచర్యాం
కృణుతం కురుతం పూర్వవల్లోడర్థేలజ్ పురుషవ్యత్యయశ్చ కృణుతం
దేవాన్పరిచరతమిత్యర్థః॥ ఇతిహరదత్త విరచితే ఏకాగ్ని కాండమంత్ర
భాష్యే ద్వాదశఃఖండః.

సూ॥ యదామలవద్వాసాస్స్యాదథైరాం బ్రాహ్మణ ప్రతిషి
ద్ధాని కర్మాణి సగ్ంశాస్తి యాంమలవద్వాసస మిత్యేతాని రజసః
ప్రాదుర్భావాత్స్నాతామృతు సమావేశన ఉత్తరాభిరభి మంత్రయ
తే॥*॥చతుర్థీ ప్రభృత్యాషోడశీ ముత్తరా ముత్తరాంయుగ్మాం ప్ర
జానిశ్రేయస మృతుగమన ఇత్యుపదిశంతి॥ విష్ణుర్యోని మిత్యాదిభిస్త్ర
యోదశభిః ॥ విష్ణుః తవయోనిం కల్పయతు గర్భాధానక్షమంకరో
తు - ప్రజాపతిశ్చమామావిశ్య తత్ర రేత ఆసించతు - తత్రనిషిక్తం
రేతోధాతా ఆదిత్యానామన్యతమః ప్రజాపతిరేవవా-గర్భందధాతు
గర్భరూపేణ పరిణమయతు- తస్యచహస్తపాదాదిరూపాణిత్వష్టా
పిగ్ంశతు దీప్తికర్మాయం-నక్షత్రేభిః పితరో ద్యామపిగ్ంశన్ ఇతి
దర్శనాత్ దీప్తానికరోతు॥ ౧ ॥ గర్భంధేహి సినీవాల్యాసరస్వ
త్యాచాధిష్ఠితా వధూరేవ తథా భిమంత్ర్యతే- ధేహిధారయ-అశ్వినా
చదేవౌతే తవగర్భమాధత్తాంపుష్కరస్రజాపుష్కరమాలినా॥ ౨ ॥
హిరణ్యయీ అరణీ తృతీయైకవచనస్య పూర్వసవర్ణః హిరణ్య
య్యా అరణ్యాతత్సదృశేన ప్రజననేనయంయాదృశంగర్భం నిర్మంథతః
ప్రయత్నేనజనితవంతౌ అశ్వినాఅశ్వినౌతంతాదృశంతే గర్భంహావా

ముత్తరా ముత్తరాం యుగ్మ్యాం ప్రజానన్ శ్రేయసమృతుగమన ఇత్యుప

ణ్యాయీ॥అరణీ యన్నిర్మంథతో అశ్వినా।తంతెగర్భఁగ్ం హవామహే

దశమె మాసి సూతవె॥౩॥ యథేయం పృథివీ మహీ తిష్ఠంతీగర్భమా

మాదధె । ఏవం త్వం గర్భమాధత్స్వ దశమెమాసి సూతవె॥ ౪ ॥

యథా పృథివ్యగ్నిగర్భా ద్యౌ ర్యథేంద్రేణగర్భిణీ । వాయుర్యథా ది

శాంగర్భఏవం గర్భందధామితె ॥ ౫ ॥ విష్ణో శ్రేష్ఠేన రూపేణా

స్యాంనార్యాం గవీన్యాం । పుమాగ్ంసం గర్భమాధేహి దశమెమా

మహేం॥అశంసామః దశమెమాసి సూతవె సూతుం అశ్వినౌ రూపవం

తౌతత్పుత్రోపి రూపవాన్ తాదృశస్తె గర్భో భవత్విత్యర్థః ॥ ౩ ॥

యథేయంపృథివీ ఇయంపృథివీ యథా మహీమహతీతిష్ఠంతీ యథేయ

మిదానీంతిష్ఠంతీ ఉత్తానాతథైవతిష్ఠంతీ ఉత్తానా సతీత్యర్థః ఉత్తానే

త్యేవబహ్వృచానాంపాఠః గర్భమాదధె ద్యులోక నిషిక్తం వృష్టిల

క్షణంరేతో గృహీత్వా సస్యలక్షణం గర్భంపృథ్వీ యథాధారయంతీ

ఏవంత్వం గర్భమాధత్స్వ ధారయ దశమె మాసీతిగతం॥ ౪ ॥ య

థాపృథివీ పార్థివెష్వరణ్యాదిషు అగ్నెరవస్థానాత్ పృథివ్యగ్నిగ

ర్భేత్యుచ్యతెద్యులోకె ఇంద్రఃప్రధానభూతః సతస్యాః గర్భత్వేన

నిరూప్యతె-వాయుశ్చదిగ్భ్యఃప్రభవతి తెనాసౌతాసాంగర్భః-యథా

ఆసాంఏతెగర్భాఃఏవం గర్భందధామితె॥౫॥విష్ణోహెవిష్ణో శ్రేష్ఠేన

రూపెణ యుక్తం పుమాంసం గర్భ మస్యాంనార్యాం ఆధేహి కీదృ

శ్యాంనార్యాం గవీన్యాం క్రమెణరేతో రూపం కమనీయాయాం కా

మ్యాయాం కామయితుం యోగ్యాయాం ఋతుస్నాతాయా మిత్య

ర్థః - అన్యేతు గవినీతి స్త్రీణాం వీర్యాతిశయస్యాభిధానం మన్యం

తె॥ * ॥ వితెభినద్మితకరీం వియోనిం విగవీన్యౌ ఇతి దర్శనాత్ అ

స్యాంనార్యాం యాగవినీతస్యా మిత్యర్థః దశమె మాసీతిగతం॥ ౬ ॥

దిశం త్యర్ధపాశ్విస్య పరిషువే పరికాసనేచాప ఉపస్పృశ్యోత్తరే

సిసూతవె॥ ౯ ॥ నేజమేష పరాపత సపుత్రఃపునరాపత । అస్యై మె పుత్రకామాయై గర్భ మాధేహి యః పుమాన్॥ ౧౦ ॥ వ్యస్య యోనిం ప్రతి రేతో గృహాణ పుమాన్పుత్రో ధీయతాం గర్భే అంతః। తంమాతాదశ మాసోబిభర్తి సజాయతాం వీరతమస్స్వానామ్॥౧౧ ॥ ఆతెగర్భో యోనిమెతు పుమాన్బాణ ఇవేషుధిమ్ । ఆవీరో జాయతాంపుత్రస్తె దశమాస్యః ॥ ౧౨ ॥ * ॥ కరోమితె ప్రాజాపత్య

నేజమెషఃస్కంద గ్రహొష్వన్యతమః యో నేజమెష ఇతి ఇతిహాస పురాణయోః ప్రసిద్ధః- తథా వైద్య గ్రంథేషు కౌమారగ్రహపీడాయాం నేజమెషంచ పూజయెదితి పఠ్యతే హె నెజమెష పరాపత పరాగచ్ఛ త్వంహి గర్భస్య దూషకః—పాఠం—పోషకః—యద్యవశ్య మాగంతవ్యం సపుత్రః పునరాపత పుత్రంగృహీత్వాపునరాగచ్ఛఆగత్యాచ అస్యైమెమమ స్వభూతాయా మస్యాం పుత్రకామాయాంగర్భమాధెహికీదృశంయః పుమాన్॥ ౧౦ ॥ వ్యస్య - మయా నిషిచ్యమానంరేతః త్వంయోనిం వ్యస్యవిక్షిప్య వివృత్య ప్రతిగృహాణ తథాసతితె అంతర్గర్భో ధీయతాం సచపుమాన్ పుత్రో ధీయతాం తంచమాతా త్వం దశమాసః మాస శబ్దస్యాయం పద్ద న్నాది సూత్రేణ మాసాదెశః దశ మాసాన్ బిభర్తు పురుషవ్యత్యయః బిభృహి- సచ స్వానాం జ్ఞాతీనాం మధ్యె వీరతమో భూత్వా జాయతాం ॥ ౧౧ ॥ ఆతే - తేతవ యోనిం పుమాన్గర్భః ఐతు ఆగచ్ఛతుకఇవబాణఇవేషుధిం ఇషవోయత్రధీయంతే తంయథాబాణః ప్రవిశతి తద్వత్ యథా చాసౌదశమాస్యోభవతిదశమాసాభృతోభవతి- తతస్తేపుత్రః వీరః వీర్యయుక్తో భూత్వా అజాయతాం ॥ ౧౨ ॥ ఇతిహరదత్త విరచితె - ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే - త్రయోదశః ఖండః.

కరోమితే ప్రాజాపత్యం ప్రజాపతికర్మ రేతసస్సేచనం ఆసిం

యథాలింగం జపేదేవ ముత్తరైర్యథా లింగం చిత్ర్యం వనస్పతిగ్

మాగర్భో యోని మేతు తే । అనూనః పూర్ణో జాయతా మశ్లో ణో పిశాచధీతః॥ ౧ ॥ పుమాగ్ స్తే పుత్రో నారి తం పుమాననుజా యతామ్ । తాని భద్రాణి బీజాన్యృషభా జనయంతు నౌ ॥ ౨ ॥ యాని భద్రాణి బీజాన్యృషభా జనయంతి నః । తైస్త్వం పుత్రాన్విందస్వ సా ప్రసూర్ధేనుకా భవ॥ ౩ ॥ కామసమృధ్యతాం మహ్య మపరాజి

చతుఃప్రజాపతిరితి దర్శనాత్ తత్రైకరోమితత్శృగర్భస్తేతవ యోనిమే తు - సచ అనూనః అన్యూనాంగః పూర్ణః పూర్ణకాలః దశమా స్యః జాయతాం - అశ్లోణః అపంగుః అబధిరోవా అపిశాచధీతః ధీ యతేధ్యాయతే ర్వా ధీతః-యః పిశాచైః ధీతః స పిశాచధీతః స న భవతీ తి తథోక్తః॥ ౧ ॥ పుమాన్ హే నారి పుమాగ్ స్తే పుత్రో జాయతా మితివక్ష్యమాణమ పేక్ష్యతే- ప్రథమస్తావద్గర్భః పుమాన్భవతు - తంచ పుమానేవానుజాయతాం ద్వితీయాదయో౽పి గర్భాః పుమాగంస ఏవభవంత్విత్యర్థః - తాని తాదృశాని భద్రాణి కల్యాణాన్యమోఘా ని బీజాని వీర్యాణి ఋషభా ఋషభవత్సేచన సమర్థాః కేపునస్తే ప్రజాపత్యాదయః ఓషధయో వా మాషాదయః వృష్ట్యాం జనయంతునౌ ఆవయోర్యథా పుత్రా ఏవోపర్యుపరి జాయంతే తాదృశాని వీర్యాణ్యా వయోరుత్పాదయంతు॥ ౨ ॥ యాని-పూర్వోక్తా ఋషభాః యాని భద్రాణి బీజాని నః అస్మదో ర్ద్వయోశ్చేతి బహువచనం నౌ జనయంతి- తైర్బీజైస్త్వం పుత్రానేవ విందస్వ సా త్వం ప్రసూః ప్రసవ శీలా ధే నుకా ధేను సదృశీ భవ-యథా ధేనుర్వత్సేన ప్రీయ్యతే ఏవం త్వం పుత్రేణ నిత్యం ప్రీయమానా భవ॥ ౩॥ కామసమృధ్యతాం- కామప్రం ప్రపూరణే కామాన్పూరయతీతి కామప్రం మహ్యాం మమేదం కర్మ ఋధ్యతాం- ఋద్ధమస్తు అపరాజిత మే వమే-అపరాజిత మేవ అమోఘ మేవచ మేభవతు- హే దేవవాయో యం కామం కామయే పుమాంసం జనయేయమితి తం మే కామం సమర్థయ

సిగ్వాతగ్ం శకుని మిత్యృభయోహ్యాదయసగ్ం సగేఽప్సుత్రిరా

తమేవమే । యంకామంకామయే దేవ తంమే వాయో సమర్ధయ॥౪॥ అనుహావం పరిహావం పరీవాదం పరిక్షపమ్। దుస్వప్నం ధురుదితంత ద్ద్విషద్భ్యో దిశామ్యహమ్॥ ౫ ॥ అనుహూతం పరిహూతగ్ం శకునేర్యదశాకునమ్ । మృగస్యసృతమక్ష్ణయా తద్ద్విషద్భ్య దిశామ్యహమ్ ॥ ౬ ॥ ఆరాత్తే అగ్నిరస్త్వారాత్పరశురస్తుతే । నివాతేత్వాభివర్షతుస్వస్తి తేస్తువనస్పతె స్వస్తిమేస్తు వనస్పతే ॥ ౭ ॥ నమశ్శకృత్సదె రుద్రాయ నమోరుద్రాయ శకృత్సదే । గోష్ఠమసి నమస్తె

సమృద్ధంకురు- వాయునా సుఖంప్రేరితం రేత స్సిచ్యత ఇతి సఏవం ప్రార్థ్యతే॥౪॥ సూ॥అథ ప్రాశ్వస్యపరిక్షవేపరికాసనేచాపఉపస్పృశ్యోత్తరేయథాలింగంజపేత్-అనుహావమితి- అనుహావం పృష్ఠతఆహ్వానమనుహావః సర్వత ఆహ్వానం పరిహావః నిందితోవాదః పరీవాదః ఛిందిభింధీత్యాది పరిక్షపం పరితఃక్షువథుః పరిక్షవః మంత్రేతు చ్ఛాందసోవకారస్యపకారఃదుస్వప్నఃప్రసిద్ధఃదురుదితంవైధవ్యేయాని శబ్దోచ్చారణాని యచ్చాన్యదేవం దుర్నిమిత్తం దద్ద్విషద్భ్యోదిశామ్యహమతిసృజామి॥ ౫॥అనుహూతం యదనుహూతం యచ్చపరిహూతంయచ్చశకునేస్సంబంధి అశాకునం అనిమిత్తభూతం యచ్చమృగస్య సృగాలాదేః అక్ష్ణయాసృతం తిర్యగ్గమన మపసవ్యాది తచ్చద్విషద్భ్యోదిశామ్యహం- శకుననిమిత్తంశాకునం తత్ప్రతిపక్షభూత మశాకునం దుర్నిమిత్తం ॥ ౬॥సూ॥ఏవముత్తరైర్యథాలింగంచిత్యంవనస్పతిగ్ంశకృద్రీతిగ్ంసిగ్వాతగ్ంశకునిమితి ॥ ఆరాత్తఇత్యాదిభిః-హేవనస్పతే తేతవఆరాద్దూరతోఽగ్నిరస్తుఏవంపరశురపి తేదూరతోఽస్తు - వాతాభావోనివాతఃతాదృశే నివాతే సతి దేవస్త్వామభివర్షతువాతేసతిభంగప్రసంగః ఏవంవనస్పతే తేస్వస్త్యస్తు-ఏవం వనస్పతేమమాపిస్వస్త్యస్తు-వనస్పతె త్వదభిమంత్రణాత్॥౭॥నమశ్శకృత్సదే - శకృదిసీదతేరుద్రాయఆదరార్థం పునర్వ

తాత్రివరం బ్రహ్మచర్యం చరిత్వా స్థాలీపాకగ్గ్ శ్రపయిత్వాగ్నే రుపస

అస్తుమామాహిగ్ంసీః ॥ ౮ ॥ సిగసినసివజ్రోనమస్తే అస్తుమామా హింగ్ంసీః ॥ ౯ ॥ ఉద్గాతేవశకునేసామ గాయసిబ్రహ్మపుత్రఇవసవ నేషుశగ్ం ససి । స్వస్తినశ్శకునే అస్తుప్రతినస్సుమనాభవ ॥ ౧౦ ॥
॥ ప్రాతరగ్నింప్రాతరింద్రగ్ంహవామహే ప్రాతర్మిత్రావరు ణాప్రాతరశ్వినా । ప్రాతర్భగంపూషణం బ్రహ్మణస్పతిం ప్రాత స్సోమముతరుద్రగ్ంహువేమ॥ ౧॥ప్రాతర్జితంభగముగ్రగ్ం హువేమ

చనం నమోరుద్రాయశకృత్సదే- హేశకృత్ త్వంగోష్ఠమసిగవిస్థితమసీన మస్తేఅస్తుమామాహింసీః-గావోనకించిదపిహింసంతి త్వంచగోష్ఠమసీ॥ ౮॥ సిగసిసిక్-వజ్రదశాసినసివజ్రః నాసివజ్రఃఛాందసంపరరూపంనమ స్తేఇత్యాదిగతం॥౯॥ హేశకునే త్వముద్గాతేవసామగాయసియథోద్గా తాసామగాయతి-తద్వత్ కించశంససిప్రశస్తంవదసి-బ్రహ్మపుత్రఇవసవ నేషు బ్రహ్మపుత్రః బ్రహ్మవర్గే భవో బ్రాహ్మణాచ్ఛంసీ సయథోక్థ్యాదిసం స్థాసు త్రిష్వపిసవనేషు శంసతితద్వత్ యజ్ఞవాచీసవనశబ్దః కించనః అ స్మభ్యం స్వస్త్యస్తు నోస్మాకంచప్రతి త్వంసుమనాభవ- ఇతిహరదత్త విరచితే ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే చతుర్దశః ఖండః॥

సూ॥ ఉభయోర్హృదయ సగ్ంసర్గే ఫ్సు త్రిరాత్రా వరం బ్రహ్మచర్యం చరిత్వా = కృత్వాతేన సర్పిష్మతా = సిద్ధింవాచయీ త -ప్రాత రగ్నిమిత్యాదిభి స్సప్తభిః - అగ్న్యాదయః ప్రసిద్ధాః తాన్ ప్రాత ర్హవామహే ఆహ్వ యామః రక్షార్థం ఉతరుద్రగ్ం హువే మ- అపిరుద్రం ప్రాతరాహ్వాయామః ॥ ౧ ॥ ప్రాతర్జితంప్రాతః కాలేజయతీతి ప్రాతర్జిత్ తంభగ మాదిత్యానామన్యతమం ఉగ్ర మనభిభవనీయం వయం హువేమ ఆహ్వాయామః - పుత్రమదితేరా దిత్యం - యోవిధర్తా సర్వస్య ధారయితా వృష్ట్యాదినాఆధ్రశ్చిత్ దరిద్రోపి తురశ్చిత్త్వరమాణోపి చిచ్ఛబ్దోప్యర్థే భక్షీతి భజే ర్లిఙర్థే

మాధ్యానాద్యాజ్య భాగాంతే న్వారబ్ధాయాముత్తరా ఆహుతీహుత్వా

వయం పుత్రమదితెర్యోవిధతాఽ । అధ్రిశ్చిద్యం మన్యమాన స్తురశ్చి ద్రాజాచిద్యంభగంభక్షీత్యాహ ॥ ౨ ॥ భగప్రణేతర్భగ సత్యరాధో భగేమాంధియముదవదదన్నః । భగప్రణోజనయగోభిరశ్వైర్భగప్రనృభిర్నృవంతస్స్యామ ॥ ౩ ॥ ఉతేదానీం భగవంతస్స్యామోతప్రపిత్వ ఉతమధ్యే అహ్నామ్ । ఉతోదితామఘవంత్సూర్యస్యవయందేవానాగ్ంసుమతౌస్యామ ॥ ౪ ॥ భగఏవభగవాగ్ంఅస్తుదేవాస్తేనవ

లజీరూపం ఆధ్రోపి త్వరన్నపి రాజాపి మన్యమానశ్చ యంభగంభజేమేతిబ్రూతె కథం భగం భక్షీ భగం భజెమెతి జానానః-సపూర్వ ఏవ యస్యభక్తతా మాశాస్త ఇత్యర్థః॥ ౨ ॥ భగప్రణేతః-హె భగసర్వస్య ప్రణేతః ఆదరార్థం పునః పున రామంత్ర్యతె భగసత్యరాధః రాధఇతిధననామ భగఃఇమాంధియం మెయంమమబుద్ధిః సపత్నీం బాధమేతి తాంసపత్నీబాధనంవా ఉదవ- ఉత్తిష్ఠ మానోభూత్వారక్షతాత్ పర్యాయేణరక్షదదత్ నఃఅస్మభ్య మభిమతం దదత్ హె భగ త్వం నోస్మాన్ గోభిరశ్వైశ్చ ప్రజనయ సమృద్ధాన్కురు హె భగ త్వత్ప్రసాదాత్ వయం నృభిః దాసాదిభిః నృవంతః ప్రకర్షేణ స్యామ॥ ౩ ॥ ఉతెదానీ మస్మిన్ కర్మకాలేవయంభగేన దెవేనతద్వంతస్స్యామ-ఉతప్రపిత్వే అపిసాయాహ్నే ఉతమధ్యే అహ్నాం మధ్యాహ్నేపి ఉతఅపిచ ఉదితాఉదయ త్యస్మిన్నుదితె ప్రాతరిత్యర్థః యదివసంతాప్రమీయత ఇత్యాదివత్ సప్తమ్యేకవచన స్యాకారః హెమఘవన్ మఘవత్ మఘమితి ధననామ ధనవత్- కస్యోదయె సూర్యస్యపూర్వాహ్ణాదిషు త్రిష్వపికాలెషు వయం భగవంత స్స్యామెత్యర్థః- వయందేవానాం సుమతౌ శోభనాయాం మతౌఅనుగ్రహాత్మికాయాం బుద్ధౌస్యామ- భగస్యైవ ప్రసాదాత్ అన్యేదెవా అప్యస్మాననుగృహ్ణీయురిత్యర్థః॥ ౪॥భగఏవ-హెదెవాఃదెవోభగఃసస్వయంభగఏవసన్

త్వాజయాది ప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతం కృత్వా తేన సర్పిష్మతా
యుగ్మాన్ ద్వ్యవరాన్బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా సిద్ధిం వాచయీత

యంభగవంతస్స్యామ । తంత్వాభగసర్వఇజ్జోహవీమి సనో భగపు
రఏతాభవేహ ॥ ౫ ॥ సమధ్వరాయోషసోనమంతదధిక్రావేవశుచ
యేపదాయ । అర్వాచీనంవసువిదంభగంనోరథమివాశ్వావాజిన ఆ
వహంతు ॥ ౬ ॥ అశ్వావతీగోమతీర్నఉషాసోవీరవతీస్సదముచ్ఛం
తుభద్రాః । ఘృతందుహానావిశ్వతఃప్రపీనాయూయంపాతస్వస్తిభి

భగవానస్తు- భగేన దేవేన తద్వానస్తు ఏవంనామ తద్వత్త్వంశ్లాఘ
నీయ మిత్యర్థః- తేనభగేన వయంభగవంతస్స్యామ- హేభగయఏవం
భూతోఽసి- తంత్వాత్వాంసర్వఏవ జనోజోహవీమి పురుషవ్యత్యయః
జోహవీతీతి బహ్వృచా స్తత్రైవాధీయంతే - హేభగసత్వం నోఽస్మాకం
పురఏతానేతాభవ- ఇహకర్మణి॥ ౫ ॥ సమధ్వరాయ-తస్యైవ భగ
స్య ప్రసాదేన ఉషసో హ్యధ్వరాయాస్మై సపత్నబాధన రూపాయ
యజ్ఞాయ సమనమంత లోడర్థేలఙ్ సన్నమంతాం భజంతా మిత్యర్థః
దధిక్రావేవ దధి క్రావాగ్నిః ఆదిత్య ఇత్యన్యే సయథాశుచయేపదా
య శుద్ధాయ స్థానాయ కల్పతేతద్వత్ కించ వసువిదం వసునోలంభ
యితారంభగం నోఽస్మాన్ప్రతి అర్వాచీన మభిముఖం ఆవహంతు—
కే వాజినో వేగవంతః క్వఅశ్వా రథమివ యథారథ మశ్వావహంతి-
తద్వదుత్తమాశ్వైశ్చ దేవః అస్మాకమస్మాన్ప్రతి ॥ ౬ ॥ ఉషాసః
ఉషసః అశ్వవత్యః గోమత్యః వీరవత్యశ్చభూత్వా ఉచ్ఛంతు వ్యు
చ్ఛంతు వ్యుష్టా భవంతు సదంసదా నిత్యమిత్యర్థః ఘృతముపలక్షణమే
తత్- క్షీరగంసర్పిఃమధూదకమిత్యాదిదుహానాఃవిశ్వతస్సర్వతఃప్రపీనాః
ప్రవృద్ధాఃభద్రాఃకల్యాణా యేఅస్మిన్సూక్తే నిర్దిష్టా అగ్న్యాదయః
తేయూయంనోఽస్మాన్స్వస్తిభిఃసదాపాత రక్షత ॥ ౭ ॥ ఇతిహరదత్త
విరచితే ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే పంచదశః ఖండః॥ ౧౫ ॥ *

శ్వస్తిష్యేణేతి త్రిస్సప్తైర్యవైః పాఠాం పరికిరతియది వారుణ్యసి వరుణా త్వానిష్క్రీణామీతియది సౌమ్యసి సోమాత్వానిష్క్రీణామీతి శ్వోభూతే ఉత్తరయోత్థాప్యోత్తరాభి స్తిస్సృభి రభిమంత్ర్యోత్తరయా ప్రతిచ్ఛన్నాగ్ం హస్తయో రాబధ్య శయ్యాకాలే బాహుభ్యాం భర్తారం పరిగృహ్ణీయా దుపధాన లింగయా వశ్యోభవతి సపత్నీబాధనం చైతే

స్సదానః ॥ ౭ ॥*॥౧౫॥ ఇమాంఖనా మ్యోషధీం వీరుధం బలవత్తమాం । యయా సపత్నీంబాధతే యయా సంవిందతే పతిం॥ ౧ ॥ ఉత్తానపర్ణే సుభగే సహమానే సహస్వతి । సపత్నీం మెపరాధమపతిం మెకేవలం కృధి ॥ ౨ ॥ ఉత్తగాహ ముత్తర ఉత్తరె దుత్తరాభ్యః । అథ సపత్నీ యా మమాధరాసాఽధరాభ్యః ॥ ౩ ॥ న

సూ॥ శ్వస్తిష్యేణేతి త్రిస్స ప్తైర్యవైః పాఠాం పరి కిరతియది—సపత్నీ బాధనంచైతె నైవ కామెన ఇమాంఖనా మీత్యాదిభిః ఇమాం పాఠాఖ్యామోషధిం ఖనామ్యుత్పాటయామి వీరుధం వివిధంరోహంతీం ప్రతానవతీ మిత్యర్థః బలవత్తమాం అతిశయేన వీర్యవతీ మిత్యర్థః యయా ఓషధ్యా సపత్నీం బాధతే సర్వోపివ స్త్రీజనః యయాచ సమ్యగ్విందతెపతిం అసాధారణం లభతే॥ ౧ ॥ ఉత్తాన పర్ణే ఉత్తానాని పర్ణాని యస్యాస్సా ఉత్తానపర్ణా హె ఉత్తాన పర్ణేసుభగె సౌభాగ్యస్య నిమిత్తభూతె సహమానె సహమర్షణె అభిభవె ఛందసి సపత్నీం బాధమానె సహస్వతి అతిబలవతి సపత్నీం మె పరాధమ మము సపత్నీం పరాగమయ మమపతింమెకేవలంకృధి-మేపతింమమైవా సాధారణం కురు ॥ ౨ ॥ ఉత్తరాహం- హేఉత్తరె ఉత్కృష్టే పాఠె ఉత్తరా ఉత్కృష్టాహం స్వతఏవ పునరప్యుత్తరాభ్యోప్యుత్తరాభూయాసం ఇచ్ఛబ్ద ఎవార్థె తథైవ బహ్వృచాః పఠంతి అథయామమ సపత్నీ సాఽధరాభ్యోప్యధరా భవతు॥ ౩ ॥ న

సైవ కామేనోత్తరే ణానువాకేన

హ్యాస్యై నామగృహ్ణామినో అస్మిన్రమ తే జనే । పరామెవ పరావ
తగ్ం సపత్నీం నాశయామసి ॥ ౪ ॥ అహమస్మి సహమానా థ
త్వమసి సాసహిః । ఉభె సహస్వతీ భూత్వా సపత్నీం మె సహావ
హై॥ ౫ ॥ ఉపతెధాగ్ం సహమానా మభిత్వాధాగ్ం సహీయ
సా । మామను ప్ర తెమనో వత్సం గౌరివ ధావత్పథా వారివ ధా
వత్ ॥౬॥* ॥ ౧౬॥ ఉదసౌ సూర్యోఅగా దుదయంమామకో భగః।

హ్యాస్యై అస్యైఅస్యాః నామాప్యహంనగృహ్ణామి కింకారణం అస్మిన్
జనేఆత్మన ఏవాయం నిర్దేశః సానోరమతె యతః కింబహునా- పరా
మేవ పరావతం పరావతమితి దూరనామ అత్యంతందూరం సపత్నీం
నాశయామసి నాశయామః గమయామః ఇదంతో మసిః॥ ౪ ॥ అహ
మస్మి సహమానా సపత్నీరభిభవంతీ అథఅథవా పా తెత్వమసి సాసహిః-
సహమానాసి తెఉభె ఆవాం సహస్వతీబలవత్యౌ భూత్వా సపత్నీం
మె సహావహై- అభిభవావ॥౫॥ఉపతేధాం-భర్తారం ప్రతీదముచ్యతెఇ
మాం సహమానాం తెతవ ఉపాధాంఅధోధాం తామెవత్వాత్వాం
అభ్యధాంతవోపర్యధాం సహీయ్యసాఅతిశయే నాభిభవిత్రామనసా
యుక్తాఏవంచ తథా పరిగ్రహః కర్తవ్యః యస్మైకో వా స్త్రీ భర్తురధో నిహి
తో భవతి అపరశ్చోపరి ఏవంకృతె సతి మామను మాంప్రతి తెమనః ప్రి
ధావతువత్సంగౌరివ-యథాచిరప్రసూతా గౌః వత్సంప్రతిధావతి -
తథా పథావారివ యథాచనిమ్నేన పథావాః ధావతి తద్వత్ ॥ ౬ ॥
ఇతిహారదత్తవిరచితె ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే షోడశః ఖండః॥౧౬॥
సూ ॥ సపత్నీబాధనార్థముత్తరేణానువాకేన సదాదిత్య ముపతిష్ఠతె-
ఉదసౌసూర్యఇత్యాదిభిః- ఉదసౌఅసౌసూర్యః ఉదగాత్ తమనుమామ
కోమమస్వభూతో భగః సౌభాగ్యముపస్థేం ద్రియం వా ఉచ్ఛబ్దస్యపున

సదాదిత్యముపతిష్ఠతే

అహం తద్విద్వలా పతిమభ్యసాక్షి విషాసహిః॥౧॥ అహం కేతు రహం మూర్ధాఽహముగ్రా వివాచనీ।మమే దను క్రతుం పతి స్సేహానాయా ఉవాచరేత్॥౨॥ మమ పుత్రాశ్శత్రుహణోథో మె దుహితా విరాట్। ఉతాహమస్మి సంజయా పత్యుర్మే శ్లోక ఉత్తమః॥ ౩॥ యేనేంద్రో హవిషాకృత్వ్యభవ ద్దివ్యుత్తమః । అహం తదక్రి దేవా అసపత్నాకి లా

శ్సైతెరగా దిత్యపేక్షతే. యథాయంసూర్యః ప్రవర్ధమానః ఉదేతి ఏవంమమ భగోప్యుదేతీత్యర్థః - తత్త్రస్మాత్కారణాదహం విద్వలా వేదనంవిత్ తద్వత్యనయా తద్వతీవిద్యయా - పతి మభ్యసాక్షి స హిరె తద్రూపం అభిభూతవత్యస్మి వశీకృతవత్యస్మి విషాసహిః విశేషేణాభిభవిత్రీ ॥ ౧ ॥ అహంకేతుః అహమేవోభయోరపి వంశయోః కేతుస్థానీయా అహమేవ మూర్ధస్థానీయా అహముగ్రాఅన భిభవనీయా వివాచనీవివచనం నిర్ణయః తత్కారయిత్రీ కించ మమేత్ మమైవ క్రతుం కర్మప్రజ్ఞానం వా పతిరను ఉవాచరేత్ ఛాందసోవ కారః ఉపాచరేత్ తథైవ బహ్వృచాః పఠంతి అనుతిష్ఠతు- కీదృశ్యా స్సేహానాయాః లిటఃకానచి రూపమేతత్ అభిభూతవత్యాః అభిభ వంత్యావా యథామయా విజ్ఞాతం యథావా మయా కృతం తథైవప తిరపికరోత్విత్యర్థః॥ ౨॥ మమపుత్రా శ్శత్రుహణః శత్రూణాం హం తారః భవంతు అథో మె దుహితాచ విరాట్ విరాజమానా భవతు ఉతఅపిచ అహమస్మి లోడర్థేలట్ అసానిసంజయా సమ్యగ్జేత్రీ సప త్నీనాం తథా పత్యుస్సప్తమ్యర్థే షష్ఠీ-పత్యౌ తథైవ బహ్వృచాః ప ఠంతి శ్లోకోయశశ్లాఘః ఉత్తమోఽస్తు పతిరపి మామేవశ్లాఘతా మిత్య ర్థః॥ ౩ ॥ ఇంద్రోయేనహవిషా కృతీ కృత కృత్యః అభవత్ దివిచో త్తమోఽభవత్ అహమపి తద్ధవిరక్రి కరోతె లుఙ్ మంత్రేష్వసాది

యత్మ్సగృహీతా మన్యాంవా బ్రహ్మచర్య యుక్తః

భువం ॥ ౪ ॥ అసపత్నా సపత్నిఘ్నీ జయంత్యభిభూవరీః । ఆ విత్సి సర్వాసాగ్ం రాధోవర్చో అస్థేయసా మివ ॥ ౫ ॥ సమజై ష మిమా అహగ్ంసపత్నీ రభిభూవరీః । యథాఽహమస్యవీరస్య విరాజామి ధనస్యచ ॥ ౬ ॥ ౧౭॥*॥ అక్షీభ్యాంతేనాసికాభ్యాం క ర్ణాభ్యాంచుబుకాదధి । యత్మ్సగ్ంశీర్షణ్యాంమ స్తిష్కా-జ్జిహ్వాయావి

సూత్రేణ్నేలుజీరూపంఅకృషి హేదేవాః తతశ్చాసపత్నాకిలాభవం కిలప్రసిద్ధా॥ ౪॥ అసపత్నా అప్రతిపత్నా సపత్నిఘ్నీఛాందసం హ్రి స్వత్వం సపత్నీనాంహంత్రీ జయంతీ జయశీలా అభిభూవరీః భవ తేః క్వనిప్ వనోరచ్ అభిభవశీలా ఆవిత్సి ఆచ్ఛిద్యలబ్ధవత్యస్మి సర్వా సాంసపత్నీనాంరాధోధనం వర్చఃకాంతిశ్చ అస్థేయసామివస్థేయాం సః స్థిరతరాః తతోన్యేఅస్థేయాంసః తేషాంధనం యథాన్యేహరం తితద్వత్ ॥ ౫ ॥ సమజైషమిమాః ఇమాస్సపత్నీరహం సమజైషం సమజయం అభిభూవరీః ఛాందసస్సులోపాభావః - సుమంగలీ రియ మితివత్ అభిభూవర్యహం అభిభూవరీస్సపత్నీర్వా యథాసంజయే యం తథాసత్యహ మస్య వీరస్యపత్యుర్ధనస్యచ విరాజామి ఈశ్వ రాభవామి ॥ ౬ ॥ ఇతిహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండ మంత్రభా ష్యేసప్తదశఃఖండః ॥ ౧౭ ॥ *

సూ ॥ యత్మ్సగృహీతామన్యాంవా బ్రహ్మచర్యయుక్తః పు ష్కరసంవర్తమూలైరుత్తరైర్యథాలింగమంగాని సంమృజ్య ప్రతీచీ నంనిరస్యే ద్వధూవాస ఉత్తరాభిరేతద్విదె దద్యాత్ - అక్షీభ్యామి త్యాదిభిష్షడ్భిః అధిశబ్దోనర్థకః తవశీర్షణ్యాం యత్మ్సం వివృహామి-సం మృశ్య నిరస్యామి ఏవం సామాన్యే నోపదిష్టస్య విభజ్యవచనం అక్షీ భ్యామిత్యాది అక్ష్యాదయః ప్రసిద్ధాః మస్తిష్కః కపాలాంతర్గత

పుష్కరసంవర్తణమూలైరుత్తరైర్యథాలింగమంగాని

వృహామి తే ॥ ౧ ॥ గ్రీవాభ్యస్త ఉష్ణిహాభ్యః కీకసాభ్యో అనూక్యాత్ ।
యక్ష్మం దోషణ్యమగ్ంసాభ్యాం బాహుభ్యాం వివృహామి తే ॥ ౨ ॥
ఆంత్రేభ్యస్తే గుదాభ్యో వనిష్ఠోర్హృదయాదధి । యక్ష్మం మతస్నా
భ్యాం యక్నః ప్లాశిభ్యో వివృహామి తే ॥ ౩ ॥ ఊరుభ్యాం తే అష్ఠీవద్భ్యాం
జంఘాభ్యాం ప్రపదాభ్యాం । యక్ష్మగ్ం శ్రోణిభ్యాం భాసదాద్భ్వగ్ం
ససో వివృహామి తే ॥ ౪ ॥ మేహనాద్వలంకరణాల్లోమభ్యస్తే నఖేభ్యః ।

మాంసం ॥ ౧ ॥ గ్రీవాభ్యః గ్రీవాకంఠః కంఠపర్వభేదేన భేద మారో
ప్య బహువచనం ఉష్ణిహాభ్యః ఉష్ణిహాస్తత్త్వా నాడ్యః యానితద్గతా
న్యస్థీని తాని తద్గతాః కీకసాః అనూక్యాత్ పృష్ఠవంశాత్ దోష్ణోభుజ
వందోషణ్యం అంసౌ బాహూ చ ప్రసిద్ధౌ ॥ ౨ ॥ తే ఆంత్రేభ్యః ఆశితం పక్వా
వస్థాయాం యేషు తిష్ఠంతి తాని ఆంత్రాణి తేభ్యః గుదాభ్యః గుదనాడీభ్యః
వనిష్ఠోః ఆంత్రేష్వేవ స్థూలప్రదేశాత్ హృదయాత్ హృదయపుండరీ
కాత్ మతస్నాభ్యాం ఆమ్రఫలాకృతిభ్యాం ఉక్థ్యాభ్యాం యక్నః యకృ
త్తః ప్లాశిభ్యః వస్తిభ్యః ॥ ౩ ॥ ఊరుభ్యాం తే ఊరూ ప్రసిద్ధౌ అష్ఠీవ
ద్భ్యాం ఊరు జాన్వోస్సంధిప్రదేశాభ్యాం జంఘే ప్రసిద్ధే ప్రపదా
భ్యాం పాదాగ్రాభ్యాం శ్రోణిభ్యా మూరుమూలాభ్యాం భాసదాత్
భసదితి గుహ్యప్రదేశే అవయవ విశేషస్య నామ- భసదేవ భాసదం త
స్మాత్ ధ్వంససః నాభేః గుదవలయా దిత్యన్యే ॥ ౪ ॥ మేహ
నాత్ మేహనం ప్రజననం వలంకరణాన్నకారస్య లకారశ్ఛాందసః-
న కారమేవ బహ్వృచాః పఠంతి- వనంవనః సంవననం తత్క్రియతే
యేన తద్వనంకరణం స సర్వోఽపి లోకస్తేన వశీకృతః ఏవం భూతా
న్మేహనాత్ అన్యేతు ఉ అలంకరణాదితి ఛేదమాహుః అలంకరణా
న్మేఖలాప్రదేశాత్ లోమనఖం ప్రసిద్ధం- సర్వస్మా దాత్మనః ఉక్తా
దనుక్తాచ్చప్రదేశాత్ తమిమం యక్ష్మం వివృహామి ॥ ౫ ॥ అంగా

సంమృజ్య ప్రతీచీనం నిరస్యే ద్వధూవాస ఉత్త

యక్ష్మగ్ంసర్వస్మా దాత్మన స్తమిమంవివృహామి తే॥ ౫ ॥ అంగా దంగాల్లోమ్నోలోమ్నోజాతంపర్వణిపర్వణి । యక్ష్మగ్ం సర్వస్మా దాత్మన స్తమిమంవివృహామి తే ॥ ౬ ॥ పరాదేహిశాబల్యం బ్రహ్మభ్యో విభజావసు । కృత్యైషాపద్వతీభూత్వాజాయాఽవిశతేపతిం ॥ ౭॥ అశ్లీలాతనూర్భవతిరుశతీపాపయాముయా। పతిర్యద్వధ్వైవాససాస్వమంగమభిధిత్సతి ॥ ౮ ॥ క్రూరమేతత్కటుకమే తదపాష్ఠవద్విషవ

దంగా త్సర్వస్మాదంగాత్ లోమ్నో లోమ్నః సర్వేభ్యో లోమభ్యశ్చ పర్వణి పర్వణి ప్రతిపర్వసంధి జాతం యక్ష్మం సర్వస్మాదితి గతం ॥ ౬ ॥ సూ॥ వధూవాస ఉత్తరాభి రేతద్విదే దద్యాత్- పరాదేహీత్యాదిభిశ్చతసృభిః - యత్పరిత్వాగిర్వణో గిరఇతి పరిధాపితం వధూవాస స్తదేతద్విదే వివాహకర్మ విదే దద్యాత్ పరాదేహి పరిత్యజ శాబల్యం శబల వర్ణం వాసః- బ్రహ్మభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః వసు విభజ విభజ్య దేహి కింపునః కారణం వాసస్త్యాగ ఇతిచే దుచ్యతే - ఏషా జాయా - పద్వతీ పాదవతీ కృత్యా భూత్వా పతి మావిశతే ॥ ౭ ॥ అశ్లీలా అముయా పాపయా చకృత్యయా ఆవిష్టవత్యా పత్యుస్తనూః అశ్లీలా నిశ్శ్రీకాభవతి - రుశతీచ రుశతి హింసార్థః వ్యత్యయేనచకర్మణి కర్తృ ప్రత్యయః హింస్యమానాచ భవతి కస్మిన్ పునః కృతే సర్వ మేతద్భవతి- ఉచ్యతే - పతిర్యద్యది వధ్వైవధ్వాః వాససా స్వమాత్మీయ మంగం శరీరం అభిధిత్సతి పరిధిత్సతి - పరిధాతు మిచ్ఛతి వధూవాససః పరిధానమేవ నామదుష్టం తస్మాత్తన్నపరిధేయం మంత్రవిదాపిసదా పునరపి వాస ఏవ నింద్యతే ॥ ౮ ॥ క్రూరమేతత్ క్రూరం వినాశకారి కటుకం రుజాకారి అపాష్ఠవత్ అపష్ఠు విషవత్ విషయు

రాభిరేతద్వివేదద్యాత్॥ ఇత్యాపస్తంబగృహ్యసూత్రేనవమఃఖండః.

నైతదత్తవే। సూర్యాంయః ప్రత్యక్షంవిద్యాత్సఏతత్ప్రతిగృహ్ణీయాత్॥ ౯ ॥ ఆశసనంవిశసనమథో అధివికర్తనమ్ । సూర్యాయాః పశ్య రూపాణి తాని బ్రహ్మాతశగ్ంసతి ॥ ౧౦ ॥ అక్షిభ్రువా అంత్రే ఊరుమేహానాదంగాదంగాత్పరాదేహీసప్త । ప్రసుగ్మంతాష్టాదశ। హిరణ్యవర్ణాః పంచదశ । సోమఃషోడశ । సోమాయాష్టాదశ। ఆతిష్ఠేమంత్రయోవిగ్ంశతిః । సత్యేనతామందసానా ఏకాన్నవిగ్ంశతిరేకాన్నవిగ్ంశతిః । శమైకవిగ్ంశతిః । ఇహాగావ ఏకాన్నవిగ్ంశతిః । ఉదీష్వాతోదశ । అపశ్యంత్వాద్వాదశ । ఆరోహోరుంనవ। విష్ణుర్యోనిం కరోమితే ప్రాజాపత్యమష్టాదశాష్టాదశ। ప్రతి

క్తంచ - ఏవంనామ నిందితమేతద్వాసః అత్తవే నభవతి ఏతద్వాస ఉపభోక్తుంయోగ్యం నభవతి- కస్యతర్హీదం యోగ్య మిత్యత ఆహ- సూర్యాంసూర్యానామ వివాహదేవతా తయా దృష్టాపి మంత్రగణాః సూర్యా ప్రసుగ్మంతేత్యాది రేవమంత్రగణః తంతాంచయః ప్రత్యక్షంస్పష్టం పదశః స్వరశః అక్షరశః అర్థతో వినియోగతశ్చవిద్యాత్ జానీయాత్ సఏతత్ప్రతి గృహ్ణీయాత్- ప్రతిగృహీతు మర్హతి ॥ ౯ ॥ పునరపి వాససోనిందా ఆశసనం క్షుతకరణంశూలాదినా విశసనం చర్మణాం పృథక్కరణం స్వధిత్యాదినా అథో అపి చ అధ్యనర్థకః - వికర్తనం త్వచోన్యత్ర మోచనం ఏవంభూత మేత ద్వాసః నప్రతి గృహ్ణీయాదితి సంబంధః అథతస్య కథమన ర్థకరంనభవతి ఉచ్యతే సూర్యాయాః పశ్యరూపాణి సూర్యాయా హితాద్వశానిరూపాణి తానిచబ్రహ్మాబ్రాహ్మణః - శంసతి తస్యకథ మనర్థశంకేతి ఉతశబ్దస్సమ్యగర్థేఅనేకార్థత్వాన్నిపాతానాంఏవ మేతద్వధూవాససః పరిదానం చతుర్థ్యంతే కర్తవ్యం తథాచ

గృహ్యసూత్రే వివాహ మంత్రసూత్రం సమాప్తం.

హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

రగ్నించతుర్దశ। ఇమాంఖనామ్యోషధిం ద్వాదశ ద్వాదశ। అక్షీభ్యాం వింశతిరష్టాదశ॥అక్షీభ్యాం తేనాసికాభ్యాం।ఉదసౌసూర్యోఅగాత్। ఇమాంఖనామ్యోషధిం।ప్రాతరగ్నిం।కరోమి తేప్రాజాపత్యం। విష్ణుర్యోనింకల్పయతు।ఆరోహోరుం।అపశ్యంత్వామనసాచేకితానం। ఉదీర్ష్వాతో విశ్వావసో।ఇహగావఃప్రజాయధ్వం।శమఙ్వమేదమాహర। తామందసానా।సత్యేనోత్తభితాభూమిః।ఆతిష్ఠేమమశ్మానం। సోమాయజనివిదేస్వాహా।సోమఃప్రథమోవివిదేగంధర్వః।హిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకాః।ప్రసుగ్మంతాధియసానస్యసక్షణి॥౧౮॥ ప్రసుగ్మంతాతానిబ్రహ్మాతశగ్ంసతి ॥ హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

ప్రథమప్రశ్నస్సమాప్తః.

వివాహాంతే ఆశ్వలాయనః సూర్యావిదేవధూవస్త్రందద్యాదితి అన్యేతు యత్సుగృహీతాయాః వాసః ఎతద్భైషజ్యవిదేదేయ ముపదిశ్యత ఇత్యాహుః సూర్యాశబ్దేనాపి తఏవ మంత్రా ఉచ్యంతే ॥ ౧౦ ॥

ఇతిశ్రీ హరదత్తాచార్య విరచితే - ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే - అష్టాదశఖండసమ్మితః ప్రథమః ప్రపాఠకస్సమాప్తః.

హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

యస్య నిశ్వసితం వేదాయో వేదేభ్యో ఖిలంజగత్
నిర్మమేతమహంవందే విద్యాతీర్థ మహేశ్వరం ॥
జగద్గురుభ్య శ్శ్రీశంకరార్యేభ్యోనమః.

౩౭

శ్రీగురుభ్యోనమః.

హరిః ఓం

ససూత్రై కాగ్ని కాండ మంత్రభాష్యే

ద్వితీయప్రశ్న ప్రారంభః.

సూ ॥ ఉప నయనం వ్యాఖ్యాస్యామో గర్భాష్టమేషు బ్రాహ్మణముపనయీత గర్భై కాదశేషు రాజన్యం గర్భద్వాదశేషు వైశ్యంవసంతో గ్రీష్మశ్శరదిత్యృతవో వర్ణానుపూర్వేణ బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా శిషోవాచయిత్వా కుమారం భోజయిత్వాను వాకస్య

ఉష్ణేనవాయ వుదకే నేహ్యదితిః కేశాన్వపతు ॥ ౧ ॥ ఆపఉందంతుజీవసే దీర్ఘాయుత్వాయ వర్చసే । జ్యోక్చ సూర్యందృశే॥ ౨ ॥ యేనావపత్సవితాక్షురేణ సోమస్య రాజ్ఞోవరుణస్య విద్వాన్ । తే

సూ ॥ ఉపనయనంవ్యాఖ్యాస్యామోగర్భాష్టమేషు= శ్శీతాస్వానీయఉష్ణేనవాయవితి-ఉష్ణేన వాయో హేవాయో ఉష్ణేనఉష్ణోదకేనఉష్ణ ముదకం గృహీత్వా ఏహిఆగచ్ఛ కిమర్థం అదితిః కేశాన్వపతు అదిత్యాఃవపనే అనుగ్రహ కర్తృకత్వం ఏవంవాయో రుదకానయనే॥ ౧ ॥ ఉత్తరయాశిరఉనత్తి ఆపఉందంతుమాణవకస్యాస్య శిరఆపఉందంతు క్లేదయంతు-జీవసేజీవితుం జీవనాయకియంతంకాలం దీర్ఘాయుత్వాయ సహషోడశ వర్షశతం దీర్ఘమాయు ర్వర్చసే దీప్తయేజ్యోక్చిరకాలం సూర్యందృశే-ద్రష్టుంయథాయందీర్ఘకాలం జీవేత్ తావంతంకాలం చక్షుష్మాన్భవతి - వర్చస్వీచ-తథోందంతు ॥ ౨ ॥ త్రీగ్ స్త్రీం దర్భా నంతర్ధా యోత్త=ప్రవపతి యేనావ పదిత్యాభి

ప్రథమేన యజుషావప స్సగ్ం సృజ్యోష్ణా శ్శీతాస్వానీయోత్తరయా
శిరఉనత్తి త్రీగ్ (స్త్రీం)దర్భా నంతర్ధా యోత్తరాభి శ్చతసృభిః ప్ర

న్బ్రహ్మాణో వపతేదమస్యా యుష్మాం జరదష్టి ర్యథాసదయ మసౌ॥
౩॥ యేన పూషా బృహస్పతే రగ్నే రింద్రస్య చాయుషే వపత్ ।
తేనాస్యా యుషేవప సౌశ్లోక్యాయ స్వస్తయే॥ ౪ ॥ యేన భూయ
శ్చరాత్యయం జ్యోక్చపశ్యాతి సూర్యం । తేనా స్యాయుషే వపసౌ
శ్లోక్యాయ స్వస్తయే॥ ౫ ॥ యేనపూషా బృహస్పతే రగ్నే రింద్ర
స్యచాయుషే వపత్ । తేనతే వపామ్యసా వాయుషావర్చ సాయ

శ్చతసృభిః యేనావపత్ యేనక్షురేణ సవితా సోమస్యరాజ్ఞః వరు
ణస్యశిర ఆవపత్ విద్వాన్నా పితకర్మణి కుశలః తేనక్షురేణ జాతి
ద్వారకైక్యం తాదృశేనవా క్షురేణహేబ్రహ్మాణఃబ్రాహ్మణాః పుణ్యా
హాకర్తారః ఇదమస్య మాణవ కస్య శిరోవపత వపనే మాం ప్రయు
జ్ధ్వమిత్యర్థః-యుష్మదనుజ్ఞయాహం ప్రవపామీతి యావద్యథావపనే
సతి అయం మాణవకోస్సౌయజ్ఞ శర్మా ఆయుష్మాన్ జరదష్టిర్జీర్ణాశ
నశ్చ అసత్ స్యాత్తథా వపత అసావితి మాణవ కస్య నామ నిర్దే
శః ప్రథమయా॥ ౩ ॥ యేనపూషా యేనక్షురే ణేతిగతం తేనక్షురే
ణాస్యశిరః ఆయుషే వపత్ వప - శరీరాత్మానం ప్రత్యంతరాత్మనః
ప్రైషః హే మదియ్యా శరీరాత్మన్ వపతు వప సౌశ్లోక్యాయ సు
శ్లోకస్సుకీర్తిః తస్యభావః సౌశ్లోక్యం యథాయంసుకీర్తిస్స్యాత్తథేత్యర్థః
స్వస్తయే అవినాశాయచ ॥ ౪ ॥ యేనభూయః యేనక్షురేణ ఉప్తో
యంమాణవకః భూయశ్చరాతిదీర్ఘకాలం సంచరతి పంచమోలకారః
భూయిష్ఠశ్చరేత్ సర్వాన తీత్యచరేత్. జ్యోక్చిరం సూర్యంపశ్యాతి ప
శ్యేత్ ఛాందస ఉభయత్రదీర్ఘః తేనేత్యాది గతం॥ ౫ ॥ యేనపూ
షేత్యాది పూర్వార్ధం గతం తేన క్షురేణ తేతవ శిరోవపామి

తిమంత్రం ప్రతిదిశంప్రవపతి వపంత ముత్తర యాను మంత్రయతే ద
క్షిణతో మాతా బ్రహ్మచారీవానడుహే శకృత్పిండె యవాన్నిధాయ

ధాజ్యోకృస్య మనాఅసాః॥ ౬ ॥ యత్క్షురేణ మర్చ యతా సుపేశసా
వప్తా వపసి కేశాన్ । శుంధి శిరో మాస్యాయుః ప్రమోషీః ॥ ౭ ॥
ఉప్త్వాయ కేశాన్వరుణస్య రాజ్ఞోబృహస్పతి స్సవితా సోమోఅగ్నిః ।
తేభ్యో నిధానం బహుధాన్వ విందన్నంతరాద్యావా పృథివీ అప

అసావిత్యత్ర నామనిర్దేశః సంబుధ్యాయజ్ఞశర్మన్ యథావపనేన
తిఆయుషావర్చసాచయుక్తః దీర్ఘకాలంసుమనాస్త్వమసాః అత్రా
పిపంచమో లకారస్స్యాత్ తథావపామి॥ ౬ ॥ సూ॥ వపంతము
త్తరయాను మంత్రయతె దక్షిణతోమాతా బ్రహ్మచారీవా యత్క్షు
రేణయత్ యదాక్షురేణ మర్చయతా తీక్ష్ణభూతేన సుపేశసా సు
రూపేణోజ్జ్వలేనవప్తా కరణస్య కర్తృవి వక్షా-ఏవంభూతేనచక్షు
రేణ యదాస్య కేశాన్వపసి యదెతి వచనాత్త దిత్యధ్యాహార్యం త
దాస్యశిరశ్శుంధి శుద్ధంకురు యథా కేశా నిశ్శేషా భవంతి తథేత్యర్థః
ఆయుస్త స్యమా ప్రమోషీః- వపనస్యాస్య తో మంగళత్వా దేవంప్రా
ర్థ్యతే-తథాచ బ్రాహ్మణం- రిక్తోవా ఏషోహనపిహితో యన్ముండ ఇ
తి॥ ౭ ॥ అనడుహె శకృత్పిండెయ వాన్ని=నిదధాతి-ఉప్త్వాయకేశా
నితి- ఉప్త్వాయ ఉప్త్వాప్త్వో యన్ కేశాన్ కస్యవరుణస్య రాజ్ఞః కెబృ
హస్పత్యాదయః తెకిమకుర్వన్ తేభ్యస్తేషాం కేశానాంనిధానం అధి
కరణేల్యుట్ తేయత్ర నిధీయంతె తత్థానం బహుధా బహుభిః ప్ర
కారైరన్వ విందన్ అనుక్రమేణ లబ్ధవంతః క్వఅంతరాద్యావా పృథివీ
ద్యావా పృథివ్యోర్మధ్యే అపః అంతరిక్షే సువః స్వర్లోకె కాలభెదె
నస్థానభేదః - ఏవమహముప్యుదుంబరమూలెదర్భస్తంబెవానిదధామీ
తియోజ్యం॥ ౮ ॥ ఇతి హారదత్త విరచితె ఏకాగ్ని కాండ మంత్ర

తస్మి న్నేకశానుపయ మ్యోత్తర యోదుంబరమూలే దర్భేస్తంబేవా నిదధాతి స్నాతమగ్నే రుపసమాధానా ద్యాజ్య భాగాంతే పా

స్నవః॥ ౮ ॥ ౧ ॥ * ॥ ఆయుర్దా దేవజరసం గృణానో ఘృతప్రతీకో ఘృతపృష్ఠో అగ్నే । ఘృతం పిబన్నమృతం చారుగవ్యంపితేవపుత్రం జరసే నయేమం॥ ౧ ॥ ఆతిష్ఠే మమశ్మాన మశ్మేవత్వగ్గ్ స్థిరోభవ । అభితిష్ఠ పృతన్యత స్సహస్వ పృతనా యతః ॥ ౨ ॥ రేవతీస్త్వా వ్యక్ష్ణన్కృత్తి కాశ్చాకృంతగ్గ్ స్త్వా । ధియోవయ న్నవ గ్నాఅవృంజన్ సహస్ర మంతాగ్ం అభితో అయచ్ఛన్॥ ౩ ॥ దేవీ

భాష్యే - ద్వితీయప్రశ్నే ప్రథమః ఖండః॥ *

సూ॥ స్నాతమగ్నే రుపసమాధానాది = భాష్యా యుర్దా దేవేతి- హేదేవఅగ్నే ఆయుర్దాః ఆయూంషిదదా తీత్యాయుర్దాః- త్వంజరసం స్తుతిం గృణానః ఉచ్చారణ కమాణాయ మన్యత్ర ఇహ తుగ్రహణె ద్రష్టవ్యఃస్తుతిం గృహ్ణన్నిత్యర్థః ఘృతప్రతీకః ఘృతక్షరణ దీప్త్యోః ప్రతీకమిత్యవయవ నామ దీప్తావయవః ఘృతమాజ్యం పృష్ఠే యస్యసః ఘృతపృష్ఠః ఘృతంపిబన్ కీదృశమమృతం చారుగవ్యం అస్మి న్కర్మణి ఆజ్యభాగాదిరూపేఏవంభూత స్త్వమిదానీం అనయాసమి ధాహుత్యా ఇమంమాణవకం జరసే నయ జరాం ప్రాపయ యథా యందీర్ఘా యుర్భవతి తథాకురు పితేవపుత్రం సర్వప్రకారేణ దీర్ఘ మాయుః యథాపితా పుత్రం ప్రాపయతి ఏవంతావదాచార్యో మంత్రస్యవక్తేతి యోజనా మాణవక పయైతుఇమం మాణవకం నయే తి॥ ౧ ॥ ఉత్తరేణాగ్నిం దక్షిణేన పదాశ్మాన మాస్థాప యత్యాతి ష్ఠేతి- ఆతిష్ఠేతి గతోర్థః॥ ౨ ॥ వాసస్సద్యః కృత్తోత ముత్తరాభ్యా మభిమంత్ర్య రేవతీరిత్యా దిద్వాభ్యాం- వాసః త్వాత్వాం రేవతీః వా ఛందసీతి జసిపూర్వ సవణః రేవత్యో నామ దేవతాః వ్యక్ష్ణన్ వివిధ

లాశీగ్ం సమిధము త్తర యాధాప్య ఉత్త రేణాగ్నిం దక్షిణేన పదా శ్మానమాస్థాపయత్యాతిష్ఠేతివాసస్సద్యఃకృత్తోత ము త్తరాభ్యామభిమం త్ర్యో త్తరాభి స్తి సృభిః పరిధాప్య పరిహిత ము త్తరయానుమంత్రయతే

దేవాయ పరిధీసవిత్రే మహ త్తదాసా మభవ న్మహిత్వనం ॥ ౪ ॥ యాఅకృంతన్న వయన్యా అతన్వత యాశ్చ దేవీ రంతానభితో దదం త । తాస్త్వాదేవీ జరసె సంవ్యయంత్వా యుష్మానిదం పరిధత్స్వ

మధ్వంసయన్- కార్పాసావస్థాయాం బీజ నిర్హరణార్థం కార్యకారణ యోరభేదోపచారాత్ వాసఏవతాః వ్యస్తన్కృ త్తి కాశ్చ త్వాత్వాం అకృంతన్ క ర్తనంతంతుకరణం అత్రాప్య భేదోపచారః ధియోనామ దేవతాః తాఅవయన్ తంతుసంతానం కృత్వా వాసః కృతవత్యః గ్నాశ్చదేవతాః త్వాత్వాం అవావృంజన్ అంతరయోరచ్ఛిందన్- కించ ఉక్తాశ్చ అన్యా స్సహస్రందేవ్యః అంతాన్దశా సూత్రాణ్య భితః ఉభయోః పార్శ్వయోరయచ్ఛన్ దాన్ దానె తస్యయచ్ఛాదే శఃద త్తవత్యః దేవీఃదేవ్యః సహస్రమిత్య నేనపూర్వేణ సంబంధః దేవా యసవిత్రె దేవస్యస్సవితుః పరిధీపరిధానం స ప్తమ్యేక వచనస్య పూర్వ సవణః పరిధౌ పరిధానకాలె ఆసాందేవీనాం తన్మహిత్వనం తస్య మహత్వం మహ్యదభవత్ ఏవంనామతా దేవ్యోమహత్యోయద్దేవస్య సవితుర్వాసః కృతవత్యః ఏవంభూత స్త్వమపీత్యభి మంత్రణార్థః ॥ ౪ ॥ సూ॥ ఉ త్తరా భి స్తిసృభిః పరిధాప్య యాఅకృంత న్నిత్యాది భిః- యాఅకృంతన్ యాదేవ్యస్త్వాఽకృంతన్ యాశ్చా వయన్ యా శ్చాతన్వత విస్తారితవత్యః యాశ్చాంతాన్ దశాసూత్రాణ్య భితః ఉ భయోః పార్శ్వయోః- అదదంత ద త్తవత్యః దాఅదానె తాస్త్వారే వత్యాదయోదేవీః దేవ్యఃజరసె యధాత్వం జరాం ప్రాప్నుయాః తథా సంవ్యయంతు పరిధాపయంతు త్వం చాయుష్మాన్ భవ ఇ

మౌంజీంమేఖలాంత్రివృతాంత్రిఃప్రదక్షిణముత్తరాభ్యాం పరివీయాజిన

వాసః॥ ౫ ॥ పరిధత్త ధత్తవాససైనగ్ం శతాయుషం కృణుతదీర్ఘ
మాయుః। బృహస్పతిః ప్రాయచ్ఛ ద్వాస ఏతథ్సోమాయ రాజ్ఞే పరి
ధాతవా ఉ॥ ౬ ॥ జరాంగచ్ఛాసి పరిధత్స్వవాసో భవాకృష్టీనామ
భిశస్తిపావా । శతంచ జీవశరదస్సువర్చా రాయశ్చ పోషముప
సంవ్యయస్వ॥ ౭॥పరీదంవాసోఅధిధాస్వస్తయేభూరా పీనా మభిశస్తి

దంవాసః పరిధత్స్వ పరిధత్త॥ ౫ ॥ హే దేవ్యో రేవత్యాదయః ఏ
నంకుమారం వాససా పరిధత్త ఆచ్ఛాదయతధత్త అత్రాపిపరి అపే
క్ష్యతే ఆదరార్థం పునర్వచనం పరిదధత్యశ్చ శతాయుషమేనంకృణు
తదీర్ఘమాయురిత్య స్యోత్తరేణ సంబంధః కారణేచ కార్యోపచారః
దీర్ఘస్యాయుషో నిమిత్తభూత మెతద్వాసో బృహస్పతిఃప్రాయచ్ఛత్
కస్మైసోమాయ రాజ్ఞేకిమర్థం పరిధాతవైపరిధానార్థంఉఇత్యనర్థకః॥
౬ ॥ జరాంగచ్ఛాసి ఇదంవాసఃపరిధత్స్వపరిధాయచజరాంగచ్ఛాసి
గచ్ఛేః ఆకృష్టీనాంబంధుమనుష్యాణాంచాభిశస్తిపావా అభిశస్తైఃపా
వా హింతారక్షితాభవ- జరాంగచ్ఛాసీత్యుక్తమేవవిశేష్యతె శతంచ
జీవశరద స్సంవత్సరాన్ సువర్చాభూత్వా రాయస్పోషంరాయోధన
స్యచ పోషంఉపఅభిరధేః అభిసంవ్యయస్వవాసోయథా రాయస్పోషో
భవతితథేత్యర్థః॥ ౭॥ పరిహిత ముత్తర యాను మంత్రయతె- పరీదం
వాస ఇతిత్వంపర్యధిధాః పరిహితవానసిధాజిలుజిరూపమెతత్ ధకా
రస్యధకారశ్ఛాందసఃకిమర్థంస్వస్తయె పరిధాయచఆపీనామాష్ట్రాణాం
జ్ఞాత్యాదీనాం అభిశస్తిపావా అభిశస్తైఃపావాఅభూఃఅభవః శతంచ
జీవశరదః గతం పురూచీః బహుగతీః వసూనిచ ఆర్యేస్వామీ భూ
త్వావిభజాసి విభజెః విభజ్యదద్యాః జీవన్ సంపన్నస్సన్ లోకేహిస
జీవతీత్యుచ్యతెయస్సంపన్నో భవతి॥ ౮ ॥ మౌంజీం మేఖలాం=పరి

ముత్తర ముత్తర యోత్తరే ణాగ్నిం దర్భాంత్సగ్ స్త్రీర్య తేష్వేన

పావా । శతంచజీవశరదఃపురూచీర్వసూనిచార్యో విభజాసిజీవన్ ॥
౮ ॥ ఇయందురుక్తాత్పరిబాధమానా శర్మ వరూథం పునతీనఆ
గాత్ । ప్రాణాపానాభ్యాం బలమాభరంతీ ప్రియా దేవానా
గ్ం సుభగా మేఖలేయం ॥ ౯ ॥ ఋతస్య గోప్త్రీ తపసః ప
రస్పీఘ్నతీరక్ష స్సహమానా అరాతీః । సానస్సమంత మను పరీ
హి భద్రయా భర్తారస్తే మేఖలే మారిషామ ॥ ౧౦ ॥ మిత్రస్య
చక్షుర్ధరుణం బలీయస్తే జోయశస్వి స్థవిరగ్ం సమిద్ధం । అనాహ

వీయ ఇయం దురుక్తాదితి ద్వాభ్యాం - ఇయం దురుక్తాత్ ఇయం
మేఖలా దురుక్తాత్ శసఆదాదేశః దురుక్తాని పరిబాధమానా సర్వ
తోనాశయంతీ శర్మశరణం గృహంవరూథం వరణీయం పునతీ శోధ
యంతీపునః నోస్మాకం సంబంధి అస్మాన్వా అగాత్ ఆగతవతీ ప్రా
ణాపానాభ్యాం చతుర్థ్యంత మేతత్ తాభ్యాం బలమాభరంతీ ఆహ
రంతీ ప్రియాదేవానాం ఏవంభూతేయం మేఖలా అతశ్చైయ మేవసు
భగా॥ ౯ ॥ ఋతస్య సత్యస్య యజ్ఞస్య వాగోప్త్రీ తపసః పరస్పీ
పాతేరేత ద్రూపం పరశబ్దః ప్రకర్షే తపసః ప్రకర్షేణ పాత్రీ రక్షిత్రీ
ఘ్నతీరక్షః రక్షసాం హననం కుర్వంతీ సహమానా అభిభవంతీ అ
రాతీఃశత్రుజాతీఃఛాందసః ప్రకృతిభావఃయా ఏవంభూతా సాత్వంనో
స్మాన్ సమంతంపరితఃఅనుఆను పూర్వ్యేణ పరీహి పరిగచ్ఛ భద్రయా
త్వయా రక్షితా వయంహే మేఖలే మారిషామరిష్టామాభూమ భ
ర్తారస్తేత్వాం బిభ్రాణాః కర్తృకర్మణోః కృతి॥ ౧౦ ॥ అజినముత్త
రముత్తరయా మిత్రస్య చక్షురితి మిత్రస్యాదిత్యస్య చక్షుః ప్రకా
శకంఅజినోత్తరీయోహిదీర్ఘ మాయుర్భవతి - సచాదిత్యం పశ్యతి
అత స్తస్య ప్రకాశకం ధరుణంధార్యమాణం బలీయస్తేజః అత్యంతం

ము_త్తర యావత్థాప్యో దకాంజలి మస్మాఅంజలా వానియ్యో_త్తరయా

నస్యం వసనం జరిష్ణు పరీదంవాజ్య జినందధేహం ॥ ౧౧ ॥ * ॥
౨ ॥ ఆగంత్రా సమగన్మహి ప్రసుమృత్యుం యుయోతన । అరి
ష్టాస్సంచరేమహి స్వస్తి చరతాదిహ స్వస్త్యా గృహేభ్యః॥ ౧ ॥
సముద్రాదూర్మిః మధుమాగ్ం ఉదార దుపాగ్ం శునాసమమృ

బలిష్ఠం తేజః యశస్విధారయతో యశోసి యశోనిమి_త్త త్వాత్స్వయ
మెవయశస్విస్థవిరంప్రవృద్ధంసమిద్ధంసమ్యగిద్ధందీ_ప్తిమత్ అనాహానస్యం
అహానసోధూర్తాః తెషాంకర్మ ఆహానస్యం - ఆహానస్యాద్వై రేతస్సి
చ్యతఇతిబృహ్వృచ బ్రాహ్మణం తద్విపరీతమనాహానస్యం ధూర్తానా
మయోగ మిత్యర్థః వసనముపరివాసః జరిష్ణు జీర్యతి స్తుత్యర్థః కమణి
చక_ర్తృ ప్రత్యయః స్తోతవ్యం జరాయాః ప్రాపయిత్వా వాజీఅ
న్నవత్ అన్నస్యదాతృ ఇదమెవంభూత మజినం అహం పరిదధేప్రా
వృణోమి ॥ ౧౧ ॥ ఇతిహరద_త్త విరచితె ఏకాగ్ని కాండ మంత్రభా
ష్యే, ద్వితీయప్రశ్నే ద్వితీయః ఖండః॥

సూ॥ ఉ_త్తరేణాగ్నిం దర్భాంత్సగ్_స్తీర్య తేష్వేన ము_త్తర
యావత్థాప్యా గంత్రేతి- ఆగంత్రా సమాగంత్రా ఆగచ్ఛతా ఆచా
ర్యేణసమగన్మహిసంగతాః స్మఃసంగతాశ్చమృత్యుంమరణంప్రసుయు
యోతన యాతెః పృథగ్భావె లోటిమధ్యమపురుష బహువచనంతస్య
తనచాదేశః వ్యత్యయెన చో_త్తమ పురుషస్యస్థానె మధ్యమః ప్రకర్షేణ
సుష్ఠుచ పృథక్కరవామ- అరిష్టాశ్చ సంచరేమహి - ఆచార్యోపి స్వ
_స్తిచరతాత్-మమాపీహ బ్రహ్మచర్యె స్వస్తి భవతు- ఆగృహేభ్యః
ఆగృహస్థా శ్రమప్రాప్తైః॥ ౧ ॥ ఉదకాంజలి మస్మా అంజలావాని
య్యో_త్తరయాత్రిః ప్రోక్ష్యసముద్రా దూర్మిరితి యత్సముద్రాత్ప్ర
శుణబిందవః మయినిపతంతితత్సముద్రాదెవ మధుమానూమిఃమాణ్

త్రిః ప్రోక్ష్యోత్తరే దక్షిణే హస్తే గృహీత్వోత్తరై ర్దేవతాభ్యః

తత్త్వమశ్యాం । ఇమేనుతే రశ్మయస్సూర్యస్యయేభి స్సపిత్వంపితరోన ఆయన్ ॥ ౨ ॥ అగ్నిష్టే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౩ ॥ సోమస్తే హస్త మగ్రభీత్ ॥ ౪ ॥ సవితాతే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౫ ॥ సరస్వతీతే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౬ ॥ పూషాతే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౭ ॥ అర్యమాతే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౮ ॥ అగంశుస్తే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౯ ॥ భగ స్తే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౧౦ ॥ మిత్రస్తే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౧౧ ॥ మి

ఉదారత్ ఉన్ముఖమాగమత్ ఉపేత్యస్య అశ్యామిత్యాఖ్యాతేనసంబంధః అనుదాత్తపాఠస్తువ్యత్యయేన బహ్వృచాస్త్వా ద్యుదాత్త మేవాధీయ్యంతే - అగంశునా అంతర్హితః మత్త్వర్థమేతత్ అంశుమతాదీప్తిమతా తేనోర్మిణా అమృతత్వం సముపాశ్యాం సమ్యగుపాశ్నువీయ ఇమేనుతే ను ఇత్యనర్థకః యద్యప్యూర్మి రత్యేకవచనాంతః ప్రకృతంతథాపిరశ్మయ ఇత్యనేన సామానాధికరణ్యాదిమేనుతే ఇతిబహువచనం ఇమేనుతే సూర్యస్యరశ్మయః యోయమూర్మిమానుదారత్ కార్యకారణయో రభేదోపచారః(ఆదిత్యాజ్జాయతే వృష్టిరితి)అపాంబిందవస్సూర్యస్యరశ్మయః యేభిర్యైరశ్మిభిః సపిత్వం సమానపానం నః అస్మాకం పితరోఙ్గిరసః ఆయన్నీతవంతః అంగిరసస్య వామదేవస్యైతద్వచనం అంగిరసోదేవానాం సఖాయః అతోరస్మిభిరన్యైశ్చ దేవైస్సహ పానముపపన్నం ఏతదుక్తంభవతియైరశ్మిభి స్సహాస్మత్పితరోంగిరసః సోమపానం కృతవంతః తత్కారణికా బిందవో మయి నిపతితాః తైశ్చామృతత్వ మాశ్నువీయేతి॥ ౨ ॥ సూ॥ ఉత్తరైర్దక్షిణే హస్తే గృహీత్వాగ్నిష్ట ఇతిదశభిః-అగ్నిష్టే యదిదం మయాతవహస్తగ్రహణం తదగ్న్యాదిభిరేవ గ్రహణమిత్యుపచారః లోడర్థేచలుఙ్ అగ్రభీత్ అగ్రహీత్ గృహ్ణాతు- అగ్నిస్సోమస్సరస్వతీచ ప్రసిద్ధాః సవిత్రాదయోపి ద్వాదశాదిత్యానామన్యతమె ధర్మణాధమేణ మిత్రోసియ-

ప్రదాయోత్తరేణయజుషోపనీయసుప్రజాఇతిదక్షిణేకర్ణేజపతి ॥ ౧౦॥

త్రస్త్వమసిధర్మణాగ్నిరాచార్యస్తవ ॥ ౧౨ ॥ అగ్నయేత్వాపరి దదామ్యసౌ ॥ ౧౩ ॥ సోమాయత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౧౪ ॥ సవిత్రేత్వాపరిదదామ్యసౌ॥ ౧౫ ॥ సరస్వత్యైత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౧౬ ॥ మృత్యవేత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౧౭ ॥ యమాయత్వాపరి దదామ్యసౌ ॥ ౧౮ ॥ గదాయత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౧౯ ॥ అంతకాయత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౨౦ ॥ అద్భ్యస్త్వాపరిదదామ్యసౌ॥ ౨౧ ॥ ఓషధీభ్యస్త్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౨౨ ॥ పృథివ్యైత్వాసవైశ్వానరాయై పరిదదామ్యసౌ ॥ ౨౩ ॥ దేవస్యత్వాసవితుః ప్రసవ ఉపనయేసౌ ॥ ౨౪ ॥ సుప్రజాఃప్రజయాభూయాస్సువీరోవీరైస్సు

దృశోమిత్రోదేవస్త్వాదృశోసికిద్దృశశ్చసః*మిత్రందేవా అబ్రువన్థ్సోమగ్ం రాజానగ్ం హనామేతిసో బ్రవీన్నాహగ్ం సర్వస్యవా అహం మిత్ర మస్మీతి-ఏవంవిధోగ్ని స్తవాచార్యస్థానీయః॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ సూ॥ ఉత్తరై దేవతాభ్యః ప్రదాయ అగ్నయేత్వేత్యాదిభిరేకాదశభిః- అగ్నయేత్వేత్యాదయః రక్షార్థణందానంపరీదానం సర్వత్రచాసౌ శబ్దస్యస్థానే మాణవకస్య నామ నిర్దేశస్సంబుధ్యా॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥౨౨॥ ౨౩॥ సూ॥ ఉత్తరేణయజుషోప నీయ దేవస్యత్వేతి- దేవస్యసవితుః ప్రసవే అనుజ్ఞాయాం సత్వాం త్వా మహాముపనయె ఆత్మనస్సమీపం ప్రాపయామి వశం నయామీత్యర్థః- నామనిర్దేశః పూర్వవత్ కేచిదంతోదాత్తస్య పాఠాత్ ఆచార్యస్యనామ్నః ప్రధమయా నిర్దేశం మన్యంతే॥ ౨౪॥ సూ॥ సుప్రజా ఇతిదక్షిణే కర్ణేజపతి - సుప్రజాః హేబ్రహ్మచారిన్ త్వం ప్రజయా సుప్రజాభూయాః- సువీరోవీరైఃపుత్రావీరాః పౌత్రాః ప్రజాఉక్తత్వాత్ వర్చసాసువర్చాః పోషైశ్చ

బ్రహ్మచర్యమాగామితికుమారఆహ ప్రష్టంపరస్య ప్రతివచనం కుమా
రస్యశేషం పరోజపతి ప్రత్యాగాశిషంచైనం వాచయత్యుక్తమాజ్యభా

వర్చావర్చసాసుపోషఃపోషైః ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మచర్యమాగాముపమా
నయ దేవేనసవిత్రాప్రసూతః ॥ ౨౬ ॥ కోనామాస్యసౌనామా
స్మికస్యబ్రహ్మచార్యస్యసౌ ప్రాణస్య బ్రహ్మచార్యస్మ్యసావేషతేదేవ
సూర్య బ్రహ్మచారీ తంగోపాయ సమామృతైషతే సూర్యపుత్రస్సుదీ
ర్ఘాయుస్సమామృత। యాగ్ స్వస్తిమగ్నిర్వాయుస్సూర్యశ్చంద్రమా
ఆపోనుసంచరంతి తాగ్ స్వస్తిమనుసంచరాసౌ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ అధ్వ

సుపోషః భూయా ఇతి సర్వత్రానుషంగః ॥ ౨౫ ॥ సూ॥ బ్రహ్మచ
ర్యమాగామితి కుమారఆహ- బ్రహ్మ వేదః తదర్థం వ్రతం బ్రహ్మచర్యం
తదహమాగాం ఆశంసాయాం భూతవచ్చేతి భవిష్యతి లుఙ్ ప్రాప్నువా
నితం మాముపనయస్వ దేవేనసవిత్రా ప్రసూతః అత్రానుజ్ఞాతస్త్వం॥
౨౬ ॥ సూ॥ ప్రష్టంపరస్య ప్రతివచనంకుమారస్య - ప్రష్టంపరస్య
త్వం కోనామాసి కింనామధేయోసీత్యాచార్యః ప్రతివచనంకుమా
రస్యఅసౌనామాస్మి- అసావితిమాణవక నామనిర్దేశః ప్రథమయాక
స్యబ్రహ్మచార్యసీత్యాచార్యః నామనిర్దేశస్సంబుద్ధ్యా ప్రాణస్య బ్ర
హ్మచార్యస్మ్యసావితి మాణవక నామనిర్దేశః ప్రథమయా ప్రాణఆ
త్మాఏషఇత్యాచార్యః ఏషమాణవకః హేదేవ సూర్య తేతవబ్రహ్మ
చారీతంగోపాయ రక్ష సచమామృతమరణంమాగమత్ హేసూర్య తే
తవఏషపుత్రశ్చ సుదీర్ఘాయుర్భవతు సచమామృత దీర్ఘాయుషోమ
ధ్యేమరణం మాగమత్ యాం స్వస్తి మగ్న్యాదయోనుక్రమేణ యాం
స్వస్తింసంచరంతి తాంస్వస్తిం త్వమప్యనుసంచర యజ్ఞశర్మన్ ॥ ౨౭ ॥
౨౮ ॥ ౨౯ ॥ సూ॥ ప్రత్యాగాశిషంచైనం వాచయతి అధ్వనామితి- హే
అధ్వపతే-ధ్వాదుఃఖంతద్యస్మిన్నాస్తి సోధ్వా సుఖసాధనస్య మార్గస్య
పతే అధ్వపత ఇత్యుక్తే ఏకస్యైవాధ్వనః పతిరితిగమ్యతే అతఃఅధ్వనా

గాంతమతై ్రినము త్తరాఆహుతీర్హావయిత్వాజయాదిప్రతిపద్యతేపరి

నామధ్వపతే్రశ్రేష్ఠస్యాధ్వనః పారమశీయ॥ ౩౦॥ ఇతితృతీయఃఖండః॥

యోగేయోగేతవస్తరంవాజేవాజేహవామహే । సఖాయఇం ద్రమూతయే ॥ ౧॥ ఇమమగ్నఆయుషేవర్చసేకృధిప్రియగ్ంరేతోవ రుణసోమరాజన్ ।మాతేవాస్మాఅదితేశర్మయచ్ఛవిశ్వేదేవాజరదష్టిర్య థాసత్ ॥ ౨ ॥ శతమిన్నుశరదోఅంతిదేవాయత్రానశ్చక్రాజరసం తనూనాం । పుత్రాసోయత్రపితరో భవంతి మానోమధ్యారీరిషతా

మితి పునర్వచనంసర్వేషామన్వానాంపతేసూర్య అహంత్వత్ప్రసాదాత్ శ్రేష్ఠస్యశ్రేయస్కరస్య అధ్వనః బ్రహ్మచర్యమార్గస్యపారం అంతమశీ యఅశ్నవీయ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండమంత్ర భాష్యే ద్వితీయప్రశ్నే తృతీయఃఖండః॥ ౩ ॥

సూ॥ ఉక్తమాజ్య భాగాంత మతై ్రినముత్తరా ఆహుతీర్హావ యిత్వాజయాది కృత్వా యోగె యోగ ఇత్యాదిభి రేకాదశభిః - తే చ సర్వేమంత్రాః మాణవకస్యైవ ద్వితీయ చతుర్థా వాచార్యస్యే త్యేకే- యోగెయోగెతం- యోగస్త్రీ ్వహ కర్మణ్యుద్యోగః॥ ౧ ॥ ఇమమగ్నె హెఅగ్నె త్వ మిమంమాణవకం ఆయుషెవర్చసె-కృధికురు- యథాయమాయుష్మాన్ వర్చస్వీచ భవతి తథాకురు-హెవరుణత్వం పున రస్యప్రియంరేతఃకురు యథాగృహస్థో భవతి హెసోమరాజన్ త్వంచఅస్మైమాతేవ శర్మసుఖంయచ్ఛదేహి- దాణ్ దానెయచ్ఛాదె శః - హెవిశ్వేదేవాఃయూయంచ శర్మయచ్ఛత యథా సత్యయం జర దష్టిరసత్ స్యాత్ ఆచార్యపక్షే సుగమం మాణవకపక్షేఆత్మనః పరో క్షనిర్దేశః ఇనుంజనమస్మైజవాయ అయంజనో జరదష్టిరసత్॥ ౨॥ శతమిన్నుశరదః ఇచ్ఛబ్దఏవార్థే నుశబ్దఃప్రసిద్ధౌశతమేవహిశరదః పరమ మాయుః కీదృశంశతంఅంతిఅంతికం సన్నికృష్టం అల్పమిత్యర్థః హెదె వాః యఃతశలెనోసాకం తనూనామవయవాపేతుంబహువచనంశరీర

షేచనాంతంకృత్వాఽపరేణాగ్నిముదగగ్రం కూర్చంనిధాయ తస్మిన్ను

యుగ్మంతోః ॥ ౩ ॥ అగ్నిష్టఆయుః ప్రతరాందధాత్వగ్నిష్టేపుష్టిం ప్రతరాంకృణోతు । ఇంద్రోమరుద్భిర్ ఋతుధాకృణోత్వాదిత్యై స్తైవసుభిరాదధాతు ॥ ౪ ॥ మేధాంమహ్యామంగిరసోమేధాగ్ంసప్త ఋషయోదదుః । మేధాంమహ్యంప్రజాపతిర్మేధామగ్ని ర్దదాతు మే ॥ ౫ ॥ అప్సరాసుచయామేధాగంధర్వేషుచయద్యశః। దైవీయా మానుషీమేధాసామామావిశతాదిహ ॥ ౬ ॥ ఇమంమేవరుణ॥ ౭॥ తత్త్వాయామి ॥ ౮ ॥ త్వంనోఅగ్నే ॥ ౧౦ ॥ త్వమగ్నేఅయాసి॥ ౧౧ ॥ రాష్ట్రభృదస్యాచార్యాసందీమాత్వద్యోషం ॥ ౧౨ ॥ తత్స

స్యతదవయవానాంచజరసంచక్రాఃకృతవంతః స్థ- యత్రచకియంతంకం చిత్కాలం పుత్రాభూత్వా పితరోభవంతి కుటుంబభరణవ్యాకులాభ వంతి ఏవంవిధమాయుః యత్స్వరూపేణాల్పం జరయా చాభిభూతం కుటుంబభరణాదినాచ వ్యధాకారి ఏవంభూతమపి తావదస్మాకమా యుఃపూర్ణమస్తు మధ్యామధ్యేమారీరిషత మాహింసిష్ట - గంతోః ఆఙ్ అత్రద్రష్టవ్యః ఆగంతోః ఆగమనాత్ యావత్స్వాయమేవ గచ్ఛతి తావన్మారీరిషత ॥ ౩ ॥ అగ్నిష్టే అగ్నిస్తవాయుః ప్రతరాంప్రకృష్ట తరం దధాతు స్థాపయతువా సఏవాగ్నిస్తవ పుష్టిం ప్రకృష్టతరాంకృ ణోతు- ఇంద్రశ్చమరుద్భి స్సహతవపుష్టిం ఋతుధాఋతావృతౌ కృ ణోతు - సఏవేంద్రః అదిత్యైర్వసుభి స్సహతే పుష్టిమాదధాతు ఇద మస్యాచార్యపక్షేసుగమం మాణవకపక్షే త్వంతరాత్మశరీరాత్మ భే దేనయోజ్యం॥ ౪ ॥ మేధాంమహ్యాం స్పష్టోర్థః దదుఃదద్యుః॥ ౫ ॥ అప్సరాసు అప్సరస్సుదైవీదేవేషుభవామానుషీమనుష్యేషుభవా సామే ధాతచ్చయశఇతిద్రష్టవ్యం ॥ ౬ ॥ ఇమంమఇత్యాదిపంచగతాః॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ అపరేణాగ్నిముదగగ్రంకూర్చం నిధా యతస్మిన్నుత్తరేణయజుషోపనేతోపవిశతి ॥ రాష్ట్రభృదితి ॥ రాష్ట్రీ

త్తరేణయజుషోపనేతోపవిశతిపురస్తాత్ప్రత్యఙ్ఙాసీనః కుమారోదక్షిణే
న పాణినాదక్షిణం పాదమన్వారభ్యాహసావిత్రీంభో అనుబ్రూహీతి త
స్మాఅన్వాహ తత్సవితురితి పచ్ఛోర్ధర్చశ స్తత స్సర్వా వ్యాహృతీర్వి
హృతాః పాదాదిష్వంతేషువా తథార్ధర్చయోరు త్తమాం కృత్వా ౨
యాంకుమారఉత్తరేణ మంత్రేణో త్తర మోష్ఠముపస్పృశతే కర్ణావు

వితుర్వరేణియమిత్యేషా ॥ ౧౩ ॥ అవృధమసౌ సౌమ్య ప్రాణస్వం
మేగోపాయ ॥ ౧౪ ॥ బ్రహ్మణఆణీస్థః ॥ ౧౫ ॥ సుశ్రవ స్సుశ్ర

భృత్ హేకుర్ప-త్వం రాష్ట్రభృదసి రాష్ట్రస్యభర్తాసిప్రశస్తాసిఆచా
ర్యాసందీఆచార్యాణామాసనమసిచ ఏవంభూతాత్ త్వత్ త్వత్తః అ
హంమాయోషంయా తేః పృథగ్భావేవియుక్తోమాభూవం॥ ౧౨॥ సూ॥
పురస్తాత్ప్రత్యఙ్ఙాసీనః కుమారోదక్షిణేన పాణినాదక్షిణరు త్తమాం
కృత్వా ౨యాం ॥ తత్సవితురితి ॥ తత్సవితుః తచ్ఛబ్దశ్రుతే ర్యచ్ఛబ్దో
ధ్యాహర్తవ్యః యత్స ర్వేషాం ధ్యేయంతద్దేవస్యసవితు ర్వరేణ్యంవర
ణీయంభర్గః పాపానాంభర్జనం తేజోమయంరూపంవయం ధీమహి
ధ్యాయామః కీదృశస్యసవితుఃయో నోస్మాకం సర్వేషాంధియోధర్మా
దివిషయాబుద్ధీః ప్రచోదయాత్ ప్రేరయేత్ - సవిత్రభ్యనుజ్ఞాతస్సర్వో
పికర్మకరోతి*సవితావై ప్రసవానామీశ ఇతిబ్రాహ్మణం॥ ౧౩ ॥ సూ॥
కుమారఉత్తరేణమంత్రేణో త్తర మోష్ఠముపస్పృశతే ॥ అవృధమితి॥ ఆ
వృధంవృద్ధిః శ్రీః అహమవృధం ప్రవృద్ధంశ్రీమాన్ జాతః సావిత్రీ గ్రహ
ణాత్ - ఋచస్సామానియజూంషిసాహి శ్రీరమృతాసతాం- సర్వే
భ్యోవై దేవేభ్యస్సావిత్ర్యనూచ్యతఇతిహిబ్రాహ్మణం- అసావితి ప్రాణ
ఉచ్యతే - శరీరేసన్నిధానాత్ సౌమ్యే త్యనుకూలాభిధానం ప్రాణఆ
త్మన్ హేశరీరసన్నిహితసౌమ్యమదీయాంతరాత్మన్ యదిదానీంమమాం
తః ప్రవిష్టంసావిష్టంసావిత్ర్యాఖ్యం స్వంధనంతద్గోపాయరక్షయథాన
సిద్ధ్యేత్తథాకురు ॥ ౧౪ ॥ సూ ॥ కర్ణావుత్తరేణబ్రహ్మణఆణీస్థ ఇతి

త్తరేణదండము త్తరేణాద త్తేపాలాశోదండోబ్రాహ్మణస్య నైయ్యగ్రో
వసంమాకురుయథాత్వగ్ంసుశ్రవస్సుశ్రవాఅస్యేవమహగ్ంసుశ్రవస్సు
శ్రవాభూయాసంయథాత్వగ్ం సుశ్రవో దేవానాం నిధిగోపో స్యేవమ
హంబ్రాహ్మణానాం బ్రహ్మణోనిధిగోపో భూయాసం ॥ ౧ ॥ స్మృ

బ్రహ్మాణః సావిత్రీలక్షణస్యమంత్రస్య ఆణీ కీలేస్థః లోడ ద్ఘేలజ్ ధః భవ
తం ॥ ౧౫ ॥ ఖం ॥ ౪ ॥ ఇతిహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండ మంత్ర
భాష్యేద్వితీయప్రశ్నే చతుర్థః ఖండః.

సూ॥దండముత్తరేణాదత్తేసుశ్రవఇతి-సుశ్రవఃసుశ్రవాః పాలా
శః - శ్రూయతేహి। *। దేవావైబ్రహ్మన్నవదంతతత్పర్ణఉపాశ్రుణో
త్సుశ్రవావైనామేతితస్యామంత్రణంహేసుశ్రవః మామపిసుశ్రవసంసు
ష్ఠుశ్రోతారంకురుయథాత్వమిత్యాదిపునర్వచన మాదరార్థంతచ్చస్ప
ష్టార్థంయథాత్వందేవానాంనిధిగోపోసినిధిర్యజ్ఞఃతస్యగోపః పాలయి
తాసిజుహ్వాదిరూపేణఏవమహమపిత్వద్ధారణాత్ బ్రాహ్మణానాం నిధిః
బ్రహ్మణోవేదస్యగోపోగోప్తాభూయాసంఉపసర్జనస్యాపి నిధిశబ్దస్య
బ్రాహ్మణైస్సహసంబంధః॥౧॥ సూ॥ పాలాశోదండోబ్రాహ్మణస్య=స్మృ
తంచమ ఇత్యేతద్వాచయిత్వా స్మృతంచమ ఇత్యాదిభి రష్టభిః స్మృ
తంచమే-స్మృతంచింతితం ఏవమిదంకర్తవ్యమితి తద్విపరీత మస్మృతం
అసామర్థ్యాద్వాపది ప్రవర్తితంతదుభయమపి మెమమవ్రతం నిందాకు
త్సానింద్యవిషయా అనిందాదేవాదివిషయా శ్రద్ధాకర్తవ్యవిషయా అ
శ్రద్ధానిషిద్ధవిషయా విద్యావేదితవ్యస్యజ్ఞానం అవిద్యాఅవేదితవ్య విష
యా శ్రుతంశ్రవణం వేదాంగాదీనాం అశ్రుతంపాషండాగమానాంస
త్యం యథాదృష్టవచనం ఏతత్సర్వతఃప్రాప్తం అనృతం ప్రాణాత్యయా
విషయేతపోభిక్షాచరణాద్యశక్తౌ తదకరణం అతపఃవ్రతం అధ్యయన
వర్జనాది అవ్రతంభయానినాతదతిక్రమః యచ్చాన్యద్బ్రాహ్మణానాం
బ్రహ్మణివేదవిషయం వ్రతంయచ్చాగ్నేరింద్రాదిసహితస్యయచ్చమెమను

ధస్కన్నధోవాజగోరి రాజన్యస్యబాదర ఔదుంబరోవా వైశ్యస్యవా
ఙ్క్రోఽదండఇతిస్మృతంచమఇత్యేతద్వాచయిత్వాగురవేవరందత్వోదా

తంచమేస్మృతంచమేతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౨ ॥ నిందాచమెనిందా
చమెతన్మఉభయంవ్రతం॥ ౩ ॥ శ్రద్ధాచమెశ్రద్ధాచమెతన్మఉభయంవ్ర
తం ॥ ౪ ॥ విద్యాచమెవిద్యాచమేతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౫ ॥ శ్రు
తంచమెశ్రుతంచమెతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౬ ॥ సత్యంచమెనృతంచ
మెతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౭ ॥ తపశ్చమెతపశ్చమెతన్మ ఉభయంవ్ర
తం ॥ ౮ ॥ వ్రతంచమేవ్రతంచమెతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౯ ॥ య
ద్బ్రాహ్మణానాంబ్రహ్మణివ్రతంయదగ్నేస్సేంద్రస్యసప్రజాపతికస్యస
దేవస్యసదేవరాజస్యసమనుష్యస్య స మనుష్యరాజస్య సపితృకస్యసపి
తృరాజస్యసగంధర్వాప్సరస్కస్య । యన్మఆత్మన ఆత్మనివ్రతం తేనా
హగ్ంసర్వవ్రతోభూయాసం ॥ ౧౦ ॥ ఉదాయుషాస్వాయుషోదోష

ఆత్మనః ఆత్మనివ్రతంమమైవోత్ప్రేక్షితంఆచార్యేణాన్యార్థం ప్రేషిత
స్యతదుపయోగ్యధాఽంతరాహరణాదికేనానేనసర్వప్రకారేణవ్రతేన
సర్వవ్రతోభూయాసం- తథాగ్నిర్వ్రతం వ్రతపాతృత్వం త్వమగ్నే
వ్రతపా అసీతిదర్శనాత్- ఇంద్రస్యప్రాధాన్యం ప్రజాపతేస్స్రష్టృ
త్వందేవానాం దాతృత్వాది దేవరాజస్య దేవరంజనం మనుష్యాణాం
ప్రియవచనం మనుష్యరాజస్య ప్రజారక్షణం పితౄణాం పుత్రోత్ప
త్తిః పితృరాజస్యయమస్యసహత్వంగంధర్వాణాందేవస్తుతిఃఅప్సరసాం
పరిచరణేకౌశలం ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥
సూ ॥ గురవేవరందత్వోదాయుషేత్యుత్థాప్య ఉదాయుషా అమృ
తాన్ దేవతాః అనుఅహముదస్థాం ఉత్తిష్ఠామి- షత్రవిశేషః ఉదా
యుషాఆయుషాసహోత్తిష్ఠామి- స్వాయుషాస్వకీయేన శతసంవత్సర
కాలలక్షణేన ఉదోషధీనాంరసేన రసోబలహేతుః తేనబలంలక్ష్యతే తే
నోత్తిష్ఠామి-ఉత్పర్జన్యస్య శుష్మమితిబలనామపర్జన్యస్య యాదృశం

యమేతత్యాక్షాప్యో త్తరై రాదిత్య ముపతిష్ఠతేయం కామమేతనాయమ
చ్ఛిద్యేతేతితము త్తరయాదక్షిణేహస్తే గృహ్ణీయాత్ప్రహమేతమగ్నింధా

ధీనాగ్ంరసేనోత్పజ స్వస్యశు స్మిణోదస్థామమ్యతాగ్ ఆన॥ ౧౧ ॥
తచ్చక్షుర్దేవహితం పురస్తాచ్ఛుక్రముచ్చరత్ ॥ ౧౨ ॥ పశ్యేమశర
దశ్శతం ॥ ౧౩ ॥ జీవేమశరదశ్శతం ॥ ౧౪ ॥ నందామశరదశ్శతం॥
౧౫ ॥ మోదామశరదశ్శతం ॥ ౧౬ ॥ భవామశరదశ్శతం॥ ౧౭ ॥
శృణవామశరదశ్శతం ॥ ౧౮ ॥ ప్రబ్రవామశరదశ్శతం ॥ ౧౯ ॥ అ
జీతాస్స్యామశరదశ్శతం ॥ ౨౦ ॥ జ్యోక్చ సూర్యం దృశే ॥ ౨౧ ॥
యస్మిన్భూతం చ భవ్యం చ సర్వేలోకాస్సమాహితాః తేన గృహ్ణామి త్వా

బలంతాద్యశేన బలేన తిష్ఠామి ॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ ఉత్తరైరాదిత్య
ముపతిష్ఠతే తచ్చక్షురిత్యాదిభి దశభిర్యజుర్భిః - తచ్చక్షుః తదితి ప్రసి
ద్ధమాహాచక్షుః చక్షుస్థానీయం లోకస్య దేవహితం దేవేన్ద్రేణ నిహి
తం - ఇందో దీర్ఘాయ చక్షసే - ఆసూర్యగ్ం రోహయద్దివి - ఇతి
దర్శనాత్ . పురస్తాత్పూర్వస్యాం దిశ్యుచ్చరతు ఉద్గచ్ఛతు శుక్రం పరిశు
ద్ధం జ్యోతిః సూర్యస్వరూపం పశ్యేమ ప్రార్థనే లోట్ . ఏవముత్తరేష్వపి లిఙ్
లోట్ వా ఘనుమ్యానిముండే నిత్యమప్రబవామప్రవదనే నిరాకారస్య
మజీతాః అహింసితాః జ్యోక్ దీర్ఘకాలం సూర్యం దృశే ద్రష్టుంసమ
ర్థాస్స్యామ॥ ౧౨॥౧౩ ౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧ ॥
సూ ॥ యం కామయేతనాయముచ్ఛిద్యేతేతి తము త్తరయా దక్షిణేహస్తే
గృహ్ణీయాత్ప్రహమేతమగ్నిం ధారయంతి ఉపవర్జనంచ (పరి
త్యజతి పరిత్యజ్య) యస్మిన్భూతమిత్యస్మిన్ప్రదపతా భూతంభవ్యంభ
విష్యచ్చ సర్వేలోకాస్సమాహితాః సమాహితాః సమాశ్రితాః
తేనతదనుజ్ఞయా త్వామహం గృహ్ణామిమహ్యం గృహ్ణామిత్వామహంయ
థాత్వంమత్తో నవిచ్ఛిద్యేథాః తథా గృహ్ణామి తాస్సమాశ్రితాస్తేన తద
నుజ్ఞయా త్వామహం గృహ్ణామి - ప్రజాపతయేత్యాది పునర్వచనమాద

గయుం శిష్టారలవణ వర్జనంచ పరిశ్వోతి పరిమృజ్యోత్తరే మంత్రై

మహాం మహ్యాం గృహ్ణామిత్యాహ మహాం ॥ ౨౨ ॥ ద్వితీయప్రశ్నే పంచమః ఖండః.

పరిత్వాగ్నే పరిమృజామ్యాయుషా చ ధనేన చ ॥ సుప్రజాః ప్రజయా భూయాసగ్ం సువీరో వీరైస్సువర్చా వర్చసా సుపోషః పోషైస్సుగృహో గృహైస్సుపతిః పత్యా సుమేధా మేధయా సుబ్రహ్మా బ్రహ్మచారిభిః ॥ ౧ ॥ అగ్నయే సమిధమాహార్షం బృహతే జాతవేదసే । యథా త్వమగ్నే సమిధా సమిధ్యస ఏవమహమాయుషా వర్చసా సన్యా మేధయా ప్రజయా పశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేనాన్నాద్యేన సమేధిషీయ స్వాహా ॥ ౨ ॥ ఏధోఽస్యేధిషీమహి స్వాహా ॥ ౩ ॥ సమిదసి సమేధిషీమహి స్వా

రాఫణం ॥ ఇతి హరదత్త విరచితే ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే ద్వితీయప్రశ్నే, పంచమః ఖండః. *

సూ ॥ పరిత్వేతి పరిమృజ్య పర్యుక్ష్య చ సమాదధాతి. పరిత్వా హే అగ్నే త్వామహం పరిమృజామి - సమ్యక్ శోధయామి - పరిశబ్దః సర్వతశ్శబ్దార్థః తత్ర త్యాగార్థం ప్రయుక్తం తే ఆదానార్థం చ పరిత్యాగార్థం ఆయుషా చ ధనేన చ ప్రార్థితేన సుప్రజా ఇత్యాదిగతం - సర్వత్ర భూయాసం సమిత్ శేషః ... ఆచార్యః మేధయా ధారణావత్యా ధియా సుమేధాః సుబ్రహ్మా శోభన వేదః బ్రహ్మచారిభిః సహాధ్యాయిభిః పాఠః బ్రహ్మచారిభిః ఇతి వచనాత్ అగ్నయే ... సమిధమాహార్షం - ఆహరామి - బృహతే ప్రభావతే మహతే జాతవేదసే జాతప్రజ్ఞాయ వా ... యథా త్వమగ్నే సమిధా అనయా సమిధ్యసే సందీప్యసే ఏవమహమాయుషాదిభిః సమేధయ ... సనిః లాభః అన్నస్యాదనమన్నాద్యం అన్యత్ప్రసిద్ధం ॥ ౨ ॥ ఏధోఽసి సమిత్ప్రతివచనం హే సమిత్ త్వమేధోఽసి ఇంధి దీప్తౌ దీప్తిసాధనమస్య అగ్నేః ... ఏధిషీమహి ఇంధానాస్స్యామ ॥ ౩ ॥ సమి

స్సమిధ ఆదధ్యాదేవ మన్యస్మిన్నపి సదా రణ్యాదేధా నాహృత్యో

హ॥ ౪ ॥ తేజోఽసి తేజో మయి ధేహి స్వాహా॥ ౫ ॥ అపో అద్య అన్వచారిషగ్ం రసేన సమసృక్ష్మహి । పయస్వాగ్ం అగ్న ఆగమం తం మా సగ్ం సృజ వర్చసా స్వాహా॥ ౬ ॥ సమ్మాగ్నే వర్చసా సృజ ప్రజయా చ ధనేన చ స్వాహా॥ ౭ ॥ విద్యున్మే అస్య దేవా ఇంద్రో విద్యాత్సహ ఋషిభిః స్వాహా ॥ ౮ ॥ అగ్నయే బృహతే నాకాయ స్వాహా ॥ ౯ ॥ ద్యావాపృథివీభ్యాగ్ం స్వాహా ॥ ౧౦ ॥ ఏషా తే అగ్నే సమిత్తయా వర్ధస్వ చాప్యాయస్వ చ తయాహం వర్ధమానో భూయాసమాప్యాయమానం

దనేన గద వ్యాఖ్యానం॥ ౪ ॥ తేజోసి దీప్తిహేతుత్వాత్ మయ్యపి తేజో ధేహి స్థాపయ॥ ౫ ॥ అపో అద్య అప ఇతి కిము నానా అపస్సమిదాధాన లక్షణం కర్మ అద్య అస్య అన్వచారిషం అనుక్రమేణ కరోమి - రసః - ఇచ్ఛా కర్మ విషయా శ్రద్ధా - తేన రసేన సమసృక్ష్మహి - ఏకవచనస్థానే బహువచనం - లిఙర్థే లుఙ్ - సంసృష్టో భవేయం సమిదాధానే కర్మణి శ్రద్ధావిశేషతః తాసు శ్రద్ధః అధికార ఇతి బ్రాహ్మణం - స నా ఏష పురుషోఽన్న సమయ ఇతి శ్రుతేః - శ్వాస్ప్రినాదాత్ బ్రహ్మసాయుజ్యం మే భూయాదిత్యర్థః - పయస్వాన్ పయ ఇతి హవిష ఉపలక్షణం హవిష్మాన్ భూత్వా హే అగ్నే త్వామహమాగమం - లిఙర్థే లుఙ్ ఆగచ్ఛేయం - తే మే పం భూతం మాం వర్చసా దీప్త్యా సగ్ంసృజ ౬ ॥ సం మాగ్నే మాం వర్చసా ప్రజయా ధనేన చ సంసృజ॥ ౭ ॥ విద్యాత్ అస్య ద్వితీయార్థే షష్ఠీ ఇమం మాం దేవా విద్యుత్ ధాంసస్స్మారః విద్యుత్ బహువచాః ఏవమేవాధీయంతే - ఏవం కర్మ కుర్వంతం దేవా జానీయుః కిం చ ఇంద్రశ్చ మామృషిభిస్సహ విద్యాత్ జానీయాత్॥ ౮॥ అగ్నయే బృహతే నాప్రభావ తే మహతే నాకాయ అవినాశినే నామాగ్నిరితి బ్రాహ్మణం తస్మై నాకాయ॥ ౯ ॥ ద్యావాపృథివ్యౌ ప్రసిద్ధే॥ ౧౦ ॥ ఏషా తే - హే అగ్నే తుభ్యమేషా సమిత్ దీయతే తయా త్వం వర్ధస్వ చ ఆప్యాయస్వ చ అస్యా

త్తరయాసగ్ంశాస్తి వాసశ్చతుర్థీముత్తరయాదత్త్వాస్య పరిధాప్య ॥౧౧॥

సశ్చస్వాహా ॥ ౧౧ ॥ యోమాఅగ్నే భాగినగ్ం సంతమథాభాగం చికీర్షత్యభాగమగ్నే తంకురుమామగ్నే భాగినంకురుస్వాహా ॥ ౧౨ ॥ సమిధమాధాయాగ్నే సర్వవ్రతో భూయాసగ్ం స్వాహా ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మచార్యస్యపోశానకర్మకురుమాసుషుప్థాః భిక్షాచర్యంచరాచార్యాధీనో భవ ॥ ౧౪ ॥ యస్యతే ప్రథమవాస్యగ్ం హరామస్తంత్వా విశ్వే అవంతుదేవాః । తంత్వాభ్రాతరస్సువృధోవర్ధమానమనుజాయంతాం బహవస్సుజాతం॥౧౫॥ ద్వితీయప్రశ్నే షష్ఠః ఖండః.

యనమభిపూరణంపూర్ణస్సన్ అహమపిత్వయాసమిధా వర్ధమానఃప్రజ్ఞయా మానశ్చభూయాసం॥౧౧॥ యోమాఅగ్నే- హేఅగ్నే యోమాంభాగినం భాగప్రాప్తియోగ్యంసంతం అథఅనంతరం కోఽపి పాపః అభాగం చికీర్షతి తమభాగంకురు మాంతు భాగినంకురు ॥౧౨॥ సమిధమాధాయ- హేఅగ్నే అహం సమిధమాధాయ సర్వవ్రతోభూయాసం॥౧౩॥ సూ॥ ఉత్తరయాసగ్ంశాస్తి బ్రహ్మచార్యసి- బ్రహ్మచర్యాశ్రమం ప్రాప్తోసి అపోశాన అపఏవ అనుజ్ఞాతః అశనకర్మకురు సమిదాహరణాది మాసుషుప్థాః దివా మాస్వాప్సీః అథయః పూర్వోక్తాయీజఘన్యసంవేశీత మాచార్యస్యపితి త్యేవం విధో వాస్యాపాభావః భిక్షాచర్యంచర ఆచార్యాధీనోభవ అనుజ్ఞాతః యాజనాదికమపి మాకార్షీః ॥ ౧౪ ॥ సూ॥ వాసశ్చతుర్థీముత్తరయాదత్త్వాస్యపరిధాప్య యస్యత ఇతి యస్యతే ప్రథమవాస్యం ప్రథమమాచ్ఛాదితంవాసః వయంహరామః తంత్వావిశ్వేదేవా అవంతు- కించతమేవ త్వాం వర్ధమానం సుజాతం శోభనజన్మానం బహవో భ్రాతరః సువృధః సుష్ఠువర్ధితాః భూత్వా అనుజాయంతాం త్వమప్యేవం సుధో భూయాః తవానుజా అప్యేవం సుధా భవేయుః ఇత్యర్థః॥౧౫॥ ఇతి హరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే ద్వితీయప్రశ్నే షష్ఠఃఖండః.

వేదమధీత్య స్నాస్యన్ప్రాగుదయాద్వ్రజం ప్రవిశ్యాంతర్లోమ్నా చర్మణా
ద్వారమపిధాయాస్తే నైనమేతదహరాదిత్యోభితపేన్మధ్యందినేగ్నేరు
పసమాధానాద్యాజ్యభాగాంతే పాలాశీగ్ం సమిధముత్తరయాధాయా
పరేణాగ్నిం కట ఏరకాయాం వోపవిశ్యోత్తరయా క్షురమభిమంత్ర్య

ఇమగ్గ్ స్తోమమర్హతే జాతవేదసే రథమివ సం మహేమా మనీష
యా । భద్రా హి నః ప్రమతిరస్య సగ్ంసద్యగ్నే సఖ్యే మా రిషామా వ
యం తవ ॥ ౧ ॥ త్ర్యాయుషం జమదగ్నేః కశ్యపస్య త్ర్యాయుషం ।
యద్దేవానాం త్ర్యాయుషం తన్మే అస్తు త్ర్యాయుషం ॥ ౨ ॥

సూ ॥ వేదమధీత్య స్నాస్యన్ప్రాగుదయాద్వ్రజం ప్రవిశ్యాం
తర్లోమ్నా చర్మణా ద్వారమపిధాయ - ఇమగ్గ్ స్తోమమితి-ఇమగ్గ్
స్తోమమిమాం స్తుతిం అర్హతే స్తుత్యర్హాయ జాతవేదసే జాతధనాయ జా
తప్రజ్ఞాయ వా సంమహేమ మహేః పూజాయాం రథమివ - ఇహాముత్ర
ఫల సంసారోత్తారణ ప్రదస్య కేతనం సంస్కృతం వా శక్నుయామ-మనీష
యా స్వయా బుద్ధ్యా గతమివ యథా తస్మాత్ ఫలం కర్తుయాన కామో వా సం
స్కారోతి తద్వత్ కిం కారణమగ్నే స్తుతిః క్రియత ఇత్యత్రాహ భద్రాహీతి
హ్యోయస్మాద ఫలదస్మాద్భద్రా కల్యాణీ నోస్మాకముపరి అస్మాసు వా ప్రమ
తిః ప్రకృష్టా అనుగ్రహబుద్ధిః కా మతిః అస్యాగ్నే స్సంసది సభాయాం య
స్మాత్ అస్య యజ్ఞాదిసభాసు అనుగ్రాహక స్తథాస్మాక మనుగ్రాహక
ఇత్యర్థః - పదః పాదః ప్రత్యక్షీకృత్యాభిధానవాక్యం - హే అగ్నే
తవ సఖ్యే దేవానాం మనుష్యాణాం చ స్తుత్యస్తోతృ భావలక్షణం - సఖ్యం
తత్ర వర్తమానా వయం మా రిషామ - మా శీఘ్ర మహి ॥ ౧ ॥
సూ ॥ అపరేణాగ్నిం కట ఏరకాయాం వోపవిశ్యోత్తరయా క్షురమభి
మంత్ర్య - త్ర్యాయుషమితి - త్ర్యాయుషం కౌమారయౌవనస్థా
విరాణి త్రీణ్యాయూంషి తేషాం సమాహార స్త్ర్యాయుషం జమదగ్న్యాదీ
నాం యాదృశం త్ర్యాయుషం మమాపి తాదృశం త్ర్యాయుషం అస్తు - క్షుర

త్తరేణయజుషావస్త్రైప్రదాయాపాగ్ంసగ్ంసజ్జనాద్యాకేశ నిధా
నాత్మనానంజఘనార్ధే వ్రజస్యోపవిశ్య విస్రస్యమేఖలాం బ్రహ్మచారి
ణే ప్రయచ్ఛతితాగ్ంస ఉత్తరయోదుంబరమూలేదర్భ స్తంబే నోప
గూహత్యేవం విహితాభిరేవా ద్భిరుత్తరాభిష్షడ్భిస్స్నాత్వోత్తరయో

శివోనామాసిస్వధితిస్తేపితానమస్తేఅస్తుమామా హిగ్ంసీః ॥ ౩ ॥ ఉ
ష్ణేనవాయఉదకేనేత్యేషః॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥ ౧౧॥ ఇదమహమము
ష్యాముష్యాయణస్యపాప్మానముపగూహామ్యుత్తరోసౌద్విషద్భ్యః॥౧౨॥
ఆపోహిష్ఠామయోభువ ఇతితిస్రోహిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకాఇతి

కర్మణోనాయుష్యకరత్వాత్తత్స్నానభూతస్యైవాభిమంత్రణం ॥౨॥
సూ ॥ ఉత్తరేణయజుషావస్త్రైప్రదాయ-శివోనామేతి - శివోనామ
నామశబ్దోనిపాతోవధారణేశివఏవత్వమసిస్వధితిర్వజ్రః వజ్రోవైస్వధి
తిరితిదర్శనాత్ - సతేపితాసర్వశస్త్రేషుతస్యప్రధానత్వాన్నమస్తే
అస్తుమామామాహింసీః ॥ ౩ ॥ సూ ॥ అపాగ్ంసగ్ంసజ్జనాద్యా
కేశనిధానాత్మనానం - ఉష్ణేనవాయవిత్యాదిభిరష్టభిః గాథాభిః॥
౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ సూ ॥ జఘనార్ధేవ్రజస్యోపవిశ్య విస్ర
స్యమేఖలాం— నోపగూహతి ॥ ఇదమహమితి-ఇదమహమముష్య య
జ్ఞకర్మణో ముష్యాయణస్యవాత్సస్య వాత్స్యాయనస్య వాపాప్మాన
మిదమహంఉపగూహామి - ఉపగూహనమప్రకాశీకరణం సూత్రోక్త
ముపగూహనంతత్ప్రాప్తనఏవోపగూహనత్వేననిరూప్యతే అసౌయజ్ఞక
మార్ద్విషద్భ్యఃఉత్తరోధికోస్తు ॥ ౧౨ ॥ ఏవంవిహితాభిరేవాద్భి
రుత్తరాభిష్షడ్భిస్స్నాత్వా-ఆపోహిష్ఠేత్యాదిభిః - ఆపోహి-హే ఆపః
యూయంమయోభువఃస్థమయఇతిసుఖనామసుఖస్యభావయిత్ర్యఃస్థహి
ప్రసిద్ధాతాః యూయంనోస్మాకం ఊర్జే అన్నాయదధాతనధత్త - అ
న్నమస్మభ్యంధత్తేత్యర్థః మహేమహతేరణాయ రమణీయాయ చక్షు
షేదర్శనాయదధాతన॥ ౧౩ ॥ యోవోయుష్మాకంసంబంధీయశ్శి

దుంబరేణదతో ధావతే స్నాని యోఽచ్ఛాదిత స్నాత ఉత్తరేణ యజుషాఽ

తిసృభిః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ అన్నాద్యాయ వ్యూహధ్వం
దీర్ఘాయురహమన్నాదో భూయాసం సోమో రాజాయమాగమత్స మే
ముఖం ప్రవేక్ష్యతి భగేన సహ వర్చసా ॥ ౧౯ ॥ సోమస్య తనూరసి త

వ తన్మే రసః తస్య తృతీయార్థే షష్ఠీ తేన రసేన నో స్మాన్ భాజయత సయ
థా అస్మాన్ భజతే తథా కురుత ఇహ లోకే ఉశతీః కామయమానా ఇవ మా
తరో యథా మాతరో వత్సలా భూత్వా స్తన్యం పాయయంతి తద్వత్ ॥ ౧౪ ॥
తస్మై రసాయ అరం శీఘ్రం పర్యాప్తం వా గమామ గచ్ఛేమ వః యుష్మాన్
తద్రసస్య పానార్థం యుష్మాన్ గచ్ఛేమ యస్యేతి తృతీయార్థే షష్ఠీ యే
న రసేన క్షయాయ నివాసి వచనో యః ఆద్యుదాత్తత్వాద్ద్వితీయార్థే చతు
ర్థీ క్షయం నివాసమస్మదీయం జిన్వథ ప్రీణయథ - యేన చ హే ఆపః జనయ
థ పుత్రపౌత్రాదిభిః ప్రజాతాన్ కురుధ్వం నో స్మాన్ ॥ ౧౫ ॥ హిరణ్య
వర్ణాః శ్శుచయః యద్యప్యగతం - తదపి స్పష్టః ఇంద్రః పర్జన్యస్తస్య
మేఘస్య విగ్రహవాత్ అప్సు జాతస్త్వం ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥
సూ॥ ఉత్తరయోదుంబరేణ దతో ధావతే - అన్నాద్యాయేతి - అన్నాద్యా
య అన్నాదనాయ వ్యూహధ్వం వ్యూహః పృథగ్భవః పృథగ్భవత హేదం
తాః మలేన పృథగ్భూతా భవథ - అహం చ యుష్మాభిః శుద్ధో దీర్ఘా
యురన్నాదశ్చ భూయాసం - సోమో రాజాయమాగమత్ దంతధావ
న కాష్ఠస్య వా క్షణత్వాత్ వృక్షాణాం చ సోమాధిష్ఠితత్వాదేవ ముచ్యతే-
స చాగతః మమ ముఖం ప్రవేక్ష్యతి - భగేన సౌభాగ్యేన వర్చసా దీప్త్యా
చ సహ - దంతశోధనేన హి ముఖమతీవ శోభత ఇత్యేవముచ్యతే ॥ ౧౯ ॥
సూ ॥ స్నాని యోఽచ్ఛాదిత స్నాత ఉత్తరేణ యజుషాఽహత మంతరం
వాసః పరిధాయ - సోమస్య తనూరసీతి - సోమస్య హే వాసః త్వం సోమస్య త
నూరసి సౌమ్యం హి వాస ఇతి శ్రుతేః ఏవంభూతం త్వం మే తనువం తనూం
పాహి త్వయాచ్ఛాదితం శరీరం రక్షితం భవతి న కేవలం సోమస్య తనూః

హతమంతరం వాసః పరిధాయ సార్వసురభిణా చందనేనోత్తరైర్దేవ
తాభ్యః ప్రదాయోత్తరయానులిప్య మణిగ్ం సౌవర్ణగ్ం సోపధానగ్ం

సువంమే పాహి సామా తనూరావిశ ॥ ౨౦ ॥ నమో గ్రహాయచ ॥
౨౧ ॥ అభిగ్రహాయచ ॥ ౨౨ ॥ నమశ్శాకజంజభాభ్యాం నమస్తా
భ్యో దేవతాభ్యో యా అభిగ్రాహిణీః ॥ ౨౩ ॥ అప్సరస్సు యోగం
ధో గంధర్వేషు చ యద్యశః - దైవో యో మానుషో గంధస్స మా గంధస్సు
రభిర్జుషతాం ॥ ౨౪ ॥ ఇయమోషధే త్రాయమాణా సహమానా

కింతర్హి మామపి స్వాంగస్పర్శాతిశయస్య తుల్యత్వాదేవ ముచ్యతే - తథా
చ మంత్రాంతరం అస్మద్ద్వైష స్తనూః సర్వాసనాజాతా అస్యజన్మనీతి
ఏవంభూతం త్వం మామావిశ ॥ ౨౦ ॥ సూ ॥ సార్వసురభిణా
చందనేనోత్తరైర్దేవతాభ్యః ప్రదాయ-నమోగ్రహాయచ-నమ ఆదయ
స్త్రయో మంత్రాః దేవతాశ్చ మంత్రోక్తాస్తాః గ్రహాశ్చ అభిగ్రహాశ్చ శాక
శ్చ జంజభశ్చ అభిగ్రాహిణ్యశ్చ తాశ్చాలంకారసమయే పురుషముపస
ర్పంతి తాభ్యశ్చందనప్రదానం ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ సూ ॥ ఉ
త్తరయానులిప్య-అప్సరస్స్వితి - అప్సరస్సు అప్సరసాముపభోగయోగ్యో
యో గంధః గంధర్వేషు చ యద్యశః కీర్తిః ప్రసిద్ధ గంధర్వేషు చ యః ప్ర
సిద్ధో గంధః తద్యోగాత్తే గంధర్వా భవంతి గంధవంతో గంధర్వా ఇతి
యశ్చ దైవో గంధః యశ్చ మానుషః స సర్వోపి సురభిగంధః మాంజు
షతాం భజతు- సురభిర్ఘ్రాణతర్పణః ॥ ౨౪ ॥ సూ ॥ మణిగ్ం
సౌవర్ణగ్ం సో=పరిష్ఠాప్య ఇయమోషధ ఇతి - ఇయమోషధే పార్థి
వస్య సువర్ణస్య పృథివీతోత్పన్నత్వాత్ స్తుతిః ఇయం పృథివీ ఓషధే ఓషధిః విభక్తి
లోపశ్ఛాందసః త్రాయమాణా ఓషధీనామాధారభూతేత్యర్థః సహ
మానా సర్వకార్యేషు సమర్థా సహస్వతీ బలవతీ ఏవంభూతా పృథివీ సా
మాం హిరణ్యవర్చసం హిరణ్యవద్దీప్తం కరోతు బ్రహ్మవర్చస యుక్తంచ-

సూత్రోత ముత్తరయోదపాత్రేత్రిఃప్రదక్షిణంపరిప్లావ్యోత్తరయాగ్రీవా
స్వాబధ్నీయ్యేవమేవబాదరంమణింమంత్రవర్జగ్ంసవ్యేపాణావాబధ్నీయాహ

సహాస్వతీ । సామాహిరణ్యవర్చసంబ్రహ్మవర్చసినం మా కరోతు॥
౨౫॥ అపాశోస్యోజో మేమాసగ్ం శారీశ్శివో మోపతిష్ఠస్వదీర్ఘాయు
త్వాయశతశారదాయ । శతగ్ంశరద్భ్య ఆయుషేవర్చసేజీవాత్వై
వుణ్యాయ॥౨౬॥ రేవతీస్త్వావ్యక్ష్ణన్కృత్యేతాః॥ ౨౭॥ ౨౮॥౨౯॥ ౩౦॥౩౧॥
ఇతి ద్వితీయప్రశ్నే , సప్తమఃఖండః.
ఆయుష్యంవర్చస్యగ్ం సువీర్యగ్ంరాయస్పోషమౌద్భిద్యం । ఇదగ్ం

కరోతు॥ ౨౫ ॥ ఉత్తరయాగ్రీవాస్వాబధ్య-ఏవమేవబా=బధ్యఅపాశో
సీతి।అపాశోసి మేనచోరాదిభిర్బధ్యతేసపాశఃసత్వంనభవసి ఉరఃఊ
రస్థ్సలంమాసంశారీః మాహింసీః గ్రీవాస్వాబద్ధస్యఅవపతనాదురసో
బాధా శంకాశివో మాఉపతిష్ఠస్వదీర్ఘాయుత్వాయశీదృశాయశతశా
రదాయ శతంశరదోభావియద్దీర్ఘాయుష్యం తస్మైశతంశతంచతు
ర్థ్యర్థే ప్రథమా-శతాయుఃశరద్భ్యఃశతవర్షార్థమాయుషె శ
తవర్ష భావియదాయుః తదర్థంజీవాత్వైజీవాతుర్జీవనంతస్మైపు
ణ్యాయప్రశస్తాయ శివో మోపతిష్ఠస్వేత్యేవ ఆదరార్థంచాయుషఃపు
నర్వచనం॥ ౨౬॥సూ॥ అహతముత్తరంవాసోరేవతీస్త్వేతిసమానం।
రేవతీస్త్వావ్యక్ష్ణన్కృత్యేతాగతాః॥ తాభిరేవద్వితీయంవాసఃపరిధత్తే॥౨౭॥
౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితె - ఏకాగ్నికాండ మంత్రభా
ష్యే-ద్వితీయప్రశ్నే - సప్తమఃఖండః.

సూ॥ తస్యదశాయాం ప్రవర్తౌ ప్రబధ్య దర్వ్యా మాధా
యాజ్యే నాభ్యానాయన్నుత్తరా ఆహుతీర్హుత్వా జయాది ప్రతి
పద్యతె పరిషేచనాంతం కృత్వా ఎతాభిరేవ దక్షిణేకర్ణే ఆబధ్నీ
తైతాభిస్సవ్య ఆయుష్యమిత్యాదిభిరష్టభిః॥ఆయుష్యమాయుషోనిమిత్తం

తముత్తరం వాసో రేవతీస్త్వేతి సమానంతస్యదశాయాం ప్రవర్తౌ ప్రబ
ధ్యదర్వ్య మాధాయాజ్యేనాభ్యానాయన్నుత్తరా ఆహుతీర్జుహో

హిరణ్యం జైత్ర్యాయావిశతాం మా ॥ ౧ ॥ ఉచ్చైర్వాది పృతనాజి స
త్రాసాహం ధనంజయమ్ । సర్వాస్సమృద్ధీర్ ఋద్ధయో హిరణ్యేస్మిన్త్స
మాహితాః ॥ ౨ ॥ శునమహగ్ం హిరణ్యస్య పితురివ నామాగ్రభైషమ్ ।
తం మా హిరణ్యవర్చసం పూరుషు ప్రియం కురు ॥ ౩ ॥ ప్రియం మా దే
వేషు కురు ప్రియం మా బ్రహ్మణే కురు । ప్రియం విశ్యేషు శూద్రేషు ప్రియగ్ం

ఆయుష్యం వర్చస్యం వర్చసో నిమిత్తం వర్చస్యం సువీర్యం సుష్ఠువీర్య
యుక్తం రాయస్పోషం రాయో ధనస్య పోషయితృ సర్వధనస్య హిరణ్య
మూలత్వాత్ ఔద్భిద్యం ఉద్భినత్తి ప్రకాశత ఇత్యుద్భిత్ ఉద్భిదేవ ఔద్భి
ద్యం యశస్కరమిత్యర్థః - ఏవంభూతమిదం హిరణ్యం జైత్రియాయ
జయహేతుః జైత్రం కర్మ తస్మై జయాయైవ మా మా విశతాం ఆవిశం
తు ॥ ౧ ॥ ఉచ్చైర్వాది - ఉచ్చైర్వాదయతీత్యుచ్చైర్వాది హిరణ్యవంతో
హ్యుచ్చైర్వదంతి పృతనాజి ఛాందసస్తుభావః పృతనాజి సత్రాసాహం
సత్రేత్యవ్యయం సత్యనామ సత్యమేవాభిభవిత్రృశత్రూణాం ధనంజయం
ధనస్యాపి శత్రుసంబంధినో జైత్రం కిం బహునా సర్వా ఋద్ధయః కీదృశః స
మృద్ధీస్సమృద్ధయః సమృద్ధాస్సమగ్రా ఇత్యర్థః విభక్తిలోపశ్ఛాందసః తథై
వ పాఠో బహ్వృచానాం హిరణ్యేస్మిన్ సమాహితాః సమ్యగాహితాః ॥
౨ ॥ శునమితి ॥ శునమహం సుఖనామ శునం హిరణ్యస్య నామ అగ్రభైషం పి
తురివ యథా పితుర్నామ పునః కీర్తయతి తద్వత్తన్నామ కీర్తయం తం
మాం హిరణ్యవర్చసం - హిరణ్యవద్దీప్తం కురు హే హిరణ్య కించ పూరు
షు పురు ఇతి బహునామ తస్యైవ ఛాందసదీర్ఘత్వం పూరుషు బహు
షు షష్ఠ్యర్థే సప్తమీ బహూనాం మా ప్రియం కురు యథాహం సర్వేషాం
ప్రియస్స్యాం తథా కురు ఏతదేవ ప్రపంచయతి ॥ ౩ ॥ ప్రియం మా సర్వ

త్వాజయాంది ప్రతిపద్య తేషరిషేచనాంతంకృత్వా । ఏతాభిరేవదక్షి
ణేకరః ఆబధ్నీతైతాభిస్సవ్యఏవముత్తరైర్యథాలింగగ్గ్ । సజశ్శిరస్యాంజ
నమాదర్శావేక్షణముపానహౌఛత్రం దండమితి వాచంయచ్ఛత్యావి

రాజసమాకురు॥ ౪ ॥ యాతిరశ్చీనిపద్యసేహం విధరణీఇతి । తాం
త్వాఘృతస్య ధారయా యజేసగ్ంరాధనీమహమ్ ॥ ౫ ॥ సగ్ం
రాధన్యై దేవ్యై॥ ౬॥ ప్రసాధన్యై దేవ్యై॥ ౭ ॥ సమ్రాజంచవిరా
జంచాభిశ్రీర్యాచనోగృహే। లక్ష్మీ రాష్ట్రస్య యా ముఖేతయామాసగ్ం
సృజామసి॥ ౮ ॥ శుభికేశిరఆరోహశోభయంతీముఖంమమ । ముఖగ్ం

త్రిష్టుప్ఛందస్సప్తమీ - బ్రహ్మణే బ్రాహ్మణశబ్దస్యఛాందసంహ్రస్వత్వం
బ్రాహ్మణేజాతావేకవచనం విశ్వేషు వైశ్యేషుఛాందసంహ్రస్వత్వం రాజ
సుక్షత్రియేషు హేహిరణ్యత్వత్సంస్పృష్టాజ్యహోమాత్ దేవానామే
షాంప్రియస్స్యామిత్యర్థః॥ ౪ ॥ యాతిరశ్చీ సంరాధనీనామసాచభూ
మిరిత్యేకే మధ్యమస్థా సావాగిత్యన్యే హే సంరాధనియాత్వంతిరశ్చీతిర్య
గ్భూతానిపద్యసే శేషే అహంసర్వస్యభూతస్యవిధరణీవిధారయిత్రీ అన
యాబుధ్యేతిభూమిపక్షేవాక్పక్షేతువిధరణంహోమవిఘ్నకారిణమహం
నివారయిత్రీత్యనయాబుధ్యా తేషామప్రవేశాయ యాత్వం ద్వారదేశేతి
ర్యగ్భూతా శేషఇతి తాంత్వాఘృతస్యధారయాసంరాధనీమహంయజే॥
౫॥ ఉత్తరౌ స్పష్టౌ॥ ప్రసాధన్యసిసైవ నసంరాధనీప్రకర్షేణసాధయతి
దేవతాంతరంవా ॥ ౭ ॥ సంమ్రాజంచ ఆద్యపాదస్యచతుర్థపాదేన
సంసృజామీత్యనేనసంబంధః- సమ్రాజంచవిరాజంచ మాసంసృజామ
సి ఏకస్మిన్బహువచనం - సంసృజామసి కేనయామమగృహే అభిశ్రీః
అభిముఖాశ్రీః చకారోవక్ష్యమాణాపేక్షః యాయాచరాష్ట్రస్యముఖ ల
క్ష్మీస్తయా మాసంసృజామసి సమ్యగ్దీప్యమాన స్సమ్రాట్ వివిధందీప్య
మానోవిరాట్॥ ౮॥ ఏవముత్తరైర్యథాలింగగ్గ్ ప్రసజశ్శిరస్యాంజనం యు

నక్షత్రేభ్య ఉదితేషు నక్షత్రేషు ప్రాచీముదీచీం వా దిశముపనిష్క్రమ్యో
త్తరేణార్ధర్చేన దిశ ఉపస్థాయోత్తరేణ నక్షత్రాణి చంద్రమస మితి
రాతినా సంభాష్య యథార్థం గచ్ఛేః॥ (ఖం॥౮॥)

హిమమశోభయ భూయాగ్ం సంభగం కురు॥౯॥యామాహరజ్జమదగ్ని
శ్శ్రద్ధాయై కామాయాన్యై। ఇమాం తామపినహ్యేహం భగేన సహవ
ర్చసా॥౧౦॥యదాంజనం త్రైకకుదం జాతగ్ం హిమవత ఉపరి। తేన వా
మాంజే తేజసే వర్చసే బలాయ చ॥౧౧॥ ఇతి ద్వితీయప్రశ్నే, అష్టమః ఖండః.
మయి పర్వతపూరుషం మయి పర్వతవర్చసం మయి పర్వతభేషజం మయి ప
ర్వతాయుషం। యస్మై వర్చః పరాగతమాత్మానముపతిష్ఠతు। ఇదం తత్పున

థార్థం గచ్ఛతి శుభికే శిర ఇత్యాదిభిః॥ శుభికే శుభ్రైవ శుభికా హే శుభికే
స్రక్ మమ శిర ఆరోహ మమ ముఖం శోభయతీ భూత్వా ఆదరార్థం పు
నరుచ్యతే- ముఖం హి మమ శోభయ హి శబ్దః పాదపూరణః భూయాగ్ం
సంభగం ససౌభాగ్యం చ కురు॥౯॥యామాహరత్ ఆహృతవాన్-యాం
స్రజం జమదగ్నిరాహరత్ కస్యై శ్రద్ధాయై దేవ్యై కీదృశ్యై కామాయా
న్యై కామయమానాయై ఇమామీదృశీం తాం స్రజం అహమపినహ్యే శి
రసి బధ్నామి - భగేన వర్చసా చ సహ॥౧౦॥ఆంజనమంత్రః ॥ యదాం
జనం=బలాయ చ॥ యదాంజనం త్రికకున్నామ పర్వతః తత్ర భవం త్రైకకు
దం యచ్చ హిమవత ఉపరి జాతం తేనాంజనేన హే అక్షిణీ వాం యువాం అం
జే- కిమర్థం తేజసే ప్రకాశార్థం చ వర్చసే దీప్త్యర్థం చ భగాయ సౌ
భాగ్యార్థం॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే-ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే-
ద్వితీయప్రశ్నే-అష్టమః ఖండః॥
మయి పర్వత పూరుషం = మయి పర్వతాయుషం ॥ ౪ ॥ మయి
పర్వతే యాదృశం పురుషం పౌరుషం పుంస్త్వం ధారణశక్తిః త
త్పర్వతపూరుషం మయి భవతు - యాదృశీచ పర్వతస్య వర్చః దీ

అథైతదపరం తూష్ణీమేవ తీర్థేన స్నాత్వా తూష్ణీగ్ం సమిధమాదధాతి
యత్రాస్మా అపచితిం కుర్వంతి తత్కూర్చ ఉపవిశతి యథా పురస్తాదేనము
త్తరాభ్యాం యథాలింగం రాజా స్థపతిశ్చాపః పాద్యా ఇతి ప్రాహో

రాదదే దీర్ఘాయుత్వాయ వర్చసే॥౫॥ప్రతిష్ఠస్థో దేవతానాం మామా
సంతాప్తం॥౬॥ప్రజాపతేశ్శరణమసి బ్రహ్మణశ్ఛదిర్విశ్వజనస్య ఛాయాసి స
ర్వతో మా పాహి॥ ౭॥ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం
పూష్ణో హస్తాభ్యా మాదదే ద్విషతో వధాయేంద్రస్య వజ్రోఽసి వార్త్రఘ్నః

ప్తిః శ్లక్ష్ణతా యచ్చ సర్వత్ర భేషజం యచ్చ సర్వత్ర ఆయుష్యం స
ర్వత్ర స్యాయుః - తత్సర్వం ఋజుభవతు - అదర్శావేక్షణం॥ యన్మే వర్చ
ఇతి॥ యన్మే వర్చః పరాగతం మత్తో నిర్గతం ఆత్మానం ఆదర్శతలస్థితం మా
ముపతిష్ఠతు ప్రాప్నోతు- ఇదం తద్వర్చః పునరాదదే దీర్ఘాయుత్వా
య వర్చసే॥ ౫ ॥ ఉపానన్మంత్రః ॥ ప్రతిష్ఠస్థ ఇతి- ప్రతిశబ్దః ప్రశబ్దా
ర్థే- హే ఉపానహౌ యువాం ప్రతిష్ఠే ప్రస్థానసాధనే స్థః- దేవతానాం ఆ
దిశబ్దో ధ్యాహార్యః దేవతాదీనామపి కిముతాస్మాకం - మా మా సం
తాప్తం వ్రణోత్పాదనేన సంతాపం మా కార్షం- కంటకాకరాదికృతో
వా సంతాపో మా భూదిత్యర్థః॥౬॥ఛత్రధారణమంత్రః॥ ప్రజాపతేః -
హే ఛత్ర త్వం ప్రజాపతేశ్శరణం గృహమసి బ్రహ్మణః ఛదిరసి- ఛదిః పట
లం ఏవం నామ ప్రశస్తమిత్యర్థః- కిం బహునా విశ్వజనస్య ఛాయాసి ఛాయా
కార్యసి ఏవంభూతస్త్వం సర్వతో మా పాహి॥౭॥దండాదానమంత్రః॥
దేవస్య త్వా సవితురితి॥ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవే అనుజ్ఞాయాం సత్యాం
అశ్వినోర్బాహుభ్యాం తదధిష్ఠానాభ్యాం బాహుభ్యామిత్యర్థః - ఏ
వం పూష్ణో హస్తాభ్యామితి మధ్యమసంధేరుపరిభాగో విశ్వస్య బాహుః అ
ధోభాగో హస్తః త్వామాదదే ద్విషతో వధాయ శత్రుదేర్నివారణా
య ఇంద్రస్య వజ్రోఽసి యథేంద్రస్య వజ్రః తథా మమ త్వమసి। వార్త్రఘ్నః

త్తరయాభిమన్త్ర్యదక్షిణంపాదంపూర్వంబ్రాహ్మణాయప్రయచ్ఛేత్సవ్య
గ్ంశూద్రాయప్రక్షాళయితారముపస్పృశ్యోత్తరేణ యజుషాత్మా
నంప్రత్యభిమృశేతూర్చాభ్యాం పరిగృహ్య మృన్మయేనార్హణీయా
ఆపఇతిప్రాహోత్తరయాభిమన్త్ర్యాఞ్జలావేకదేశ ఆనీయమాన ఉ-

ఘ్నశ్శర్మ మే భవ యత్పాపం తన్నివారయ॥ ౮ ॥ దేవీష్షడుర్వీరితేలి
షా॥ ౯ ॥ రాష్ట్రభృదస్యాచార్యాసందీ మా త్వద్యోషగ్ం రాష్ట్ర
భృదసి సమ్రాడాసందీ మా త్వద్యోషగ్ం రాష్ట్రభృదస్యధిపత్న్యాసం
దీ మా త్వద్యోషం॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ఆపః పాదావనేజనీర్ద్విషంతం నాశ
యంతు మే। అస్మిన్కులే బ్రహ్మవర్చస్యసాని॥ ౧౩ ॥ మయి మహో మ

వృత్ర ఇతి శత్రు నామ తస్య హంతా శత్రుహా స ఏవ వార్త్రఘ్నః ఏవం
భూతస్త్వం శర్మ మే భవ సుఖకరో భవ। యత్పాపమనర్థకారి తన్నివారయ॥
౮॥ దిశాముపస్థానం॥ దేవీష్షడితి॥ దేవీః దేవ్యః షట్ప్రధానా దిశః ప్రాచ్యాద
యశ్చత్వారః ఊర్ధ్వాధరే చేతి షట్ ఉర్వీః ఉర్వ్యః ఉరు విస్తీర్ణం ప్రభూతం
స్వం నోఽస్మభ్యం కృణోత కురుత। హే విశ్వే దేవాః యూయం చేహ కర్మణి వీ
రయధ్వం। వీరకర్మ కురుత వీరవంతం వా మాం కురుత॥ ౯ ॥ నక్షత్రాణాం
చంద్రమసశ్చోపస్థానం॥ మాహాస్మహి అత్ర రాజన్నిత్యనేన నక్షత్రాణి
సూచ్యంతే హే నక్షత్రాణాం రాజన్ సోమ యుష్మత్ప్రసాదాద్వయం ప్ర
జయా మాహాస్మహి హానిం త్యాగం త్యక్తా మా భూమ। మా చ తనూభి
ర్మాహాస్మహి। పుత్రాదిశరీరాపేక్షం బహువచనం। మా రధామ ద్విషతే
రధిః వశీకరణకర్మ షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీ ద్విషతో వశ్యా మా భూమ॥ ౯ ॥
సూ॥ అథైతదపరం తూష్ణీం రాజా స్థపతిశ్చ॥ రాష్ట్రభృదితి। రాష్ట్ర
భృదసీతి గతం॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ సమ్రాడభిషిక్తః క్షత్రియః తదనురూప
మాసనం సమ్రాడాసందీ। అధిపతిర్మండలాధిపతిః అధిరభిషిక్తః తస్యా
సనం అధిపత్న్యాసందీ। నకారశ్ఛాందసః ఉపజనః॥ సూ॥ ఆపః పాద్యా ఇతి

త్తరంయజుజపేచ్ఛేషంపురస్తాన్నినీయమాన ఉత్తరయానుమంత్రయ
తేవధిమద్విత్వితసగ్ంసృజ్యకాగ్ంసేనవర్షీయసాపిధాయ కూర్చాభ్యాం
పరిగృహ్యమధుపర్క ఇతిప్రాహ త్రివృతమేకేష్వృతంచ పాజకమే
ధానాస్సక్తూంశ్చోత్తరాభ్యామభిమంత్ర్యయజుర్భ్యామప ఆచామతిపుర

యశసోమాబ్రాఇంద్రియంవీర్యం ॥ ౧౩ ॥ ఆమాగన్యశసావర్చసా స
గ్ంసృజపయసాతేజసాచ । తంమాప్రియంప్రజానాం కుర్వధిపతిం
పశూనాం॥ ౧౪ ॥ విరాజోదోహోసివిరాజోదోహమశీయమమ ప
ద్యాయవిరాజ॥ ౧౫ ॥ సముద్రంవఃప్రహిణోమిస్వాంయోనిమపి గ

ప్రాహిణోత్తరయాభిమంత్ర్య॥ఆపఃపాద్యాఇతి॥అపఃహే ఆపఃపాదావనే
జనీఃపాదావనేజన్యోయాభిఃపాదానవనిజ్యేతేతాఃఆపోమేద్విషంతంనాశ
యంతు. అస్మిన్కులే-అహంబ్రహ్మవర్చసీ-అసానిభూయాసం॥ సూ॥దక్షి
ణంపాదంపూర్వం=అభిమృశేన్మయిమహఇతి-మయిమహః పూజాయ
శఃకీర్తిఃఇంద్రియంచక్షురాదివీర్యంతేజఃభవత్వితిశేషః- బ్రాహ్మణేనపా
దేసృష్టేపి తేషామపగతశంకయాప్రార్థ్యతే హే అర్ఘ్యోదక త్వం
మామాగహి-ఆగమఃఆగచ్ఛ ఆగత్యచయశసావర్చసాచ మాంసం
సృజ - పయసాక్షీరేణతేజసాచ - కించ-త్వంసంసృష్టంతంమాం ప్ర
జానాంప్రియంకురు పశూనాంచ గవాదీనామధిపతిం- కురు॥సూ॥అం
జలావేకదేశఆనీయమానఉత్తరంయజుజపేత్=విరాజఇతి॥ విరాజః
అన్నంవైవిరాట్విరాజఃదోహఃతస్యత్వందోహోసిదోహఃరతుణంఅత
శ్చత్వత్పరిగ్రహాత్ విరాజోదోహమశీయ ప్రాప్నుయాం పదంస్థానం త
త్రభవఃపద్యః మమ యః పద్యఃమత్స్థానాపన్నఃపుత్రఃతస్మై విరాజదీప్య
స్వ తమప్యేవంవిధంకురు ॥ సూ॥శేషంపురస్తాన్నయతే - సముద్రంవ
ఇతి- సముద్రంవోయుష్మాన్ ఆపస్సముద్రంప్రహిణోమియూయంస్వాం
యోనిం సముద్రమపి గచ్ఛతసర్వాసామపాం సముద్రోయోనిః అహ

స్తాదుపరిష్టాచ్చోత్తరయా త్రిః ప్రాశ్యానుకంప్యాయ ప్రయచ్ఛేత్ప్రతిగృహ్యైవ రాజా స్థపతిర్వా పురోహితాయ గౌరితి గాం ప్రాహోత్తరయాభిమంత్ర్యతస్యైవ పాగ్ ప్రపయిత్వోపస్త్రీరా భిఘారితాం మధ్యమేనాంతమేనవా పలాశపర్ణేనోత్తరయా జుహోతియద్యుత్సృజేదుపా

~~~~~~

చ్ఛతి| అచ్ఛిద్రః ప్రజయా భూయాసం మా పరాసేచి మత్పయః || ౧౭ ||
ఇతి ద్వితీయప్రశ్నే నవమః ఖండః||

త్రైవిద్యాన్మే యశోసి యశసోయశోసి బ్రహ్మణో దీప్తిరసి । తంమా ప్రియం ప్రజానాం కుర్వధిపతిం పశూనాం|| ౧ || ఆమాగన్ని త్యేషా||౨|| అమృతోపస్తరణమస్యమృతాపిధానమసి||౩ || ౪||యన్మధునోమధవ్యం పరమమన్నాద్యం వీర్యం । తేనాహం మధునోమధవ్యేనపర

~~~~~~

మపియమ్మత్స్యపాదాత్ ప్రజయా అచ్ఛిద్రః నిరంతరో భూయాసం ప్రజామె మావిచ్ఛేదీమాచ మత్ మత్తః పరాసేచిపయః పునస్తదుపయోగ్యం యథానభవతి తథాసేకం పరాసేకః||ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితె- ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే- ద్వితీయప్రశ్నే-నవమః ఖండః

సూ|| దధిమధ్వితి సగ్ంసృజ్యకాగ్ంసేనవర్‌షీయ=రాభ్యామభిమంత్ర్య త్రైవిద్యాయా ఇతి- త్రయ్యోవేదాస్త్రయీ విద్యా తస్యై షష్ఠ్యర్థేచతుర్థీ-తస్యాయశోసి గో మధుపర్కా హే వేదాధ్యాయ ఇతి కించయశసోపియశోసి ప్రశంసాపర మెతత్ యథా ఆభరణస్యాభరణమితి బ్రహ్మణో వేదస్యదీప్తిరసి తంమా ప్రియమిత్యాదిగతం|| ౧||ఆమాగన్నిత్యేషా చ||౨|| సూ|| యజుర్భ్యామపఆచామతి పురస్తాదుపరిష్టాచ్చ అమృతోపస్తరణమసీతి - అమృతోపస్తరణమసి అమృతస్య అమృత సదృశస్యత్వముపస్తరణమసి - యథా అవదానానా ముపస్తరణం ఉపరిష్టాదప ఆచామతి అమృతాపిధానమసి అమృతస్యత్వం అపిధానమసి || ౪ ||
సూ || ఉత్తరయా త్రిః ప్రాశ్యానుకంప్యాయ ప్రయచ్ఛేత్ యన్మధునఇతి||

గ్ంశూత్తరాంజపిత్వోముత్సృజతేత్యుచ్చై రన్నంప్రోక్త ముపాగ్ం
శూత్తరై రభిమంత్ర్యోం కల్పయతే త్యుచ్చై రాచార్యా యర్త్విజే
శ్వశురాయ రాజ్ఞ ఇతి పరి సంవత్సరా దుపతిష్ఠద్భ్యఃఏతత్కార్యగ్ం

మేణాన్నాద్యేనవీర్యేణపరమోన్నాదోమధవ్యోసాని ॥ ౫ ॥ గౌరస్యప
హతపాప్మాపపాప్మానంజహి మమచాముష్యచ ॥౬॥ అగ్నిఃప్రాశ్నాతుప్ర
థమస్సహివేదయథాహవిః । అనష్టమస్మాకంకృణ్వన్బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మ
ణేభ్యః॥౭॥ యజ్ఞోవర్ధతాంయజ్ఞస్యవృద్ధిమనువృద్ధాపచితిరస్యపచితిం

యన్మధునః మధునిభవంమధవ్యంయథా గవాంగోపతిః వసూనాంవసు
తిరిత్యర్థః- తంపరమార్థతో నాతిరిచ్యతే అథచోభయంప్రయుజ్యేతే-త
థేహాపి మధునో మధవ్యమిత్యర్థస్తు మధవ్యమిత్యేతావానేవ -కిం పు
నస్తత్పరమమన్నాద్యం ఇదంహిపరమమన్నాదనం యన్మధునఃప్రాశనం
వీర్యం వీర్యకరం- ఏవంభూతం=మధవ్యం యన్మధునోమధవ్యేనపరమే
ణాన్నాద్యేనవీర్యేణ పూర్వానుసారేణయోజ్యం-అహమపిపరమోన్నా
దోమధవ్యశ్చాసానిభూయాసంమధుపర్కార్హోమధవ్యః ॥సూ॥ప్రతి
గృహ్యైవరాజాస్థ=ప్రాహోత్తరయాభిమంత్ర్య)-గౌరసీతి - హేగౌః
త్వంఅపహతపాప్మాసితతశ్చపాప్మానమపజహికస్యమమచఅముష్యదా
తుః॥సూ॥తస్యైవపాగ్ంశ=పర్ణేనోత్తరయాజుహోతి - అగ్నిరితి-
అగ్నిః అయమగ్నిఃప్రథమఃప్రాశ్నాతుసహివేద యథాహవిః సమీచీన
మసమీచీనంవాసచప్రాశ్నాత్ అనష్టమస్మాకం కృణ్వన్ప్రాశ్నాతు అ
స్మాకమవిశేషయిత్వైవప్రాశ్నాతుకీదృశోగ్నిః బ్రాహ్మణేభ్యోపిబ్రాహ్మ
ణః - అతిశయేనబ్రాహ్మణఇత్యర్థః-అథవాబ్రాహ్మణేభ్యఇతి షష్ఠ్యర్థే
చతుర్థీబ్రాహ్మణానామస్మాకమనష్టం కుర్వన్స్వయంచ బ్రాహ్మణఇతి॥
సూ॥ యద్యుత్సృజేదుపాగ్ం=త్యుచ్చైర్యజ్ఞ ఇతి - యజ్ఞఃఅయంమను
ష్యోయజ్ఞోమత్పూజాలక్షణోవర్ధతాంఉత్సర్గపక్షేకల్ప్యంమాభూత్

సకృత్ప్రవర్త్తే ప్రచిత్రాయ ॥ ఖండః ॥ ౯ ॥ సీమంతోన్నయనం ప్రథమే
గర్భే చతుర్థే మాసి బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వాశిషో వాచయిత్వాగ్ని
రుపసమాధానాద్యాజ్యభాగాంతే అన్వారబ్ధాయా ముత్తరా ఆహుతీ

మాకుర్వాపచితో హం మనుష్యేషు భూయాసం ॥ ౮ ॥ గార్ధేనుభవ్యా
మాతా రుద్రాణాం దుహితా వసూనాగ్ స్వసాదిత్యానా మమృతస్య

తస్యయజ్ఞస్యవృద్ధిం అనువృద్ధః పశ్చాత్ హే గౌః త్వమపివర్ధస్వ అప
చితిరసి తత్సాధనత్వాత్ మాంచాపచితింకురు కోర్థః అహం త్వాముత్సృ
జన్మనుష్యేషు అపచితో భూయాసం - గార్ధేనుభవ్యా ధేనుర్భవ్యా ధే
నుర్భవిష్యతి ఉత్సర్గపక్షే స్తుత్యర్థమిదం ఉత్సృష్టాహియా ధేనుర్భ
విష్యతి తతశ్చ మహాఫలా - అలంభేతు - తృణికాతృప్తిః కించ మాతారు
ద్రాణాం ఇయం రుద్రాదీనాం దేవానాం మాత్రాదిస్థానీయా సర్వేషాం
యజ్ఞభాగిత్వాత్తస్యచాజ్యాదిగవ్యసాధ్యత్వాదమృతస్య ప్రాప్తిహేతో
ర్యజ్ఞస్యనాభిః ప్రధానావయవః ఆజ్యాదిద్వారేణ ॥౯॥ ఏషవావయజ్ఞో య
దాజ్యమితిశ్రుతేః - ఏవం నామ ప్రశంసోయం తతశ్చ ప్రణువోచం-నుః క్షి
ప్రార్థే క్షిప్రం ప్రకర్షేణచ బ్రవీమి- చికితుషే తద్జ్ఞానే జానతే జనా
య కిం బ్రవీమి మా గాం-అనాగాం అనాగసం ఇమాంగాం అదితిమఖండి
తాంమావధిష్ట ఏషాకామముదకంపిబతు - తృణానిచాత్తు-ఓముత్సృజ
త-ఉత్సృజతేతి ప్రసిద్ధిః ఓమిత్యనుజ్ఞావచనం సర్వైరనుజ్ఞాతాముత్సృజత
సిద్ధేన్నే భూతమిత్యాహ - భూతంసిద్ధమిత్యర్థః ॥ సూ ॥ అన్నం ప్రోక్త
ముపాంశూత్తరైరభిమంత్ర్య - చిత్రాయ ॥ భూతమిత్యాదిభిః ॥ సావి
రాట్ విరాట్ఛబ్దస్త్రీలింగత్వాత్ సేత్యుక్తం తదన్నం విరాట్ వివిధం
రాజత ఇతికృత్వా తస్మాన్మాయి క్షీణం మాభూత్ తస్యతే ద్వితీయార్థేష
ష్ఠి తత్ త్వా అశీయ అశ్నీయాం తత్త్వం మేమహ్యం ఊర్జం బలం ధాః ధే
హి- ఓమిత్యనుజ్ఞాయాం కల్పయత-ఉపనయత హే పరిచారకాః ॥ సూ ॥ సీ

ర్హుత్వా జయాదిప్రతిపద్యతె పరిషేచనాంతంకృత్వా. పరేణాగ్నిం
ప్రాచీ ముపవేశ్య త్రేణ్యాశలల్యా త్రిభి ర్దర్భపుంజీలై శ్శలాలుగ్లప్సనే

నాభిః। ప్రణవో చంచికితుషేజనాయమా గామనా గామదితింవధిష్ట॥౯॥ పి
బతూదకంతృణాన్యత్తు॥౧౦॥ ఓముత్సృజత॥౧౧॥ భూతం॥౧౨॥ సావిరా
ట్ ॥ ౧౩ ॥ తన్మాత్మోయితస్యతేశీయతన్మఊజంధాః॥౧౪॥ ఓంకల్ప
యత॥౧౫॥ ఇతి ద్వితీయప్రశ్నేనవమః ఖండః.

ధాతాదదాతునోరయిమితివతస్రోయస్త్వాహృదాకీరిణేతి చత

ముంతోన్నయనంప్రథమెగర్భేచతుర్థే=పరిషేచనాంతంకృత్వా- ధా
తాదదాత్విత్యాదిభిః - ధాతాదదాతుజగతఈశానః పతిశ్చ పా..యి
తాసధాతా నోస్మభ్యం రయింధనందదాతు దదన్వసఃనః అస్మాన్పూ
ర్ణేనకామెన వావనత్ వనషణసంభక్తా పంచమోలకారః యథాస్మ
తాఁకామః పూర్యతే- తథా నఃసంభజేత॥౧॥ ధాతాసఏవధాతాంప్రి
జాయాః ఉత రాయః ధనస్య అపిఈశేఈష్టే ధాతైవ ఇదంవిశ్వం భు
వనంజజానఅంతర్భావితణ్యర్థోజనిః - జనయామాస- ధాతైవచయ
జమానాయచపుత్రందాతా త్వన్నంతమెతత్ తస్మై ఏవంభూతాయ
ధాత్రేఘృతవత్ఘృతయుక్తంహవ్యంవిధేమ-విదధతిరన్యత్ర పరిచారణక
ర్మా-ఇహతుదానెద్రష్టవ్యః-దద్యాం విభక్తివ్యత్యయోవా ఘృతవతాహ
వ్యేనతంపరిచరామెతి ఉశబ్దోనర్థకః॥౨॥ ధాతాసఏవధాతానోర
యిందదాతు - కీదృశీంప్రాచీంప్రాకాలభవాంక్రమాగతాం యాదృ
శీపూర్వేషాంతాదృశీమిత్యర్థః జీవాతుంజీవనాయ పర్యాప్తాం అక్షి
తాంక్షయరహితాం వయంతస్యదేవస్యధాతుస్సుమతింశోభనాంమతిం
భక్తైష్వనుగ్రహాత్మికాంబుద్ధిం ధీమహిధ్యాయామః - సత్యరాధసః స
త్యధనస్య॥౩॥ ధాతాసఏవధాతాదాశుషే దాత్రేయదానె- చరుపురో
డాశాదీనాం దాత్రేమహ్యంవసూనిధనానిదదాతు ప్రజారూప మ్రతధ

తూర్ధ్వగ్ంసీమంతమున్నయతి వ్యాహృతీభిరుత్తరాభ్యాంచ గాయత
మితి వీణాగాథినౌసగ్ంశాస్త్యుత్తరయోః పూర్వాస్సాల్వానాం బ్రా
స్రిః॥౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥ భూర్భువస్సువరో రాకామహంయాస్తే రా
నంపివక్షితం ప్రజాకామాయేతివచనాత్ ప్రజాకామాయ మీఢుషే రేత
స్సిక్త్రైదురోణే దురోణమితి గృహనామ ఇహతు నగృహంగృహమిత్యా
హురితి న్యాయేన భార్యాయామేవ యోహం ప్రజాకామో భూత్వా భా
ర్యాయాం రేతస్సించామి తస్మై మహ్యం ప్రజాం దదాత్వితి సముదాయా
ర్థః-తస్మా అపి చ మహ్యం దేవా అపి అమృతాః అమరణధర్మాణః సంప్రయం
తాం వ్యయదిర్ధానకర్మణి దదతు-దేవా ఇతి వచనంకతిపయేష్వపి పర్యవ
స్యతి తదర్థమాహ- విశ్వేదేవాస ఇతి అదితిశ్చ సజోషాః సమానప్రీ
తిః॥ ౪ ॥ యస్త్వాహృదా-హే అగ్నే జాతవేదః యోహం మర్త్యః త్వా
త్వామమర్త్యం మన్యమానః అమరణధర్మాణం మాం అమరణధర్మా
రక్షితుం సమర్థ ఇతి మన్యమానః కీరిణా హృదా కీరిరితి స్తోత్రనామ స్తుతిపరే
ణమనసా జోహవీమి ఆహ్వయామి-యచ్ఛబ్దశ్శ్రుతేస్తచ్ఛబ్దోధ్యాహార్యః
తస్మిన్నస్మాసు వచనవ్యత్యయః - తస్మిన్మయి యశోన్నం కీర్తిం వాధేహి
స్థాపయ - కించ- ప్రజాభిరమృతత్వం ప్రాప్నుయాం*ప్రజామను ప్రజా
యసే-తదుతేమర్త్యామృతమితి శ్రుతేః॥౫॥ యస్మై త్వం-హే అగ్నే
జాతవేదః త్వం యస్మై సుకృతే పురుషాయ స్యోనం సుఖాత్మకం లోకం కృ
ణువః కుర్యాః ఉశబ్దోనర్థకః సః అశ్వినం అశ్వయుక్తం పుత్రిణం పు
త్రైశ్చయుక్తం వీరవంతం శూరైః పరిచారకపురుషైః వీరశబ్దః పౌత్రి వచ
నః పుత్రిణమిత్యుక్తత్వాత్ పౌత్రైర్వా యుక్తం గోమంతంచ రయిం ధ
నంచ నశతే ప్రాప్నోతి స్వస్తి యథా తథా॥ ౬ ॥ త్వేసుపుత్రశవ
సః పుత్రశవస ఇతి బలనామ తస్య పుత్రబలాతిశయ ప్రతిపాదన పరంచై
తత్ బలవతోపి తావత్పుత్రో బలవాన్భవతి కింపునర్బలస్యైవ పుత్ర ఇతి
దృశ్యతే ఇత్యన్యత్రాపి దృశమింద్రస్యాభిధానమేతత్ తద్యథా- ఓ

ష్ఠానాం నామితరానదీనిర్దేశశ్చ యస్యాంవసంతియవాస్వీరూఢానా ల
ధ్యావాచంయుఛతఆనక్షత్రేభ్యఇతి తేషునక్షత్రేషు ప్రాచీముదీచీంవాదిశము

కే॥౯॥౧౦॥౧౧॥ యోగంధరిరేవనోరాజేతిసార్ధ్వీరవాదిషుః । వివృత్త

జసోజాతముతమన్యఏనమితి త్వే త్వయి- అవృత్రణ - వృతెఒణ జిస్య
దాదిత్వాజ్ బహుళంఛందసీతిలుక్ రూపంసుష్ఠు వర్తంతె కామకా
తయః కామ్యంతఇతి కామాః తేషాంకాతయః ప్రకామానాంసర్వేషా
మెవ కామనాస్త్వయి వర్తంతె త్వమేవ తేషాందాతేత్యర్థః-అ
తిశ్చ - సత్వామింద్రాతిరిచ్యతె-త్వత్తోధికఃకశ్చిదపినాస్తీత్యర్థః॥౭॥ఉ
క్థఉక్థఇతి-ఉక్థమితిశస్త్రనామశస్త్రైశస్త్రైప్రతిశస్త్రంసోమః ఇంద్రంమా
మాదయతి అంతర్భావితణ్యర్థశ్చమదిః మాదయతు సీఘనీ
ఘనీ తేనీ తేసమానైసమానైః కీదృశమింద్రంమఘవానం మఘమితిధననా
మధనవంతంసుతాసః ఏస్మిన్ బహువచనంసుతః అస్మాభిరభిమతః సో
మఃకింకారణమింద్రమేవమాదయతు యత్ యస్మాత్ ఈం ఏన మిత్యస్యా
ర్థేఛందస్యయంశబ్దః ప్రయుజ్యతేఏనమింద్రం సదాధః సమానబాధాః
సమానదక్షాః సమానబలాశ్చఅవసేఆత్మనోరక్షణాయహవంతేఆహ్వ
యంతిపితరన్నపితరమివ పుత్రాః యస్మాత్పరస్పరంబాధమానాఃఏనమే
వహవంతెతస్మాత్సర్వేషాంపితరమింద్రమేవమాదయత్వితి॥ ౮॥సూ॥అప
రేణాగ్నింప్రాచీముపవేశ్యత్రేణ్యా=వ్యాహృతీభిః ॥ వ్యాహృతయోగ
తాః॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాం చ-రాకామహ
మితి-రాకామహం-పూర్ణచంద్రా పౌర్ణమాసీ రాకా తామహం సు
హవాంస్వాంహ్వానాం సుష్టుతీ-తృతీయైకవచనస్య పూర్వసవర్ణఃశోభ
నయాస్తుత్యాహువే ఆహ్వయామి - సాచశృణోతునఃఅస్మాకమితిషష్ఠీ
నిర్దేశాదాహ్వానమితిశేషః- సుభగాసౌభాగ్యయుక్తా ష్రిత్వాచబోధ
తుత్మనా ఆత్మనాబుధ్యతాం హృదయమేకరోత్విత్యర్థః తదనంతరం

ఽనిమృప్యవత్స మన్వారభ్యవ్యాహృతీశ్చజపిత్వా వాచంవిసృజేత్ ॥ఖం॥
౧౦॥ పుగ్ంసువనం వ్యక్తేగర్భేతిష్యేణ న్యగ్రోధస్య యా ప్రాచ్యుదీచీ వా
శాఖా తతస్సవృషణాగ్ంశుంగామాహృత్యసీమంతవదగ్నేరుపసమాధా

చక్రా ఆసీనా స్తీరేణ యమునే తవ॥ ౧౨ ॥ సోమఏవనో రాజేత్యాహు
ర్బ్రాహ్మణీః ప్రజాః। వివృత్తచక్రా ఆసీనా స్తీరేణాసౌతవ॥౧౩ ॥ పుగ్ం
సువనమసి॥ ౧౪ ॥ అభిష్ట్వాహం దశభిరభిమృశామి దశమాస్యాయ సూ
తవే। యథైవ సోమః పవతే యథా సముద్ర ఏజతి॥ ౧౫ ॥ఏవం తేగర్భ

చ సీవ్యత్వపః అపఘతి కర్మణా నామ - ఏతత్సీమంతోన్నయనలక్ష
ణంకర్మ-సీవ్యతు - ఛిద్రాపిధానేనసుష్ఠుకరోతు- సూచ్యాసూచిస్థానీ
యయా స్వయా బుద్ధ్యా అచ్ఛిద్యమానయా క్వచిదప్యప్రతిహన్యమా
నయా దదాతు వీరం పుత్రం నాశైతత్ పుత్రం శతదాయం బహూనాం దా
తారం ఉక్థ్యం ప్రశంసనీయం॥ ౧౨ ॥యాస్తే-హే రాకే సుపేశసః సురూ
పాః తేయాస్సుమతయః అనుగృహీతాత్మికా బుద్ధయః - యాభిర్దాశు
షే యజమానాయ వసూని దదాసి తాభిస్సుమతిభిర్నః అస్మాన్ సుమనా
భూత్వా ఉపాగహి అద్యైవోపాగచ్ఛ హే సుభగే సహస్రపోషం బ
హువిధపోషం రరాణా దదతీ॥ ౧౩ ॥ సూ॥ గాయత మితి వీణాగాథినా
సగ్ంశాస్తి= వసంతి యౌగంధరిరిత్యాది-యౌగంధరిః సాల్వో నామ
జనపదః తద్విషయవాసిన్యః ప్రజాస్సాల్వీస్సాల్వ్యః యౌగంధరిః యు
గంధరస్యాపత్యం యౌగంధరిః ఏషఏవనో రాజేత్యవాదిషుః వదంతి వి
వృత్తచక్రాః వివిధవృత్తం చక్రం రాష్ట్రం యేషాం తాః ఏవంభూతా భూ
త్వా ఆసీనాః హే యమునే తవతీరేణ తీరే ఆసీనా ఇతి సర్వేషాం బ్రా
హ్మణీనాం ప్రజానాం॥ ౧౪ ॥ సోమఏవ-బ్రాహ్మణజాతీయాః ప్రజాః-
సోమఏవనో రాజేత్యాహుః - వివృత్తచక్రా ఇత్యాదిగతం॥ అసావిత్య
త్ర నద్యా నామనిర్దేశస్సంబుధ్యా-యాం ఉపజీవంతి తీరేణ కావేరి తవ ॥

శాద్యనవస్నాతయా కుమార్యా దృషత్పుత్రేదృషత్పుత్రేణ పేషయిత్వా పరిప్లావ్యాపరేణాగ్నింప్రాచీ ముత్తానాం నిపాత్యోత్తరేణయజుషాంగుష్ఠేనదక్షిణేనాసికాచ్ఛిద్రేపినయతిపుమాగ్ంసంజనయతిక్షిప్రగ్ంసు

ఏజతుసహజరాయుణానిరైమ్య। ప్రతితిష్ఠత్వాయుషి బ్రహ్మవర్చసి యశసివీర్యేన్నాద్యే ॥ ౧౬ ॥దశమాసాంఛశయానోధాత్రాహి తథా కృతం॥ఐతుగర్భో అక్షితోజీవోజీవంత్యాః॥౧౭॥ఆయమనీర్యమయాతగర్భ

ఇతి॥ ౧౫॥ సూ॥యవాన్వ్రీహీన్ధానాబధ్వావాచంయచ్ఛతి—నాసికాచ్ఛిద్రేపినయతి - పుమాగ్ంసంజనయతీతిపుగ్ంసువనమసీతి ॥ ౧౬ ॥ పుగ్ంసువనమసి పుమాన్సూయతే యేన తత్పుగ్ంసువనంతత్త్వమసి - హోరస-క్షిప్రంసువనేభిమర్శనం॥ సూ॥ క్షిప్రగ్ంసువనమనాప్తేన- ఉత్తరాభ్యామవోక్షేత్॥అభిష్ట్వాహమితి - అభిరితి- స్త్రీలింగనిర్దేశాద్దశభిరితిలింగాచ్చఅంగుళీభిరితిగమ్యతే - అభిర్దశభి రంగుళీభిః త్వామహమభిమృశామి దశమాస్యాయ ద్వితీయార్థే చతుర్థీదశమాసాన్భృతంగర్భంసూతవే - క్షిప్రంసోతుం- ॥ ౧౭ ॥ యథైవ యేనప్రకారేణ సోమోభిషుతఃపవతేదశాపవిత్రేణస్రవతి - యథాసముద్రః వాయువశాదేజతికంపతేచలతి ఏవంతేగర్భఏజతు - స్వస్థానాచ్చలతుచలిత్వాచసహజరాయుణాగర్భవేష్టనేన బహిర్నిరైమ్య ఆయురాదిషుప్రతితిష్ఠతు-దశమాసాన్శశయానఃఅయంతేగర్భఃఅక్షతో భూత్వాజీవన్నేవజీవంత్యాస్త్వత్తఃఐతుఆగచ్ఛతు-ధాత్రాహితథాకృతం - దశమాసశయనంహి•ధాత్రాకృతం దైవేననిర్మితం-అతోదశమాసాంచ్ఛశయాన ఇతి-ఆయమనీః -అబ్భ్యార్వాయమిరాకర్షణార్థేవర్తతే-ఆయంస్తపాదమితియథాఆయమనీః ఆయమన్యఃగర్భస్యాకర్షిణ్యో యూయాస్థ యమయుత అత్రాప్యాజ్ లోపోద్రష్టవ్యః ఆయము

వనమవాప్రీతేన శరావేణానుస్రోతస ముదక మాహృత్యపత్తస్తూర్యం
తీంనిధాయ మూర్ధనంచోష్యంతీ ముత్తరేణయజుషా భిమృశ్యేత॰భి

మాపో దేవీస్సరస్వతీః॥ఐతుగర్భో అక్షితో జీవో జీవంత్యాః॥ ౧౮॥తిలదేవ
పక్ష్మవ్వవమాగ్ంసమసినోదరం॥స్థవిత్రీఅవపద్యస్వనమాగ్ంసేషున స్నా
వసు॥౧౯॥ నబద్ధమసిమజ్జసు॥నిరైతుపృశ్ని శేవలగ్ంశునెజరాయ్వత్తవే॥
౨౦॥ దివస్పరీత్యేషోనువాకః ॥ దివస్పరిప్రథమంజజ్ఞె అగ్నిరస్మద్ద్వితీ
యంపరిజాతవేదాః । తృతీయ మప్సునృమణాఅజస్రమింధాన ఏనం

యతఆకర్షణయతగర్భం - హేఆపోదేవీః దేవ్యః సరస్వతీఃసరస్వత్యా
దిషునదీషు భవా యూయంఐతుగర్భఃసహజరాయుణాపతనే - ఋ
గ్భ్యమవోక్షణె-ఐతుగర్భః గతం- తిలదె జరాయునామైతత్ హేతి
లదెఅవపద్యస్వఅవాక్పత - నహిత్వంమాంసమసినోదరం నాప్యుదరం
రలయోరవిశేషః - స్థవిత్రీస్థూలభూతాఅవికలైవావపద్యస్వనమాంసే
షునస్నావసు నాపిసిరాసుబద్ధమసిబద్ధాసిసక్తాసి నాపిమజ్జసు అస్థిగత
స్నారోమజ్జా మాంసాదిష్వేకదేశేనాపిలగ్నామాభూదిత్యర్థః- నిరైతు
నిర్గచ్ఛతు పృశ్నిస్వల్పరూపం శేవలంశేవలమితిసుఖనామమత్వర్థీయః
సుఖీపద్యథాతథానిర్గచ్ఛతుజరాయుఃకిమర్థంశునెఅత్తవేశునోభక్ష
ణాయ- అథజాతకర్మ ॥సూ॥ జాతంవాత్సప్రేణాభిమృశ్య దివస్పరీ
త్యాదిభిః- దివస్పరి- పరిశబ్దః పంచమ్యర్థానువాదీ అయంజాతవేదాః
అగ్నిఃప్రథమందివోజజ్ఞె ఆదిత్యాత్మనావై ద్యుతాత్మనావా అస్మత్పరి
యజమానాత్ అస్మత్తః ద్వితీయంజజ్ఞె యజమానాదగ్నిర్జాయతె
హి ॥*॥ తేమత్వాత్రితః ప్రజనిష్యేతే। తెమాఃప్రజాతెప్రజనయిష్యథః॥ఇతి
దర్శనాత్-అప్సుతృతీయంజజ్ఞెబడబారూపేణ కీదృశఃనృమణాఃనృషుమ
నోయస్య అనుగ్రాహకత్వేనసన్నృమణాః తమగ్నింస్వాధీః స్వాధ్యానః

రేవాద్భ్య ఉత్తరాభి రవోక్షేత్॥ ౧౨॥ జాతం వాత్సప్రేణా భిమృశ్య

జరతే స్వాధీః॥ ౧ ॥ విద్మా తే అగ్నే త్రేధా త్రయాణి విద్మా తే సద్మ విభృ
తం పురుత్రా । విద్మా తే నామ పరమం గుహా యద్విద్మా తముత్సం యత ఆజ
గంథ॥ ౨॥ సముద్రే త్వా నృమణా అప్స్వంతర్నృచక్షా ఈధే దివో అ
గ్న ఊధన్ । తృతీయే త్వా రజసి తస్థివాగ్ంసమృతస్య యోనౌ మహి
షా అహిన్వన్॥ ౩ ॥ అక్రందదగ్నిస్తనయన్నివ ద్యౌః క్షామా రేరిహద్వీ

పురుషః అజస్రం సమింధానః భూత్వా జరతే స్తౌతి దధ్యృక్ స్తునతి తథా - వి
ద్మా తే- అగ్నే తే తవ స్వభూతాని త్రేధా త్రిషు స్థానేషు పృథివ్యాం అంతరిక్షే
దివిచ స్థితాని త్రయాణి రూపాణి అగ్నివాయ్వాదిత్యాఖ్యాని విద్మ జానీమః
తథా తే సద్మ సద్మాని స్థానాని విభృతాని పురుత్రా బహుధా బహూని
గార్హపత్యాహవనీయాదీని తథా తేన పరమం ప్రకృష్టం గుహా గూఢ
మవిజ్ఞాతమవేదవిద్భిః- యదేవం భూతం తవ నామ- తదపి వయం విద్మ-త
థా యతస్త్వమాజగంథ-ఆగతవానసి తముత్పత్తిం విద్మ ఉత్సః ప్రస్రవణం
స చాపాముత్పత్తిస్థానమితి - తేనోత్పత్తిస్థానమాత్రం లక్ష్యతే-సముద్రే
త్వా-సముద్రే అప్స్వంతః బడబాత్మనా స్థితం త్వా త్వాం నృమణాః నృష్వను
గ్రహాత్మకత్వేన ఆసక్తమనాః నృమణాః ఈధే ఇంధే దీపయతి తథా దివః ది
వః ద్యులోకస్య ఊధన్ ఊధస్థానీయే మేఘే ఆదిత్యమండలే వా నృచక్షాః
నృణాం ద్రష్టా శరీరకృత్ప్రత్యవేక్షణేన కః పునరసౌ సూర్యః స హి కర్మ
సాక్షీ స చ త్వా మింధే- తథా తృతీయే రజసి ద్యులోకే కీదృశే ఋతస్యో
దకస్య యోనౌ ఉత్పత్తిస్థానే తస్థివాంసం త్వాం మహిషాః మహాంతః
అహిన్వన్-హి గతౌ గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః బుధ్యంతే వర్తమానే ల
ఙ్- దావాగ్నిస్తూయతే అక్రందత్ ఆక్రందతి అగ్నిరితి దావరూపో
గ్నిః స్తనయన్నివ పర్జన్య ఇవ ద్యౌస్సప్తమ్యర్థే ప్రథమా-దివి వ్యోమ్ని క్షా
మక్షామేతి పృథివీనామ పదకాలే క్షామా ద సంప్రసారణత్వం- ద్వితీయార్థే

త్తరేణ యజుషోపస్థ ఆధాయోత్తరాభ్యామభిమంత్రణం మూర్ధన్య

రుధస్యమంజన్ ॥ సద్యోజజ్ఞానో విహీమిద్ధో అఖ్యదారోదసీ భానునా
భాత్యంతః । ఉశిక్పావకో అరతిస్సుమేధా మర్త్యేష్వగ్నిరమృతో నిధా
యి ॥ ఇయర్తి ధూమమరుషం భరిభ్రదుచ్ఛుక్రేణ శోచిషా ద్యామినక్షత్ ।
విశ్వస్యకేతుర్భువనస్యగర్భ ఆరోదసీ అపృణాజ్జాయమానః । వీడుం

చిల్లుప్తవిభక్తికం త్వామాం రేరిహత్ ఆస్వాదయత్ అటవీస్థలం దహన్ని
త్యర్థః-విరుధః గుల్మాన్ సమంజన్ సమ్యగ్గచ్ఛన్ భక్షణార్థం భక్షయన్నిత్యే
వార్థః కించ జజ్ఞానః జాతోయ మటవ్యాం సద్యః తత్రైవ ఇద్ధః దీప్తః
వ్యఖ్యత్ వ్యత్యయేనాయం కర్మణి కర్తృప్రత్యయః-విఖ్యాయతే విశే
షేణ దృశ్యతే దూరస్థైరపి హీ ఈమితి పాదపూరణౌ-తథా రోదసీ అంతః
ద్యావాపృథివ్యోర్మధ్యే భానునా స్వయా దీప్త్యా అభాతి సమంతాద్దీప్యతే
ఉశిక్ వశేరియజక్ ఉశిక్ కామయితా కామ్యో వా పావకః శోధయితా
అరతిః అగంతా సుమేధాః సుప్రజ్ఞః మర్త్యేషు మనుష్యేషు మనుష్యలోకే
వా అగ్నిరమృతః అమరణధర్మా నిధాయి నిహితః గార్హపత్యాదిరూపే
ణ సవ ఇయర్తి - ఉచ్ఛబ్దో వక్ష్యమాణో పేక్ష్యతే ఉదియర్తి ఉద్గ
మయతి ధూమమరుషం మహాన్తమైతత్ మహాంతం రోచనం వా భ
రిభ్రత్ బిభ్రత్ కింలోకం యోహ్యయం ధూమముద్గమయతి స మే
ఘోంభూత్వా వర్షతి వర్షేణ యత్రాచ లోకస్య స్థితిః శుక్రేణ దీప్తేన శోచి
షా తేజసా ద్యాం ఆకాశమినక్షత్ దీపయతి లింగవ్యత్యయః ఇనక్షత్ సశక్తి
ర్వ్యాప్తికర్మా ఇకారః ఉపసర్జనః వ్యాప్నువన్ విశ్వస్య కేతుః సర్వస్య జ్ఞా
తా భువనస్య భూతజాతస్య గర్భః వైశ్వానరాత్మనా ఏవంభూతోగ్నిర్జా
యమాన ఏవ రోదసీ అపృణాత్ ఆపూరయతి స్వేన తేజసా కించాపి
డుంచిత్ పీడుక్రితి దృఢనామ. దృఢమప్యద్రిం మేఘం పర్వతం వా అభిన
త్ భినత్తి పరాయన్ పరాగచ్ఛన్ యత్ యదా అగ్నిమేనం పంచజనాః ని

చిదద్రిమభినత్పరాయం జనా యదగ్ని మయజంత పంచ। శ్రీణాము
దారో ధరుణో రయీణాం మనీషాణాం ప్రార్పణస్సోమగోపాః। వ
సుస్సూను స్సహసో అప్సు రాజా విభాత్యగ్ర ఉషసామిధానః। య
స్తే అద్య కృణవద్భద్రశోచే అపూపం దేవఘృతవంతమగ్నే। ప్రతన్నయ

పంచజనాశ్చత్వారో వర్ణాః అయజంత యజంతే - తదాహవి
గృహీత్వా గచ్ఛన్ పర్వతాదికమపిభిత్వా గచ్ఛతీత్యర్థః. శ్రీణాం సంప
దాం దారః ఉద్గమయితా ధాతా ధరుణో రయీణాం ధారయితా ధనా
నాం మనీషాణాం బుద్ధీనాం సదర్థవిషయాణాం ప్రార్పణః ప్రాపయితా సో
మగోపాః సోమస్య గోపయితా వసోః ప్రథమార్థే షష్ఠీ బహ్వృచానాంతు
తథైవ పాఠః - వసుః ప్రశస్తః సూనుస్సహసః సహ ఇతి బలనామ బలస్యపు
త్రః ప్రాణాద్ధి బలాన్మథ్యమానోఽధిజాయత ఇతి అప్సు రాజా అలుక్సమాసః
దీప్యమానః వైద్యుతాత్మనా బడబాత్మనా వా విభాతి - ఉషసామగ్రే ఇధా
నః అగ్నిహోత్రిభిరిజ్యమానః యస్తే - హే దేవ అగ్నే భద్రశోచే కల్యాణ
దీప్తే యో మనుష్యస్తే తుభ్యం ఘృతవంతమపూపం పురోడాశం కృణవత్
కుర్యాత్ దద్యాత్ - ఈదృశం తం దేవభక్తం వస్యః వసీయః శ్రేయః అచ్ఛ ఆప్తుం
ప్రణయ ప్రకర్షేణ నయ - శ్రేయః ప్రాపయేత్యర్థః - ద్యుమ్నం ధనం యశో
వా తచ్చ అభిప్రతరాం నయ ప్రకృష్టతాం నయ - హే యవిష్ఠ యువతమ ఆతం
భజ హే అగ్నే తమపూపస్య దాతారం ఆభజ సౌశ్రవసేషు శ్రవ ఇత్యన్న
నామ శోభనైశ్చ పురోడాశాదిభిర్యుక్తేషు యాగేషు ఉక్థ ఉక్థే శస్త్రే
శస్త్రే శస్యమానే ప్రతిశస్త్ర మిత్యర్థః ఆభజ సచ త్వత్ప్రసాదాత్ సూ
ర్యస్య సూర్యస్యాపి ప్రియో భవాతి భవేత్ - ప్రియో అగ్నా అగ్నేశ్చ తస్య ప్రియో భ
వేత్ కించ సః జాతేన జాతావేకవచనం జాతైః పుత్రైః ఉద్భినత్ ఉద్భిద్య
తాం ప్రకాశతాం ఉజ్జనిత్వైః జనిష్యమాణైశ్చ పుత్రైరుద్భినత్ - త్వామ
గ్నే - హే అగ్నే త్వా మనుద్యూన్ అనుదినం యజమానాః పురుషా వి

ప్రతరాం వస్యో అచ్ఛాభిద్యుమ్నం దేవభక్తం యవిష్ఠ। అతం భజసౌశ్రవసేష్వగ్న ఉక్థఉక్థ ఆభజశస్యమానే। ప్రియః సూర్యే ప్రియో అగ్నా భవాత్యుజ్జాతేన భినదదుజ్జనిత్వైః। త్వామగ్నే యజమానా అనుద్యూన్విశ్వావసూని దధిరే వార్యాణి। త్వయాసహ ద్రవిణమిచ్ఛమానా వ్రజం గోమంతముశిజో వివవ్రుః। దృశానో రుక్మ ఉర్వ్యా వ్యద్యౌద్దుర్మర్షమాయుః శ్రియే రుచానః। అగ్నిరమృతో అభవద్వయోభిర్యదేనం ద్యౌరజనయత్సురేతాః॥ అస్మిన్నహం సహస్రం పుష్యామ్యేధమానా స్వే వశే। అం

శ్వా విశ్వాని వార్యాణి వారణీయాని స్పృహణీయాని వసూని దధిరే ధారణవృత్తేః వధా తేవర్తమానే లిట్ ధారయంతి లభంత ఇత్యర్థః। త్వయాసహ అత్రేతిహాస మాచక్షతే- పురా అసురా దేవగవీరపహృత్య గిరిదుర్గే స్థాపయిత్వా ద్వారమపిదధుః తజ్జ్ఞాత్వా అగ్నిముఖా దేవాః అంగిరో బృహస్పతి వాచ సహాగత్వా ఽసురానపజిత్య గిరం భిత్వా గాః ప్రత్యాజహ్రురితి తదిదమత్రోచ్యతే - త్వయా సహ ద్రవిణం అసురైరపహృతం గోధన మిచ్ఛమానాః వ్రజం గోష్ఠం గోమంతం గోభిర్నిబిడ ముశిజః మేధావినామైతత్ మేధావినోంగిరః ప్రభృతయః వివవ్రుః వివృతవంతః వివృతద్వారం చక్రుః కృతవంతః దృశానః దూరాత్సైత్ర పిదృశ్యమానః రుక్మః రోచమానస్వభావః ఉర్వ్యా మహత్యా దీప్త్యా వ్యద్యౌత్ విద్యోతతే దుర్మర్షం దుఃఖేన భవం యథాతథా వ్యద్యౌత్ ఆయుః చతుర్థ్యా లుక్ ప్రాణినామాయుషే శ్రియే రుచానః దీప్యమానః ఏవంభూతోఽగ్నిరమృతోభవత్ వయోభిర్వయోన్నం హవిర్లక్షణం తైః యదేనమగ్నిమజనయద్ద్యౌః- వైద్యుతరూపేణ సురేతాః శోభనం వృష్టిలక్షణం రేతో యస్యాస్సా ద్యౌః॥ సూ॥ ఉత్తరేణయజుషోపస్థ ఆధాయోత్తరేణ జాపః॥ అస్మిన్నహమిత్యాదిభిః- అస్మిన్నహం- అస్మిన్ కుమారే అహం సహస్రం కామాన్పుష్యామి పుష్యేయం ప్రాప్నుయాం

వఘ్రిణం దక్షిణే కర్ణే జాపో నక్షత్రనామచ నిర్దిశతి తద్రహస్యం
భవతి మధుఘృతమితిసగ్ంసృజ్య తస్మిన్దర్భేణ హిరణ్యాంనిష్టక్యేణ బ
ధ్వావధాయో త్తరైర్మన్త్రైః కుమారంప్రాశయిత్వో త్తరాభిః పం
చభిః స్నాపయిత్వాదధిఘృతమితిసగ్ంసృజ్యకాగ్ంసేనప్రషదాజ్యం

గాదంగాత్సంభవసి హృదయాదధిజాయసే। ఆత్మా వైపుత్రనామాసిసజీ
వశరదశ్శతమ్॥ఇతిద్వితీయప్రశ్నే-ఏకాదశఃఖండః— అశ్మాభవపరశుర్భవ
హిరణ్యమస్తృతంభవ। పశూనాంత్వాహింకారేణాభిజిఘ్రామ్యసౌ। మే
ధాంతేదేవస్సవితా మేధాం దేవీసరస్వతీ। మేధాంతేఅశ్వినౌదేవా వాధ
త్తాంపుష్కరస్రజా। త్వయి మేధాంత్వయిప్రజాంత్వయ్యగ్నిస్తేజోదధాతు
త్వయి మేధాం త్వయిప్రజాం త్వయీంద్ర ఇంద్రియందధాతు త్వయి

యాంఏధమానోవర్ధమానః స్వేవశేతిష్ఠ స్వతంత్రఇత్యర్థః-అంగాదం
గాత్ స్త్రీసంగబలవత్ప్రయత్నేన సర్వాంగేభ్యః రేతోనిషిచ్యతే అతఇ
దముచ్యతే అంగాదంగాత్సంభవసీతిహృదయంకామస్యాధిష్ఠానం తేన
తస్యపునర్వచనం హృదయాదధిజాయసే అధిః పంచమ్యర్థానువాదీ
ఏవంభూతస్త్వంపుత్రనామామమైవాత్మాసి సిద్ధాసత్వంశరదశ్శతం జీ
వ॥ ఇత్యైకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే-ద్వితీయప్రశ్నే, ఏకాదశఃఖండః.

అశ్మాభవ- అశ్మేవస్థిరోభవపరశుభఞ్జపరశురివదురాసదోభవ
అస్తృతమనాచ్ఛాదితంమలేనహిరణ్యం భవ। ద్రూపోభవగావో వత్స
లాయాదృశేనహింకారేణాభిజిఘ్రంతి తేనపశూనాంహింకారేణ త్వామ
భిజిఘ్రామిఅసౌనక్షత్రనామ్నిర్దేశః సంబుధ్యాకాతికరోహిణేత్యాది
దక్షిణే కర్ణేజాపః॥ సూ ॥ నక్షత్రనామచనిర్దిశతి తద్రహస్యం భవ
తిమధుఘృతమితి=గోష్ఠేనినయేదితి మేధాంత ఇత్యాదిభిః - మేధాం
తే దేవస్సవితా ఆదధాతు తథా దేవీ సరస్వతీఅశ్వినౌచదేవావాధత్తాం
పుష్కరస్రజౌపుష్కరమాలినౌ త్వయి మేధామిత్యాదయః ప్రాశనమం

వ్యాహృతీభిరోంకార చతుర్థాభిః కుమారం ప్రాశయిత్వాద్భిశ్శివగ్ం

మేధాం త్వా ప్రజాం త్వాయుష్మాన్సూర్యో భ్రాజోదధాతు। క్షేత్రియై త్వా
నిర్ఋత్యై త్వా ద్రుహో ముంచామి వరుణస్య పాశాత్। అనాగసం బ్రహ్మ
ణే త్వా కరోమి శివే తే ద్యావాపృథివీ ఉభే ఇమే। శం తే అగ్నిస్సహాద్భిరస్తు
శం ద్యావాపృథివీ సహౌషధీభిః। శమంతరిక్షగ్ం సహవాతేన తే శం తే
చతస్రః ప్రదిశో భవంతు। యా దైవీశ్చతస్రః ప్రదిశో వాతపత్నీరభి సూ
ర్యో విచష్టే। తాసాం త్వా జరస ఆదధామి ప్రయక్ష్మ ఏతు నిర్ఋతిం
పరాచైః। అమోచి యక్ష్మాద్దురితాదవర్త్యై ద్రుహః పాశాన్నిర్ఋ
త్యై చోదమోచి। అహా అవర్తిమవిదత్స్యోనమప్యభూద్భద్రే సుకృ

తాని నిగదసిద్ధాని- భ్రాజో దీప్తిః - క్షేత్రియై త్వా క్షేత్రియై పంచమ్యా
ర్థే చతుర్థీ క్షేత్రియః చికిత్స్యో వ్యాధిః తస్మాత్ త్వా ముంచామి- తథా నిర్
ఋత్యై త్వా ముంచామి నిర్ఋతిః పిశాచానామధిష్ఠాత్రీ దేవతా నిర్ఋతిః ద్రుహః
ద్రోగ్ధుశ్చ పురుషాన్ముంచామి- తథా వరుణస్య పాశాన్ముంచామి అనాగసం
అపాపం త్వా బ్రహ్మణే వేదాయ కరోమి వేదయోగ్యం కరోమీత్యర్థః ఇమే
ద్యావాపృథివ్యౌ తే శివే శివే కరోమి - అద్భిస్సహాగ్నిస్తే శివమస్తు శం కరో
తు ఓషధీభిస్సహ ద్యావాపృథివీ శం స్తాం అంతరిక్షం చ వాతేన శమస్తు చత
స్రశ్చ ప్రధానా దిశః తే శం భవంతు- ఇంద్రాదీనాం దేవానాం సంబంధినీః
దైవీః యాశ్చతస్రః ప్రధానా దిశః వాతపత్నీః వాతః పతిః పాలయితా యా
సాం సూర్యోభివిచష్టే అభివిపశ్యతి- తాసాం దిశాం మా జరసః యావతో
జీర్యంతి తావతః కాలాత్ త్వా ఆదధామి యథా స్థాపయామి- ఏవం స్థాపి
తాత్త్వత్తః యక్ష్మా రోగః నిర్ఋతిం ప్రైతు త్వామపప్రయాతు అపగచ్ఛతు
పరాచైః పరాఙ్ముఖః- అయం కుమారః యక్ష్మాద్దురితాత్ అమోచి తథా
అవర్త్యై అవర్త్యాః పాపాత్ తథా ద్రుహః పాశాచ్చ నిర్ఋత్యా ఉదమో
చి- అహాః అహాసీత్ అవర్తిః వృత్త్యభావః అవర్తిః దారిద్ర్యం అవిదత్ లబ్ధ

సగ్ంస్పృశ్య గోష్ఠే నినయేదుత్తరయా మాతురుపస్థ ఆధాయోత్తర
యాదక్షిణగ్ం స్తనం ప్రతిధాప్యోత్తరాభ్యాంపృథివీమభి మృశ్యోత్తరేణ

తస్యలోకే। సూర్యమృతంతమసోగ్రాహ్యా యద్దేవా అముంచన్నసృజ
న్వ్యేనసః । ఏవమహమిమం క్షేత్రియాజ్జామిశగ్ంసా ద్ద్రుహోముం
చామివరుణస్యపాశాత్। భూస్స్వాహా భువస్స్వాహా సువస్స్వా
హోంగ్ స్వాహా॥ ద్వితీయప్రశ్నే, ద్వాదశఃఖండః-

మా తే కుమారగ్ం రక్షోవధీ న్మాధేను రత్యాసారిణీ ।
ప్రియాధనస్య భూయా ఏధమానా స్వేగృహే । అయంకుమారో జ

వాక్స్యోనంసుఖంఅపిచభద్రేసుకృతస్యపుణ్యస్యలోకేబాభూత్ ఏవంమ
యాసంప్రాప్తఏవపూర్ణఇలోకఃఇతిభూతిః క్రేశః-సూర్యందేవం ఋతం
ప్రాప్తంకైవత్స్యమా త్రైస్తమఅదిభిః మనస్సకాశాద్గ్రాహ్యాగ్రాహిః గ్రా
హిణీరోగః గ్రాహిర్జగ్రాహయదువైతే దేవమితిశ్రునాత్ తస్యాశ్చ దేవా
యత్ యథాఅముంచక్ ఏవసక్తవ్యస్సృజక్ తమేవసూర్యం తథావబ్రాహ్మ
ణం-సువర్భానురాసురిస్సూర్యంతమసావిధ్యత్తస్మై దేవాః ప్రాయశ్చిత్తి
మైచ్ఛన్నితి-ఏవమహమిమం కుమారం క్షేత్రియాజ్జామిశగ్ంసాత్ ద్రుహో
వరుణస్యపాశాన్ముంచామి-అస్త్రి- యా క్షేత్రియః అక్షైవజ్యోరోగః-త
మోనిగాహుః సర్వత్రముచిరంతర్భావితణ్యంతః॥సూ॥ ఓంకారచతుర్థా
భిర్వ్యాహృతీభిః పృషదాజ్యప్రాశనం-గతాః॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే-
ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే ద్వితీయప్రశ్నే- ద్వాదశఃఖండః.

సూ॥ఉత్తరయామాతురుపస్థఆధాయోత్తరయాదక్షిణగ్ స్తనం
ప్రతిధాప్యేతి॥మా తేకుమారమిత్యాదిభిః-మా తేకుమారం- తేతవకుమా
రంరక్షోమావధీత్ రక్షోభిర్హింసామాభవత్ మాచధేనుః కీదృశీ అ
త్యాసారిణీవత్సస్నేహేన అన్యానతీత్యధావంతీధేను గ్రహణం తాదృ
శీనాముపలక్షణం రక్షోగ్రహణమపి-హింసామేత్వంచప్రియాధనస్యభు

యజుషాసంవిష్టముత్తరేణయజుషా శిరస్థ ఉదకుంభంనిధాయసవ్యపా స్ఫలీకరణమిత్రా నంజలినోత్తరై స్త్రిస్త్రిః ప్రతిస్వాహాకారాగ్ంహూ

రాంధయతు దీర్ఘమాయుః। యస్మైత్వాగ్ స్తనప్రప్యాయాయుర్వ ర్చోయశోబలమ్। యద్భూమె హృదయం దివిచంద్రమసిశ్రితమ్। తదుర్విపశ్యం మాహంపౌత్ర మఘగ్ంరుదమ్। యత్తెసుసీమెహృద యంవేదాహం తత్ప్రజాపతౌ। వేదామతస్యతే వయంమాహంపౌ త్రమఘగ్ంరుదమ్॥ నామయతినరుదతి యత్రవయంవదామసియతప్రా

త్రరూపస్యవగాదేర్వాప్రియాకీదృశీభూత్వా భూయాః - పీధమానా స్వేగృహే మమస్వభూతె గృహే స్తనం పాయయతిఅయంకుమారః జరాందీర్ఘంచాయుస్తస్య వ్యాజేన ధయతుపిబతు- స్తన్యాపిబన్ ఆజర సంజీవత్విత్యర్థః - యస్మైత్వాగ్ స్తనప్రప్యాయాయుః హే స్తనత్వం స్నేహేనప్రప్యాయప్రకర్షకింఆయుర్వర్చోయశోబలంచ-క్షీరవ్యాజేనా యురాది ప్రకర్షేత్యర్థః ॥ సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాం పృథివీమభి మృ శ్యోత్త = పుత్రస్యనామదధాతి - యద్భూమెః - తేతవ యత్స్వ భూతంహృదయం దివిఆకాశే చంద్రమసిశ్రితం మిశ్రితం కళం కత్వే న భూచ్ఛాయాచంద్రమసఃకళంకః - తదుర్వీహేఉర్వితత్పశ్యం పశ్యే యంమాచాహంపుత్రనిమిత్తమఘలంవ్యసనముద్దిశ్యరుదం - తదభిమర్శ నాచ్ఛత్తుష్మాన్ భూయాసం-పుత్రంచోద్దిశ్యమారుదమిత్యర్థః = హే సుసీమె శోభనసీమె యత్తేహృదయం తదహం ప్రజాపతౌ ఓషధిజ ననద్వారేణ ప్రజానాం పాలయితరిచంద్రమసి స్థితం వేద పునరపి తవాభిమర్శనాత్తేస్వభూతస్య తస్య ద్వితీయార్థే షష్ఠీతవస్వభూ తం తద్ధృదయం వయంవేదామ - అస్మదోద్వయోశ్చేత్యే కస్మి న్బహువచనమ్ - ప్రార్థనేచలోట్ - చిరకాల మహంవేదాని- మాహం పౌత్రమిత్యాదిగతం- సంవిష్టం కుమారమభిమృశతి - నా

త్వా సగ్ం శాస్త్రిప్రపిష్టప్రవిష్ట ఏవ తూష్ణీ మగ్నా వావపతేత్యేవ

భిమృశామసి । ఆపస్సుప్తేషు జాగ్రత రక్షాగ్ంసినిరితోనుదధ్వం।అయం కలింపతయంతగ్గ్ శ్వానమివోద్వృద్ధం। అజాంవాశితామివ మరుతఃప ర్యాధ్వగ్గ్ స్వాహా॥ శండెరథశ్శండికేర ఉలూఖలః । చ్యవనోనశ్యతా దితస్స్వాహా॥ అయశ్శండోమర్క ఉపవీర ఉలూఖలః । చ్యవనోనశ్య

మయతియత్ర భూప్రదేశే వయం వదామసి మంత్రముచ్చారయామః యత్రచాభిమృశామసి అభిమర్శనం కుర్మః తత్ర సంవిష్టోయం కుమారః నామయతిసవ్యాధితోభవతి నాపిరుదతిరోదితోలోడర్థేలట్ నామయ తునరుదత్వితి-శిరసిఉదకుంభంనిదధాతిఅపస్సుప్తేషు-హేఆపఃయూయం సుప్తేష్వస్మాసుజాగ్రత ప్రబుద్ధాభవత-ప్రబుధ్యచజాగరిత్వాచరక్షాగ్ం సిఇతఃప్రదేశాన్నిర్ణుదధ్వంఆపోవై రక్షోఘ్నీరితిచబ్రాహ్మణం॥ సర్ష పాన్ఫలీకరణమిశ్రాన్ జుహోతి- అయం ద్వితీయాద్ధ్యప్రథమా ఇమంక లింకలిభూర్తవిశేషః యేనాధిష్ఠితం చతుర్థయుగం అశ్లీలంభవతి-క లయో సభాస్థాణుమితి దర్శనాత్ తంకలింపతయంతంకుమారంప్రతిగ చ్ఛంతం ఉద్వృద్ధముత్క-టంబీభత్స యిషం శ్వానమివతం హేమరుతః పర్యాధ్వం అస్యతేరేతద్రూపంనపునరాస్తేః పర్యాధ్వంఅజాంవాశితా మివవాశృశబ్దేయథాబహుకృత్వో వాశ్యమానామజాం అజామన్యతో నిరస్యతి తద్వత్-శండశ్చమర్కశ్చ అసురాయత్రేదం భవిష్యతి సిరస్త శ్శండోనిరస్తోమర్క-ఇతి శండస్యైవనామశండోవారథోయస్య శండేరథః మిశ్రాదేవైభిరాధ్వంప్రబలః కశ్చిత్ శండెన్కశ్చిత్ శండికం శండేనక తృణకంబలంతదీరయతి శండికేరః సోపి కశ్చిత్ ఉరశ్చభవతి ఖలశ్చభ వతీత్యులూఖలః తదావారణోవాపి సోపి కశ్చిత్ గభాదేశ్చే వయితాచ్యవనః ఏతేచత్వారః అసురవిశేషా నశ్యతాత్ ఇతః అప సర్పంతు అయః అవోముఖః యమువేశ్య అన్యేవీరాః శూరాన్యా

మహారవా రానిర్దశతాయాం దశమ్యా ముత్థితాయాగ్ం స్నాతాయాం
పుత్రస్యనామ దధాతి పితామాతేతిద్వ్యక్షరం చతురక్షరంవా నామ

తాదితస్స్వాహా ॥ కేశినీశ్శ్వలోమినీః ఖజాపోజోపకాశినీః । అపే
తనశ్యతాదితస్స్వాహా॥మిశ్రవాససఃకౌబేరకారక్షోరాజేన ప్రేషితాః।
గ్రామగ్ంసజానయోగచ్ఛంతీచ్ఛంతోపరిదాకృతాన్త్స్వాహా॥ఏతాన్ఘ్న
తై తాన్గృహ్ణీతేత్యయం బ్రహ్మణస్పుత్రః।తానగ్నిఃపర్యసరత్తానింద్ర
స్తాన్బృహస్పతిః।తానహంవేదబ్రాహ్మణఃప్రమృశతఃకూటదంతాన్వికే

శాన్ భవంతి సడపపీరః అస్యవ్యాఖ్యాతాః - అన్యాప్వజ్ - కే
శిన్యాదయః పిశాచ్యఃకేశినీః ఏకవచనం బహువచనంవా నిందాయాం
మత్వర్థీయఃనిందితానిశునఇవలోమానియాసాంతాఃశ్వలోమిన్యః ఖం
జనాభూతాస్త్వయాఅప్నువంతి తాః ఖజాపః అజారూపేణయా ఉపకా
శంతే ప్రకాశంతెతా అజోపకాశిన్యః యాఏవంభూతాఃపిశాచ్యః తా
యూయం మితఃప్రదేశాదపేత అపసర్పత అపేత్యేతనశ్యతాత్ నశ్య
తాదితిబహువచనస్యతాదాదేశః - మిశ్రవాససః అన్యోన్యం కౌబేర
కాః కుబేరస్య భృత్యాః కౌబేరకాఃతెరక్షాంసి కౌబేరకాః తేనైవ
కుబేరేణరక్షోరాజేన ప్రేషితాః సజానయస్సభార్యాః గ్రామంగచ్ఛం
తి ఇచ్ఛంతి అపరిదాకృతాన్ అగ్నయేత్వా పరిదదామీత్యేవ మాదిభి
మంత్రైః దేవతాభ్యోరక్షణార్థందత్తాఃపరిదాకృతాః ఉపనీతాః
తతోన్యేఅపరిదాకృతాః బాలాః తానిచ్ఛంతః ఏతానర్థంగతే ఉత్త
రార్ధవ్యాఖ్యా ఆరభ్యతె - ఏతాన్పూర్వోక్తాన్పిశాచాన్ - అగ్నిః
పర్యసరత్ పరిధావతు కీదృశః బ్రహ్మణ స్పుత్రః॥ ఃః ॥ అగ్నేమహా
గ్ంఅసీత్యాహ మహాన్హ్యేషయదగ్నిర్బ్రాహ్మణేత్యాహ బ్రాహ్మణో
హ్యేషభారతేత్యాహైషహి దేవేభ్యోహవ్యం భరతీతి బ్రాహ్మణం ॥
అయమగ్నిస్తా న్పరిధావతు కింకుర్వన్ ఏతాన్పిశాచాన్ ఘ్నతగృహ్ణీ

పూర్వమాఖ్యాతో త్త్ర రంధ్రీఘూణాభినిష్ఠానాంతం ఘోషవదాద్యంతరంతస్థ
మపివా యస్మింత్సి వ్వత్యుపసర్గస్స్యాత్ తద్ధి ప్రతిష్ఠితమితిహిబ్రాహ్మణ

కా న్లంబన స్తనాంతాన్స్వాహా॥ఇత్యేకాగ్నికాండే- ద్వితీయప్రశ్నే - త్రి
యోదశఃఖండః.   ...   .

వ క్తుంచారిణ ఉరస్పేశాం చ్యూలహస్తా నృపాలపాన్ । పూర్వఏ
పాంపిబేత్యుచ్చై శ్శ్రావ్య కర్ణకః। మాతాజఘన్యా సపతి గ్రామె
విధురమిచ్ఛంతీస్వాహా॥ నిశీథచారిణీస్వసాసంధినా ప్రేక్ష తేకులం।యా
స్వపంతంబోధయతి యస్యైవిజాతా యాంమనః । తాసాంత్వంకృష్ణ
వర్త్మనేక్లోమానగ్ంహృదయంయకృత్।అగ్నే అక్షిణినిర్దహస్వాహా।

తైతివదన్ తానింద్రస్తాన్ బృహస్పతిః పర్యసరదిత్యేవ - తాన్నిశాచా
వహ మపి వేద వేద్మి బ్రాహ్మణః(ప్రమృశత ఇత్యాదిబలానిశ్చేశ్శ్య మా
గతఃకూటదంతాన్ కూటవదున్నత దంతాన్ వికేశాన్వికీర్ణకేశాన్
లంబన స్తనాన్ పిశాచత్వాదేవ పుంసా మపిలంబన స్త నత్వం విరుద్ధం
పిశాచీనా మేవవా గ్రహరూపేణ వివక్షితత్వాత్ పుంలింగనిర్దేశః॥ ఇ
త్యేకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే- ద్వితీయప్రశ్నే- త్రయోదశఃఖండః.
వ క్తుంచారిణః- రాత్రించరాన్ ఉరస్పేశాన్ ఉరస్యుజ్వలాన్ శూలహ
స్తా నృపాలపాన్ ఏతానపి తాన్ తానితనిర్దిష్టానా మేవవిశేషణాని
ఏషాం పిశాచానాం పితాపూర్వఏతిపురోగచ్ఛతి-ఛాందసంపరరూపం
కింకృత్వా ఉచ్చైశ్శ్రావ్య భక్షయితు మాగచ్ఛ తేత్యేవం పుత్రాణాం
శ్రావయిత్వా-కర్ణకఇతి తస్యాభిధానం మాతాజఘన్యా సపతి స్వ
స్థతోగచ్ఛతిగ్రామేవిధురంవ్యాధితందుర్బలమిచ్ఛంతీ-నిశీథచారిణీస్వసా
ఏషా మేవ-సంధినాకవాటఛిద్రేణప్రేక్ష తేకులంఅంతఃస్థితం జనసముదా
యం యాచాన్యా స్వపంతం బోధయతి యస్యై యస్యాశ్చవిజాతా
యాం ప్రసూతాయాం మనఃయాంబాధయిష్యే ఇతితాసాం త్వంహే

మయి జాతకుమార్యాః ప్రవాసాదేత్య పుత్రస్యోత్తరాభ్యామభిమంత్ర
ణం మూర్ధన్యవఘ్రాణం దక్షిణే కర్ణే ఉత్తరాన్ మంత్రాన్ జపేత్కుమారీ

అంగాదంగాత్సంభవసి హృదయాదధిజాయసే । వేదో వై పుత్ర
నామాసి స జీవ శరదశ్శతం॥ అశ్మాభవేత్యేషా ॥ అగ్నిరాయుష్మానితి పం
చ॥ అగ్నిరాయుష్మాన్త్స వనస్పతిభిరాయుష్మాన్ తేన త్వాయుషాయుష్మంతం
కరోమి॥ సోమ ఆయుష్మాన్త్స ఓషధీభిరాయుష్మాన్ తేన-కరోమి॥ యజ్ఞ ఆ
యుష్మాన్త్స దక్షిణాభిరాయుష్మాన్ తేన-మి॥ బ్రహ్మాయుష్మత్తద్బ్రాహ్మణై

కృష్ణవర్త్మనే కృష్ణవర్త్మనే క్లోమానః క్లోమ హృదయోరంతర్గత మాంస
విశేషాః తానక్షిణి చ నిర్దహ నిశ్శేషం దహ॥ సూ॥ పితా మాతేతి ద్వ్యక్ష
రం చతురక్షరం వా నామ కర్ణే ఉత్తరాన్మంత్రాంజపేత్-కుమారీము
త్తరేణ యజుషాభిమంత్రయతే॥ అంగాదంగాదిత్యాది -అంగాదంగాది
తిగతం॥ వేదోసి ధనమసి- వేదః విద్యా ధర్మ సాధనమసి॥ అశ్మాభవగ
తం- దక్షిణే కర్ణే జపః-అగ్నిరాయుష్మానితి పంచ-అగ్నేః వనస్పతిభిరా
యుష్మత్త్వం తదన్నత్వాత్ సోమస్య ఓషధీభిరాయుష్మత్త్వం ఓష
ధీరసరూపామృతాత్మకత్వాత్ - మృతో యజ్ఞస్త్వదక్షిణ ఇతి వచనా
ద్యజ్ఞస్య దక్షిణాభిరాయుష్మత్త్వం- బ్రహ్మ వేదః బ్రాహ్మణాస్తస్య ధా
రయితారః తేన తైస్తస్యాయుష్మత్త్వం దేవానామమృతేనాయు
ష్మత్త్వం ప్రసిద్ధం తేన త్వేత్యాది సర్వత్రానుషజ్యతే॥ శిష్టం స్పష్టం ॥ సూ ॥
కుమారీముత్తరేణ యజుషాభిమంత్రయతే సర్వస్మాదితి ॥ సర్వస్మా
దాత్మనః అంగాదంగాదితి స్పష్టం-గతం॥ సూ ॥ జన్మనోఽధి షష్ఠే మాసి
బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా శిషో వాచయిత్వా దధిమధు ఘృతమోద
నమితి సగ్ంసృజ్యోత్తరైర్మంత్రైః కుమారం ప్రాశయేత్ తైత్తిరీయే
ణ మాగ్ంసేనేత్యేకే-అపాంత్వౌషధీనామిత్యాదిభిః-వ్యాహృతయశ్చా
రణమంత్రేణోపచారకాః-అపామోషధీనాం రసం త్వా త్వాం ప్రాశయా

ముత్తరేణయజుషాభిమంత్రయతే॥ఖం॥ ౧౬॥ జన్మనోధిషష్ఠేమాసిబ్రా
హ్మణాన్భోజయిత్వాశిషోవాచయిత్వాదధిమధుఘృతమోదనమితిసగ్ం
సృజ్యోత్తరైర్మంత్రైఃకుమారం ప్రాశయేత్తైత్తిరీయేణ మాగ్ంసే
నేత్యేకే జన్మనోధితృతీయే వర్షే చౌలం పునర్వసోః బ్రాహ్మణా
నాంభోజనముపాయసవత్సీమంతవ దగ్నేరుపసమాధానా ద్యాజ్యాంతేణా
గ్నిం ప్రాంచముపవేశ్యత్రేణ్యాశలల్యాత్రిభి దర్భపుంజీలైశ్శలాలుగ్ల
ప్సేనేతితూష్ణీంకేశాన్వినీయ యథర్షిశిఖాస్సదధాతి యథా హైషాం కు
లధర్మస్స్యాద్యదపాగ్ం సగ్ం సర్జనాద్యాకేశ నిధానాత్సమానం
క్షురం ప్రక్షాళ్యనిదధాతి తేనత్ర్యహంకర్మనివృత్తిర్వరందద్యాదేవంగో
దానమన్యస్మిన్నపినక్షత్రేషోడశే వర్షేగ్నిగోదానోవాస్యాత్సంవత్సరం
గోదానవ్రత మిత్యేక ఉపదిశంత్యేతావన్నానా స్సర్వానేకశోన్వా

రాయుష్మాంస్తేన=మి॥ దేవా ఆయుష్మంతస్తేమృతేనాయుష్మంతస్తే=మి॥
సర్వస్మాదాత్మన స్సంభూతాసి సాజీవశరదశ్శతమ్। భూరపాంత్వౌ
షధీనాగ్ం. రసంప్రాశయామి శివాస్తాఆప ఓషధయస్సంత్వనమీవాస్తా
ఆపఓషధయస్సంత్వసౌ॥ భువోపాగ్ స్వరపాంభూర్భువస్స్వరపాం
త్వౌషధీనాగ్ంరసం ప్రాశయామి శివాస్తా ఆపఓషధయస్సంత్వనమీవా

మి-తా ఆపఓషధయశ్చశివాస్సంతు అనమీవాఃఅరోగాః ఆరోగ్యహేత
వః అసాయజ్ఞశర్మా - ఉత్తరేషువ్యాహృతిమాత్రంభిద్యతే-అన్యత్స
మానం॥సూ ౬।॥జన్మనోధితృతీయేవర్షే చౌళంపునర్వసోర్బ్రాహ్మ
ణానాంభోజనముపాయసవ త్సీమంత — స్పర్శనమితిఛందోగాః॥

పయత ఉదకోపస్పర్శనమితి ఛందోగాః॥

ఇతిగృహ్యసూత్రే త్రయోదశఃఖండః

స్వాఅపఓషధయస్సంశ్వసా॥ ఉత్తిష్ఠనవాయవుదకేనేత్యేషానవాః॥

ఇత్యేకాగ్నికాండే - ద్వితీయప్రశ్నే-

చతుర్దశఃఖండః.

ద్వితీయప్రశ్నే- పూర్వభాగః

సమాప్తః.

ఉత్తిష్ఠేనవాయవిత్యాదయఃగతాః॥

ఇతి ససూత్రైకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే

చతుర్దశః ఖండః

సంపూర్ణః.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీమదాపస్తంబమునిభ్యో మహద్భ్యో గురుభ్యో నమః.

ససూత్రైకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే,

ద్వితీయప్రశ్నే, ఉత్తరభాగ ప్రారంభః.

ఓం దక్షిణాప్రత్యక్ప్రవణమగారావకాశ ముద్ధత్య పాలాశేన శమీసుమనసా వోదూహేన్నైతామేవ దిశముత్తరయోదూహత్యేవంత్రిః ౯)

ఓం-యద్భూమేః క్రూరం తదితో హరామి పరాచీం నిర్ఋతం నిర్వ్రాజయామి ఇదగ్ం శ్రేయో వసానమాగన్మ దేవా గోమదశ్వావదిదమస్తు ప్రభూమ॥ ౧ ॥ స్యోనా పృథివి భవా నృక్షరా నివేశనీ యచ్ఛా నశ్శర్మ సప్రథాః॥ ౨ ॥ ఇహైవ తిష్ఠ నిమితా తిల్వలా స్యాదిరావతీ । మధ్యే తోల్పస్య

ఓం-అథోత్తరాః॥ అథ గృహకర్మ-గృహాసమాపనే పాలాశేనోదూహేనోదూహతి॥ యద్భూమేరితి॥ యత్- యస్యాః భూమేః-క్రూరం అస్థికంటకాది-తత్-ఇతః అస్మాత్ప్రదేశాత్-హరామి అపనయామి-(యా చాత్ర నిర్ఋతిరలక్ష్మీః స్థితా) తాం నిర్ఋతిమపి-పరాచీ. పరాఙ్ముఖీం-నిర్వ్రాజయామి నిష్కాసయామి- ఇదం శ్రేయః-ప్రశస్తతరం అవసానం-ఆగన్మ ఆగతవంతో వయం- హే దేవాః వాస్తుదేవతాః (యుష్మత్ప్రసాదాత్) ఇదం వాస్తు-గోమత్-అశ్వావత్-అశ్వవత్-భూమ- భూతియుక్తం చ- ప్రస్తు ప్రకర్షేణ భవతు॥౧ ॥ (ఉత్తరయాఽభిమృశతి) స్యోనేతి॥ హే పృథివి-(త్వం) స్యోనా సుఖస్పర్శనా-సుఖరూపా వా- భవ- అనృక్షరా కంటకాదిరహితా- నివేశనీ నివేశనయోగ్యా- యచ్ఛ దేహి- నః అస్మభ్యం-శర్మ సుఖం- సప్రథాః సర్వతః ప్రథితా (త్వం) (స్థూణావధా

త్వా త్త్వరంభూనిమృశ్య ప్రదక్షిణం స్థూణాగర్తాన్ ఖానయిత్వాభ్యాం తరంపాగంసూనదుఃఖ్యా త్తరాభ్యాం దక్షిణాం ద్వారస్థూణామవదధా

స్యతిష్ఠాన్నాత్వాప్రాపన్నఘూయవః॥ ౩ ॥ ఆత్వాకుమార స్తరుణ ఆవత్సో జగతాసహ । ఆత్వాపరిస్రుతఃకుంభా ఆదధ్నఃకలశైరయన్॥౪ ॥ ఋతేనస్థూణా మధిరోహవంశోగ్రోవిరాజ న్నపసేధశత్రూన్॥౫॥ బ్రహ్మచతేక్షత్రంచఘూర్వే స్థూణేఅభిరక్షతు॥ ౬ ॥ యజ్ఞశ్చదక్షిణా

నమంత్రా)కహైవేతి॥ (హేస్థూణే) కహైవద్వార దేశేతిష్ఠ - నిమితాని భూతా-(అస్మాభిః) తత్వాలాతక్కృతై స్తైలకైః- తద్వతీస్యాత్ - పురుషవ్యత్యయశ్ఛాందసః స్యాః-ఇరావతీ అన్నవతీ-అస్మాకంఅన్నహేతుః స్యా ఇత్యర్థః- (మధ్యేతాల్పస్య తల్పశబ్దేనగృహంలక్ష్యతే- తస్యేదంతాల్ప్యం) ద్వారం-తస్యమధ్యేతిష్ఠాత్- అతోపిపురుషవ్యత్యయః- తిష్ఠేః అప్రస్థితాం-త్వాత్వాం - ఆఘూయవః అస్మాకం - అనర్థకామాః- మాప్రాపన్ మాప్రాప్నువంతు॥౩॥ అత్రఆయన్నితి బహువచనాంతం కుమారాదిభిర్విపరిణామేనసంబధ్యతే-యథా) కుమారస్త్వామాయాతు- గృహేక్రీడన్నాగచ్ఛతు- (అవలంబ్యస్థానార్థం) ఏవంతరుణఃయువా- ఏవంవత్సఃకుమారాదపిబాలః- జగతాంవత్సాత్-కించిదధికేనసహ- పరిస్రుతా- (పురాఇహతంఘృతంపరిస్రవన్నియోగాత్- తస్య కుంభాశ్రయత్వాత్-) కుంభాశ్చత్వారః- ఆఆయన్-ఆగచ్ఛంతు-దధ్నశ్చ- కలశీఃకలశ్యః- ఆఆయన్- మదనార్థమాయాంతు-ఏవంపంచమేలకారోయం-ఛాందసోగుణః॥౪॥ (వంశమాధీయమానమభిమంత్రయతే) ఋతేన సత్యేన-స్థూణే(ఛాందసోలింగవ్యత్యయః-ద్వివచనంచావివక్షితం-యథా సంభవం)స్థూణాఃఅధిరోహ- హేవంశ-అధిరుహ్యచ-ఉగ్రఃఅనభిభూతో భూత్వా-విరాజన్ దీప్యమానః-శత్రూనపసేధ-ప్రోత్సారయ॥౫ ॥ స ర్వాణ్యేతాని మత్త్రైర్యథాలింగం) బ్రహ్మబ్రాహ్మణజాతిః - క్షత్రం క్షత్రియ

త్వావనితరాంయథాఖాతమితరాఅన్వవధాయగంసమాధీయమాన
ముత్తరేణయజుషాభిమంత్రయతెసమ్మితముత్తరైర్యథాలింగం పాలాశ

శ్చదక్షిణే।ఇషశ్చోర్జశ్చపశ్చిమే।మిత్రశ్చ వరుణశ్చోత్తరే। ధర్మస్తేస్థూ
ణారాజశ్శ్రీస్తేస్తూపః॥ ౪ ॥ ఉద్ధ్రియమాణఉద్ధర పాప్మనోమాయదవి
ద్వాన్యచ్చవిద్వాగ్ంశ్చకార । అహ్నాయదేనఃకృతమస్తిపాపగ్ం రా
త్రియాయదేనఃకృతమస్తి పాపగ్ంసర్వస్మాన్మోద్ధృతోముంచతస్మాత్॥౫
ఇంద్రస్యగృహోవసుమంతోవరూధి నస్తానహగ్ంసుమనసఃప్రపద్యే॥౬౪॥

జాతిః- తేతవస్వధాతే స్థూణేస్థూణే- అభిరక్షతు - (హేగృహ)॥ ౩॥
యజ్ఞశ్చదక్షిణాశ్చ- దక్షిణేస్థూణే అభిరక్షంతు- ఇషశ్చ - ఊర్జశ్చ-
అపరేస్థూణే- అభిరక్షతు- ఇషోర్జౌ శారదౌ మాసౌ - మిత్రశ్చ - వ
రుణశ్చ- ఉత్తరేస్థూణే అభిరక్షతు - స్థూణేఇతి సర్వత్రానుషంగః-
ధర్మః-తేతవస్థూణాయా రాజా-ప్రధానస్థూణా-శ్రీః- తేస్తూపః పృష్ఠవం
శః॥ ౪ ॥ అగ్నిముద్ధరతి। ఉద్ధ్రియమాణః-మయా- ఉద్ధ్రియమాణః-
త్వం-హేఅగ్నే- మామాం పాప్మనః-ఉద్ధర-యత్ లింగవ్యత్యయః- యం
పాప్మానం- అహం అవిద్వాన్. అబుద్ధిపూర్వంచకార కృతవాన్- య
చ్చవిద్వాన్- బుద్ధిపూర్వం- పాపంచకార-కృతవానస్మి - తస్యపాప్మ
నఏవవిభజ్య ప్రదర్శనం - అహ్నా-అహ్నియదేనఃపాపం- మయాకృ
తంఅస్తి-ఏనఇత్యుక్త్వా క్రియావాచకశబ్దోయంఏనసోవిశేషణత్వే
భవేనకర్తారమితి సూచయతి - రాత్రియా రాత్రౌయదేనః కృతమ
స్తిపాపం - తస్మాత్సర్వస్మాత్ మాంముంచ-ఉద్ధృతస్సన్॥౫॥ అగ్ని
మగారంప్రపాద్య- ఇంద్రస్యసురేశ్వరస్య- మమగృహః- ఏకస్మిన్బహు
వచనం-ఆపోనారాఇతివత్-వసుమన్తః - వరూథినః- వరూథమిత్యభిగృ
హానామ-ఇహాతుగృహోపయోగద్రవ్యాణి - ప్రశస్తైరుపయుక్తైః తద్యుక్తాః
తాన్గృహాన్-సుమనసఃచమనస్యోయుక్తమనాః-అహంప్రపద్యే॥౬॥

గ్ంశమీమయం వేధ్యమాదీప్యోత్తరయాగ్నిముద్ధృత్యోత్తరేణయజుషాగారంప్రపాద్యోత్తరపూర్వేదశే గారస్యోత్తరయాగ్నిం ప్రతిష్ఠాపయతితస్యాగ్నేరుదధానాయతనంభవతితస్మిన్నిషూచీనాగ్రాన్దర్భాంత్స

అమృతాహుతిమమృతాయాం జుహోమ్యగ్నిం పృథివ్యామమృతస్య జిత్యై । తయానంతం కామమహం జయాని ప్రజాపతిర్యం ప్రథమో జిగాయాగ్నిమగ్నౌ స్వాహా॥ ౯౫ ॥ అన్నపత ఇత్యేషా॥ ౧౦॥ అరిష్టా అస్మాకం వీరాస్సంతు మాపరాసేచి నో ధనం॥ ౧౦౫ ॥ భూమిర్భూమిమగాన్మాతా మాతరమప్యగాత్ । భూయాస్మ పుత్రైః పశుభిర్యో నో ద్వేష్టి

అగ్నిం ప్రతిష్ఠాపయతి॥ అమృతాహుతిం అమృతప్రాప్తినిమిత్తభూతామాహుతిం అగ్నిం - అమృతాయాం-పృథివ్యాం-జుహోమి స్థాపయామి-అమృతస్య అమృతత్వస్య-జిత్యై జయాయ-తయా ఆహుత్యా - అనంతం- అహం కామం జయాని జయేయం - యం కామం ప్రథమః ప్రజాపతిః హిరణ్యగర్భః- జిగాయ జితవాన్-తస్మాదిమమగ్నింపృథివ్యాం(ఇయం వా అగ్నిర్వైశ్వానర ఇతిశ్రుతేశ్చ) ద్వితీయాసప్తమ్యోః శ్రుతేః జుహోమీత్యపేక్షతే॥౯౫। వ్రీహియవనివపనమంత్రః॥ అన్నపతే హే అన్నపతే- అన్నస్య-కర్మణిషష్ఠీ-అన్నం నః అస్మభ్యం దేహి- అనమీవం ఆరోగ్యకరం-శుష్మిణః శుష్మ ఇతి బలనామ - తద్వ్యస్త్యాస్తికార్యత్వేన- ఏవంభూతమన్నం దేహి-ప్రదాతారంచ మాం ప్రతారిషః ప్రకర్షేణవర్ధయ- కించ-అస్మాకం సంబంధినే ద్విపదే చతుష్పదేచ - ఊర్జమన్నం బలం వా- ధేహి దేహి॥౧౦॥ ఉదధానీకుంభానానయతి॥ అస్మాకం వీరాః పుత్రాః- అరిష్టాః అహింసితాస్సంతు - మదీయంచధనం- మాపరాసేచి-వ్యర్థం సిక్తం మాభూత్ సేచ్యమానంబంధ్వభిప్రాయమేతత్॥౧౦౫॥ దీర్ఘముత్తరయానుమంత్రయతే॥ భూమిః భూమిమగాత్ - భూమేర్వికారభూతముదధానం-స్వస్యప్రకృతామేవ భూమిమగాత్ - మాతా అంతరిక్షం

గ్ం స్తీర్య తేషాముత్తరయా వ్రీహియవాన్న్యుప్య శత్రోదధానం ప్రతిష్ఠాపయ
తి తస్మిన్నుత్తరేణ యజుషా చతుర ఉదకుంభానానయతి దీర్ఘముత్తరయా
నుమంత్రయతే గ్నిరుపసమాధాయ వ్యాజ్యభాగాంత ఉత్తరా ఆహుతీ

సభిద్యతాం॥ ౧౧౪ ॥ వాస్తోష్పత ఇతి ద్వే॥ ౧౨ ॥ వాస్తోష్పతే ప్రతరణో
నఏధి గోభిరశ్వేభిరిందో। అజరాసస్తే సఖ్యే స్యామ పితేవ పుత్రాన్ప్రతినో జుష

ఉదధానగతమాకాశం మాతరం బహిరాకాశ మంతరాకాశ మధ్యగా
త్-అప్యయః ప్రళయః - తత్ర ప్రతినా- తేనైకీభూతేత్యర్థః- పుత్రైః
పశుభిశ్చ వయం భూయాస్మ-ప్రసూతాస్స్మః-స్యామ-యోనో ద్వేష్టి- సభి
ద్యతాం - నోదధానం॥ ౧౧౪ ॥ హ్యామమంత్రాః॥ వాస్తోః - హే
వాస్తోష్పతే - త్వం అస్మాన్ ప్రతిజానీహి - పతిధాత్వర్థానువాదిత్వ
ద్బృహ్మాన్ అస్మాన్ - ప్రతిజానీహి - జ్ఞాత్వాచ - స్వావేశః - సూ
పసదనః - అనమీవః - ఆరోగ్యకరశ్చభవ-నః - అస్మాకం - కించ-
యత్ యస్మాత్-త్వా- వయం ఈమహే- యాచామహే- తత్-తస్మాత్-
నః అస్మాన్- త్వం ప్రతిజుషస్వ ప్రాపయ- అస్మాకం సంబంధినే ద్విపదేచతు
ష్పదేచ-శంఏధి- సుఖకరో భవ॥ హే వాస్తోష్పతే- శగ్మయా శగ్మమితిసు
ఖనామ- సుఖరూపయా రణ్వయా రమమాణయా - గాతుమత్యా గతిమ
త్యా- సన్మార్గగామిన్యా ఏవంభూతయా-తే సంపదా- పరిషదా వయ
మపి-సక్షీమహి- సచసమవాయే- సమవేతాస్స్యామ- తదంతర్భూతా ఏవే
త్యర్థః- లబ్ధస్య రక్షణం క్షేమః- అలబ్ధస్య లాభో యోగః- తృతీయార్థే
సప్తమీ-క్షేమేణయోగేన చ- అస్మాన్-ఆవహ- లోడర్థే లట్ - వరం శ్రే
యాంవిశేషణమేతత్- వరం వరిష్ఠం యథా భవతి తథా- ఆవహ - ఉ శబ్ద
స్త్వర్థే- చతుర్థః ప్రధాన దేవతా భేదాత్ భిన్నవాక్యః॥ హే విశ్వే
దేవాః- యూయం స్వస్తిభిస్సదా-నః- అస్మాన్ పాతరక్షత- హే వాస్తో
ష్పతే- నః అస్మాకం ప్రతరణః- ప్రతారయితా వర్ధయితా - ఏధి-భవ-

హుత్వా జయాదిప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతం కృత్వోత్తరేణ యజు
ష్యోదకుంభేన త్రిః ప్రదక్షిణమంతరతోఽగారం నివేశనం వా పరిషిచ్య బ్రాహ్మ
ణాన్ భోజయేదపూపైస్సక్తుభిరోదనేనేతి॥ ఖణ్డః॥ ౧౭॥ శ్వగ్రహాగృ
హీతారం కుమారం తపోయుక్తో జాలేన ప్రచ్ఛాద్య కంసం కింకిణీం వా

స్వ॥ ౧౩॥ అమీవహా వాస్తోష్పతే విశ్వా రూపాణ్యావిశన్ సఖా సుశేవ ఏధి
నః ౧౩౫॥ శివగ్ంశివం ॥ ౧౪ ॥ ఖణ్డః॥ ౧౭॥

కూర్కురస్సుకూర్కురః కూర్కురో వాలబంధనః । ఉపరిష్టా
ద్వజాయత్తృతీయస్యా ఇతోదివః॥ ౧ ॥ ఔలబ ఇత్తము పాహ్వయతా

గోభిః-అశ్వేభిః అశ్వైశ్చ- ఇందో-ఇందురైశ్వర్యకర్మా - ఈశ్వర ఇందో
వా-క్లేదకర్మణః-వృష్టిధారేణ క్లేదయితుః-కించ- తే సఖ్యే స్తుత్యస్తాతృభా
వః-సఖ్యే-వయం అజరాసః స్యామ - అక్షయ్యానస్సంగతమిత్యర్థః-కింబ
హునా- యథా పుత్రాన్ ప్రతిజుషతే ప్రీణయతి- తథా నః ప్రతిజుషస్వ॥
౧౩ ॥ హే వాస్తోష్పతే - అమీవహా వ్యాధీనాం హంతా త్వం - విశ్వావి
శ్వాః-రూపాణి-ఆవిశన్ ప్రవిశన్ - వ్యాధిశమనేయాని రూపాణి ఉపయు
క్తాని భిషగ్భేషజాదీని - తాని రూపాణి ప్రవిశ్య-అమీవహా- ఏవంభూత
త్వం -నః-అస్మాకం-సఖా సు-సఖిషు- శేవః వరిష్ఠః-ఏధి భవ॥ ౧౩౫॥ ఉదకుం
భపరిషేచనం॥ శివగ్ంశివం-ఇదం వాస్తు శివం భవతు. ఆదరార్థం పునర్వచ
నం॥ ౧౪॥ ఖండః॥ ౧౭॥

శ్వగ్రహగృహీతస్య హోమే మంత్రాః ॥ కూర్కురః- శునప
శబ్దనామ-సుకూర్కురః సుష్ఠు కూర్కుర ఇతి శబ్దస్య కర్తా-ఏవంభూతః ఏకశ్శ్వా-
వాలబంధనః శ్వా అపరః కూర్కురః-వాలేన యః-అన్యాన్ బధ్నాతి స వాల
బంధనః-ఉపరిష్టాత్ ఉపరి లోకాత్ సుపాం సులుగితి సోర్లుక్ యత్-ఏజా
య-(ఏజతే కర్ - ఛాందసో జకారః) ఆప్-ఇయాయ-ఏయాయ- ఆగ
చ్ఛతి-కుతః- ఉపరిష్టాత్- ఇతః తృతీయస్యా దివః- అస్యాలోకస్య తృతీయా
ద్యాః-నక్షత్ర అంతరిక్షం॥ ౧॥ ఔలబః ఉలబస్యాపత్యం ఔలబః- ప్రత్యే

హోత్రీదయస్సద్వారేణ సభాం ప్రపాద్య సభాయాం మధ్యేధిదేవనముద్ధ
త్యావోక్ష్యాక్షాన్న్యప్యాదేతేషాం త్వానం నిపాత్యవధ్యాలవణ మిశ్రశరాం
జః నో త్రగైరవోక్షే ద్రాపిరన్ధస్యందిసె సాధుమగభోభపతిశంఖినంకు

జీ శ్యామశ్చ శబలః। అథో రామ ఉలుంబలస్సారమేయోహ ధావతి। సము
ద్రమవ చాకశత్॥ ౨॥ బిభ్రత్స్వషరంచరుక్మంచ శునామగ్రగ్ంసువీరి
ణః। సువీరిణస్సృజస్సృజశునక స్సృజైకవ్రాత్యస్సృజన్నాత్॥ ౩॥ తేభ్యస్త్వాంయు త్రం
దోత్రబవీద్దానస్వపయ స్వేతితా స్త్వగ్ంపాయయిత్వాగచ్ఛ త్రంతాబ్ర
వీదవిదహో॥ ౩॥ ఇత్యపిదగ్ంహోతివరంవృణీష్వేతికుమార మేవాహంవరం

కంసంబంధాదకవచనం- ఇచ్ఛబ్దోనర్థకః - తంత్వానముపాహ్వయత-
(లాడర్థేలట్) ఉపశబ్దఆహ్వేత్యస్యార్థే-అపాహ్వయత యథా ఇతః అప
గతోభవతి-తథాశబ్దానుచ్చారయత- హేపరిచారకాః - మదీయా ఇత్య
ర్థః-అజీర బుజః పుత్రాంశ్చాన్యానుపాహ్వయత- కేపునః తే- శ్యా
మః శ్యామవర్ణః - శబలశ్శబలవర్ణః - అథో రామః అథో భాగకృష్ణ
వర్ణః - ఏతేత్రయః - తురీయఉలుంబలనామా - బుజః పుత్రా ఏతేచ
త్వారః- తేషామేతానినామాని-అథసారమేయః- సరమానామదేవశునీ
తస్యా అపత్యంసారమేయః॥ అపరశ్శ్వ-హశబ్దోనర్థకః-ధావతి ఆధావ
తి-సముద్రమంతరిక్షమవచాకశత్ - అపశ్యత్॥ ౨॥ బిభ్రత్ ధారయత్
నిషరంచరుక్మంచ - ఆభరణే-శునామగ్రంప్రధానం-సువీరిణ ఇతితస్యనా
మ-తంప్రత్యాహ- హేసువీరిణ-స్సృజస్సృజ-భత్ - స్వనశబ్దోయం(య
థాభదికవ్రాతేగణే - శునాంమధ్యేప్రధాన సువీరిణఏతద్విశేషణం)
సృజవిసృజ-హేశునకఅత్రభటకి-ఇమంబాలంసృజవిసృజ-విశేషేణోత్సృ
జ- ఏకవ్రాత్యవ్రాత్యగణేశునాంమధ్యేప్రధాన॥ ౩॥ (అతో త్రీతిహోసమాచ
తుతె-తత్సత్యమిత్యాది॥ అసురాదేవగవీరపహృత్యగిరిమధ్యేస్థాపయిత్వా
ద్వారమపిదధుః- తత్సరమాపుత్రమాహూయఅబ్రవీదింద్రః హేసువీరి

మారంతపౌ ఉక్తముత్తరాభ్యామభిమంత్ర్యోత్తరయోదకుంభేన శిర
స్త్రావనయేత్ర్వాతర్మధ్యం దినేసాయమగదోభవతి శ్రావణ్యాం పౌర్ణ

వృణఇత్యబ్రవీద్విగృహ్యబాహూప్లవసేద్యామవచాకశత్॥ ౪ ॥ బిభ్రీ
స్నిషఠంచరుక్మంచశునామగ్రగ్ంసుబీరిణః । సుబీరిణస్సృజస్సృజశునకస్సృ
జైకబ్రాత్యస్సృజచ్ఛత్॥ ౫ ॥ తత్సత్యంయత్తేసరమామాతా లోహితః

ణతత్రగత్వాజానీహి కైరపహృతాగావః క్వతిష్ఠంతీతి- జ్ఞాత్వాచఅప
హర్తౄణ్ ఖాదయిత్వాలబ్ధ్వావగాఆగచ్ఛేతి- సతథాఽకరోత్- త
స్మైచాగతాయవరమదాదింద్రఇతితదిదముచ్యతే-) తత్సత్యం - య
త్త్వామింద్రః అబ్రవీత్ -గాః-మయాఃఅపహృతాఃతాన్ స్పాశయస్వ (స్పశ
బాధనస్పర్శనయోః) ఇహతుబాధనపూర్వకేలాభేద్రష్టవ్యః బాధయి
త్వాలభస్వేతి-త్వంచతాన్ స్పాశయిత్వాబాధనేనగాలబ్ధ్వా-ఇంద్రం- ప్ర
త్యాగచ్ఛః-తంత్వాత్వాం-ఇన్ద్రోబ్రవీత్-అవిదథాన్దసావిసర్జనీయస్య లో
పః-అవిదః-లబ్ధవానసి-హాఇతిప్రశ్నద్యోతకోనిపాతః- తస్యైపృశ్నేఉత్త
తస్త్వమిన్ద్రమబ్రవీః-అవిదంహీతి-అవిదంలబ్ధవానస్మి-హీతి-అభ్యుపగమం
ద్యోతయతి-పునరింద్రోబ్రవీద్వరంవృణీష్వేతి-త్వంచపునరబ్రవీః- కుమా
రమేవాహంవరంవృణఇతి-కుమారానహంబాధయేయమితి - తదేతత్స
ర్వంసత్యం-సఇదానీమిమంబాలంబాధసే-త్వంహి-విగృహ్యబాహూప్లవ
సె-ఆగచ్ఛన్ ఆకాశనదీంవాతరసి-ద్యాందివంగచ్ఛన్-తథాచబహ్వృచా
స్సరమాసూక్తెఅధీయంతె - కథంసాత్వంరసాయాఅతరః పయాంసీతి-
రసాఆకాశనదీ-ద్యామవచాకశత్ ఆకాశంపశ్యత్॥౪ ॥ బిభ్రీస్నిషఠం
చేత్యాది॥౫॥ తత్సత్యం-యత్తేసరమానామమాతా - రోహితోనామ
పితా - అథాన్యేశ్వానః-అమీయూయం - ఏకే-కేచిత్-సరస్యకాః- స
రసిభవాః - రస్యేనరసనీయేన-మాంసాదినావాసహితాః అవధావ
తి - ధావత - లకారస్యవ్యత్యయః - అధోముఖాగచ్ఛత - కుతః -

మాంస్యామస్తమితే స్థాలీపాకః పార్వణవదాజ్యభాగాంతే స్థాలీపాకా
ద్ధుత్వాంజలినోత్తరైః ప్రతిమంత్రం కింశుకానిజుహోత్యుత్తరాభిస్తిస్సృ
భిరారగ్వధమయ్యస్సమిధ ఆజ్యాహుతీరుత్తరాజయాదిప్రతిపద్యతే పరి

షితా । అమీమేకేసరస్యకా అవధావతి తృతీయస్యామితో దివః॥౬॥ కేక
శ్చససరమతండశ్చతూలశ్చ వితూలశ్చార్జునశ్చలోహితశ్చ దులాహా
నామవో మాతా మంథాకకో హవఃపితా । సంతత్వాహంత్వచక్రివో నసీ
సరీదత॥ ౭ ॥ భదపేహిసీసరమసారమేయనమస్తేఅస్తుసీసర। సమశ్వా
వృషాణఃపదోనసీసరీదత॥ ౮ ॥ భదపేహిసీసరమ సారమేయనమస్తే
అస్తుసీసర । శ్వావమిచ్ఛాదన్నపురుషచ్ఛత్ ॥ ౯ ॥ ఏతేతేప్రతిదృశ్యే

తృతీయస్యామితో దివః॥౬॥ కేపునస్తే- తేకః-ససరమః-తణ్డః-తూలః-వితూ
లః-అర్జునః-లోహితః-ఇతిషట్-వః-యుష్మాకన్దులానామమాతా-మన్థాక
కోనామచపితా-అత్రాగతౌనః అస్మత్పరిచారకాః॥౭॥ సంతత్వాగ్చ
క్రేచక్రివాక్-ఆయుధహస్తః- సంహంత-సమ్యక్-హనిష్యంతి అనశ్చనసీ
సరీదత-నోపసర్పత-ఇమౌఅపరౌసరమాయుపుత్రౌ- సారమస్సీసరశ్చ
సీసరమస్సారమేయశ్చ-హేసీసరమ-హేసారమేయౌతౌ ప్రత్యాహ-త
త్-అపేహి-అపగచ్ఛ-హేసీసర-హేసారమేయ-నమస్తేఅస్తు- సమశ్వ
శ్వానేనసంబంధః-అశ్వాః మదీయాః.వృషాణః-వర్షణసమర్థాః- బ
లవంతః-పదోననశ్వ ఇవార్థః- పాదాఇవ-సీసరీదత- పురుషస్యాయః-
సంసర్పంతు-సంసర్పతం-యువాంప్రతిగచ్ఛతః॥౮॥ భదపేహిసంగం-
సర్వానేవశునఃప్రత్యాహ-శ్వానమిత్ - శ్వానమేవశ్వాయః - కశ్చిని
హాగతః-అదత్- అత్తు- నపురుషమిచుంకుమారం - ఛత్ - స్వాఽశబ్దో
యం॥౯॥ శంఖగ్రహగ్రహీతస్యాభిమంత్రణమంత్రౌ - ఏతేతౌప్రద్ధౌ-
శంఖగ్రహామాతరౌ- ప్రతిదృశ్యేతే- అవలోక్యేతే - సమానపసనౌ-
సరూపవస్త్రౌ- ఉభౌతెఅహండులూఖలెకృత్వా-సాథయేనసారమయేన-

షేచనాంతం కృత్వా వాగ్యతసంభారానాదాయ ప్రాచీముదీచీం వాది
శముపనిష్క్రమ్య స్థండిలం కల్పయిత్వా తత్ర ప్రాచీరుదీచీ స్తిస్రస్త్రి
స్రో రేఖా లిఖిత్వాద్భి రుపనినీయ తాసూత్తరయా సక్తూన్నివపతి తూ
ష్ణీం సంప్రుషార్ధానాలాజానాంజనాభ్యంజనే స్థగరోశీరమిత్యుత్త
రై రుపస్థాయాపః పరిషిచ్య ప్రతీక్షస్తూష్ణీమేత్య పశ్వేతపదిత్యేతా
భ్యాముదకుంభేన త్రిః ప్రదక్షిణమంతరతో గారం నివేశనం వా పరిషిచ్య
బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్॥ ఖండః॥ ౧౭ ॥ ధానాః కుమారాన్ప్రాశ

తే సమానవసనే ఉభే । తే అహగ్ంసాం యేన ముసలేనావహన్మ్యులూ
ఖలే॥ ౧౦ ॥ హతశ్శంఖో హతశ్శంఖపితా హతశ్శంఖకుతుర్వకః। అ
స్యైషాగ్ంస్థపతిర్హతః॥ ౧౧ ॥ ఋషిబోధః ప్రబోధస్స్వప్నో మాతరి
శ్వా। తే తే ప్రాణాన్త్స్పరిష్యంతి మాశ్వైషీర్నమరిష్యసి॥౧౨॥ జగ్ధో మశ
కో జగ్ధా వితృప్తిర్జగ్ధో వ్యధ్వరస్స్వాహా జగ్ధో వ్యధ్వరో జగ్ధో మశకో జగ్ధా
వితృప్తిస్స్వాహా జగ్ధా వితృప్తిర్జగ్ధో వ్యధ్వరో జగ్ధో మశకస్స్వాహా॥ ౧౩ ॥
ఖం॥ ౧౮ ॥ ఇంద్ర జహి దందశూకం పక్షిణం యస్సరీసృపః। దష్ట్యాంతం

దృఢేన ముసలేన-అవహన్మి॥౧౦॥ హతశ్శంఖః శంఖః గ్రహో హతః - శం
ఖపితా హతః-శంఖకుతుర్వకః-కుతుర్వకో హింసకః-కుత్సితః - శంఖశ్చా
సౌ కుతుర్వకశ్చ శంఖకుతుర్వకః- అయంచ హతః - అస్యైషాం శంఖా
నాం స్థపతిః స్వామీ హతః ॥ ౧౧ ॥ ఉత్తరయోదకుంభేన శిశుస్నాపనయ
తి॥ఋషిబోధః-యస్య గోత్రం బోధాయనః-స బోధర్షిః ప్రబోధః ప్రబు
ద్ధః-స్వప్నః స్వాపః-మాతరిశ్వా-వాయుః-ఏతే తవ ప్రాణాన్- స్పరిష్యంతి
పాలయిష్యంతి - అతశ్చ న మరిష్యసి-కుమార॥౧౨॥ సపర్ణబలౌ కింశుక
హోమమంత్రాః॥జగ్ధః-భక్షితః-మశకః-తన్నామ సర్పః-ఏవం వ్యధ్వరః-
వితృప్తిః-సర్పః-స్పష్టమన్యత్॥ ౧౩ ॥ సమిద్ధోమః-ఇంద్రం- జహి-అస్మాకం
బాధకం-దందశూకం సర్పం-పక్షిణం పక్షాకారాభ్యాం పార్శ్వాభ్యాం

యం త్యేవమత ఊర్ధ్వం యదశనీయస్యాన్నస్య సక్తూనాం వైతంబలిం
హరేదామార్గశీర్ష్యా మార్గశీర్ష్యాం పౌర్ణమాస్యామస్తమితే
స్థాలీపాకో ఽపవర్గమితి బలిమంత్రస్య సన్నామోత్త్రైనముత్సృజత్యే

చదశన్తంచ సర్వాంస్తానింద్రజంభయస్వాహా ॥ ౧ ॥ అప్సుజాతస్సరేవృద్ధ
దేవానామపిహస్య । త్వమగ్న ఇంద్రప్రేషిత స్సనో మాహింసీస్స్వ
హా ॥ ౨ ॥ త్రాణమసపరిత్రాణమసి పరిధిరసి । అన్నేనమనుష్యాగ్ స్త్రా
యసే తృణైః పశూన్ గర్తేన సర్పాన్ యజ్ఞేన దేవాం స్స్వధయా పి
తౄం స్స్వాహా ॥ ౩ ॥ తత్సత్యంయత్తేమావాస్యాయాంచ పౌర్ణమా

యుక్తం-యస్సరీసృపః-సర్పణస్వభావః-దఙ్క్ష్యంతం దంశనే ప్రవర్తి
ష్యమాణం-దశంతం-ప్రవర్తమానంచ - సర్పాన్ సర్వాంస్తాన్- ఏవం
విధాన్-హే ఇంద్ర-జంభయ స్తంభయ - ఇంద్రస్యఆఖ్యానభేదాదాయం
త్రిణ భేదః॥౧॥ అప్సుజాత-వైద్యుతరూపేణ-సరే-సరసీ సముద్రే- వృద్ధ
బడబాస్వరూపేణ-దేవానాంహ స్త్య-హస్తేభవ- అపిః పాదపూరణే-
ఏవంభూతహే అగ్నే-త్వంఇంద్రప్రేషితః కర్మాణి కరోః . వయంచేం
ద్రస్యభక్తాః-సత్వంసర్వాంస్తానస్మాన్ మాహింసీః- సర్పకృతాహింసా
బాధాయథాఅస్మాకంచభవతి తథాకుర్విత్యర్థః॥౨॥ త్రాణమసి- న
కేవలంత్రాణం-పరిత్రాణమసి - సర్వతస్త్రాణమసి-పరిధిరసి- పరిత్రా
ణాయయస్సర్వతోఽసధీయతేసపరిధిః-సోఽప్యసి- అన్నేనమనుష్యాన్ త్రా
యసే-బహిస్తావదగ్నిరన్నంచపచతి-వైశ్వానరరూపేణ- భుక్తంచజర
యతి-తృణైః పశూంస్త్రాయసే - తృణాన్యగ్నిజనయతి-వృష్టేరగ్నేర్వ
యత్తత్వాత్-అగ్నౌప్రాస్తాహుతిరిత్యాది దర్శనాత్ - గర్తేనస
ర్పాన్-త్రాయసే-గర్తో బిలంసూర్యాంశుసంతాపభూమిః బిలానిదర్శ
యతీతి-సూర్యశ్చాగ్నినాతీవభిన్నః సహ్యస్తంగతోఽగ్నిం ప్రవేశయతి-
బిలాచ్చనిర్గతానాంసర్పాణాంసుఖభావహః - అతఇదముచ్యతే - గ

నాహితాగ్నేరాగ్రయణంనవానాం స్థాలీపాకగ్ం శ్రపయిత్వాగ్రయ
ణదేవతాభ్యస్స్విష్ట కృచ్చతుర్థాభ్యోహుత్వా తండులానాంముఖం
పూరయిత్వాగీత్వాన మ్యోదనపిండం సభ్యోత్తరేణ యజుషాగా

స్యాంచవిషబలిగ్ంహరంతి సర్పాదేవజనాః । తత్త్రైపేరతేత్వాయి
సంవిశంతిత్వయినస్సతే స్త్వయిసద్భ్యోవర్షాభ్యోవఃపరిదేహి ॥ ౪ ॥ న
మోఅస్తుసర్పేభ్యఇతితిస్రః। నమోఅస్తుసర్పేభ్యోయేపార్థివాయఅం

తేనసర్వాంస్త్రాయసఇతి- యజ్ఞేనదేవాంస్త్రాయసే- హవ్యవహత్వా
త్-స్వధయాపితౄన్ స్త్రాయసే - కవ్యవాహనత్వాత్॥విషభయ నివృ
త్త్యర్థంబలింహరంతి॥మనుష్యాదయస్సర్వేచాదరిసర్పాః- తదేవమగ్నే
ర్వ్యాహుతిమంత్రాః తైః సర్వాణామధిపతిస్త్రాత్యర్థాస్త్రాయతే ॥ అథస
ర్పాణామధిపతిస్త్రాయతే-యత్త్రేమావాస్యాయాంచ పౌర్ణమాస్యాం
చవిషబలింహరంతి - విషసర్పాణాంబలింహరంతి- భయనివృత్త్యర్థం-
తత్త్రైపేరతే-ప్రాప్నువంతి - ప్రాప్యచ-త్వయిసంవిశంతి- త్వామాశ్రి
త్యవర్తంతఇతి-యత్రత్వస్యత్యర్థః - తతశ్చత్వయినస్సతిస్త్వదాశ్రి
యానస్మాన్-త్వయిసద్భ్యశ్చత్వదాశ్రయేభ్యః తేభ్యస్సర్వేభ్యః రక్షార్థం
పరిదేహి-యథాతేనహింస్యుః - వర్షాభ్యశ్చపరిదేహి-వర్షర్తౌస
ర్పాబహులాభవంతి-తస్మైపరిదానం - ఋతునాసంవత్సరోలక్ష్య
తే-వర్షాభ్యః-యథాఅస్మాన్‌సంవత్సరేనహింస్యుః - తథాసర్వేభ్యః
పరిదేహి॥౪॥ నమోఅస్తుసర్పేభ్యః - యేకేచావంతిః పృథివీమనుశ్రి
తాః-యేఅంతరిక్షేయేదివిచశ్రితాః-తేభ్యఃసర్పేభ్యః సర్పేభ్యఃనమః॥
యాఇషవః-సర్పాః-అవఃసుహాలక్ అముష్మిన్‌రోచనేదివి ప్రతిష్ఠానేదివస్సం
బంధినిస్థానే-యేవాసూర్యస్యరశ్మిషు-రిధరశ్మిషు - యేషాంచసర్పా
ణాం అప్సుసదఃస్థసంకృతం-తేభ్యస్సర్పేభ్యోనమః॥ ఇషుశబ్దసామా
నాధికరణ్యాత్ స్త్రీలింగతా-యాః-యేసర్పాః-యాతుధానానాం స్త

రస్తూపఉత్స్విద్ధిద్ధమంతే ప్రత్యవరోహ ముత్తరేణ యజుషా ప్రత్యవ
రోహంత్యుత్తరైర్దక్షిణైః పార్శ్వైర్నవస్రస్తరే సంవిశంతి దక్షిణ
తః పితోత్తరా మాతైవమశిష్టానాం జ్యేష్ఠాజ్యేష్ఠాః సంతర స్సహోయోత్త

తరత్యాయేదివ్యాయేదిశ్యాః । తేభ్యఇమంబలిగ్ం హరిష్యామితేభ్య ఇ
మంబలిమహార్షం॥ ౫॥ తక్ష వై శాలేయ ధృతరాష్ట్రైరావతస్తే
జీవా స్త్వయినస్సంత స్త్వయి సద్భ్యో వర్షేభ్యోనః పరిదేహి। ధృతరా
ష్ట్రైరా. తక్షక వై శాలేయస్తేజీవా స్త్వయినస్సంత స్త్వయిసద్భ్యో
వర్షాభ్యోనః పరిదేహి॥౬॥ అహిగ్ంసాతిబలస్తేజీవా స్త్వయినస్సంత స్త్వ
యిసద్భ్యో వర్షాభ్యోనః పరిదేహి। అతిబలాహిగ్ంసస్తేజీవా స్త్వయిన
స్సంత స్త్వయిసద్భ్యో వర్షాభ్యోనః పరిదేహి॥ ౭॥ యేదందశూకాః

షుభూతాః-యేవావనస్పతీన్ అనుస్థితాః-యే వాఅవటేషుశ్వభ్రేషు-శే
రతే-తేభ్యస్సర్వేభ్యోనమః॥ బలిహరణమంత్రాః॥ నమోఅస్తుసర్పేభ్యః-
యేపార్థివాః - పృథివ్యాంభవాః-యేఅంతరిక్ష్యాః అంతరిక్షే భవాః-
భవేశ్ఛందసీతియత్-ఛాందసత్వాదాదివృద్ధిః-యే దివ్యాః దివిభవాః- యేది
శ్యాః దిక్షుచభవాః- తేభ్యస్సర్వేభ్యః ఇమంబలింహరిష్యామి-ఏవంమార్గ
శీర్ష్యాన్తు-అహార్షమితి-హృతవానస్మ్యేతావాన్॥౫॥ఉపస్థానమంత్రాః
హేతక్షక- తస్యైవవిశేషణం వైశాలేయ-విశాలాయాఅపత్యం- ధృత
రాష్ట్రైరావతశ్చాసావితి- ఏవంనామాసర్పః- తేతవజీవాః ప్రా
ణాః-ప్రాణానాం బహుత్వాద్బహువచనం-ఐరావతాఖ్యస్సర్పః తే
ప్రాణాః-త్వయి నస్సంతఇతిగతం- త్వయిసద్భ్యః జీవేభ్యః ఇతివిశేషః-
ఏవంహేధృతరాష్ట్రైరావత-తక్షకవైశాలేయస్తే జీవాఇత్యాది - అ
న్యోన్యస్మై పరిధానముభాభ్యాం మంత్రాభ్యాం-ప్రార్థనం॥౬॥ అ
హింసోనామసర్పః-తథా అతిబలః- హేఅహింస- అతిబలస్తేజీవాఇ
త్యాది- హేఅతిబల-అహింసస్తేజీవాఇత్యాదిచ-పూర్వవదన్యోన్యస్మైప

రాభ్యాంపృథివీమభిమృశంత్యేవగ్ం సంవేశనాదిత్రిరీశానాయస్థాలీపా కగ్గ్ శ్రపయిత్వాత్రైత్రపస్యాంచ ప్రాచీముదీచీంవా దిశముపనిష్క్రమ్య స్థండిలం కల్పయిత్వాగ్ని ముపసమాంధానా ద్యపరేణాగ్నిం ద్వేకుటీ

పార్థివాస్తాగ్ స్త్వయితః పరోగవ్యూత్యనివేశయ। సంతివై నశ్శఫిన స్సంతిదండిన స్తేవో నేద్ధిన సాన్నేద్యూయమస్మాక హినసాత॥౮౫॥ స మీచీనామాసి ప్రాచీదిగ్ఘ్రతయోనామస్థితి ద్వాదశ పర్యాయాః॥౮॥

రిధాన॥౭౫॥ యేదందశూకాః సర్పాః పార్థివాః-తాన్ స్వంసపరా జంప్రతివచనం-ఇతః అస్మాత్ గృహాత్-గవ్యూతిరితిక్రోశయుగం-తతః పరః పరస్తాత్-నివేశయ॥సర్వానేవసపాన్ ప్రత్యాహసమచ్చియ-స న్తివై ప్రసిద్ధా-నఃఅస్మాకంగృహే-శఫినః శఫవంతాగవాదయః - యే యుష్మాన్మృధ్నీయుః-సంతిచ దండినః దండహస్తాః పురుషాః- యేయు ష్మాన్ప్రహరేయుః- తేశఫినోదండహస్తాశ్చనేత్ నైవహినసాత్-హిం స్యుః-నేత్-నైవయూయమస్మాన్ హినసాత-నహింస్యాః - యూయమ స్మాన్నహిన్స్యాత్-తేపియుష్మాన్నహింస్యుః ఇత్యర్థః-ఉపసంవాదేపంచ మోలకారః-ఉపసంవాదఃపరిభాషణేకతర వ్యాపణబంధః॥౮౫॥సమీచీనా మాత్వమసి-ప్రాచీదిక్ హే ప్రాచీదిక్ సమీచీనామాసీత్యర్థః-తస్యాస్తేగ్ని రధిపతిః-అసితోనామసర్పః-తెరక్షితా-యశ్చాధిపతిరగ్నిః-యశ్చగోప్తా అసితః తాభ్యాంనమః-తౌనః-అస్మాన్మృడయతాం-సుఖయతాం-ఏతౌవా నంశఃపరోక్షకృతః-ప్రథమపురుషయోగాత్-శేషఃప్రత్యక్షకృతః వాభితి యుష్మచ్ఛబ్దయోగాత్-తేవయంయంద్విష్మః-యశ్చాస్మాన్ద్వేష్టి- తంపు రుషం-వాంయువయోః-జంభే-బహువ్వేకవచనంజంభేషు-దధామి- వచ నవ్యత్యయః-వస్మః-స్థాపయామః-భక్షార్థం- ఓజస్వినీత్యాదిసపర్ణత్రా ధిపతయః ప్రసిద్ధాః-రక్షితారః సర్పాః-రింతిణేత్యాదేశ్చ సవేకప్వను షంగః ఓజస్వినీప్రనామాసిరక్షితా-ప్రాచీ-కృతోంతక్షితా-అవస్థాంతర

కృత్వా॥ ౧౯॥ ఉత్తరయాదక్షిణస్యామీశానమావాహయతి లౌకిక్యా
వాచోత్తరస్యాంమీఢుషీం మధ్యేజయంతం యథోథముదకాః ప్రదాయ

అపశ్వేత పదాజహి పూర్వేణ చాపరేణచ । సప్తచమానుషీరిమా

శ్చిరాజీరక్షితా-అధిపత్నీ-శ్వేతోరక్షితా- వగనీ- కల్మాషగ్రీవోరక్షితా-
బృహతీదిక్-ఊర్ధ్వాదిక్-ఇయందిక్-అధోదిక్-అగ్న్యాదయః అసితా
దయశ్చ రూఢిశబ్దాః-యథా కథంచిద్వాయోజ్యాః-అవస్థావేత్యత్ర దా
ఛాందసత్వాత్కృతా॥ హేతయోనామస్థేతి-హేతిప్రభృతయస్సర్వాః
గంధర్వాఇత్యేకే-యూయంహేతయోనామస్థ-తేషాంవః-పురః పూర్వ
స్యాందిశిగృహాః- అగ్నిర్వఇషవః-సలిలోవాతనామం సలిలః-సగరః- గ
హ్వరఃసముద్రః-అవస్థావానః అనిమిషఇతిపదవాచినః- వ్యుత్పత్తిస్తుయ
థాకథంచిద్వా-తస్యవాతస్య నామవాతా ఉపస్థాపయితా వాతనామ
తస్య ఆకాశప్రభవత్వాత్ నపుంసకలింగంతు సామాన్యోపక్రమత్వా
త్- తేభ్యోవః హేతిభ్యోవోనమః- యూయం- మృడయతసుఖయత-
వయంయంద్విష్మః యశ్చనః అస్మాన్ ద్వేష్టి-తం-వోయుష్మాకం - జంభే
దంతేషు- దధామి-ఏతేనోత్తరేపంచమంత్రావ్యాఖ్యాతాః- వాతనామ
మిత్యాదేశ్చ సర్వత్రానుషంగః - నిలింపానామస్థ - సగరోవాతనా
మం - వజ్రిణోనామస్థ - గహ్వరో వాతనామం - అవస్థావానో
నామస్థ - సముద్రోవాతనామం - అధిపతయోనామస్థ- అవస్వాన్
వాతనామం-క్రవ్యానామస్థ-నిమిషో వాతనామం-ఏవమనుషంగః॥౯॥ ప్ర
త్యేకస్య పరిషేచనమంత్రః॥ అపశ్వేత- శ్వేతోనామసర్పాణామధిపతిః-
హే శ్వేతంపద్భ్యాపాదేన- అపజహి - ప్రేరయ - పూర్వేణ పదా-
అపరేణచ - గమనదశాయా మేతదుచ్యతే - తత్రైవ పూర్వాణ ప
రాపదాభవతః॥ అపహంశ్వవ్యమాహ॥ సప్తచమానుషీరిమాః సప్త
జాతీః-బ్రాహ్మణానాంతిస్రః- వైశ్యానాం శూద్రాణాంచద్వే- తిస్రశ్చ

తీనోదనపిండానకల్పయిత్వాగ్ని మభ్యాసీయోత్తరైరుపస్పర్శయిత్వా

స్త్రీసర్పశ్చ రాజబంధవీః ॥ ౧౦ ॥ నవై శ్వేత స్యాధ్యాచారేహి ర్జఘాన కంచన । శ్వేతాయ వై దర్వాయన మోనమశ్శ్వేతాయ వై దర్వాయ॥ ౧౧ ॥ ఖణ్డః ॥ ౧౭ ॥ పరమేష్ఠ్యసి పరమాం మాగ్ం శ్రియంగమయ ప్రత్యవరూఢోనో హేమంతః॥౧॥ ప్రతిక్షత్రే ప్రతితిష్ఠామి రాష్ట్రే ప్రత్యశ్వేషు ప్రతితిష్ఠామి గోషు । ప్రతిప్రజాయాం ప్రతితిష్ఠామి భవ్యే॥ ౨ ॥ ఇహ ధృతిరిహ స్వధృతిరిహ రంతిరిహ రమతిః । స్యోనా పృథివి బడిత్థా పర్వతానాం ఇతి ద్వే॥ ౩ ॥ ఆత్వాఽహం తు హరయ స్సకేతస శ్శ్వేతై రశ్వైస్సహ కేతుమద్భిః । వాతాజిరై ర్బలవద్భిర్మనోజవై రాయాశీఘ్రం మమ

రాజబంధవీః- ఛాందసోహ్రస్వత్వం- రాజబాంధవీః- రాజసంబంధినీః-త్రి సర్పిత్రిదశ సర్పజాతయః॥ ౧౦ ॥ నవై శ్వేతస్య- నాగరాజస్య అస్య అధ్యాసాతే- ఆధిపత్యే- అహిస్సర్పః- కంచనకంచిదపి మనుష్యం నజఘాన- అతః- శ్వేతాయ వై దర్వాయ విదర్వపుత్రాయ తస్మై నమః - ఆదరార్థం పునర్వచనం- శ్వేతాయ వై దర్వాయ నమః॥౧౧॥ఖం॥౧౭॥ ఆగ్రయణే హుతశేషం పిండీకృత్య- అగారస్థూణ ఉద్వర్ధత్॥ పరమేష్ఠ్యసి- హే ఓదన పిండః- ఇదానీం పరమేస్థానే స్థితోఽసి- మాం పరమాం శ్రియం గమయ॥ హేమంత ప్రత్యవరోహణం॥ నః అస్మాభిః- హేమంతః ఋతుః - ప్రత్యవరూఢః॥ ౧॥ నవస్వస్తరే సంవేష్టవం- హేమంతమృతుం ప్రతిఖట్వాయామవరోహామ ఇత్యుక్తం భవతి- సంవేశనమంత్రౌ॥ ౨॥ ప్రతిక్షత్రే- నవస్వస్తరే సంవిశన్ అహం క్షత్రాదిష్వేవ తిష్ఠామీత్యర్థః॥ భవ్యం మంగళం॥ ౩॥ ఇహ స్వస్తరే సంవిష్టం- ధృతిః ధైర్యం-స్వధృతిః స్వధైర్యం- ఇహరంతిః- ఇహరమతిః- ప్రీతిః- ప్రీతిసంస్మృతిః పుత్రాదిభిః క్రీడనం॥ ఉత్తరాభ్యాం పృథివీమభిమృశతి॥ స్యోనా పృథివీతిగతా॥ బడిత్థా-బట్-సత్యం-ఇత్థా ఇత్థం- అనేన వక్ష్యమాణ ప్రకారేణ- పర్వతానాం మేఘానాం- ఛిద్రం-ఛిద్రంఛే

త్తరైర్యథాస్వమోదనేభ్యో హుత్వాసర్వతస్సమవాదాయోత్తరేణయ
జుషాగ్నిగ్ స్విష్టకృతముత్తరేణ యజుషోపస్థాయోత్తరైస్సహౌదనా

హావ్యా॥ శర్వ॥ ౪ ॥ ఉపస్పృశతుమీఢ్వాన్మీఢుషే స్వాహోప స్పృశ
తుమీఢుషీమీఢుష్యై స్వాహా జయంతోపస్పృశ జయంతాయస్వాహా భ
వాయదేవాయస్వాహా శర్వాయదేవాయస్వాహేశానాయ దేవాయ
స్వాహా పశుపతయే దేవాయస్వాహా రుద్రాయదేవాయ స్వాహోగ్రా
యదేవాయ స్వాహా భీమాయ దేవాయ స్వాహా మహతే దేవాయ
స్వాహా భవస్యదేవస్య పత్న్యై స్వాహా శర్వస్యదేవస్య పత్న్యై స్వా

దనంబిభర్షి- ధారయసి- హే పృథివి- యా త్వం- మే- భూమి ప్రవత్వతి- ప్ర
వణవతి- మహ్నా స్వేన మహిమ్నా- ప్రజినోషి- తర్పయసి॥ కాః దేవతాః-
హే మహిని- మహిమావతి॥ ఓషధీభిః పశుభిశ్చ దేవాఽజ్యం తే- తే చ పా
ర్థివాః- తే చ తృప్తా దేవాః- ప్రవర్షణాత్ ఫలం మేఘాన్ స్వం దదతి- ఏతేన
ప్రకారేణ- పర్వతానాం భిద్రం ఛిద్రం బిభర్షి ॥ అథేశానబలిః ॥ ఈ
శానమావాహయతి॥ ఆ త్వా॥ హరయో హరితవర్ణాః- అశ్వాః- త్వా
మా వాహంతు- శ్వేతైరశ్వైః సహ కేతుమద్భిః- కేతుధ్వజైః- సద్యస్త్వైః
వాతాజిరైః- అజిగతి క్షేపణయోః- వాతగతిభిః- మమ భక్షం- మమ నదీయస్య
హవిషః- ఉపభోగాయ- హే శర్వ॥ ౪॥ ఓదనముపస్పృశతి॥ ఉపస్పృశతు
మీఢ్వాన్- మధ్యమస్థానో రుద్రో వర్షకత్వేన సేక్తా- జగదుపాదానః-
అస్య సర్వపర్యవసితత్వాత్ పౌరాణికాః- తస్మై- మీఢుష్యై- మీఢుష్యై- మ
ధ్యమస్థానామకే రుద్రస్య పత్న్యై సైషా- జగత్సృష్టిరూపేతి పౌరాణి
కాః- తస్యై- జయంతః స్కందః- తస్మై భవాదయో రుద్రస్య మూర్తయో మూ
ర్తయః॥ తే చ॥ శ్లో॥ ఆపో భూమిర్వాయురగ్నిర్వ్యోమ సూర్యో దీక్షితః సోమః। ఆ
కాశశ్చంద్ర ఇత్యేషా మధిష్ఠాత్ర్యశ్చ తాస్స్మృతా ఇతి పురాణప్రక్రియా భా
వయతీతి భవః- అంతర్భావిత ణ్యర్థః- సమస్తస్య జగతః కర్తా-

నిపణ్ణాస్స్యై కైవ ద్వాద్వదత్వాదశ దేవసేనాభ్యో దశోత్తరాభ్యః
పూర్వపదుత్తరేణ యజుషా వృష ఆసజ్యత్ర రుద్రాన్ జపేత్ప్రథమో
త్తమౌ వాఽభితఃపతదగ్నిం గాస్థాపయతి యథైనాధూమః ప్రాప్నుయా

హేశానస్య దేవస్య పత్న్యై స్వాహా పశుపతే ర్దేవస్య పత్న్యై స్వా
హా రుద్రస్య దేవస్య పత్న్యై స్వాహోగ్రస్య దేవస్య పత్న్యై స్వాహా భీమ
స్య దేవస్య పత్న్యై స్వాహా మహతో దేవస్య పత్న్యై స్వాహా జయంతా
య స్వాహా ॥ అగ్నయే స్విష్టకృతే సుహుతహుతాహుతీనాం కామానా
గ్ం సమర్ధయిత్రే స్వాహా ॥ ౫ ॥ స్వస్తినః పూర్ణముఖః పరిక్రామతు గృ
హపః పస్పృశ గృహపాయ స్వాహా గృహప్యుపస్పృశ గృహప్యైస్వా

సంహర్తా శర్వః- సూర్తిహింసాయాం-ఈశానః ఈశ్వరస్సర్వస్య- ప
శవో ద్విపాదశ్చ చతుష్పాదశ్చ తేషాంపాతా-పశుపతిః రుద్రో రోద
యితా-సంహారకాలే ఉగ్రః- నేహాస్య రాష్ట్రమవధ్యం భవతీతి దర్శనా
త్-బిభ్యత్యస్మాత్సర్వాణిభూతానీతిభీమః-మహాన్ సర్వేభ్యః- భవస్య దే
వస్యేత్యాదయో హ్యనేనైవగతాః॥ స్విష్టకృన్మంత్రః-అగ్నయే స్విష్టకృతే॥
సుహోగ్నిస్స్విష్టకృత్। సుహుతంజుహోతీతి. సుకృతంకరోతి-సుహుతహు
త్ - ఆహుతీనాం కామానాంచ సమర్ధయిత్రే - స్వాహా వర్ధ
యిత్రే ప్రాపయిత్రేవా॥ ౫॥ ఉపస్థానం ॥ స్వస్తినః - ఆహుతిభిః-
పూర్ణముఖో దేవః యథాస్మాకం స్వస్తిర్భవతి- తథా పరిక్రామతు
సంచరంతు॥ పర్ణదానం. గృహాన్ పాతీతి గృహపః-స ఏవ దేవః॥ నమోరు
ద్రాయవాస్తోష్పతయ ఇతి దర్శనాత్ - దేవస్య గృహపో గృహపా
లః- నందీశ్వరః కుమారః-హే గృహప గృహపతే-ఉపస్పృశ ఇమం బలింగ్ర
హాణ- తుభ్యం గృహపాయ స్వాహా- దద్మామి- గృహపీ-గృహపస్య దే
వీ హే గృహపి-ఘోషిణో ఘోషవంతః- శ్వాసినః శ్వాసవంతః- విచిన్వం
తః(విపూర్వాచ్చినోతేర న్వేషణార్థః) అన్విష్యంతః-ప్రపున్వంతః శోధయం

త్వాగం ద్వైరథభాగేముష్టినావోక్షతి వృషాణమేవాగ్రేవాం మాగే గ్నా క్షేత్రస్యపతిం యజత ఈశానవదావాహనం చత్రుషు సప్తసువాప శేషునామాదేశం దధాతి క్షిప్రం యజతే పావకో దేవ ఉత్తరాభ్యా

〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰

హా ఘోషిణ ఉపస్పృశత ఘోషిభ్యస్స్వాహా శ్వాసిన ఉపస్పృశత శ్వాసిభ్య స్స్వాహా విచిన్వంత ఉపస్పృశత విచిన్వద్భ్యస్స్వాహా ప్రపున్వంత ఉపస్పృ శత ప్రపున్వద్భ్యస్స్వాహా సమశ్నంత ఉపస్పృశత సమశ్నద్భ్యస్స్వాహా దేవసేనా ఉపస్పృశత దేవసేనాభ్యస్స్వాహా యా ఆఖ్యాతా యాశ్చా నాఖ్యాతా దేవసేనా ఉపస్పృశత దేవసేనాభ్యస్స్వాహా ద్వారాపోప

〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰〰

తః-సమశ్నంతః సహాశ్నంతః-ఏతే దేవస్య సర్వగణాః హే దేవసేనాః- ఉపస్పృశత-దేవసేనాభ్యో యుష్మభ్యగ్ంస్వాహా - యా ఆఖ్యాతాః అ స్మిన్మంత్రగణే యాః ప్రోక్తాః- యాశ్చానాఖ్యాతాః తా యూయం దే వసేనాః- ద్వారాపః దేవస్యద్వారపాలః- ద్వారాపి దేవ్యాః ద్వార పాలినీ- అన్యాసాంరిణోపి తస్య దేవస్యైవానుచరాః- అంతఃపురేఽధికృ తాః- హే నిషంగిన్ ఇషుధిమన్ జయంతస్యేద మామంత్రణం॥ శిష్యంవృషు ఆసజ్జతి-నమో నిషంగిణ ఇషుధిమతే- ఇషుధినిషంగశబ్దౌ పర్యాయౌ - ఇ హ నిషంగ ఇతి ఇషువ్యతిరిక్తానాం శస్త్రాణామాపస్థానం-ఏష దేవయజుః- సతు ప్రదేశపఠితస్య ప్రతీకగ్రహణం-యద్యదేతత్ గ్రైవస్యాత్ నమో నిషంగి ణ ఇషుధిమత ఇత్యేవ బ్రూయాత్- యథా ఆశాసానేత్యేషా - తత్సవి తుర్వరేణ్యమిత్యేషేతి॥ అత్ర రుద్రాన్ జపేత్ రుద్రా అస్యాత్ర వ్యాఖ్యా తాః॥౬॥ క్షేత్రస్య పతినా వయం॥హితేనవయ న్నైపసుతో ఇదినా జయామ సి- హితేవ్యం జయామః-స చ క్షేత్రపతిః- నః గామశ్వంచ- పోషయిత్వ్ను- లింగవ్యత్యయః-పోషయితా ఆకారస్స్వముచ్ఛ్రయే- మృడాతిః సుఖకర్మ యం-మృడయత్- సుఖయత్- ఈదృశేకర్మణి కృతే- హే క్షేత్రస్యపతే- మధుమంతం మధుస్సావేదనశ్రీరావనా మూ త్రం- ఊర్మిం ం ధామనుర్ణ కా

ముపతిష్ఠతేస్థాలీపాకంబ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్ క్షైత్రపత్యం ప్రాశ్నన్తి యేసనాభయోభవంతి యథావైషాం కులధర్మస్స్యాత్॥ ౨౦॥

మాసిశ్రాద్ధస్యాపరపక్షే యథోపదేశం కాలాన్సుచీన్మంత్రవతో

~~~~~~

స్పృశద్వారా ... యస్వాహా ద్వారా ఘ్యపస్పృశద్వారాహ్యైస్వాహా న్వ్యసా ... స్పృశతా న్వసా భ్యస్వా ... నిషంగిన్నుపస్పృశనిషంగి ణే ... షంగిణాక్షుధిమతే క్షేత్రాస్యపతినావయమితిద్వే॥ ౧౮ ॥

యన్మే మాతా ప్రలులోభ చరత్యననువ్రతా । తన్మే రేతః పితా వృఙ్క్తామాభురన్యోవపద్యతామముష్మై స్వాహా ॥ ౧ ॥ యాస్తిష్ఠంతియాధా

~~~~~~

రంగవాంసము ... ధాభాజనస్య అచ్ఛిద్రం-అతః మధుమంతం-మధుశ్చ్యోతతి ... మపాత్రం- యథామధుమన్మధు మాంశ్చ కించిత్ మధుశ్చ్యుత్-యథా ఘటాది దృణథోభవతి-కశ్చిన్మధుశ్చ్యుత్- నచ మధు ... -తస్యాపి శేషణం-మధుశ్చ్యుత ఘృతమివసుపూతమపచభవతి - తస్మిన్ భయం ... విశిష్టం - ఘృతమివ సుపూతం వస్త్రాదినా సుష్ఠు శోధితం-ఏవం భూతంగవాంసము దాయం ఊర్మిణం అస్మాసుధుక్ష్వ- విక్షర-ధేనురివ పయః-యథా ధేనుః పయః దుగ్ధ- తద్వత్- కి-చత్వాస్ప్రిసాదాన్-ఋతస్య-సజ్జ స్యపతయో గావ్యదయః- నఃఅస్మాన్- మృడయంతు-సుఖయంతు॥ ౧౮ ॥ మాసిశ్రాద్ధహోమమంత్రాః॥ యన్మేమాతా యద్రేతః-అన్యదీయంమమమాతాభర్తుః అననుకూలాచరతిచరంతీ-ప్రలులోభప్రకర్షేణఇచ్ఛేష - సాధ్వీనామపిమానసవ్యభిచారసంభవాదేవముచ్యతే-తద్రేతః-మేమమపితా వృఙ్క్తాం ఆచ్ఛాద్యస్వీకరోతు- మానసవ్యభిచార నిమిత్తరేతసాసాఙ్కర్యం మాభూత్ - అథవ తీత్యాభుః ఏతావతానిమిత్తేన మామయిప్రతిషిత్యత్వేనాభవత్ - అన్యఃఅవపద్యతాం-మోఘూశోభవతు-యస్మయాదీయమానంతన్నలభతాం - అముష్మై ... శర్మణే మత్పిత్రేస్వాహా॥ ౧ ॥ యాఆపస్తిష్ఠంతి త

యోనిగోత్రమంత్రాసంబంధా నయుగ్మాగ్ స్త్ర్యవరానసథాః పితౄ
భోజయేదన్నస్యోత్తరాభి జుహోత్యాహుతిరుత్తరా ఏతద్వావి
పరీతగ్ం సర్వముత్తరైరభిమృశేత్ జప్త్వా ప్రతిపూరుషముత్తరేణ
యజుషోపస్పృశ యిత్వా భుక్తవతోనువ్రజ్య ప్రదక్షిణీకృత్య ద్వైధంద

వంతి యా ఆద్రోఘ్నీః పరి స్థుషీ । అద్భిర్విశ్వస్య భర్త్రీభిరంతరన్యం పితు
దధే త్వమస్మై స్వాహా॥ ౨ ॥ యస్మై పితామహః ప్రమీలలోభ చరత్యనువ్ర
తా। తస్మై రేతః పితామహాత్ప్రజాం మాభురన్యోవ పద్యతామముష్మై
స్వాహా॥ ౩॥ అంతర్దధే పర్వతైరంతర్మహ్యా పృథివ్యా। ఆభిర్దిగ్భిరనం
తాభిరంతరన్యం పితామహాద్దధే ముష్మై స్వాహా॥ ౪ ॥ యస్మై ప్రపితా
మహః ప్రమీలలోభ చరత్యనువ్రతా తస్మై రేతః ప్రపితామహాత్ప్రజాం
మాభురన్యోవ పద్యతామముష్మై స్వాహా। ౫ ॥ అంతర్దధ ఋతుభిర
హోరాత్రైస్ససంధిభిః। అర్ధమాసైశ్చ మాసైశ్చాంతరన్యం ప్రపితా
మహాద్దధే ముష్మై స్వాహా॥ ౬ ॥ యే చేహ పితరో యే చ నేహ యాగ్ం

టాకాదిషు - యాశ్చ ధావంతి నదీషు - యాశ్చ పరితస్థుషీః - పరితస్థుష్యః - పరి
తస్తిష్ఠంత్యః ఆద్రోఘ్నీః ఆద్రోఘ్న్యో భవంతి - కూలాదికమాద్రో
ప్రదేశం ఘ్నంతీత్యర్థః - తాభిరద్భిర్విశ్వస్య భర్త్రీభిః పితురన్యం అస్మి
న్కర్మణి భాగిత్వేనాగచ్ఛంతం శం అంతర్దధే - వ్యవహితం కరోమి. స్పష్టం
గతం॥ ౨॥ యస్మై పితామహ ఇత్యాదిపూర్వవత్॥ ౩॥ అంతర్దధే పర్వతైః -
మేరుప్రభృతిభిః అంతర్దధే మహ్యా మహత్యా పృథివ్యా ఆభిః దిగ్భిః ప్రాచ్యా
దిభిః దేశతః కాలతశ్చ అనంతాభిః అంతరహితాభిః - పితామహాదన్యం
అన్యతమం - అంతర్దధే॥ ౪॥ యస్మై ప్రపితామహ ఇత్యాదిపూర్వవత్॥ ౫॥ ఋ
త్వాదయః ప్రసిద్ధాః - సంధయః తేషామేవ ఋత్వాదీనాం - తైః ప్రపితామ
హాదన్యమంతర్దధే॥ ౬॥ యే చేహ పితరః - యే చ పితరః ఇహలోకే తిష్ఠంతి -
యాంశ్చ వయం విద్మ - జానీమః - యాన్ - ఉ చ న ఉ కారో నర్థకః - న ప్రవి

క్షిణాగ్రాన్ దర్భాన్ సగ్ంస్తీర్య తేషూత్తరైరపోదత్వోత్తరై ర్దక్షి
ణాపవర్గాన్పిండాన్ దత్వా పూర్వవదుత్తరైరపోదత్వోత్తరై రుపస్థా
యోత్తరయోదపాత్రేణ ప్రసవ్యం పరిషిచ్య న్యుబ్జ్య పాత్రాణ్యుత్త

శ్చవిద్మయాగ్ంశ్చన ప్రవిద్మ । అగ్నే తాన్వేత్థయది తే జాతవేద స్తయా
ప్రత్తగ్ం స్వధయా మదంతు స్వాహా॥ ౭ ॥ స్వాహా పిత్రే పిత్రే స్వాహా
స్వాహా పిత్రే పిత్రే స్వాహా స్వధా స్వాహాగ్నయే కవ్యవాహనాయ స్వధా
స్వాహా । ఏష తే తత మధుమాగ్ం ఊర్మిః సరస్వాన్ యావా నగ్నిశ్చ పృ
థివీచ తావత్యస్య మాత్రా తావతీం త ఏతాం మాత్రాం దదామి యథా
గ్నిరక్షితోనుపద స్త ఏవం మహ్యం పిత్రేక్షితోనుపద స్తస్స్వధా భవతాం
తగ్ం స్వధాం తే స్వహా ప జీవ చ న్తై మహిమైష తే పితా మహా మధు
మాగ్ం ఊర్మిః సరస్వాన్ యావాన్ వాయుశ్చాంతరిక్షంచ తావత్యస్య
మాత్రా తావతీం త ఏతాం మాత్రాం దదామి యథా వాయురక్షితోనుప
దస్త ఏవం మహ్యం పితామహాయాక్షితోనుపద స్తస్స్వధా భవతాంతగ్ం
స్వధాం తే … మహిమైష తే ప్రపితామహా మధు

ద్మ॥ హే అగ్నే జాతవేదః - యదిత్వం - తాన్ వేత్థ - జానాసి - తేభ్యో యథా
హారం త్వమేవ ప్రతిపాదయ - తే చ తయా ప్రత్తం - లింగవ్యత్యయః. ప్రత్త
యా - స్వధయా మదంతు - తృప్యంతు - స్వాహా॥ ౭॥ స్వాహా పిత్ర ఇత్యాద
యో నిగదసిద్ధాః - కవ్యవాహనః పితౄణామగ్నిః॥ అన్నముత్తరైరభిమంత్రి
యతే॥ ఏష తే తత - హే తత పితః - ఏష తే ఊర్మయః - ఊర్మిమాన్ - మ
ధుమాన్ మధ్వాదియుక్తః - సరస్వాన్ స్వధాసముద్రః - తేన చైతదల్పమి
తి మంతవ్యం - యతః యావానగ్నిశ్చ పృథివీ చ - పరిమాణేన తావత్యస్య మా
త్రా పరిమాణం - తావతీం ఏతాం మాత్రాం దదామి - అథాన్నం ప్రత్యా
హ - యథాగ్నిరక్షితః - కదాచిదప్యనూనః - అనుపదస్తః - అపక్షయ
రహితశ్చ - ఏవం మహ్యం మమ పిత్రే అక్షితః అనుపదస్తశ్చ - స్వధా భవ - పి

రంఘృతేనవా సంస్రావరాఖ్యే పూవర్తయిత్వా ప్రోక్ష్యపాత్రాణి ద్వంద్వమభ్యుదాహృత్య సర్వతస్సమవదాయోత్తరేణ యజుషా శేషస్య గాసావరాధ్యేం ప్రాశ్నీయాదాద్యామాఘ్యాః పౌర్ణమాస్యా ఉపరి ష్టాద్వ్యష్టకా తస్యాష్టమీజ్యేష్ఠయాసంపద్యతే తామేకాష్టకేత్యాచక్ష

మాగ్ండూర్మిణస్సరస్వాన్ యావానాదిత్యశ్చద్యౌశ్చతావత్యస్యమా తాగ్ంతావతీంత ఏతాంమాత్రాందదామి యథాదిత్యోక్షితో నుపదస్త ఏవంమహ్యాంప్రపితామహాయాక్షితో నుపదస్తస్స్వధాభవతాంతగ్ స్వధాంతైస్సహోపజీవయజూగ్ంషితేమహిమా॥ ౮ ॥ ఖణ్డః ॥ ౧౯ ॥ పృథివీతేపాత్రంద్యౌరపిధానంబ్రహ్మణస్త్వాముఖేజుహోమిబ్రాహ్మణానాంత్వాప్రాణాపానయోర్జుహోమ్యక్షితమసిమైషాం క్షేష్ఠా అముత్రాముష్మిన్ లోకే॥ మార్జయంతాంపితరో మార్జయంతాం పితామ

త్ర్యాణామన్నంభవ-అథపితరంప్రత్యుచ్యతే-తాం- స్వధాంతైరగ్న్యాదిభిఃసహ-త్వముపజీవ. హేపితః-యద్యప్యగ్నిఃపృథివీచద్యావేవప్రకృతా-తథాపి బహువచన నిర్దేశతో నథార్ణవగతిః - ఋచస్తేమహిమా- సర్వవేదస్థాఃసర్వాఋచః- తవమహిమా - మహత్త్వం - ఏతేనేతరా వ్యాఖ్యాతాః॥౮॥యజుషోపస్పర్శయతి॥పృథివీతే॥ పాత్రంభాజనం-ఏవం సామమహాదసి-పూర్వత్రచోక్తంయావానగ్నిశ్చపృథివీచేతి- ద్యౌరపిధానం-అపిధానమప్యేవంప్రమాణమేవ తేభవితుమర్హతీత్యర్థః- ఉపరిస్థితమభిధానంఅధస్స్థితభాజనందివఃపృథివ్యాశ్చతాదృశమవస్థానం- బ్రహ్మణఃబ్రాహ్మణస్యత్వాత్వాంముఖేజుహోమి- తత్రపితరోదేవతాః-బ్రాహ్మణస్త్వాహవనీయార్థ ఇతి॥ శ్లో॥ యస్యాస్యేనసదాశ్నంతి హవ్యాని త్రిదివౌకసః । కవ్యానిచైవపితరః కింభూతమధికంతత ఇతి మనువచనాత్॥ ఏవంపితౄణామర్థేఽపి బ్రాహ్మణముఖేజుహోమీత్యుక్తం. ఇదానీం భుంజానానాం పితృస్తిరస్త్వేత్యాహ- బ్రాహ్మణానాంత్వాప్రాణా

తైతస్యాస్సాయమాపకార్యమప్రూపం చతుశ్శరావగ్ంశ్రపయిత్వాష్టా
కపాలఇత్యేకేపార్వణవదాజ్యభాగాంతేఽంజలినోత్తరయా ఘృతాపాజ్జు
హోతి సిద్ధశ్శేషస్తమష్టధాకృత్వా బ్రాహ్మణేభ్య ఉపహరేత్॥ ౨౧॥

హేమార్జయంతాంప్రపితామహాః।మార్జయంతాంమాతరోమార్జ
యంతాంపితామహ్యోమార్జయంతాం ప్రపితామహ్యః ॥ ఏతత్తేత
తాసౌయేచత్వామన్వత్రైపితామహాసౌయేచత్వామన్వత్రైప్రపితా
మహాసౌయేచత్వామను-ఏతత్తేమాతరసౌయాశ్చత్వామన్వ తత్తేపితా
మహ్యాసౌయాశ్చత్వామన్వత్రైప్రపితామహ్యాసౌయాశ్చత్వా మను॥
౨౫॥మార్జయంతాంపితరఇత్యేతే॥౩॥యేచవోఽత్ర యేచాస్మాస్వాశగ్ం
సంతేయాశ్చవోఽత్రయాశ్చాస్మాస్వాశగ్ం సన్తైతేచవహంతాం తాశ్చ
వహంతాంతృప్యన్తుభవంత స్తృప్యన్తు భవత్యస్తృప్యతతృప్యత॥ ౩౫॥

పానయోర్జుహోమ్యక్షితమసి- హేఅన్నత్వమక్షితమసి - ఏషాంచ పి
తౄణాంబ్రాహ్మణానాంచమాక్షేష్ఠాః- క్షయంమాగమః- అముత్ర ప
రలోకేపితౄణాం- అముష్మిన్ఇహలోకే బ్రాహ్మణానాంచ॥ పిండప్ర
దానదర్భేష్వపోదదాతి- మార్జయంతాం అనేనఉదకేన శుద్ధాభవం
తు-మమపితరః- ఏవముత్తరయోర్జ్ఞేయః॥ పిండదానం॥ ఏతత్తేతత - ఏత
త్పిండ-తత-పితః-అసౌ-యజ్ఞశర్మన్- తేతుభ్యం-యేచత్వామనుజీవంతి-
తేభ్యశ్చదదామి॥ ఏవముత్తరే-ఉత్తరైరుపస్థానం- యేచవః-హేపితరః-
యేచవఃఆశంసంతే- యేచఅస్మాసుఅస్మాన్ ఆశంసంతే- ప్రార్థయం
తే-హేమాతరః- యాశ్చస్త్రియఃఅస్మిన్కులేమృతాః-వః యుష్మాన్ఆ
శంసంతే-యాశ్చ- అస్మాసుఅస్మాన్ఆశంసంతే- తేచపురుషాః- వహం
తాం-ప్రాప్నువంతు- స్వధాం- తాశ్చస్త్రియోవహంతాంతాం స్వధాం
ప్రాప్నువంతు- తృప్యంతుభవంతఃపురుషాః- తృప్యంతుభవత్యఃస్త్రియ
శ్చ-హేపితరోమాతరశ్చఉభయేయూయంతృప్యతతృప్యతతృప్తాభవత॥

శ్వోభూతే ధేన్వా గా ముపాకరోతి పితృభ్యస్త్వా జుష్ట ముపాకరోమీతి
తూష్ణీం పంచాజ్యాహుతీర్హుత్వా తస్యై వపాగ్ శ్రపయిత్వోపస్తీర్ణా

పుత్రాన్ పౌత్రానభితర్పయంతీరాపో మధుమతీరిమాః॥౭౩॥ స్వధాం పితృ
భ్యో అమృతం దుహానా ఆపో దేవీరుభయాగ్ స్తర్పయంతు॥౭౪॥ తృప్యత
తృప్యత తృప్యత॥౭౫॥ ప్రాణే నివిష్టోఽమృతం జుహోమి బ్రహ్మణి మ ఆత్మాఽమృ
తత్వాయ॥౭౬॥ యాం జనాః ప్రతినందన్తి రాత్రిం ధేనుమివాయతీం। సంవత్స
రస్య యా పత్నీ సా నో అస్తు సుమంగలీ స్వాహా॥ ౭౭ ॥ వహ వపాం జా
తవేదః పితృభ్యో యత్రైనాన్ వేత్థ నిహితాన్ పరాకే। మేదసః కుల్యా

ఉభయాన్ పిండాన్ పరిషించతి॥ పుత్రాన్ పౌత్రాంశ్చ అభితర్పయంతీః
అభితస్తర్పయంత్యః మధుమతీః మధుమత్యః స్వాదయుక్తాః ఏవం
భూతా ఇమా ఆపః ఇత్యేతో వాక్యశేషః తాః ఆపః పితృభ్యః (పితా
మహాదిత్యేకశేషః) స్వధారూపమమృతం దుహానాః దేవ్యః ఉ
భయాన్ పితౄన్ మాతౄంశ్చ॥ తర్పయంతు॥౭౪॥ హే పితరః హే మాత
రశ్చ తృప్యత తృప్యత తృప్యత॥౭౫॥ శేషప్రాశనం॥ ప్రాణే నివిష్టః ప్రాణా
దీన్ పంచవాయూన్ అధిష్ఠాయ వర్తమానః అహం అమృతం అవర
ణ హోతుమన్నం జుహోమి- క్వ-బ్రహ్మణి- పరమాత్మని- మే మమ-అమృ
తత్వాయ-ఆత్మా పరమాత్మరూపో హం॥౭౬॥ అథాష్టకామంత్రాః॥ తత్ర
సప్తమ్యాం రాత్ర్యామపూపహోమః॥ యాం జనాః యాం రాత్రిం జనాః
ప్రతినందంతి పూజయంతి- అపూపాహుత్యా-ధేనుమివ యథా దోహా
ర్థం ఆగచ్ఛంతీం ధేనుం ప్రతినందంతి-తద్వత్-కించ- సంవత్సరస్య యా పత్నీ
ఏకాష్టకా నామ-ఏషా వై సంవత్సరస్య పత్నీ యదేకాష్టకేత్యష్టకాస్తుతిః-
సప్తమ్యాస్తు తత్సామీప్యాదేవ స్తుతిః- సా రాత్రిః-నః అస్మాకం సుమంగ
లీః శోభనమంగలా అస్తు- ॥౭౭॥ శ్వోభూతే వపాహోమమంత్రః॥ వహ వ
పాం- హే జాతవేదః-పితృభ్యో వపాం వహ- వపాం పితౄన్ ప్రాపయ

భిభూరితాంపుస్త్వమేనాంత మేనవా పలాశపర్ణేనోత్తరయా జుహోతి
మాగ్ం సౌదనముత్తరాభిః పిష్టాన్నముత్తరయా జ్యాహుతీరుత్తరా

ఉపతాః క్షరంతుసత్యాఃసంతాఆశిషస్సంతుకామైస్స్వాహా॥ ౭౫ ॥ యాం
జనాఃప్రతినందంతీత్యేషా॥ ౮॥ ఇయమేవసాయాప్రథమా వ్యౌచ్ఛదితితి

స్వధాః- యత్రనిహితాః-స్థితాః-ఏతాన్పితౄన్- వేత్థవేత్సి- పరాకే
దూరేచత్వయావహాయాం ప్రాప్యమాణాయాంతాన్ పితౄన్-మేద
సః కుల్యాఉపరక్షరంతు- కృత్రిమాస్సరితః కుల్యాః ఏషాంపితౄణా
మాశిషశ్చ-కామైస్సహసత్యాస్సంతు- ఆశిషః ప్రార్థనాః- కామాస్త
ద్విషయాః కామ్యంతఇతికామాః॥౭౫॥మాంసౌదనముత్తరాభిః॥యాంజ
నాః ప్రతినందంతీత్యేషాగతా॥౮॥ఇయమేవ- ఏకాష్టకా-సా-యా-ఉషా
ప్రథమా ఆదిత్యాత్-పూర్వంవ్యౌచ్ఛత్- వ్యుష్టా-వ్యుష్యఆదిత్యం ప్రవి
ష్టా- అంతరస్యాం పృథివ్యాంరశ్మిరూపేణచరతి- యాచవధూఃజజాన-
జాయత్-భవతీ-నవగత్- యానవతింగచ్ఛతి-సానవగత్- జనిత్రీజనయి
త్రీ-పుత్రాణాంయాశ్చనాం- త్రయోమహిమానః-మహాంతః-అగ్నిరే
వః- అగ్నినావదత్వా- సచంతే-భజంతే- (పతిపత్నీదేవాః ప్రాంతర్యావా
ణో యుదగ్నిరుషా అశ్వినావితి బహ్వృచ బ్రాహ్మణం) ఏవంభూతాయా
ఉషాః సాక్షయమేవ-ఏకాష్టకేత్యర్థః॥ మధ్యస్థానా ద్యుస్థానాచేతి
ద్వేఉపసీద్వయోరుత్తరా॥ఛందస్వతీ-ఛందోభిస్తుత్యే- ఛందోభిర్హ్యేతే
స్తూయేతే-ఉషసా ఉషసౌ- వేపశానేదీవ్యమానే- సమానంయోనింస
మానమేకంయోనిం ఆదిత్యం అనుసంచరంతీ-అనుసంచరత్యౌదివా అను
ప్రవిశంత్యౌ- సూర్యపత్నీ-సూర్యః పతిఃపాలయితా యయోస్తా- సూ
ర్యపత్న్యౌ- విచరతః-వివిధంచరంతః-ప్రజానతీ ప్రజానంత్యౌ- కేతుం
కృణ్వానే-సర్వస్యలోకస్య ప్రజ్ఞానంకుర్వంత్యౌ సర్వఏవప్రాణినఃఉష
స్యాగతాయాం ప్రతిబుధ్యంతే అజరేరహితే-భూరిరేతసా - ద్వివచన

స్విష్టకృత్ప్రభృతిసమాన మాపిండనిధానాదన్వష్టకాయాశ్చైకేషాం
డనిధానమిత్యుపదిశంత్యథైతదపరందర్భేష్వాంజలినా జుహోతి. ఇయ

న్మే॥ ౮౪ ॥ ఏకాష్టకాంపశ్యత దోహమానా మన్నంమాంసవద్ఘృ
తవత్స్వధావత్ । తద్బ్రాహ్మణైరతి పూతమనంతమక్షయ్యం మమా
ముష్మింల్లోకేస్థితింగచ్ఛతు మేపితృభ్యస్స్వాహా॥ ౮౫ ॥ ఔలూఖలాగ్రా
వాణో ఘోషమక్రతహవిఃకృణ్వంతః పరివత్సరీణం । ఏకాష్టకేసుప్రజా

స్వాకారః. భూరిరేతసా- ప్రభూతేనవహోరాదికే- ఏవంభూతే ఉషసి- తే
పి ఇయమెవోక్తవృశ్చ్యాయోజ్యం॥ ఋతస్యపంథాం ఋష్యస్యమానం
తిగ్రహణంసః- కార్యభేదాత్త్రిత్వం- ఏకాసతీ- బహుధోషోవ్యుచ్ఛసీతిచ
భవిష్యతి- అన్వాగః-అన్వాయాంతి- త్రయశ్చ-ఘర్మాసః- (ఘర్మోదేశః
దీప్త్యర్థః) దీప్తాః అగ్నయః- ఏనామువసంజ్యోతిషాఅన్వాగః - అ
న్వాయాంతి-కార్యభేదందర్శయతి- తాసాంమధ్యే ఏకా దేవయానాం
దేవయుహోయజమానాః- దేవాన్ యష్టుమిచ్ఛంతః- తేషాంప్రజాంరక్ష
తి- ఏకాతు తేషా మేవోర్జంబలింరక్షతి- ఏకాతుతేషా మేవ వ్రతంకర్మ
సంధ్యావందనాగ్ని హోత్రాదిరక్షతి ఏతా అపితిస్రః ఇయమేవేతియో
జ్యం॥౮౪॥ఏకాష్టకాం- హేబ్రాహ్మణాః- ఇమాంఏకాష్టకాం పశ్యత-
కీదృశీం-పితృభ్యోన్నందోహమానాం. కీదృశమన్నం-మాంసవత్- ఘృత
వత్ - స్వధావచ్చ- పితౄణాం మాంసాద్యదన్నం పితౄణామేవయ
ద్భోగ్యం-మాంసాదిహోమాదిచతద్వత్- తదన్నం బ్రాహ్మణైరతిపూతం
అతీవశోధితం అనంతమక్షయ్యం క్షేతుమశక్యం- అముష్మింల్లోకే మమ
పితృభ్యస్స్థితిం ప్రవృద్ధింగచ్ఛతు॥౮౫॥ఔలూఖలాః- స్వార్థికః స్త్రధికస్త
తః-ఉలూఖలాః గ్రావాణః పేషణ్యాద్యాశ్చ ఘోషమక్రత-శబ్దంకువంం
తి-హవిఃకృణ్వంతః- అవఘాతకుపిచ పేషణాదిద్వారేణహవిః కుర్వం
తః-పరివత్సరీణం- వత్సరావస్యభేషణం- హేఏకాష్టకే-సుప్రజాః-వచన

పూపవత ఏవ యథార్థం మాగ్ంసగ్ంశిష్ట్వా శేషేభ్యో భూతేన్వష్టకాలస్యా
మాసి శ్రాద్ధసకల్పా వ్యాఖ్యాతస్స్విష్టకృత్త్వా ఉత్తరాన్ జపిత్వార్థం బ్రూ

వీరవన్తో వయగ్ం స్యామ పతయో రయీణాగ్ం స్వాహా ॥౧౦॥ ఏకా
ష్టకా తపసా తప్యమానా సంవత్సరస్య పత్నీ దుదుహే ప్రపీనా । తందో
హముపజీవాథ శతవత్సహస్రధారమ ముష్మిన్ లోకే స్వాహా ॥ ౧౧ ॥
ఖండః ॥ ౨౦ ॥ ఉక్థ్యశ్చాస్యతిరాత్రశ్చ సాద్యస్క్రీశ్ఛందసా సహ। అ
పూపఘృతాహుతే నమస్తే అస్తు మాగ్ంసపిప్పలే స్వాహా ॥ ౧ ॥ భూః పృ
థివ్యగ్నినర్చాముం మయి కామం నియునజ్మి స్వాహా భువో వాయునాంతరి

వ్యత్యయః సు జనః వీరవంతః- వీరైః పుత్రైః పౌత్రైః తద్వంతః భూ
త్వా వ యం రయీణాం పతయః స్యామ ॥౧౦॥ త్వత్ప్రసాదాత్ యాఇ
యమేకాష్టకా తపసా తప్యమానా- సంవత్సరస్య పత్నీ పాలయిత్రీ- దు
దుహే దుగ్ధే - ప్రవృద్ధేతి ప్రపీనా ప్రవృద్ధా తం దోహం హే పిత
రః యూయం ఉపజీవాథ - ఉపజీవత - సహస్రధార మముష్మిన్
లోకే పితృలోకే ॥ ఖం ॥ ౨౦ ॥ పిష్టాన్న ముత్తరయా జుహో
తి ॥ ఉక్థ్యశ్చ- హే ఏకాష్టకే - త్వమేవ - ఉక్థ్యశ్చాసి- అతిరా
త్రశ్చాసి - సాద్యస్క్రీః- సద్యస్క్రీ నామ క్రతుః- తస్య అకార రేఫ ఈ
కారాశ్ఛందసత్వాత్- సద్యస్క్రతుశ్ఛందసా సహ- ఛందశ్శబ్దస్యావి
కపదైకగ్రహణాత్ మంత్రముచ్యతే- మంత్రేణ సహ అసి॥ అపూపానాం
ఘృతస్య చ యా ఆహుతిస్తస్యా ఆమంత్రణం - హే అపూపఘృతాహుతే-
నమస్తేఽస్తు మాంసపిప్పలే- స్వాదుఫలం పిప్పలం - తయోరన్యః పిప్పలం
స్వాద్వత్తీతి దర్శనాత్ - మాంసమేవ యస్యాః పిప్పలం తస్యా ఆమంత్ర
ణం - హే మాంస పిప్పలే॥ ౧॥ ఆజ్యాహుతీరుత్తరాః- భూః - భూరాది
వ్యాహృతయః- ఉచ్చారణమాత్రేణ ఉపకారకాః- నపదాంతరైస్సంహ
త్యార్థం అభిదధతి- పృథివీ- తృతీయైకవచనస్య పూర్వసవర్ణః - పృథి

యాంద్రథం బధ్వా యోజయిత్వా ప్రాంచమపస్థాప్యోత్తరయా రథచక్రె అభిమృశతి పక్షసవో త్తరేణ యజుషాధియా హ్యుత్తరయా ప్రాచీముదీచీంవా దిశమభిప్రయాయయథారథం యాయాదశ్వ ముత్తరేరారో

త్మేణ సామ్నా మాంమయి కామాంసియః జ్ఞిస్వాహా॥ ౨ ॥ స్వదిశావాది త్యేన యజుషా మాంమయి కామం నియానజ్మిస్వాహా । జనదద్భిరథర్వాంగిరోభిరముంమయి కామంనిగానజ్మిస్వాహా॥ ౩ ॥ రోచనాయాజిరాయాగ్నయే దేవజాతవేస్వాహా । కేశవేమనవే బ్రహ్మణే దేవజాతవేస్వాహా॥ ౪ ॥ స్వధాస్వాహాగ్నయేకవ్యవాహనాయస్వధాస్వాహా॥౪౹। అన్నమివ తేద్రృశే భూయాసంవస్త్రమివ తే దృశే భూయాసంవిత్తమివ తేద్రృశే భూయాసగ్గ్ శ్రద్ధేవ తేద్రృశే భూయాసమాశేవ తే దృశే భూయాసం॥ ౫ ॥ సగ్గ్రవంతు దిశోమహీస్సమాధావంతు సూనృతాః । సర్వేకా

వ్యాలోకేన-అగ్నినా దేవేన - ఋచాచ దేవేన - ఏతైః కారణభూతైః అముంహృదిస్థితం కామంమయినియానజ్మి- స్థాపయామి॥ ఏతేనోత్తరేవ్యాఖ్యాతాః॥ జనదితిచ తుర్థీకవ్యాహృతిరథర్వణ వేదే పఠితా- జనత్ అద్భిరితి పదచ్ఛేదః-నారాయణానువాకే- జనఇత్యవిసర్జనీయాంతంపఠ్యతే॥ రోచనాయదీప్తాయ అజిరాయ- అజగతిక్షేపణయోః- గమనస్వభావాయ క్షేప్త్రేవాతమసాంఏవంభూతాయాగ్నయే- దేవజాతవేదైవానాం యష్టవ్యానాంజ్ఞాత్రే। కేశవే-మనవే-మంత్రాయమనునామ్నేవా- ఋషయే బ్రహ్మణే- బ్రహ్మరూపాయ బ్రాహ్మణానాంవా యోనిభూతాయ- అగ్నయేవా బ్రహ్మణ ఇతిదర్శనాత్-ఇతి॥ స్వధాదయోగతాః॥ సమిత్యోత్తరాంజపేత్॥ ౪౹॥ అన్నమివ తేద్రృశేద్రృష్ట్యైః భూయాసం- అస్నేద్రృష్టేయాన్ప్రీతిస్తథాతేనుయిభవతు॥ ౫॥ దాతారంప్రత్యాప్నోవచనమేతత్- మామాంగచ్ఛతు- సమాధావంతు॥ ఏవముత్తరేష్వపి యోజ్యం-ఆశామనోరథః సంస్రవంతు- సంగత్య స్రవంతు-దిశోమహీః- మహా

హేాద్ధస్తీనముత్తాయాతాభ్యాం శేషణేపూర్వవత్పృథివీమభిమృశేత్సం
వాదమేష్యంత్స్వేన పాణినా ఛత్రందణ్డంచాదత్తే॥ ౨౩॥ దక్షిణేనహలీ
కరణముష్టిముత్తరయాహుత్వా గత్వోత్తరాంజపేత్ తదూర్ధ్వముత్తరా

మాఅభియాంతుమాంక్రియా అభిరక్షంతుమాంప్రియాః ౭॥ యశోసియ
శోహంత్వయిభూయాసమసౌ।అజోహ్న్యంకావభిశఇత్యేషా॥ ౭౪॥ అ
ధ్వనామధ్వపతేస్వస్తిసంపారయ॥ ౭॥ అయంవామశ్వినోరథోమాందుః

ఖ్యాః-సర్వాసుదిక్షు- తవయద్ద్రయంతత్ మామామాగచ్ఛంతు - సమా
ధాయంతుమాస్పృహాః- క్రియంవాచస్సర్వాగతమిత్యాగయః - సర్వేచకా
మాఃప్రియామామధియంతు అభిగచ్ఛంతు- అభిరక్షంతు-మాంప్రియాః- స
ఏవార్థః-అకారాభావః ఛందస్యచనం॥ ౭॥ యశోసియశస్వ్యసి- అహం
చత్వయియశస్వీయశోభూయాసం- యశస్వీభూయాసం యశస్త్వం
మేదేహీత్యర్థః- ఏవంహిమాంచతుర్యశోభవతి - అసౌదాతుర్నామని
ర్దేశస్సంబుధ్యా- హేయజ్ఞశర్మన్నితి॥ ౭౪॥ రథెలబ్ధేతస్యచక్రేనిప
క్షసీవాఅభిమృశతి॥ అంకౌన్యాంతం- ధ్వనశబ్దోఛాందసఇడభావః- ధ్వని
తంవాతాగ్రం.అభిగత్యర్థః- వాతవత్ గంతారంఏవంభూతంరథం-
అభితోనుసంచరంతౌ- ఏవంయావంకౌ ఏవంరథనామానౌ భూతవిశే
షౌ-తథాన్యౌకౌ- యశ్చదూరేహేతిః ఏవంనామాభూతవిశేషః- య
శ్చఇంద్రియావాన్ బలవాన్ - పతత్రిపతనశీలః-త్రయఏతేభూతవిశేషాః
రథస్యాధిష్ఠాతారః- తేఅగ్నయః- అభిగత్యర్థః - గంతారః రథేనస
హ-పప్రియః-ప్రిప్పూరితె- కామానాంపూరయితారః-నఃఅస్మాన్-పార
యన్తు-పారగనయన్తు-ఇమందేశంపారయన్తు ౭౪॥ యజుషాధిరోహతి॥
హేరథ-అధ్వనాంమధ్వపతే- అధ్వపతఇత్యేవార్థః- యథాగవాంగోప
తిః- స్వస్తియథాతథామాం సంచారయసమ్యక్పారంనయ॥ ౭॥ ఉ
త్తరయాథ ప్రయాంతి॥ హేఅశ్వినౌ - అయంరథః వాం యువ

భ్యామభిమన్త్రయేత పిప్రీహి ధోభవత్యసంభవేష్వః పరేషాం సూలాధా రికాజీవచూడాంజని రయిత్వోత్తరయా సప్తాయా స్వబాధయా. వసె

~~~~~~

ఖేమా సుఖెరివత్। అరిష్టగ్ స్వస్తిగచ్ఛతు వివిఘ్నన్ పృతనాయతః॥ ౮ ॥ ఆశ్వో౽సి హయో౽స్యత్యో౽సి నరో౽స్యర్వా౽సి సప్తిరసి వాజ్యసి వృషా౽సి నృమణా అసి యయుర్నామా౽స్యాదిత్యానాం పత్వా౽న్విహి ॥ ౮౫ ॥ హస్తియశ సమసి హస్తియశసీ భూయాసం హకాలవహక్రియం మాభివహ । ఇంద్రస్య త్వా వజ్రేణాభినిదధామ్యసౌ ॥ ౯౫ ॥ అవజిహ్వక నిజిహ్వకావ

~~~~~~

యో౽స్వభూతః- తతశ్చ దుఃఖేసుఖే వా అధ్వని మా రివత్ భగ్నో మా భూత్-అరిష్ట ఏవ స్వస్తి గచ్ఛతు వివిఘ్నన్- భాన్ద సంవిశబ్దస్య ద్వివ్యచనం - వివిఘ్నన్-కాన్-పృతనాయతః యోద్ధుకామాన్॥ ౮ ॥ అశ్వాలబ్ధ ఆరోహణమంత్రః॥ అశ్వో౽సి-అశ్నుతే. అరతేః-అధ్వానమిత్యశ్వః . హినోతే హయః-హిగతౌ-సదాగమనశీలః-అత్యః-అత సాతత్యగమనే-తస్మాదత్యః- నరః-కృత్యతేన ఋరః-అతే ఋర ర్వా. సర్పతేస్సప్తిః-వాజీ-వ్రజగతౌ - తస్మాద్వాజీ-వర్షతే వృషా సేచనసమర్థః - నృషు శత్రుషు మనుష్యేషు మనః యస్య స నృమణాః-యాతేర్యయుః-అశ్వమేధాశ్వః - నామ ప్రసిద్ధా-ఆదిత్యానామదితేః పుత్రాణాం దేవానాం-పత్వా పతనశీలః అశ్వః సత్వం అన్విహి-అనుగచ్ఛ-మా మాం వ్యతిక్రమ॥ ౮౫॥ హస్తిని లబ్ధ ఆరోహణమంత్రః-హస్తియశ సమసి - హస్తినాం యశో భూతో౽సి అహం హస్తినా యశసీ భూయాసం - హస్తిప్రాప్తయశ-హో కాలవహ కాలసహ-భవ-మా మాం క్రియం మాభివహ - ఇంద్రస్య వజ్రేణ తత్సదృశేన కులిశేన త్వా అభినిదధామి-ఏవంభూత మంకుశం తవ మస్తకే స్థాపయామీత్యర్థః - అసౌ హే ఐరావణ సుప్రతీక సంవాదమేష్యసి॥ ౯ ॥ ఫలీకరణముష్టిం జుహోతి॥ హే అవజిహ్వక - అపాచీనా జిహ్వా యస్య తస్య ఆమంత్రణం. ఏవం న్యగ్భూతా జిహ్వా జిహ్వా యస్య స

త్సిద్ధ్యర్థే బభూర్భూమాత్రేణ ప్రతిష్ఠితయోః తస్మిన్ధ్యర్థే యదస్య క్రోధాపో
హ్యంస్యాత్తత ఉత్తరయా జపహోమయం కామయేత నాయ మచ్ఛిద్యతే

తా స్వాహావిషాయజే । తత్సత్య-యదహం బ్రవీమ్యధరో మ దసావదా
తాన్స్వాహా॥ ౧౦౪ ॥ ఆ తే వాచమాస్యాం దద ఆ మనస్యాగ్ం హృదయా
దధి । యత్ర త్రయయువయోః స్వభూతః । తతశ్చ దుఃఖే సుఖే వా అధ్వని మా
రివత్ భగ్నో మాం భూత్రతే వాజ్నిహితా తాం తత ఆదదే॥ ౧౦౫ ॥ తత్స
త్యం యదహం బ్రవీమ్యధరో మత్పద్యస్వ॥ ౬౧ ॥ శిక్షా॥

యా త ఏషా రరాట్యా తనూర్మన్యోర్మృధ్నస్య నాశినీ । తాం దేవా

నిజిహ్వా:-హే నిజిహ్వక-త్వాం అహం హవిషా అనేన ఫలీకరణముష్టిరూ
పేణ అవదాయజే-యథా త్వమవాచీనో భవసి తథా యజే . తత్సత్యమస్తు-
యదహం బ్రవీమి-కింపున స్తత్-అసౌ యజ్ఞశమనా-అధరో మత్-మత్ప్ర
తియోగివత్ మత్తః అధరోభూత్వా వదాత్ వదేత్॥ ప్రతియోగి సం
బంధేజపః-ఆ-తే-తవ వాచం- ఆస్యే భవమాస్యాం దదే ఆదదే-ఆ- మన
స్యాం మనసి భవాం మనసా వివక్షితాం వాచం చ ఆదదే - హృదయా దధి
హృదయస్యోపరి యా వాక్-తాం చ ఆదదే-అన్యతోపి యత్ర యత్ర- తేత
వ-వాక్ నిహితా-అంతర్హితా-తాం తవ స్వభూతాం-ఆదదే- తత్సత్య
మస్తు-యదహం బ్రవీమి-కింపున స్తత్-అసౌ యజ్ఞశర్మా-మత్ మత్తః త్వం
అధరం పద్యస్వ-విషణ్ణో భవ యస్య కోపమపనేతు కామ స్తముత్తరాభ్యా
మభిమంత్రయతే।యా తే ఏషా రరాట్యా తనూః- లలాటే భవా మస్యా స్త
నూః-క్రోధస్య వేషః భృకుట్యాదిః-మృధ్నస్య మృదునా మైతత్ - భావప్ర
ధానశ్చ మృదు త్వస్య నాశినీ - క్రుద్ధో హి మృదుత్వం జహాతి - తాం మ
న్యో స్తనూం-దేవాః బ్రహ్మచారిణశ్చ బ్రహ్మణి మంత్రే ప్రతిపాద్యత్వేన చర
న్తః-వినయంతు అపనయంతు - సుమేధసః-సుప్రజ్ఞాః॥౧॥యత్తే-యదే
తత్ తవ ముఖే-అమతం సతామసమ్మతం- రరాటముద్విధ్యతి - స చ క్రుద్ధ

తిజీవవిషాణేస్వం మూత్రమానీయ సుస్తముత్తరాభ్యాం త్రిః ప్రసవ్యం
పరిషించేద్యైవ పథాదానకర్మకరాః పలాయేరం స్తస్మిన్నిత్యాన్యుపస

బ్రహ్మచారిణోవినయంతుసుమేధసః॥ ౧ ॥ యత్తేపిశన్మఖిమతఙ్గరా
టముదివివిధ్యతి । వితేక్రోధంనయామసిగర్భమశ్వతర్యాఇవ॥ ౨ ॥ అ
వజ్యామివ ధన్వనోహృదో మన్యుం తనోమి తే । ఇంద్రాపాస్య ఫ
లిగమన్యేభ్యః పురుషేభ్యోన్యత్రమత్ ॥ ౩ ॥ యదహంధనేన ప్రప
ణాగ్శ్చరామిధనేనదేవాధనమిచ్ఛమానః । తస్మింత్సోమోరుచమాద
ధాత్వగ్నిరింద్రోబృహస్పతిశ్చ స్వాహా॥ ౪ ॥ పరిత్వాగిరేరమిహంపరి

స్యయత్ ఘ్రివోః స్వన్ధనంలలాటేనాడీరాంచస్ఫురణం తదభిప్రాయమేత
త్-యచ్ఛబ్దశ్శ్రుతేస్తచ్ఛబ్దస్యాధ్యాహారః - తత్తేక్రోధంనయామసి విన
యామ- గర్భమశ్వతర్యాఇవ - అశ్వతరీణాంగర్భధారణం మరణ
హేతుః - అతో వినేతవ్యః సంభవతి ॥ ౨ ॥ అసంభవేప్యుః ప
రేషాం॥ అవజ్యామివ - హేస్త్రి-హృదసి - తవహృదయన్మన్యుం - మ
న్యుశబ్దేనాత్రచిత్తవికారఃకామోలక్ష్యతే - కామంపరపురుషవిషయం
అవతనోమి - అవనయామి - అపనయామి - జ్యామివధన్వనః - య
థాధనుఃకార్యయోగ్యంచికీర్షణంతః అవతతజ్యంకుర్వంతితద్వత్ - హే
ఇంద్రత్వమపిఅస్యాః - ఫలిగండఉపస్థేంద్రియం - అన్యేభ్యః పురుషేభ్యః
అపాస్య - అపనయ - యథాతేనప్రవిశంతితథాకురు - కుతఃఅన్యేభ్య
ఇత్యపేక్షాయాముచ్యతే - అన్యత్రమత్ - పంచమ్యంతోజస్ - మంత్రో
న్యేభ్యః॥ ౩॥యదహం-యదస్యగృహే - హేదేవాః - ధనేనధనమూల్య
భూతేనధనమిచ్ఛమానోహం - అత్రతృతీయాయాంలుక్ - యేనధనేన-
ప్రపణాన్ వ్యవహారాన్ చరామి - తస్మిన్పణ్యే - సోమోరుచమాద
ధాతు - ఆగామ్యదయశ్చ - యథాతత్ క్షిప్రంవిక్రీతంభవతి - ఏవం
కామమేత ॥ ౪ ॥ పరిత్వాఅహేంభృత్యత్వాంఅహం - పర్యమిహం -

మాం భా హా స్త్రీ అహుతేర్నో హవ్యాయాధ్వర్వ్యం పృష్టోత్ఫలమభినిపతే

భాత్రుః పరిష్వసుః । స సర్వేభ్యో జ్ఞాతిభ్యః పరిషితః క్షైష్యసి ॥ ౫ ॥
శశ్వత్పరికుపితేన సంక్రామేణావిచ్ఛిదా । ఉలేన పరిషితోఽసి పరిషితోఽస్యు
లేన ॥ ౬ ॥ ఆవర్తననివర్తన మే త్వేహా । ఆవర్తనే నివర్తన ఆవర్త

సుహాసేపసే - మూత్రేణ పరిషిష్యామి - గిరేః పంచమీశ్రుతేఃఅవా
గిరిగచ్ఛతే - గిరేరర్వాక్ - గిరిగ్రహణం దేశాంతరోపలక్షణం -
దేశాంతర ప్రాప్తేర్వా గిత్యర్థః - ఏవం పరిభ్రాతుః - ప
రిష్వసుః - పరిసర్వేభ్యో జ్ఞాతిభ్యః - భ్రాత్రాది సమీపగమనాదవా
గిత్యర్థః - ఏవం మయా పరిషితః - ఛాందసో దీర్ఘః - త్వం పరిషితః
మూత్రేణ పరితో బద్ధః - త్వం భృత్య - క్షైష్యసి - ఛాందసం పరరూ
పం - న త్వయా క్వాపి గంతుం శక్యమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ శశ్వత్ దీర్ఘకాలం
పరిషితోఽసీత్యనేన సంబంధః - పరికుపితేన - తవాపసరణశంకయా ప
రికుపితేన మయా - సంక్రామేణ భూమౌ సంచారితేన - అవిచ్ఛిదా అ
విచ్ఛిన్నేన ఉలేన స్థూలాః పిపీలికా బలాః - జాతావేకవచనం - ఉలానాం
పంక్తిసదృశేన మూత్రేణ పరిషితోఽసి - పరితో బద్ధోఽసి - పరిషితోఽస్యులేన-
ఆదరార్థం పునర్వచనం ॥ ౬ ॥ ఆవర్తననివర్తన మే త్వేహా గతా ॥ మే న
పద్ధా ప్రత్యాగమనమావృత్తిః - గమనాదుపరతిర్నివృత్తిః - ఆవర్త
నం చ నివర్తనం చ - ఆజ్ - ఆఖ్యాతేన సంబంధః - అస్య ఆజధ్యాహార్త
వ్యః - హే ఆవర్తన - మదీయాన్ భృత్యాన్ ఆవర్తయ - హే నివ
ర్తన - నివర్తయ తానేవ - హే ఇంద్ర - నదబుదనద ఇతి శబ్దార్థః
నదనశీలో నామ బహ్వృచే ప్రసిద్ధం ॥ ఆబుదం వృత్రహాదదే - ఇంద్రో బు
ద్ధస్వేతి తంతుః వక్ష్యంతే - సుకృతం స్తోమయంధన సాధుబుధ్నో హిర
ణ్య ఇతి ॥ ఇతి శబ్దితశ్చరి ప్రసిద్ధః శరదిత్యర్థః - భూమ్యాస్సంబంధిన్యః చత
స్రః ప్రదిశః ప్రధానదిశః - ప్రాచ్యాద్యాః - తాభిః - విభక్తివ్యత్యయః - తా

ద్వయోర్వాభీవిక్షిప్తే తావద్వర్షం దర్శే పాంసుబిందురభినిపతేదుత్తరైర్యథా
లింగం ప్రక్షాళయీతాగారస్థూణాధిరోహణే భిల్లుధునడుపవేశనే కుప్యాం

ననివర్తనాయస్వాహా ॥ ౭ ॥ అనుపోహ్వాదనుహ్వయో నివర్తో యో న్య
వీవృతత్। ఇంద్రః పరిక్రోశో వః పరిక్రోశతు సర్వతః॥ ౮॥ యదిమా
మతిమన్యాధ్వా అదేవా దేవవత్తరం। ఇంద్రః పాశేన సిక్త్వా వో మహ్యమి
ద్వశమానయాత్స్వాహా॥ ౯॥ యదిపృష్ఠాద్యద్యంతరిక్షాత్ఫలమభ్యప

భ్యః పునరావర్తనాయ - యేన పథా ఆవర్తంతే ఆవర్తనే యస్మిన్నేవ
నివర్తంతే - ననివర్తన-ఆవర్తన నివర్తనాయ తుభ్యం స్వాహా॥ ౭ ॥
అనుపోహ్వాదనుహ్వయః యుష్మదాదేశస్య వసోపకారస్య ఛాందసః ప్రకా
రః-యుష్మాన్ అన్వహ్వత్ - అనుహ్వయత్ - అనుసరతు - పృష్ఠత
స్థిత్వా ఆగచ్ఛతేతి బ్రవీతు - ప్రతికూలం హి తద్గమనే అనుహ్వ
యః అనుహ్వాతా పురుషః - నివర్తయతీతి నివర్తనః - సోపి వో న్య
వీవృతత్ - నివర్తయతు-ఇంద్రసంబంధి దైవకృతమివ న్యవర్తతేత్యర్థః॥
పరిక్రోశః నిషేధశబ్దః-గచ్ఛతాం-ప్రతికూలశబ్దః-వః-యుష్మాన్ సర్వ
తః పరిక్రోశతు నిషేధతు॥౮॥ యది యూయం మాం అతిమన్యాధ్వై అ
తిక్రమ్య మన్యేధ్వం- అదేవాః దేవరహితాః-దేవవత్తరం అతిశయేన దే
వవంతం మాం యద్యతిమన్యేధ్వం- తతః-ఇంద్రః పాశేన సిక్త్వా - షిఞ్
బంధనే- కకార ఉపసర్జనః- సిత్వా బద్ధ్వా మహ్యమేవ వశమానయతు- మ
త్సమీపం ప్రాపయత్విత్యర్థః॥౯॥ యది పృష్ఠాత్ యద్యేవం వృష్టాత్ య
ద్యంతరిక్షాత్ యది వాంతరిక్షాత్- ఫలం అభ్యపప్తత్ మమోపరి తద్
వాయురేవ- ఉకారో నర్థకః- వాయువశేనైవ తదాపన్నం నమస్నామి
త్యేతిత్యర్థః- తత్ఫలం యుష్మదాదేశే- మమ తనువం శరీరం యత్ర ప్రదే
శం అస్పృక్షత్- వాసః వస్త్రం వా యత్రాస్పృక్షత్- యచ్ఛబ్దశ్రవణా
త్తచ్ఛబ్దోధ్యాహర్తవ్యః- తతః ప్రదేశాత్- నిర్ఋతిం తన్నిమిత్తాం కృఛ్రా

కపోత చర్మణేఽమాత్యానాగంశరీరలేపణేఽన్యేషుచాద్భుతేష్వమావా
స్యాయాంనిశాయాంయత్రాపాన్న శృణుయాత్త్రాగ్నిరుపసమాధా

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

ప్తృత్తిరువాయురేవ । యత్రాప్సృత్యత్తనువం గత్రవాస ఆపోబాధం
తాంసిరిబూతింపరాచైః॥ ౧౦ ॥ యేపక్షిణః పతయంతి బిభ్యతోనిర్
బుత్తైస్సహ। తేమాశివేనశగ్మేనతేనసోందంతువచసా॥౧౧॥ దివోను
మాబృహతో అంతరిక్షాదపాగంస్తోకోఅభ్యపప్తద్రసేన।సమహేంద్రి
యేణపయ్యేణవ నసాహమగ్నే బ్రహ్మణా సంసృజామి సుకృతాంకృతే
న॥౧౨॥ ఇమంమేవరుణతత్త్వాయామిత్వన్నో అగ్నేసత్వన్నో అగ్నేస్త్వ

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

ప ప్తం-పరాచైః పరాఙ్ముఖం-ఆపఃప్రత్యాశనే సాధనభూతాః- బాధం
తాంసి బాధంతు అపనుదంతు॥౧౦॥వయోవాభివిక్షిపేత్॥యే-విధ్వ త్కృతస్య
ణః- యత్రప్రదేశే పక్షిణః పతయంతి బిభ్యతః- భీతస్య- మమోపరి నిర్
బుత్తైపసంగతైస్సహ- తేతంప్రదేశం శివేనశాంతేన- శగ్మేనసుఖేన తే
జసా- ఉంగంయు-సూంక్లేదయంతు-వచసాచ-కాః-నిమిత్తఆప॥ ౧౧॥
అవపతేదన్తైకేవా బిందురభిపతేత్॥దివోనుదివోవా- బృహతః అంతరి
క్షాద్వా- అయమపాంస్తోకః అబ్బిందుః - మామభ్యపప్తత్ మమోపరి
పపతత్- తతోహం ఇంద్రియేణమనసాచసమాగాం సంగచ్ఛామి-ఏతస్మి
న్నిబంధనే ఇంద్రియాణాం వృద్ధిమాభూత్-బ్రహ్మణాచమంత్రేణ సంసృ
జామి అద్భిరాత్మానంసంసృజన్-సుకృతాసుకృతకార్యం కరోతీతిసుకృ
త్- తేనబ్రహ్మణాకృతేన-మంత్రప్రయుక్తేన॥౧౨॥ అంగారేష్వాధా
నోపహితానిషు హోమమంత్రాః॥ ఇమంమేవరుణేత్యాది పంచగతాః-
ప్రజాపతేహేప్రజాపతే- త్వత్తోన్యః- విశ్వా-ఏతానిసర్వాణిజాతాని జ
నస్థితిపస్థాని కశ్చిదపి పరిబభూవ-పరిభూవాన్ భవతి- పరిగృహీతావ
స్తే- పతేఽమానోనపరిగృహ్ణాతి- నత్వదన్యః పరిగృహీతుం సమర్థః
త్వ్యర్థః - తానియాన్యేతాని ప్రసిద్ధాని- నతుభవనాన్యేవర్థః - యా

నాద్యాజ్యభాగాంత ఉత్తరా ఆహుతీర్హుత్వాజయాదిప్రతిపద్యతేపరి
షేచనాంతం కృత్వాభిమృతేభ్యఉత్తరయాదక్షిణతోశ్మానం పరిధిం ద

మగ్నౌ అయాసిప్రజాపతే॥ ౧౨॥ సమ్రాజంచవిరాజంచ వ్యాహృతీర్వ్యా
హృతాః॥ ౧౩॥ ఇమంజీవేభ్యః పరిధిందధామిమానోనుగాదపరో అర్థ

త్వాకామాః యంకామయమానాః- వయంతేతుభ్యంజుహుమః-తదస్మా
కంసంపద్యతాం- కింపునస్త్వైవయం రయీణాం-ధనానాంపతయః స్యామ
మ॥౧౨॥సంమ్రాజంచాదిగతాః॥ వ్యాహృతయశ్చగతాః॥౧౩॥అభిమృ
తేభ్యః దక్షిణతోశ్మానం పరిధిందధాతి॥ ఇమంఇమమశ్మానం- జీవేభ్యః
జీవతామర్థాయపరిధిం - పరితః ధీయతేతిరోధీయతే యేనమృత్యుః-
తంపరిధిం దధామి స్థాపయామి- ఏషాంజీవతాంమధ్యేకశ్చి దప్యపరో
బాలఏవతమర్థం- ధాంపసోయకారః- ఏతమర్థంమృత్యులక్షణంమా
గాత్ - తతః శతంశరదః - కాలఏవ తతశ్శతం శరదః - పురూ
చీః - బహుదివసాన్ వ్యాప్నువంతః జీవంతు - మృత్యుంతు అనే
న పర్వతేన అశ్మనా - తిరోదధతాం తిరోహితంకుర్వంతు॥యా
తఏషా రరాట్యేతనుః ॥ ఉక్థ్యశ్చాస్యతిరాత్రశ్చ ॥ పృథివీతే పా
త్రం॥ యుష్మేమా తా॥ పరమేష్ఠ్యసిపరమాం॥ ఇంద్రజహి దందశూకం॥
కూర్మరస్సరూపః రః॥ యువ్మామాభమః క్రూరం॥ నక్తంచారిణ ఉరస్పే
శం॥మాతేకుమారం॥అశ్మాభవపరశుర్భవ ॥ ధాతా దదాతునోర
యిం॥ త్రయస్త్రైవిద్యాయే॥ మయిపర్వతపూరుషం॥ఆయుష్యంవర్చస్యం॥
ఇమగ్ స్తోమమర్హతే॥ పరిత్వాగ్నే పరిమృజామి॥ సుశ్రవస్సుశ్రవసం
మాకురు॥ యోగేయోగేతవ స్తరం॥ఆగంత్రాసమగన్మహి॥ ఆయుర్దా
దేవజరసంగృణానః॥ ఉష్ణేనవాయవుదకేనేహి॥ఉష్ణేనవాయో ధాతాద
దాతూక్థ్యశ్చద్వావిగంశతిః॥ఉష్ణేనవా యవుదకేనేహీతినో మృత్యుంద

ధాతిదీధాతి॥ ఖణ్డః॥ ౨౨॥

హరిః ఓం॥ గృహ్యసూత్రంసమాప్తం.

ఓంతత్సత్.

హితం । శతంజీవన్తుశరదః పురూచీస్తిరోమృత్యుం దధతాం పర్వతే

నైః॥ ఖణ్డః॥ ౨౨॥

ద్వితీయఃప్రశ్న స్సమాప్తః

సమాప్తశ్చాయం ప్రశ్నద్వయాత్మక ఏకాగ్నికాణ్డమంత్రః.

ఓంతత్సత్.

ధతాంపర్వతేన॥హరిః ఓంతత్సత్॥ ఖణ్డః ॥ ౨౨ ॥ ఓంతత్సత్॥

సమాప్తమిదమేకాగ్నికాణ్డ మన్త్రభాష్యమ్.